A JOGTÖRTÉNET ÚJ FORRÁSAI

Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi
Digitális Adattár

New sources of legal history research:
Digital Database of folk Law (DDFL)

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KULTÚRATUDOMÁNYI, PEDAGÓGUSKÉPZŐ
ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 8.
Sorozatszerkesztő: Nagy Janka Teodóra

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport
www.jogineprajz.hu

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 8.

A jogtörténet új forrásai:
Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár

New sources of legal history research:
Digital Database of folk Law (DDFL)

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KULTÚRATUDOMÁNYI, PEDAGÓGUSKÉPZŐ ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR

SZEKSZÁRD
2018

ISSN 2064-888X
ISBN 978-963-429-297-5

© Szerzők 2018

Tanácsadó testület:
Bánkiné Dr. Molnár Erzsébet, Dr. Bárth János,
Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Mezey Barna, Dr. Tárkány Szücs Attila

Szerkesztőbizottság:
Dr. Nagy Janka Teodóra (elnök), Dr. Bognár Szabina, Szabó Ernő

Szerkesztő:
Dr. Nagy Janka Teodóra

Lektor:
Dr. Mezey Barna

Fordítás:
Falus Orsolya, Fenlon Éva, Matla Gabriella, Szabó Tamás

„A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás támogatásával készült

OTKA
Hungarian Scientific Research Fund

Kiadja: Pécsi Tudományegyetem
Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
Felelős kiadó: Dr. Szécsi Gábor dékán

Technikai szerkesztő: Szabó Ernő
Nyomda: Szekszárdi SZC Nyomdája
Vezető: Ábrahám Norbert

Tartalomjegyzék / Content

NAGY JANKA TEODÓRA: A jogtörténet új forrásai:
a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár
(DDFL) K 109191 OTKA-kutatás eredményei,
az OTKA-kutatócsoport szakmai munkája 7

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: Az igazgatási autonómia
lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai,
módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben 47

BOGNÁR SZABINA: Kérdőívek a nemzetközi
és a hazai jogi néprajzban 113

HOMOKI-NAGY MÁRIA: A mindennapok joga
a jobbágy-parasztság végrendeleteiben..... 153

KAJTÁR ISTVÁN: Áttekintő értékelés a jogi
kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti
kérdéseiről, eredményeiről 205

NAGY JANKA TEODÓRA: A jogi népéletkutatás (1939-1948)
nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani
kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris
tudományfejlődésben 251

A pályázati időszakban megjelent publikációk
(2014-2018) 317

Pillanatképek az OTKA-Kutatócsoport életéből..... 333

JANKA TEODÓRA NAGY: New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL) Brief summary of the specialist report on the results of the OTKA K 109191 research project 339

Abstracts 349

Summary 355

Zusammenfassung 357

Resumen 359

A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) K 109191 OTKA-kutatás eredményei, az OTKA-kutatócsoport szakmai munkája

NAGY JANKA TEODÓRA
kutatásvezető

Kötetünk *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) K 109191 OTKA-kutatás*[1] záró kiadványa, amely *a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár* sorozatába illeszkedik. Annak már megjelent 7 kötetével együtt ismerteti az OTKA-kutatócsoport keretei között 2013 óta végzett kutatásokat és azok eredményeit.

Az OTKA-kutatócsoport kutatói tagjai a 2011-ben alakult *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoportnak* is, így a projekt időszakát egy szoros együttműködés jellemezte, legyen szó akár közös szakmai konferenciákról, könyvbemutatókról vagy a közösen működtetett honlapról. Ez hozzájárult ahhoz, hogy az OTKA-kutatócsoport kutatásait szélesebb figyelem kísérte, és mi magunk is szívesen osztottuk meg kiadványsorozatunkban kutatási részeredményeinket a szakmával, ily módon erősítve a diszciplinák közötti párbeszédet.

Az esetleges ismétlés kockázatát is felvállalva a kutatászáró szakmai tanulmányokat tartalmazó kötetben röviden felidézzük az OTKA-kutatás eredetileg megfogalmazott céljait, történeti hátterét, a megvalósítás módszertanát és folyamatát. A *Jogi Kul-*

[1] A 2013-ban elnyert OTKA-pályázat alapadatai: *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) / New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL).* OTKA K 109191. A támogatási időszak: 2013.10.01-2017.09.30. – meghosszabbítva 2018.09.30-ig. Támogatási összeg: 14.946.000 Ft, Támogató bizottság: ÁJP. Vezető kutató: Dr. Nagy Janka Teodóra (PTE IGYK SZMSZI), kutatók: Dr. Kajtár István, Dr. Homoki-Nagy Mária, Bánkiné Dr. Molnár Erzsébet, Dr. Bognár Szabina, kutatási asszisztens: Szabó Ernő.

túrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) K 109191 OTKA-kutatás eredményeinek kvantitatív számbavételét követően pedig bízunk abban, hogy a kutatók tematikus tanulmányai – a szerzők szándékai szerint elsősorban, de nem kizárólagosan – a jogtörténet forrásait gazdagítják. Az ismeretátadáson túl formálni kívánják a jogi kultúrtörténet, a jogi néprajz jogász, történész, néprajzos, szociológus és antropológus kutatóinak látásmódját, gondolkodását. Nemcsak eddig kevéssé ismert, vagy hozzáférhető forrásokat tárnak fel, de új, digitális, így „határtalan" hozzáférési lehetőséget teremtenek a kutatások során. Az OTKA-kutatócsoport kiváló kutatói (jogtörténész, történész-levéltáros, jogász vagy éppen szociológus, néprajzos szakemberek) szemléletet is kívánnak alakítani, miközben műhelybeszélgetésekre ösztönöznek az érintkező tudományterületek szakemberei, kutatóinak nemzedékei között.

I. A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL)/ New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL) OTKA K 109191 sz. OTKA-kutatás

(Szakmai beszámoló)

1. A kutatás célja

A legfontosabb cél *a jogtörténeti kutatások új, vagy eddig kevéssé ismert, illetve nehezen kutatható forráscsoportokkal történő gazdagítása* volt. A kihívást az jelentette, hogy mindezt a 21. század kutatói igényeinek megfelelő elvárásokhoz igazodóan kellett megvalósítani. Azaz *a digitalizáció lehetőségeit innovatív módon használva, a szakmaiság és a széles körű hozzáférés biztosításával kellett megteremteni a jogtörténet és a kapcsolódó interdiszciplináris kutatási területek (pl. jogi kultúrtörténet, jogi néprajz, történettudomány) akár eltérő nemzedékekhez tartozó kutatói számára is a legoptimálisabb forráshasználatot*. Ezt a kialakítani vállalt, modellértékű digitális adatbázist nevezzük a továbbiakban *Digitális Adattárnak (Digital Database of Folk Law – DDFL).*

Célunk megvalósításához szükséges volt *a jogtörténeti kutatások horizontjának kiszélesítése* (elsősorban a jogi kultúrtörténet, a jogi néprajz, a történettudomány, a néprajz és a szociológia metszetében), amely azonban nem valósulhatott volna meg olyan, *az érintett kutatási területeken már tapasztalattal és elismertséggel rendelkező kutatók nélkül, akik vállalták az új szemléletű, komplex megközelítést,* s ennek tükrében a kutatás izgalmas, de mindenképpen új kihívásait.

A jogtudomány, a jogtörténet kiváló művelői közül *Dr. Homoki-Nagy Mária PhD (jogtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, SZTE ÁJK, Szeged) és Dr. Kajtár István DSc. (jogtörténész, prof. emeritus, PTE ÁJK, Pécs)* vált a tudományos műhely tagjává. A történészeket *Bánkiné Dr. Molnár Erzsébet DSc. (történész, ny. múzeumigazgató, Kiskunfélegyháza)* képviselte, a néprajzot, a jogtudományt és a szociológiát fiatal kutatóként *Dr. Bognár Szabina PhD (néprajzkutató, jogász, szociológus, tudományos munkatárs, MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest)*. A kutatásvezetői feladatokat *Dr. Nagy Janka Teodóra PhD (jogtörténész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár, PTE KPVK, Szekszárd)* látta el. Az OTKA-kutatócsoport kutatási asszisztense egy fiatal kora ellenére komoly felkészültséggel és interdiszciplináris szemlélettel rendelkező PhD-hallgató/doktorjelölt, *Szabó Ernő (közgazdász, ókortörténész)* lett. Az OTKA-kutatócsoport munkájának folyamatosan részesei, segítői voltak a PTE KVPK szakkollégiumának hallgatói is *(Bíró Dóra Eszter, Gáspár Csilla Noémi és Molnár Viktória).*

Az a körülmény, hogy a kutatók valamennyien egyben a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoportnak* is tagjai, nagymértékben elősegítette a pályázat benyújtásakor megfogalmazott cél megvalósítását: a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások történetének intézményi deficitjét megtapasztalva segíteni a kutatócsoport „intézményesülését", azaz a hazai és nemzetközi tudományos életbe történő beágyazódását.

2. Kutatástörténeti előzmények és helyzetképek

A közelmúltban a tudományos kutatások területén megfigyelhető általános jelenség a tudományközi kutatások erősödése, azaz a 18. századtól kialakuló diszciplináris tagozódáson túli kitekintés a jelenségek mind teljesebb, differenciáltabb megismerése érdekében. Ahogyan arra kutatásösszegző kötetünkben *Kajtár István* is felhívja a figyelmet (*Kajtár István: Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről)*, az interdiszciplinaritás megtermékenyítő hatását tükrözik a jogtudomány, történettudomány, néprajztudomány, szociológia és antropológia *„közös mesgyéjén"* elhelyezhető jogi kultúrtörténet és jogi néprajz új kutatási eredményei is.[2]

A *„határterületi diszciplínaként"* meghatározott jogi kultúrtörténet 1990-es évek végétől folyamatosan gyarapodó eredményei – a mindennapi jogélet vizsgálata és a szimbólumkutatás témájában szervezett konferenciák, a megszületett tanulmánykötetek, a nemzetközi kutatások eredményeinek a hazai kutatásba történő gyors és közvetlen integrálását célul tűző tudományos munkák – a kutatási terület iránti érdeklődés erősödését bizonyították. Ezzel párhuzamosan az adott időszakban megélénkülő jogtörténeti, történeti és jogi néprajzi kutatások a jogi vonatkozású társadalmi normák között elsősorban a kisebb közösségek normái-

[2] A jogi kultúrtörténet kutatási eredményeit összefoglalja pl. Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe. Budapest-Pécs, 2004.; Mezey Barna (szerk.) Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok, Budapest, 2006., Mezey Barna (szerk.) A szimbólumok üzenete. Budapest, 2011; Stipta István: A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve. (Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 57.) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.; Stipta István: A jogi kultúrtörténet Magyarországon. In: Béli Gábor-Korsósné Delecasse Krisztina-Herger Csabáné (szerk.) Ut Juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Pécs, Publikon, 2016. A jogi néprajzi kutatások eredményei folyamatosan megismerhetőek a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport könyvsorozata 1-8. köteteinek tanulmányaiból. Az előzmények pl. Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1. PTE Illyés Gyula Kar, Szekszárd, 2014.; Szokásjog és jogszokás I–II. Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2. PTE KPVK, Szekszárd, 2016.

nak, normarendszereinek megismerését fogalmazták meg célként az ún. komplex módszer alkalmazásával.[3] A történettudomány oldaláról Bánkiné Molnár Erzsébet is erre tesz kísérletet összegző tanulmányában, elsősorban az írott források új szemléletű elemzésével *(Bánkiné Molnár Erzsébet: Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrása, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben*). Homoki-Nagy Mária jogtörténészként egy mindinkább felértékelődő levéltári forrástípus, a jobbágy-paraszti végrendeletek alapján keresi a tájékozódási pontokat a „fent" és a „lent" viszonyrendszerében *(Homoki-Nagy Mária: A mindennapok joga a jobbágyparasztság végrendeleteiben (A levéltári források jelentősége a magánjogtörténeti kutatásokban).*

Sajátos szempontot jelentett a jogi vonatkozású társadalmi normák gazdag világának kronologikus szempontú vizsgálata is, a szokásnormák, a jogszokás, a jogi norma/jogintézmény, a jogi népszokás és a jogi néphagyományok megkülönböztetése.[4] A

[3] Nagy Janka Teodóra: Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz. In: Mezey Barna (szerk.) A szimbólumok üzenete: A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak (ELTE Jogi Kari Tudomány 14). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 2011. 345–354.; Nagy Janka Teodóra: A jogi néprajz a hazai kutatások tükrében. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből (Jogi Kari Tudomány 1). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 83–96.; Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi néprajzkutatás eredményei és alternatívái. In: Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. 2. kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó 2003. 851–862.; Varga Csaba: Jogi néprajz – az elméleti jogi gondolkodás nézőpontjából. (A jogi népszokásvizsgálatok lehetséges teoretikus hozadékáról) In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből (Jogi Kari Tudomány 1). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 26–46.

[4] A kérdéssel részletesen foglalkozik: Mezey Barna: Szokásjog és szokás határán: jogszokások. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből (Jogi Kari Tudomány 1). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 13–25.; Legutóbb Gelencsér József: Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztúr népi jogélete 1867-1959. Székesfehérvár, 2018. 23-36.; Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981. Varga Csaba a jogszokástól a jogi népszokásig terjedő folyamat változásait elemzi, és a kör a jogi néprajz vizsgálati szempontjai alapján egészül ki két további létszakasszal

szokásnorma az egyéni normák általános sokféleségében érvényesülő, a közösség által elfogadott, helyesnek tartott magatartásszabály/társadalmi norma. A *jogszokás* a közösség tagjainak kifejezetten jogi jellegű, a törvény által szabályozott *„fent"* világától élesen elkülönülő *„lent"* világa, azaz a társadalom kisebb-nagyobb közösségeinek vélt vagy létező autonómiája alapján alkotott, a közösség által elismert (a hagyomány és szokás erejénél fogva megtartott és öröklődő, szükség esetén azonban a közösség által kikényszerített), a mindennapok szervezését (az életviszonyokban jelentkező érdekeltségek egyeztetésére) szolgáló szokásszerű gyakorlata (pl. jegyesség, alku). Bognár Szabina több munkájában[5] és jelen összefoglaló tanulmányában is kitér arra *(Bognár Szabina: Kérdőívek a nemzetköz és a hazai jogi néprajzban),* hogy Tagányi Károly, aki hazai kutatóink közül elsőként fordult tudományos igénnyel a jogszokások felé, külön is hangsúlyozta, hogy azokon a megíratlan, jogi alakba nem öntött jogi vonatkozású szokásokat, szertartásokat és jelképeket kell értenünk.[6] A *szokásjog* (*consuetudo*) a kisebb vagy nagyobb közössé-

(szokásnorma, néphagyomány) (Varga 2009). Tárkány Szücs Ernő elsősorban Bónis György munkáira hivatkozva határozza meg a néphagyomány fogalmát (Tárkány Szücs Ernő 1981. 29-35.), a néprajzi szakirodalom alapján pedig részletes olvasatát adja jogi néphagyomány és jogi népszokás elkülönítésének. (Tárkány Szücs Ernő 1981. 36-44.; Nagy Janka Teodóra 2003, 2012)

[5] Bognár Szabina: A jogszokásgyűjtés és ami mögötte van. Egy nyitrai levéltáros család két generációja: Tagányi Imre (1808–1881) és fia, Tagányi Károly (1858–1924) In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. 93-113. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.); Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. (Néprajzi értekezések 5.)

[6] Tagányi Károly még következetesen jogszokásokról szól, Tárkány Szücs Ernőnél jóval diffúzabb a terminológiahasználat. (Tárkány Szücs Ernő 1981; Mezey Barna 2009; Nagy Janka Teodóra 2009; Bognár Szabina: Tagányi Károly. A hazai élő jogszokások gyűjtéséről – a jogszokásgyűjtés tudományos programja. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből (Jogi Kari Tudomány 1). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 292–309.; Bánkiné Molnár Erzsébet: A szokásjog helye és szerepe a Jászkun Kerület organizált társadalmában. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből (Jogi Kari Tudomány 1). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 97–108.

gek együttélése során kialakult, majd az állam által utólag elismert, szankcionált szokásnormát, jogszokást jelenti. A *jogi norma* olyan általános jellegű, kötelező erejű társadalmi norma/magatartásszabály, amelyet az állam, vagy állami szerv alkot, és végső soron állami kényszer biztosítja érvényesülését. A *jogi népszokás* olyan jogi vonatkozású szokás, amely elsősorban a paraszti közösségek vonatkozásában kutatott, és e közösségek mindennapi életének meghatározott, az ismétlődések során az utódokra is átörökített rendjét jelenti. A jogi népszokás jellemzője továbbá, hogy az állami szabályozásnak csak kiegészítőjeként, színezőjeként vagy csupán jelképes tartalommal él tovább.[7] A *jogi néphagyomány* fogalmi körébe a már nem gyakorolt, de még ismert jogi vonatkozású szokások, jelenségek a folklórban (mese, dal, monda, rege, anekdota, igaz történet), illetve a tárgyi emlékekben történő továbbélése, hagyományozása tartozik.[8]

A jogi néprajz elméleti és módszertani kérdései tisztázásának következetes és avatott sürgetője volt mind hazai, mind nemzetközi szintéren Tárkány Szücs Ernő. Publikációi közül különösen fontos a *Magyar jogi népszokások* címmel megjelent, a jogelmélet, illetve az összehasonlító jogelmélet felé is kapcsolódásokat kínáló jogi néprajzi szintézise, amelyet recenziójában Bónis György egyenesen „a jogi népszokások korpuszának" nevezett, külön is hangsúlyozva a jogtörténethez kötődését.[9] Tárkány Szücs Ernő emblematikus alakja volt az 1939–1948 közötti magyar népi jogéletkutatásnak, amelyet Nagy Janka Teodóra helyez nemzetközi és hazai kontextusba forrásvizsgálata során *(Nagy Janka Teodóra: A jogi népéletkutatás (1939–1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben)*. Különösképpen fontos Tár-

[7] Részletesen: Varga Csaba 2009.
[8] A kérdéssel részletesen foglalkozik Nagy Janka Teodóra 2003, 2009, 2012.
[9] Nagy Janka Teodóra: A „híd-szerep" értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.). Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 45–56.

kány Szücs Ernő nemzetközi elismertsége és szerepvállalása.[10] Az európai jogi néprajz eredményeit, kutatási módszereit és feladatait összefoglaló tanulmányai máig meghatározóak.[11] Zsinórmértékéül szolgálhatnak az ezredforduló megélénkülő jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi kutatásoknak is.

A tudományközi kutatások folytatására alakult meg 2011-ben Szekszárdon a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport*[12] a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula (jelenleg Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési

[10] Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe. Ethnologica Europeana. Párizs, 1967. 195–217. Újraközlés – In: Dundes, Alan – Dundes Renteln, Alison (ed.) Folk Law. I–II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta. New York–London, 1994. 161–186. Magyarul: Tárkány Szücs Ernő: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. Létünk 6 (1976) 3–4. 86–107.

[11] Bognár Szabina: Tárkány Szücs Ernő jogi néprajzi kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.). Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 37–44. A kérdéssel részletesen foglalkozott definíciós és metodikai szempontból Kőhegyi Mihály – Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez. Cumania 14 (1997) 207–223.; Nagy Janka Teodóra: European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In: Béli, Gábor – Duchonová, Diana – Fundarková, Anna – Kajtár, István – Peres, Zsuzsanna (ed.) Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History. Pécs–Bratislava, PTE Állam- és Jogtudományi Kar – Insitute of Slovak Academy of Sciences, 2011. 377–386.; Nagy Janka Teodóra: Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781–1821): Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult ügyes bajos állapotokról. Szekszárd, PTE Illyés Gyula Kar, 2012. 202–226.

[12] A Kutatócsoport bemutatására vonatkozó részek megjelent 2016-ban és egy 2016-os helyzetképet felvázolva 2018-ban, elsősorban disszeminációs céllal. Fontosnak tartjuk a kutatási eredmények eredményeinek értékelése, megismerése szempontjából annak a hálózatosodásnak a megismerését, amely a hazai és a nemzetközi tudományos életbe történő beágyazódást tűzte célul. Nagy Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011-2016) Szokásjog és jogszokás I–II. Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2. PTE KPVK, Szekszárd, 2016. 388-392.; Adatok a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások legújabb eredményeihez egy új forráscsoport (Digital Database of Folk Law: DDFL) tükrében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.).PTE KPVK, Szekszárd, 2018. 171-182. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.)

Kar, a PTE Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténet Tanszéke és a PTE ÁJK *„A magyar jogrendszer megújítása a jogállamiság és az európai integráció jegyében”* Doktori Iskolája, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék és a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék támogatásával.[13]

A kutatócsoportnak – amelynek tagjai az eltérő diszciplinák egymást gazdagító szempontrendszerét kívánják érvényesíteni közös kutatásaik során – jelenleg 29 tagja van, *elnöke Nagy Janka Teodóra, társelnöke Mezey Barna, tudományos titkára Bognár Szabina, a szervezési és adminisztratív munkákban Szabó Ernő kutatási asszisztens* nyújt segítséget, a Kutatócsoport működéséhez szükséges feltételeket a Pécsi Tudományegyetem szekszárdi kara (KPVK) biztosítja.

A Kutatócsoport az alapító okiratban megfogalmazott küldetése: *„a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz kutatásával akár fő, akár kapcsolt kutatási területként foglalkozó egyetemi oktatók, tudományos kutatók, gyakorló szakemberek összefogása, a kapcsolódó tudományterületeken meglévő szellemi erőforrások egyesítése, az interdiszciplinaritás alapjain a tudományterületek szinergiája jegyében a tudományterület fejlesztése, a színvonalas oktató-előadói tevékenység és a kutatómunka hatékonyabbá válásának elősegítése érdekében”*. E tudományterületekhez tartozónak tekinti a jogi kultúrtörténetet, a jogi néprajz témáihoz kapcsolódóan a jogtudományok körében a magyar és az egyetemes állam- és jogtörténetet, a jogelméletet és jogbölcseletet, az összehasonlító jogot, továbbá a jogszociológiát és a jogi antropológiát. Mindezeken túl hangsúlyosnak tartja a történettudományok és a néprajztudomány kutatási profiljához köthető kutatási tevékenységeket, de nyitott a fent fel nem sorolt, további társtudományokkal való együttműködésre is.

[13] Részletesen: www.jogineprajz.hu

Már az alapítás során megfogalmazódott, hogy a Kutatócsoport tagjai egy klasszikus tudományos műhelymunkára szerveződnek. Ezt egészítik ki azok a részben a Kutatócsoport által a jogi kultúrtörténet és jogi néprajz témaköréhez kapcsolódóan szervezett, részben más partnerekkel együtt megvalósított hazai és nemzetközi konferenciák, szakmai találkozási alkalmak, fórumok, közös honlapok, amelyek a kutatási terület eredményeinek megismerését, megosztását teszik lehetővé. A tudományos kutatást, a műhelymunkát közös pályázati tevékenység egészíti ki, továbbá a jogi kultúrtörténet és jogi néprajz oktatásában, a téma iránt érdeklődő hallgatók, doktoranduszok, fiatal kutatók tehetséggondozásában való részvétel, a gyakorló szakemberekkel történő együttműködés. A Kutatócsoport tagjai főként elektronikusan tartják a kapcsolatot, továbbá szakmai tanácskozásokon, rendezvényeken találkoznak, szükség esetén személyesen konzultálnak.

A Kutatócsoport megalakítására a *Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulóján* a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kara (ma PTE KPVK) és a Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztálya által szervezett *Emléknap és Konferencia* programjához kötődve került sor Szekszárdon 2011. október 5-én.

A Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport tagjai az eltelt 8 év alatt a közös szakmai programokon túl számos nemzetközi és hazai konferencián, egyetemi és további szakmai fórumon tartottak a kutatási területhez kapcsolódóan előadást, konzultációt, valamint ismeretterjesztő előadásokat.

A Kutatócsoport tagjai igen intenzív publikációs tevékenységet folytattak az elmúlt időszakban, s ennek részeként szép számmal jelentek és jelennek meg a jogi kultúrtörténethez, jogi néprajzhoz kapcsolódó tárgyú tanulmányok, amelyekről a Kutatócsoport honlapján olvasható híradás, illetve recenzió, könyvajánlás. A *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* kutatási eredményeinek közzétételét és szélesebb körben történő megismertetését tűzte célul a *Jogi Kultúrtörténeti*

és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár sorozat, melynek kiadványunk a nyolcadik kötete. A Kutatócsoport tagjainak közös és egyéni kutatásai, a kutatási eredmények szakmai előadások és tanulmányok formájában történő ismertetése, a hazai és nemzetközi egyetemi és intézményi kapcsolatok erősítése, a kutatóvá formálódás, nevelődés segítése a terület iránt érdeklődő doktoranduszok, fiatal kutatók esetében továbbra is fontos feladat, amelynek elmélyítésére az OTKA-kutatási projekt kínált lehetőséget 2013-tól a pályázati időszakban.

3. A kutatómunka folyamata *(2013.10.01–2018.09.30.)*

A pályázat négy évét a folyamatos kutatási tevékenységet jellemezte. Évente egy alkalommal munka- vagy műhelymegbeszélést is tartottunk Szekszárdon, amely a gyakorlati tennivalók egyeztetése mellett alkalmául szolgált a szakmai és módszertani megbeszéléseknek, véleménycseréknek is. A vállalt feladatok teljesítését a pályázatban elfogadott kutatási terv alapján évekre lebontva időarányosan teljesítettük – sőt néhány esetben túl is teljesítettük azt. Voltak feladatok (pl. a terepkutatás, az interjúzás, illetve a bibliográfia kutatás), amelyek csak a pályázati időtartam egy részét érintették, más tevékenységek a pályázati időszak egészét átfogták, sőt, a disszemináció és az adatbázis építés teljessé tétele érdekében éltünk az egy éves hosszabbítás lehetőségével is.

A kutatás módszertanához

a.) A kutatás során *a levéltári forráskutatás dominanciája* volt a jellemző, de könyvtári, múzeumi, adattári kutatásra szintén sor került – külföldi, határon túli és hazai levéltárakban, könyvtárakban, múzeumokban is.

b.) A levéltári forráskutatás egy sajátos területét jelentette a jogi néprajz, jogi kultúrtörténet kutatói által összegyűjtött anyagok feltárása – amelyek gyakran egyedüli dokumentációi egy-egy társadalmi jelenségnek. Ezek ismertetéséhez, értelmezéséhez,

használatához azonban elengedhetetlen a gyűjtők, a gyűjtések módszerének, környezetének minél pontosabb ismerete. Kutatásunk során ezért volt hangsúlyos a kutatástörténeti kutatás: azaz egyes szerzők munkássága kapcsán felvázolni, hogy milyen egyéni életpályákból, megfontolásokból, mely külső hatások következtében születtek meg vagy maradtak torzóban az egyes tudományos teljesítmények. A hazai kutatások további sajátosságaként emelhető ki, hogy az eredmények jó része kéziratban maradt, így a különböző hagyatékok feltárása is a pályázat fontos része volt (pl. Bónis György, Papp László, Hofer J. Miklós, Quiriqó Pál esetében).

c.) A fentiek értékelték fel az interjú, mint módszer szerepét, elsősorban a kutatástörténeti kérdések esetében. A jogi néprajzhoz kapcsolódó kutatói pályaképek kiegészítése, árnyalása érdekében készítettünk interjút pályatársakkal, tanítványokkal.

d.) A terepkutatás, terepmunka egyéni és közös formájában a komplex módszer meghatározó eszköze. Elsősorban a közös terepkutatás adott lehetőséget az interdiszciplinaritás módszertani érvényesítésére, a diszciplináris módszertanok differenciált kiegészítésére.

e.) A forrásfeldolgozás – az elemzés, az összehasonlítás, az általánosítás, az elméleti kérdések vizsgálata – során és a monográfiakészítés folyamatában éppen úgy, mint a zárókiadvány összegző tanulmányaiban, az összefoglalás, a szintetizálás kapott nagyobb hangsúlyt.

4. A projekt eredményei

A projekt eredményei között az egyik legfontosabbnak a kutatócsoport tagjai, illetve a tudományterületük közötti szinergia megerősítése tekinthető, amelyet a forráskutatás, értelmezés és feldolgozás közös folyamata nagymértékben erősített.

A projekt egészében hangsúlyos volt a forráskutatás és – feltárás, amely meghatározta a kutatás egésze szempontjából a tevékenység jelentős részét is. A pályázat teljes időtartama alatt

folytak a hazai és külföldi levéltári, könyvtári, múzeumi, adattári kutatások. Ezek digitalizálása megtörtént, egy részüket jelen kiadványunkban publikáljuk is, döntő részben azonban a *Digitális Adatbázisban* került elhelyezése, amelynek széleskörű hozzáférhetősége a pályázat lezárultát követően lesz biztosított.

A kutatási pályázat során több résztéma is monografikus feldolgozásra került: megszületett a vállalt önálló 3 monográfia:

- *Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság.* A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. 234 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN:978-963-429-163-3)
- *Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem..." Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában.* Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. 355 pp. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.) (ISBN: 978-963-429-295-1)
- *Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939–1948) története és forrásai.* PTE KPVK, Szekszárd, 2018. (Jogi Kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6. (978-963-429-296-8)

A vállaltakon túl a monográfiák száma kiegészült még eggyel: az OTKA-kutas időszakában Bognár Szabina által írt, a Magyar Néprajzi Társaság által kiadott monográfiával:

- *Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. 275 p. (Néprajzi értekezések 5.) (ISBN 978-615-80634-0-1)

Már ezek a kötetek is jelezték a közös kutatások megtermékenyítő eredményeit, az interdiszciplináris együttműködés szemléleti többletét. Bízunk abban, hogy ezt tükrözi interdiszciplináris zárókötetünk/monográfiánk is, egyúttal *modellértékű megvalósulását jelentve a tudományközi együttműködésnek*.

- *A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa).* Nagy Janka Teodóra (szerk.) Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. 360 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

Az OTKA-kutatás időszakában feldolgozott levéltári, könyvtári, múzeumi, adattári dokumentumok olyan forrásokat tárnak a tudományos közvélemény elé, amelyek nem vagy kevéssé ismertek. *Az 1939–1948. évi gyűjtések* esetében a forrásfeltárás és digitalizálás jelentőségét az adja, hogy azok jórészt aktuálpolitikai-ideológia okokból maradtak kéziratban, és így lehetőséget sem kaphattak arra, hogy megmérettessenek, holott a jogi néprajz kutatási tradíciójának, forrásainak részletesebb megismerése elengedhetetlen az adott korszakkal foglalkozó nemcsak jogtörténészek, de társadalomtörténészek, társadalomkutatók számára is.

A projekt eredményei – számokban és tényekben

a.) A pályázat teljes időtartama alatt kutatóink évente 10 napot, a Kutatócsoport 1 évben 50 napot, a kutatás teljes időtartama alatt 200 napot töltött forráskutatással, forrásfeldolgozással nemzetközi és hazai levéltárakban, múzeumi adattárakban és könyvtárakban.[14] Számos, eddig nem ismert egyházi, községi és családi

[14] Az OTKA-pályázat során a kutatók által végzett forráskutatások helyszínei (itt köszönjük kutatásainkhoz nyújtott segítségüket):
1. Nemzetközi levéltárak, múzeumi adattárak és könyvtárak: Szlovákia–Nyitra, Oroszország–Észak Oszét-Alán Köztársaság-Vlagyikavkaz, Románia–Kolozsvár.
2.1. Magyar levéltárak: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár: Budapest, Bács-Kiskun Megyei Levéltár: Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Baranya Megyei Levéltár: Pécs, Csongrád Megyei Levéltár: Makó, Szentes, Tolna Megyei Levéltár: Szekszárd, Budapest Főváros Levéltára: Budapest, Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár, Pécs).
2.2. Magyar múzeumi adattárak és könyvtárak: Jász Múzeum–Jászberény, Kiskun Múzeum–Kiskunfélegyháza, Katona József Múzeum–Kecskemét, Damjanich János

levéltári forrást is feltártunk, amelyek a Digitális Adattárba kerültek.[15]

b.) A forráskutatás, a forrásfeldolgozás, a digitalizálásra történő szakmai előkészítés esetében azt vállaltuk, hogy minden kutató évente 1 ív terjedelmű forrást átad a *Digitális Adattár* számára. Ez a Kutatócsoport esetében évente 5 ív vállalását jelentette volna, a projekt időtartama alatt 20 ívet. *Ténylegesen a Digitális Adattárban az OTKA-kutatás során* ***554 ív – 8.875 oldal*** *terjedelmű digitalizált forrást helyeztünk el.*

c.) A jogi kultúrtörténet, jogi néprajz bibliográfiájának összeállítása a pályázat első három évében 100-100 tétel bibliográfia kutatásának vállalását jelentette: évente 100 tétel, a pályázat teljes időszaka alatt 300 tétel. A teljesítés megtörtént, a www.jogineprajz.hu honlapon az *Adattárban* elhelyezett, a PTE Tudásközpont által kifejlesztett, a KPVK Könyvtára által kezelt *magyar és angol nyelvű bibliográfia keresőben a pályázat lezárásának időszakában 313 tétel szerepel*, amely a továbbiakban is folyamatosan bővítésre kerül.

d.) A terepkutatás két kutató számára egyrészt egyéni kutatást jelentett (évente 5 nap/kutató), másrészt a négy év során a 2 közös terepkutatás előkészítését. *Az első közös terepkutatásra a Tolna megyei Bölcskén került sor (2015. július 6–10.),*[16] ahol a népi jogéletre vonatkozó változásvizsgálatot készítettünk elő.[17] A ku-

---

Múzeum-Szolnok, Wosinsky Mór Múzeum-Szekszárd, Magyar Néprajzi Múzeum-Budapest.

2.3. Könyvtárak: Budapest: Országos Széchenyi Könyvtár, Szabó Ervin Fővárosi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Egyetemi Könyvtár, Országgyűlési Könyvtár, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet könyvtára, Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, Klimó Könyvtár Pécs, PTE Tudásközpont Pécs.

[15] www.jogineprajz.hu

[16] A népi jogélet nyomait kutatták Bölcskén. Tolna megyei Népújság, 2015.07.18. https://www.teol.hu/tolna/kultura-tolna/a-nepi-jogelet-nyomait-kutattak-bolcsken-620888/

[17] Nagy Janka Teodóra 1994-ben végzett kutatásokat Bölcske népi jogéletére vonatkozóan. Nagy Janka Teodóra: Büntetőjogi néphagyományok és –szokások

tatásban részt vevők sajnálattal állapították meg, hogy a jogszokások és jogi népszokások gyűjtése már a falvakban is komoly akadályokba ütközik. Egyrészt az első fókuszcsoportos megbeszélésen kiderült, hogy az adatközlők egy teljesen új generációjával kell számolni, akiknek jogtudata, a joghoz és a szokásokhoz való viszonya radikálisan megváltozott. Az 5 napos kutatás során inkább társadalomnéprajzi és szociológiai, illetve jogismereti és joghatékonysági vizsgálatokat tudtunk végezni, adatokat és forrásokat gyűjtöttünk a település generációs változásai és modernizációs trendjei tekintetében. A kisközösség tagjainak mindennapi életét a célszerűség jegyében szabályozó saját közösségi normák, szabályok már rendkívül hiányosak és töredezettek voltak. *A második közös terepkutatás Makó és Szentes településen volt (2016. július 4–8.),* ahol a levéltári források adataihoz kapcsolódóan végeztünk terepkutatást. Elsősorban részt vevő megfigyelést, strukturált és strukturálatlan interjút használtunk az öröklési és végrendelkezési aktuális szokások megismerésére, a jogismeret és jogtudat vizsgálatokra. Ezek eredményei a forráselemzésekben, az átfogó és összegző tanulmányokban jelentek meg.

e.) A tervezett interjúzás is megtörtént a jogi kultúrtörténet, jogi néprajz képviselőnek pályatársaival, tanítványaival. A vállalt 4 interjú helyett a 2 kutató (Bognár Szabina, Nagy Janka Teodóra) 5 interjút készített: Péter László visszaemlékezése Tárkány Szücs Ernőre, *Kállay István* emlékei Papp Lászlóról, Hofer Tamásra, illetve Hofer J. Miklósra emlékező beszélgetések *Flórián Máriával*, *Paládi-Kovács Attila* emlékezése Tárkány Szücs Ernőre, *Filep Antal* emlékei Tárkány Szücs Ernőről. Ezt a kört kiegészítve születtek *Tárkány Szücs Attila* édesapjára emlékező írásai is.[18]

Bölcskén. In: Bölcskei Tanulmányok 1. Múlt és jelen Bölcskén. Szabó Géza (szerk.) Bölcske Önkormányzata, Bölcske 1994.

[18] *Tárkány Szücs Attila: Három egyperces Tárkány Szücs Ernőről*. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 17-22. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) *Tárkány Szücs Attila: Tárkány Szücs Ernő szellemében*. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) A jogi kultúrtörténet és a jogi

f.) A Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) kialakításra és feltöltésre került (www.jogineprajz.hu). A kutatási program időszakában alapvetően csak az OTKA-kutatócsoport tagjai számára elérhető *(http://jogineprajz.hu/ddfl),* egyes elemei viszont (pl. a digitalizált tanulmányok, segédletek) szélesebb körben is megismerhetőek - *http://jogineprajz.hu/adattar/tanulmanyok*. A Digitális Adattárban a digitalizált források és a témához kapcsolódó bibliográfia mellett kutatói életpálya ismertetések, kiadványfigyelések, recenziók is megtalálhatóak. A pályázat lezárultát követően szélesebb körben hozzáférhető digitális adattári források *(http://jogineprajz.hu/ddfl)* elsősorban levéltári, könyvtári és múzeumi adattári kutatások, illetve az ezeket kiegészítő bibliográfiakutatások, továbbá a pályázat keretei között végzett egyéni és közös terepkutatások eredményei. Az adatbázis véglegesítéséhez és használhatóságának kiterjesztéséhez szükséges időigényes és fontos utómunkálatok a hosszabbítás időszakában megfelelő ütemezés szerint megtörténtek (2018. szeptember 30.).

g.) A munkamegbeszélés, a kutatási adminisztráció a projekt során mindvégig folyamatos volt. A rendszeres találkozások lehetőséget nyújtottak az egyéni kutatói eredmények ismertetésére, a kutatás összehangolására, a vállalt feladatok és az operatív teendők áttekintésére (Szekszárd, 2014.04.26., 2014.10.01., 2015.04.25., 2016.05.12., 2017.04.22.)

h.) Konferencia részvétel, -előadás, konferenciaközlemény, könyvfejezet, lektorált szakfolyóiratcikk: A kutatási tervben 3 nemzetközi és 12 hazai konferencia részvételt, előadást, kutatási eredményismertetést és 5 publikációt vállaltak kutatóink

néprajz új forrásai I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. 19-20. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.)

– ennek azonban többszörösét teljesítették. ***A Kutatócsoport tagjai a 4 év során 3 helyett 22 nemzetközi konferencia előadást tartottak és 22 nemzetközi konferenciaközleményt publikáltak. A hazai konferencia részvétel, előadás a 12 helyett 17 volt, a tanulmány (a konferenciaközlemény, lektorált szakfolyóiratcikk, könyvfejezet) közel tízszerese volt a vállaltnak: az 5 helyett 47 publikációt adtak le (19 a Kutatócsoport, 28 más kiadó kiadványaiban jelent meg).*** A 3 helyett 4 monográfia készült és az OTKA-kutatás interdiszciplináris zárókötete. ***Összességében a kutatócsoport tagjai 69 publikációt*** (monográfia, konferenciaközlemény, könyvfejezet, lektorált szakfolyóiratcikk, egyéb publikáció) ***írtak a kutatási témában az OTKA-pályázati időszak (2013-2018) alatt.*** *Az elkészült publikációkat a nyílt hozzáférés (Open Access) normái szerint természetesen folyamatosan térítésmentesen olvashatóvá tettük.*

5. A kutatási eredmények disszeminációja (hazai és nemzetközi)

Az OTKA-kutatási projekt megvalósításához a PTE szekszárdi kara (KPVK) nyújtott infrastrukturális segítséget, a 2011-ben alakult *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* pedig szakmai hátteret. Ez utóbbi egyben a lehetőséget jelentett a pályázati kutatási eredmények és tudományos teljesítmények szakmai disszeminációjára, a hazai és nemzetközi kutatásokba történő beépülésére.

A disszemináció változatos színterei *(honlap és virtuális tér, nyomtatott sajtó, média, nemzetközi és hazai konferenciák, könyvbemutatók, műhelybeszélgetések, nemzetközi és hazai szakfolyóiratok, doktori iskolák)* és formái *(hírek, beszámolók, programtájékoztatók, nemzetközi és hazai konferenciaelőadások, konferenciaközlemények, lektorált szakfolyóiratokban tanulmányok, recenziók, médiainterjúk, doktori iskolai előadások, tudományos ismeretterjesztések*) szolgálták az OTKA-pályázat kutatási eredményeinek mind szélesebb szakmai és társadalmi körben történő megismertetését.

Nemzetközi színtéren az OTKA-Kutatócsoport részéről bekapcsolódtunk tudományos nemzetközi szakmai szervezetek munkájába *(Commision on Legal Pluralism, International Society for Ethnology and Folklore)*. Eredményeink sikeres nemzetközi megismertetése és kutatási együttműködések kialakítása érdekében közös kutatást kezdeményeztünk (*Национальная научная библиотека РСО-Алания, Oroszország, Vlagyikavkaz, СОИГСИ, Oroszország, Vlagyikavkaz*.)

A disszemináció fontos eredményének tekintjük, hogy a Kutatócsoport kiadványai megtalálhatóak: szakmai adatbázisokban, nemzetközi könyvtárakban, egyetemeken és kutatóintézetekben (pl. *Library of Congress, USA, Wasington, Bibliothek des Leopold-Wenger-Instituts für Rechtsgeschichte, Bayerische und deutsche Rechtsgeschichte der Ludwig-Maximilians-Universität München, Национальная научная библиотека РСО-Алания, Oroszország, Vlagyikavkaz, СОИГСИ, Oroszország, Vlagyikavkaz*) hazai könyvtárakban (pl. *Országgyűlési Könyvtár, Szabó Ervin Könyvtár, Fővárosi Levéltár Könyvtára, Néprajzi Múzeum Könyvtára*), egyetemeken, kutatóintézetekben (pl. *ELTE, SZTE, DE, ME, MTA BTK*).

Az eredmények fenntarthatóságához hozzájárul, hogy a Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár sorozat egyes kötetei elektronikusan is elérhetőek a folyamatosan megújuló tartalmú, *a jogtörténet és a kapcsolódó interdiszciplináris kutatási területek (pl. jogi kultúrtörténet, jogi néprajz, történettudomány) akár eltérő nemzedékhez tartozó kutatói számára is a legoptimálisabb forráshasználat megvalósítását célul tűző honlapunkon: www.jogineprajz.hu.*

II. Az OTKA-Kutatócsport tagjainak publikációi

(konferenciaközlemények, könyvfejezetek, lektorált szakfolyóiratcikkek)

Nemzetközi konferenciaközlemények

1. Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság a helyi társadalom szokásjogi viszonyaiban és helyi kultúrájában. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, PTE KPVK, 2018. pp. 15-26. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN:978-963-429-163-4)

2. Bánkiné Molnár Erzsébet A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun kerületben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 13-31. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

3. Bánkiné Molnár Erzsébet: *Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben*. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 47–112. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

4. Bognár Szabina: A jogszokásgyűjtés és ami mögötte van. Egy nyitrai levéltáros család két generációja: Tagányi Imre (1808–1881) és fia, Tagányi Károly (1858–1924) In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 93-113. (Jogi kultúrtörténeti, jogi nép-

rajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

5. Bognár Szabina: Kérdőívek a nemzetközi és a hazai jogi néprajzban In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 113-152. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

6. Homoki-Nagy Mária: A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 165-175. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

7. Homoki-Nagy Mária: A három Dóczi végrendelete. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.), 215 p. Szekszárd: PTE KPVK, 2018. pp. 93-110. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN:978-963-429-163-4)

8. Homoki-Nagy Mária: A mindennapok joga a jobbágyparasztság végrendeleteiben (A levéltári források jelentősége a magánjogtörténeti kutatásokban) In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 153-204. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

9. Kajtár István: Hegyközségek jogtörténeti szemmel. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, PTE KPVK, 2018. pp. 129-136. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN:978-963-429-163-4)

10. Kajtár István: Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 205-250. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

11. Kajtár István: Szakrális elemek a jogi kultúrtörténetben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 196-203. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

12. Nagy Janka Teodóra: A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939-1948). In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. pp. 95-108. (2014)

13. Nagy Janka Teodóra: A „jó Rend" szabályai: a makói történeti népi jogéletkutatás, mint joginéprajzi kutatásmódszertani modell. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 271-280. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

14. Nagy Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011-2016). In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 388-399. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

15. Nagy Janka Teodóra: A jogszokástól a jogszabályig: szabályozóváltás, értékőrzés és értékkonfliktus a családban. In: Mohay Tamás (szerk.) Nemzedék, szerep, érték: Családi kapcsolatok, szokásrend és értékváltások történeti alakulása a 20. században

Budapest: ELTE BTK Néprajzi Intézete, 2016. pp. 193-207. (ISBN 978-963-284-756-6)

16. Nagy Janka Teodóra: György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948) In: Balogh Elemér–Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. pp. 263-270. (ISBN 978-615-5411-31-1)

17. Nagy Janka Teodóra: Mesto i rol arhaizmov osetinskih pravovyh obyčaev v evropejskom issledovanii obyčnogo prava. In: Z V Kanukova, E.B. Besolova, I.-B.T. Marzoev, G. Szabó (szerk.): Nartskij ctol i mobil'nost' doistoričeskoj Evropy. Konferencia helye, ideje: Oroszország, 2017. Vladikavkaz: Soigsi Vsc Ras, 2017. pp. 248-258.4., Нартоведение в XXI веке: современн ые парадигмы и интерпретации

18. Nagy Janka Teodóra: Jogi alapfogalmak a magyar népnyelvben és tükröződésük a népi jogtudatban az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás forrásanyaga alapján. JOGTÖRTÉNETI SZEMLE 19:(3) 64-70. p. (2017)

19.Nagy Janka Teodóra: A jogtörténet új forrásai: Tárkány Szücs Erno Magyar jogi népszokások monográfiájától egy Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattárig; In: Magyar Tudomány Napja a Délvidéken - 2016: A vidék népességmegtartó erejének fokozását elősegítő társadalmi, jogi és természeti tényezők. Konferencia helye, ideje: Újvidék, Szerbia, 2016 Vajdasági Magyar Tudományos Társaság; Atlantis, Paper &.

20. Nagy Janka Teodóra: „Mert más a xenodochium… és más a nosocomium…" Dr. Babits Mihály, Tolna megyei Tisztifőorvos javaslata az egészségügyi és a szegényügyi intézmények szétválasztására (1822) In: Betlehem József, Oláh András, Pusztafalvi Henriette (szerk.) Nemzetközi Egészségtudománytörténeti Konferencia [International Conference on the History of Health Scien-

ces]: Részletes Program és Előadás Kivonatok [Final Program and Abstracts]. Konferencia helye, ideje: Pécs, Magyarország, 2017.05.18-2017.05.19. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar (PTE ETK), 2017. p. 47. 1 p.

21. Nagy Janka Teodóra: Adatok a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások legújabb eredményeihez egy új forráscsoport (Digital Database of Folk Law: DDFL) tükrében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp, 171-182. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN:978-963-429-163-4)

22. Nagy Janka Teodóra: A jogi népéletkutatás (1939-1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. pp. 251-316. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

Hazai konferenciaközlemények

1. Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogi néprajzi vonatkozások két szabad kerület társadalomtörténeti kutatásából. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 67-80. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

2. Bánkiné Molnár Erzsébet: Gyárfás István szerepe és tevékenysége a Jászkun kerület közigazgatásában. In: Örsi Julianna (szerk.) A Jászkunság tudósai. 1. kötet. 200 pp. Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, 2014. pp. 131-144. ("Jászkunság" könyvtéka 3.) (ISBN:978-963-87536-7-0)

3. Bánkiné Molnár Erzsébet: Az egyház hatása a kun kerületek helységeinek jogi kultúrtörténetére, népi kultúrájára. In: Örsi Julianna (szerk.): Jászkunsági gyökerek. Jászkunság kutatása 2017 - konferencia-kötet: (Jászkunság Könyvtéka sorozat 6.). Kiadó: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Túrkevei Kulturális Egyesület, Szolnok–Túrkeve, 2018. pp. 301-308. (ISBN 978-615-80592-7-5)

4. Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogszokások a Jászkun kerület népéletében. In: Bathó Edit (szerk.): Jászkunsági évszázadok. Jászkunság kutatása 2014 Tudományos konferencia a Jász Múzeumban. Jászberény, Jász Múzeumért Alapítvány, 2018. pp. 108–115. (Jászsági Könyvtár; 8.) (ISBN 978-963-7113-45-1; ISSN 1219-5057)

5. Bognár Szabina: Tárkány Szücs Ernő kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 37-44. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

6. Bognár Szabina: Tárkány Szücs Ernő bibliográfiája. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 185-200. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

7. Homoki-Nagy Mária: Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 135-151. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

8. Homoki-Nagy Mária: Az erkölcs, a jog és az igazság viszonya dél-alföldi mezővárosok életében. Egy szentesi per tanulságai. In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. pp. 141-158. (2014)

9. Homoki-Nagy Mária: A szokásjog érvényesülése Kiss Bálint korában. In: Labádi Lajos (szerk.) Kiss Bálint református lelkipásztor élete és munkássága (1772-1853). A Kiss Bálint Tudományos Emléknap előadásai. 130 p. Szentes: Kiss Bálint Református Általános Iskola, 2014. pp. 79-88. (ISBN:978-963-12-1329-4)

10. Kajtár István: A jogi kultúrtörténet a Pécsi Műhelyben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 57-63. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

11. Nagy Janka Teodóra: A "híd-szerep" értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 45-56. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2)

12. Nagy Janka Teodóra: „ítéltetett Makó Város Bírája és Tanácsa által…" Normakövetés és normaszegés Makó népi jogéletében (1781-1821). In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. pp. 123-139. (2014)

13. Nagy Janka Teodóra: „Mint a repeszgránát'': az I. világháború hatása a népi jogéletre (avagy a népi jogszokások dinamikája). In: Szabóné Bognár Anikó – Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin (szerk.) Megtizedelt évek. Az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai. 148 p. Kecskemét: Kecskeméti Katona József Múzeum, 2015. pp. 49-56. (ISBN:978-963-9815-42-1)

14. Nagy Janka Teodóra: „Szárnyuk és gondviseléssek alatt holtom üedejéig lakván…": a család és jogszokásai: az idősekről gondoskodás szokásrendje a Kétvízközén. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Családi csokrok: A IX. Duna-Tisza közi nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia (Baja, 2014. július 17-18.) előadásai. 188 p. Konferencia helye, ideje: Baja, Magyarország,

2014.07.17-2014.07.18. Baja: Türr István Múzeum, 2015. pp. 7-18. (ISBN:978-615-80206-2-6)

15. Nagy Janka Teodóra: A „jó Rend" szabályai: a makói történeti népi jogéletkutatás, mint joginéprajzi kutatásmódszertani modell. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 271-280. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

16. Nagy Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011-2016). In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 388-399. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

17. Nagy Janka Teodóra: Kulturális diverzitás és/vagy közösségi integritás? Nemzetiségek, népcsoportok és jogi kultúrák egymás mellett élése Bonyhádon (18. század vége-20. század közepe). Díké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata 1: (1) 51-65. (2017)

18. Nagy Janka Teodóra: Az oszét vének tanácsa: a nihasz. In: Örsi Julianna (szerk.) Jászkunsági gyökerek. Jászkunság kutatása 2017 – konferencia-kötet (Jászkunság Könyvtéka sorozat 6.) Szolnok–Túrkeve: Jász-Nagykun, Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Túrkevei Kulturális Egyesület, 2018. pp. 76-82. (ISBN 978-615-80592-7-5)

19. Nagy Janka Teodóra: Az öregek megölésétől a vének tiszteletéig a Nart-eposzokban. In: Bathó Edit (szerk.) Jászkunsági évszázadok: Jászkunság kutatása 2014: Tudományos konferencia a Jász Múzeumban. Konferencia helye, ideje: Jászberény, Magyarország, 2014.09.10-2014.09.11. Jászberény: Jász Múzeumért Alapítvány, 2018. pp. 131-139. p. (Jászsági könyvtár; 8.) (ISBN: 978-963-7113-45-1)

Lektorált szakfolyóiratcikkek, könyvfejezetek

1. Bánkiné Molnár Erzsébet: A Ferenczyek pere. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. 879 p. Baja: Türr István Múzeum, 2014. pp. 110-121. (Bajai dolgozatok; 18.) (ISBN:978-963-88482-8-4)

2. Bánkiné Molnár Erzsébet A földbirtoklás és a földhasználat jogszokásai a Jászságban a 18. században. In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.) Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. 468 p. Szolnok: Damjanich János Múzeum, 2016. pp. 129-136. (ISBN:978-963-9273-83-2)

3. Bognár Szabina: Tagányi Károly (1858–1924) műveinek jegyzéke. Történelmi Szemle 56:(3) pp. 523-536. (2014)

4. Bognár Szabina-Homoki-Nagy Máriával-Nagy Janka Teodóra: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. 364 p. Budapest: Universitas Kiadó, MTA BTK, OSZK, 2017. pp. 101-130. (ISBN:978-963-9671-60-7)

5. Homoki-Nagy Mária: „A törvényes igazság kiszolgáltatása végett…" In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65 születésnapja tiszteletére. 325 p. Pécs: ID Research Kft / Publikon Kiadó, 2016. pp. 95-104. (ISBN 978-615-5457-69-2)

6. Homoki-Nagy Mária: Megjegyzések a polgári peres eljárás 19. századi történetéhez. In: Gellén Klára, Görög Márta (szerk.) Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára. 707 p. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2016. pp. 236-246. (ISBN 978-615-5411-44-1)

7. Homoki-Nagy Mária: Adalékok a telekkönyvi jog történetéhez. In: Gellén Klára (szerk.) Honori et virtuti: Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára. 471 p. Szeged: Iurisperitus Bt., 2017. pp. 140-150. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára; 64.) (ISBN:978-615-5411-41-0)

8. Homoki-Nagy Mária: Szerződési biztosítékok a magyar rendi magánjogban. In: Balogh Elelemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum Trium Professorum Három szegedi jogtörténész, Jurisperitus Kiadó, Szeged, 2017. 218-229.

9. Nagy Janka Teodóra: A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939-1948 között. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. 879 p. Baja: Türr István Múzeum, 2014. pp. 593-547. (Bajai dolgozatok; 18.) (ISBN:978-963-88482-8-4)

10. Nagy Janka Teodóra: Egy jogásznemzedék a jogi modernizáció válaszútján: Gyárfás István. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae Acta Juridica Et Politica 6: (1) 131-138. p. (2016)

11. Nagy Janka Teodóra-Szabó Géza: A jász mentalitás gyökerei és párhuzamai. (Előmunkálatok egy kutatáshoz) In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.) Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. 468 p. Szolnok: Damjanich János Múzeum, 2016. pp. 129-136. (ISBN:978-963-9273-83-2)

12. Nagy Janka Teodóra: Tápláló- és gyógyítóházak: az egészség- és szegényügyi igazgatás kezdetei Tolna megyében. In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65 születésnapja tiszteletére. 325 p. Pécs: ID Research Kft / Publikon Kiadó, 2016. pp. 95-104. (ISBN 978-615-5457-69-2)

13. Nagy Janka Teodóra: A khodü: egy 19. századi oszét közvélemény-büntetés. In: Gosztonyi Gergely, Révész T. Mihály (szerk.) Jogtörténeti parerga II: Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére. 305. p. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2018. pp. 211-218. (ISBN: 978-963-284-968-3)

Önálló kötetek (monográfia)

1. Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. 234 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN:978-963-429-163-3)

2. Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. 275 p. (Néprajzi értekezések 5.) (ISBN 978-615-80634-0-1)

3. Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem…" Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. 355 pp. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.) (ISBN: 978-963-429-295-1)

4. Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. PTE KPVK, Szekszárd, 2018.

Záró monográfia

A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). Nagy Janka Teodóra (szerk.) Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. 360 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

III. Együttműködés az OTKA-Kutatócsoport szakmai hátterét jelentő Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kutatócsoporttal az OTKA-pályázat időszakában

1. Konferenciák

- A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kutatócsoport megalakítására a *Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulóján* a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kara (ma PTE KPVK) és a Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztálya által szervezett *Emléknap és Konferencia* programjához kötődve került sor Szekszárdon 2011. október 5-én. *Az Emléknapon és Konferencián 15 előadás hangzott el,* középpontjában egyrészt Tárkány Szücs Ernő munkásságának a tudománytörténetben elfoglalt helyét vizsgálta, illetve néprajzi szintézisének hatását, kutatási eredményeinek megjelenését a hazai kutatásokban.
- Ezt követően az OTKA-kutatáshoz kapcsolódva a Kutatócsoport 2014. október 2–3-án szervezett ismét szakmai programot, amelynek az akkor már OTKA-kutatóhely, a szekszárdi PTE Illyés Gyula Kar (ma KPVK) adott otthont. A *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferencia* előadói között az 5 OTKA-kutatócsoport tag mellett a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport további 16 tagja tartott előadást.
- A TSZE Kutatócsoport felkérésre önálló szimpóziummal vett részt a *VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson* (Pécs, 2016. augusztus 22–27.). A *Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumon* (Pécs, 2016. augusztus 24., szimpóziumvezető: Nagy Janka Teodóra, Mezey Barna) a Kutatócsoport 12 tagja tartott előadást a kutatási terület legújabb eredményeiről.
- Az OTKA-kutatás záró konferenciájaként[19] került megrendezésre a két kutatócsoport közös szervezésében *„A jogi néprajz*

[19] Együttműködő partnerek voltak: MTA IX. Osztályának Jogtörténeti Albizottsága, MTA I. Osztályának Néprajztudományi Bizottsága, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jog-

és a jogi kultúrtörténet új forrásai" jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárdon 2017. szeptember 28–29-én. A konferencia plenáris ülésen ismertették az OTKA-Kutatócsoport tagjai a 2013–2017 között OTKA-támogatással megvalósuló kutatás eredményeit.[20] A konferencia fórumot biztosítva a pályázat által támogatott kutatások eredményei szakmai körben történő konzultációjára is. A pályázatban vállalt *interdiszciplináris kutatászáró monográfia* a konferencia szakmai tapasztalatait is hasznosítva jelent meg a meghosszabbított időszakban.

Az OTKA-Kutatócsoport és a TSZE-Kutatócsoport közös konferenciáin a 2011-2018 között ***75 előadást*** *tartottak az interdiszciplinaritás hívószavára jogtörténészek, gyakorló jogászok, történészek, néprajzosok, szociológusok, jogfilozófusok, antropológusok.Az előadók és a konferenciák szervezői között doktori képzések hallgatói is voltak.*

2. Kiadványok

1. Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére (Tárkány Szücs Ernő Emléknap és Konferencia, Szekszárd, 2011. október 5.) 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN:978-963-7305-67-2) (12)

A *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* kutatási eredményeinek közzétételét és szélesebb körben történő megismertetését tűzte célul a *Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár* sorozat. Az OTKA-kutatás első évében (2014) megjelent első kötetében helyt kapott *az OTKA-kutatás kutatás célját, a kutatási programot, az OTKA- és a Tár-*

történeti Tanszék, SZTE ÁJTK Magyar Jogtörténeti Tanszék, PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Néprajzi Társaság, Vásárhelyi Testamentum Alapítvány

[20] http://jogineprajz.hu/arch%C3%ADvum/1151

kány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoportot bemutató írás a két kutatócsoport tagjainak tanulmányai mellett (terjedelme is jóval meghaladja az OTKA-kutatásban meghatározott 4 ívet). A kötet bemutatására a Tárkány Szücs Ernő Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris konferencián került sor Szekszárdon 2013. október 2-án. A megjelent recenziók alapján a kötet rendkívül pozitív fogadtatásban részesült a szűkebb szakmai és a szélesebb érdeklődő olvasóközönség részéről egyaránt.[21] A kötetben Tárkány Szücs Attila visszaemlékezésével együtt 12 írás és tanulmány szerepel, kijelölve a kutatócsoport szakembereinek meghatározó, az évek során mind határozottabban körvonalazódó témáit.

2. Szokásjog és jogszokás I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok) (Tárkány Szücs Ernő jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris konferencia, Szekszárd, 2014. október 2-3.) Nagy Janka Teodóra (szerk.) 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport kiadványsorozatának az OTKA kutatás során megjelentetett második kötetének az anyaga olyan gazdag volt, hogy két kötetben jelent meg. (Szokásjog és jogszokás I–II. Alapját és kiindulópontját a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferencia (Szekszárd, 2014.10.02–

[21] *Kecskés Tamás – Pétervári Máté*: Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiciplináris Konferencia – Disputa a néprajz és a jog kapcsolatáról. Jogtörténeti Szemle 3 (2014) 51–53.; *Nagy Janka Teodóra*: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport. Néprajzi Hírek 43 (2014) 4. sz. 74–75.; *Deák Éva*: Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Ethnographia. 126 (2015) 4. sz. 685–686.; *Szabó Tamás*: A jogi kultúrtörténeti, a jogi néprajzi kutatások új eredményei. Új Dunatáj, 20 (2015) 3–4. sz. 70–73.; *Szabó Tamás*: Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére – avagy adalékok a kutatóvá nevelődés folyamatához. (Kötetrecenzió az MTA PAB-VEAB Neveléstörténeti Munkabizottságának kihelyezett ülésén, Szekszárd, 2014. december 12.) (m.a.)

03.) előadásai jelentették, a publikációk tematikus sokszínűsége és a kutatási eredmények fontossága a gazdag képi anyaggal kiegészülve azonban önálló tanulmánykötetté formálták. A Szokásjog és jogszokás cím jelképes is: utal mindarra, ami az interdiszciplinaritást vállaltan célul tűző kutatásokat, a kötetben publikáló 24 jogtörténészt, történészt és néprajzkutatót összefűzi. A kötet szakmai bemutatójára a *VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténe*t szimpózium szakmai programjaként Pécsen, 2016. augusztus 24-én került sor.

3. Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) 234 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN:978-963-429-163-3)

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport kiadványsorozatának harmadik kötete szakított azzal a hagyománnyal, hogy konferencia-, illetve tanulmánykötetek követik egymást. Bánkiné Molnár Erzsébet szeniorkutató a jogi kultúrtörténet, a jogszokáskutatás fontos forráscsoportjának vizsgálatára vállalkozik: a Jászkun Kerületre vonatkozó levéltári források alapján a jászkun szabadságot vizsgálja, miközben a törvényesség helyi sajátosságainak számbavételét, a Jászkunság népi jogéletének bemutatását végzi el az organizált és organikus közösségeket helyezve a fókuszba az OTKA-kutatás során. A monográfiák között igen tiszteletre méltó az OTKA kutatás során. A jogtörténész, Homoki-Nagy Mária véleménye szerint a történész könyve megkerülhetetlen a magyar társadalom, s különösen a magyar magánjog történetének feltérképezésében. A kötet bemutatására a *Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferenci*án Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.

került sor, a könyvismertetés megjelenés alatt. A könyv nemzetközi visszhangjáról néhány rövid hír már megjelent.[22]

4. Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN:978-963-429-163-4) (13)

A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) a magyarságtudomány helyének és szerepének meghatározására törekedve a 21. században, konferenciaszervező gondolatként a kultúra- és tudományköziséget fogalmazta meg. Ezt tükrözik a Jogi Néprajz Jogi Kultúrtörténet szimpózium az OTKA- és a TSZE Kutatócsoport tagjai által tartott előadásai alapján született tanulmányok is.

5. Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem..." Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. 355 pp. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.) (ISBN: 978-963-429-295-1)

[22] Homoki-Nagy Mária: Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. pp. 234 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) Ethnographia 2018. 4. sz. (megjelenés alatt); Nagy Janka Teodóra: Oszét professzor üdvözlete a jászoknak (Bánkiné Molnár Erzsébet történész-levéltáros a Jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun Kerület népi kultúrájában (1682-1876)" kötetéről beszélgetés Ludwig A. Csibirov oszét néprajzprofesszorral). Redemptio, 2018. január; A magyar jogi néprajzi kutatások eredményeiről Észak-Oszétiában. Néprajzi Hírek, 2018. (megjelenés alatt).

Homoki-Nagy Mária a magyar jogtörténet, a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz egy kitüntetet forráscsoportja, a dél-alföldi mezővárosok joggyakorlatát tükröző végrendeletek alapos kutatásának eredményeit osztja meg. A levéltári források, azaz a végrendeletek középpontba állításával keresi a választ a mindennapi joggyakorlat alakulására a magánjog intézményének fejlődése tükrében.

6. Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.) (ISBN: 978-963-429-296-8)

Az OTKA-pályázat keretei között Nagy Janka Teodóra a jogi népszokás- és néphagyománygyűjtés kutatástörténetének monografikus áttekintésére vállalkozik. A jogi népéletkutatás (1939-1948) között folytatott gyűjtéseinek, kutatástörténetének forrásanyaga ma már pótolhatatlan érték, ezért fontos nagy körültekintéssel történő kutatása és bemutatása.

7. A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) 412 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.) (ISBN:978-963-429-163-7)

Az OTKA- és a TSZE-Kutatócsoport tagjai 2011 és 2014 után immár harmadszor találkoztak Tolna megye székhelyén. A két napos nemzetközi interdiszciplináris konferencia a Pécsi Tudományegyetem 650 éves jubileumi programsorozatába illeszkedve Szekszárd Megyei Jogú Város támogatásával a TSZE Kutatócsoport és az OTKA-kutatócsoport szervezésében valósult meg. Az ismét két kötetessé hízó tanulmánykötet írásai a jogi kultúrtörténet, jogi néprajz hazai fejlődési irányait is kirajzolták.

8. A jogtörténet új forrásai (*„A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa).* Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. 360 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN: 978-963-429-297-5)

Az OTKA-kutatás záró kiadvány, amely a kutatók kutatási eredményösszegzését is jelenti. Az 5 kutató a kutatási projektben eltérő szemlélettel közelített a kutatás közös tárgyához, a jogi kultúrtörténethez és a jogi néprajzhoz. Bánkiné Molnár Erzsébet az igazgatási autonómia lokális történeti – elsősorban a Jászkun Kerületre vonatkozó levéltári – forrásainak 'új szemüveggel' történő áttekintését követően összegzi az elméleti tapasztalatokat, dilemmákat, a módszertani és forráskezelési tapasztalatokat. Bognár Szabina a kutatásmódszertan egy rendkívül lényeges kérdését, a kérdőívhasználatot, a kérdőíves kutatások típusait vizsgálja a jogi népéletkutatás területén. Homoki-Nagy Mária a jobbágy-paraszti végrendeletek tanúságairól szól, Kajtár István pedig a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről ad áttekintést. Nagy Janka Teodóra az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás iratanyagát, a gyűjtések eredményeit összegzi. A kutatók, a kutatás vezető bízik abban, eredményeik más kutatásterületek számára is használhatókká válnak.

Az OTKA-Kutatócsoport és a TSZE Kutatócsoport közös kiadványaiban (Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajz Kiskönyvtár 1-8. kötet) ***a 4 konferenciakötetben (1, 2, 4, 7) és a zárókötetben (8) az OTKA-pályázat időszakában (2014-2018) 78 tanulmány*** *született jogtörténészek, a jogelmélet nagyszerű képviselői, gyakorló jogászok, történészek, néprajzosok, szociológusok, antropológusok tollából. Külön örömöt jelentett, hogy doktori képzésben részt vevő hallgatók is jelentkeztek tanulmányaikkal, illetve doktori dolgozatukban hasznosították a konfernciák és kötet szemléleti többletét. Alap- és doktori képzésben résztvevő hallgatók segítették a kötet szerkesztését is.*

3. A Kutatócsoport honlapja (www.jogineprajz.hu)

Az OTKA-Kutatócsoport szakmai hátterét jelentő TSZE-Kutatócsport holnapja elkészült és folyamatosan működik. A honlap lehetőséget nyújt a kutatási területen információk közzételére, a tudományos és szakmai érdeklődők (ide értve a doktori képzésben részt vevő hallgatókat, fiatal kutatókat is) tájékoztatása mellett egy szélesebb nyilvánosság és láthatóság megvalósítására.

A honlap rovatai:

a.) MAGUNKRÓL – alrovatai a TSZE Kutatócsoportra vonatkozó alapinformációkat, dokumentumokat tartalmazzák (pl. Küldetésnyilatkozat, Alapító okirat, Tagnévsor, Támogatók, Belépési nyilatkozat, Elérhetőségek).

b.) HÍREK – alrovatai a kutatási területhez kapcsolódó aktualitások folyamatos közzétételére kínálnak lehetőséget (eseményekről, konferenciákról, rendezvényekről, programokról).

c.) KIADVÁNYOK – alrovataiban jelennek meg a kutatási területhez kapcsolódó friss könyvújdonságok, recenziók, archivált anyagok.

d.) GALÉRIA – a kapcsolódó fotók helye.

e.) ADATTÁR – alrovatai a 2013 óta tartó OTKA-kutatás már közzétett, hozzáférhető eredményeit tartalmazzák.

ea.) *Tanulmányok*: Itt kapnak helyet a Kutatócsoport tagjai által publikált jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi tanulmányok elektronikus változatai, illetve a tagok academia.edu profiljainak linkjei.

eb.) *Jogtörténeti Szemle:* Az elektronikusan elérhető számok (lásd ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék honlapján) letölthető, kereshető pdf formátumban hozzáférhetőek.

ec.) *Források:* Ezek között találhatjuk pl. Tárkány Szücs Ernő Magyar jogi népszokások kötetének (Budapest, Akadémia Kiadó,

2003, második, bővített kiadás) digitális változatát a jogutód, Dr. Tárkány Szücs Attila hozzájárulása esetén.

ed.) *Bibliográfi*a: A PTE Tudásközpont/KPVK Könyvtárának keresőprogramjára alapozva már most lehetőség van az OTKA-pályázat során végzett bibliográfia kutatás alapján évről évre gyarapodó könyvészeti adatbázis használatára.

ee.) *Arcképcsarno*k: a jogi kultúrtörténet, a jogi néprajz, a népi jogéletkutatás kiemelkedő személyiségeinek rövid életrajzát és fotóját tartalmazza. Az életrajzi adatokat Kozák Péter (a nevpont.hu 30.000 magyar életrajzot tartalmazó adatbázis üzemeltetője) a kutatócsoport rendelkezésére bocsátotta. Dr. Bognár Szabinával együtt vállalták a folyamatos tartalomfejlesztést is.

ef.) *Kutatóink további kiadványai*: Ez az alrovat lehetővé teszi a TSZE Kutatócsoport tagjainak, hogy a jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi témához kevésbé szorosan kötődő, de szélesebb körű hozzáférést igénylő további kiadványaikat ide felhelyezhessék.

f.) DDFL – *A rovat tartalma védett, a pályázat során kizárólag az OTKA kutatók számára hozzáférhető, a bejelentkezés során felhasználónév és jelszó szükséges. A pályázat lezárultát követően viszont biztosított a Kutatócsoport honlapján a hozzáférés a terület kutatói, az egyetemi oktatók, a PhD-hallgatók és az érdeklődők széles köre számára.*

fa.) Tanulmányok: Az OTKA teljesítésként számon tartott, OTKA azonosítóval megjelent kutatói publikációk jegyzéke, letölthető elektronikus változatokkal bővítve

fb.) Pályázati jelentések, beszámolók: időközi szakmai beszámolók, kutatói beszámolók elektronikus változatai

fc.) Kutatási segédletek: néprajzi, jogi, levéltári segédletek, lexikonok, kézikönyvek, repertóriumok, katalógusok, mutatók (letölthető, kereshető pdf formátumban)

Az OTKA-kutatás meghosszabbított támogatási időszakának egésze alatt (2013-2018) folyamatos volt a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* honlapjának tartalomfejlesztése, amelynek részesei voltak a kutatók mellett a kutatási asszisztens koordinálásával hallgatók és PhD-hallgatók egyaránt.

Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

I. Szemléletváltás és útkeresés, a jogi kultúrtörténet és jogi néprajz lehetőségei a Jászkun kerület kutatásában

Fél évszázaddal Tárkány Szücs Ernő kutatástörténeti áttekintésének megjelenése után talán már elmondható, a jogi néprajz nem a „senki földjén megtelepedni óhajtó" tudomány, hanem interdiszciplináris megközelítése a lokális társadalom működésének. A nagy elődök mintegy 150 éve hintették el az új tudományág magját. A jogi néprajz kutatása viszontagságos körülmények között fejlődött, időnként szárba szökkent, miközben lassan formálódott a fogalmi körülhatárolás. A mostoha körülmények – az elutasító tudománypolitika, a társtudományok művelőinek önállóságot féltő, fenntartásokkal élő kutatói szemlélete vagy éppen a kellő figyelem hiánya – átmenetileg elsorvasztotta a csupán megtűrt vegetáció zsenge hajtásait. A jogi néprajz létjogosultságát azonban éppen kiváló tudósaink eredményekben is gazdag útkeresésének töretlen volta igazolja.[1] A *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* azzal az elszántsággal közelít az immár saját területriumot elfoglaló tudományág feltámasztásához, hogy munkássága révén elismertesse, a jogi néprajz eleven, új eredményeket felmutatni képes diszciplína.

[1] Bevezető mondataim gondolatébresztője Bognár Szabina a jogi néprajz tudománytörténetét kaz 1850-es évektől napjainkig áttekintő munkája volt. Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2016.

Az önállósodó tudományág szemléletének alkalmazására a Jászkun kerületre vonatkozóan a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* konferenciáin szerzett tapasztalataim biztatónak bizonyultak. A kutatócsoport tagjaként arra törekedtem, hogy a jogi néprajz módszereinek és tudományos eszköztárának segítségével tárjam fel a Jászkun kerület lokális társadalmának életviszonyait. Tettem ezt abból az elvi álláspontból kiindulva, hogy az általam több mint négy évtizede folytonosan kutatott, különböző formában és tematikában publikált[2] jászkun társadalom történelmét egy másik tudományág – a jogi néprajz – elvei, és módszerei szerint az eddigiektől megkülönböztetett látásmóddal mutassam be, annak reményében, hogy a módszerrel gazdagíthatom a történettudományt. A fentiekben említett kutató csoport tagjaként elvégzett kutatási programom eredménye nyomtatásban is olvasható.[3] Az OTKA-kutatás elmúlt időszakának kutatási eredményeit – kiegészítve azokat módszertani tapasztalataimmal és kérdéseimmel – jelen tanulmányban összegzem.

Levéltáros történészként, ahogyan korábbi feldolgozásaimban, úgy jelen kutatásom során is az írott forrásokat tekintettem elsődlegesnek, mindazokat, amelyeket a Jászkun kerület intézményeinek és településeinek levéltárai, múzeumai megőriztek. A forrásokat, amelyeket megelőző feldolgozásaimhoz régebben már tanulmányoztam, ismételten átolvastam miközben fokozott figyelmet fordítottam a jászkun társadalomnak a történeti néprajz körébe sorolható népéleti sajátosságaira valamint a jog ha-

[2] Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun autonómia. Szeged, 2005.; U. ő: A jász és kun öntudat megnyilvánulásai a Kiskunságban. In: Jászkunok a XVIII–XIX. században. Történelmi és néprajzi tanulmányok. Debrecen, Csokonai Kiadó, é. n. U. ő: Földadta sors. Népélet a Jászkunságban (1745–1848). Jászberény, 2012.; U. ő: A Jászkun Kerület igazgatása 1745–1876. Debrecen, 1996.; U.ő: Redemptusok. Gazdaság és életmód Kiskunfélegyházán a redempció első évszázadában. Debrecen, 2000.

[3] Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876). Pécsi Tudományegyetem Kultúratudomány, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2017. 234. p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.)

tásmechanizmusainak népéleti működésére. Előbbi módszerek alkalmazására Györffy István,[4] Tálasi István[5] és mások követhető példát adtak. Györffy a levéltárak történeti forrásait és egykorú élő néprajzi gyűjtéseinek tapasztalatait egyenrangúan építette múltfeltáró írásaiba, ezáltal többszörösen felerősítette a hitelességet. Az új kutatói nemzedékből követőik közé sorolható Szabó László, Szilágyi Miklós, Bellon Tibor, Örsi Julianna, Bánkiné Molnár Erzsébet. A jogtudomány ismereteivel felvértezett kutatók viszont – a tételes jog, azaz az országos törvények hatásának vizsgálatán és néhány kiemelt kerületi privilégium és statutum elemzésén túl – jogtörténeti munkáikban[6] is csak érintőlegesen vagy egyáltalán nem foglalkoztak a Jászkun kerület mindennapi életének feltárásával, a népi jogélet megnyilvánulásainak bemutatásával. Fordulatról 2005-től beszélhetünk, amikor a Kiskunfélegyházán megrendezett Jászkunság kutatása konferencián több előadó jogi tartalmú előadást tartott a Jászkun kerület népéletének valamely területéről.[7]

---

[4] Györffy István: Nagykunsági krónika. Karcag, 1984.; U. ő: A nagykun tanya. In: Magyar nép, magyar föld. Szerk. Györffy György, Budapest. 1942. 112–132.; U.ő: Az Alföld településformái. In: Magyar falu magyar ház. Szerk. Györffy György, Budapest. 1943. 91–109.

[5] Tálasi István: A Kiskunság népi állattartása. Budapest, 1936.; U.ő: Kiskunság. Budapest, 1977.

[6] Gyárfás István: A jászkunok személyes és birtokviszonyainak történelmi és jogi fejtegetése. 1883.; U.ő: A jászkunság szervezete. In: Jogtudományi Közlöny, 1866. febr. 12. 103–105.; U. ő: Jegyzetek a polgári perrendtartás tárgyában készült törvényjavaslatra. In: Jogtudományi Közlöny, 1867. nov.10. 283–285.; Kele József: A Jászkunság megváltása. Budapest, 1904.; Nagy Lajos: Jászkun redemptio. Karcag, 1877.; Pintér Jenő: Jászberény rendezett tanácsú város levéltárában lévő oklevelek gyűjteménye. Jászberény, é.n. (1910); Reiner János: A jászkunok özvegyi s hitestársi öröklése és özvegyi joga. In: Jogi Szemle, 1892. május 10. VI. kötet 14. szám 497–551.

[7] Jogszabályok – jogszokások. Jászkunság kutatása 2005. Szerk. Bánkiné Molnár Erzsébet. In: Papp Izabella: Idegen népcsoportok jogai és lehetőségei a Jászkunságban a XVIII–XIX. században. 223–250.; Pozsonyi Zoltán: Normaszegő nők a túrkevei Vincze családban. 251–278.; Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogszolgáltatás a Jászkun Kerületben a redempciótól az 1848. évi áprilisi törvényekig. 291–305.; Szilágyi Miklós: A nagykunsági helyi jogszolgáltatás szokásjogi alapja. 321–336.; Örsi Julianna: Családi és vérségi kapcsolatok érvényesítésének jogi eszközei a Jászkunságban a 18–19. században. 337–348.; Bathó Edit: Az öltözködés regulái a 18–19. században.

Az egész Jászkun kerületre kiterjedően a jog és a néprajz kutatói szemléletének egyidejű alkalmazására azonban inkább csak kísérletek történtek, módszeres átfogó forrásfeltárás nem. Kivételt képez a jogi néprajz úttörő nagy elődei közül Papp László[8] munkássága. Munkája az ígéretes lendület után beteljesületlen maradt, hatása azonban évtizedek múltán felerősödött és új utakat keresve folytatásra találhat a Nagy Janka Teodóra és Mezey Barna irányításával fellendült kutatási programban, melynek csupán töredék részét képezi a Jászkun kerület kutatása. Az interdiszciplináris szemlélet alkalmazása szempontjából Imreh István[9] munkássága figyelemre méltó. Imreh jogi néprajzi forrásfeltárásának tekinthető a székely szabadság lokális érvényesülésének dokumentálása, de sajnos az ő köteteihez hasonlót sem tudunk felmutatni jászkun vonatkozásban.

A jogi néprajz háttértudományai közül nem hagyható ki a hozzá hasonlóan szerény elméleti alapokkal rendelkező és a néprajz fiatal ágának tekinthető társadalomnéprajz. A társadalomnéprajz teoretikusa Szabó László,[10] akinek jászsági kutatásai és feldolgozásai a gyakorlatban mutatják meg a tudományág elveinek követhetőségét. A jogi néprajz szemléletével érintőlegesen a szociográfia is felvillant rokon vonásokat. Elég talán Erdei Ferenc említése, aki a magyar paraszttársadalomról írott munkáiban a fogalom meghatározásától kiindulva a nagy egészen belüli rétegekről, csoportokról olyan szociográfiai leírásokat ad, amelyek tanulságos bizonyságok azokra a vonásokra, amelyeket műve a

349–362.; Nagy Janka Teodóra: A Jászkunság és a jogi népszokásgyűjtés (1939–1848). 363–374.

[8] Papp László: Kiskunhalas népi jogélete. Budapest, 1941. (Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára)

[9] Imreh István: A rendtartó székely falu. Bukarest, 1973.; U.ő: A törvényhozó székely falu. Bukarest, 1983.

[10] Szabó László: A társadalom néprajz alapvető kérdéseiről. Szolnok, 1970.; U.ő: A társadalomnéprajzi fogalmakról. In: Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv I. 213–253. U.ő: A jász etnikai csoport. I–II. Szolnok, 1979, 1982. U.ő: A palócok társadalomnéprajza. In: Palócok. II. Szerk. Bakó Ferenc, Eger, 237–415. U.ő: Bevezetés a társadalomnéprajzba. Debrecen, 1990.; U.ő: Társadalomnéprajz. Debrecen, Ethnica Kiadás, 1993.

jogi néprajz irányába mutat. 1937-ben jelent meg először Erdei *Futóhomok* című szociográfiája. A könyvben a Kiskunság ősi szállásainak népéről azt olvashatjuk: „*Hiányzik belőlük a földművelő falvak elszánt földtúró igyekezete, összebúvó, meleg közösségi élete, elhagyatottsága, igénytelensége. Fülöpszállás, Szabadszállás és Kunszentmiklós másfajta helyek. Nem jobbágyközségek. Kiváltságos parasztok voltak, s az urak és papok tisztelete ismeretlen előttük és sohasem gyakorolták saját paraszti életük alázatos hordozását. Rátartók, igényesek, kényelemszeretők, mint a halasi őslakosok. Reformátusok és ebben pogány ellenállás fejeződik ki „a térden csúszó" istenimádással szemben. Nem törik magukat a munkában, szeretnek gazdamódra élni benn a „városban" és a földet bérlőre, cselédre, gyermekekre bízzák. Egykéznek, szeretnék biztosítani utódjaiknak a polgári életnívót. A szomszéd pusztabeli jámbor katolikus jobbágyi alázatú falvak (Akasztó, Csengőd, stb.) lakói keresztet vetve emlegetik ezeket az „istentelen, romlott és úrhatnám kunokat". Ők viszont lenézik és becsmérlik a szorgalmas és alázatos „tahókat," „gányókat"*[11].

A szociológiai jellemzés tudatja – „*sohasem gyakorolták saját paraszti életük alázatos hordozását*" –, sajátos paraszti társadalom élt a Jászkunságban, és gerjeszti a kutató örök kérdését: miért, miből, honnan ered, milyen gyökerekből táplálkozott a szociográfiai leírásban oly plasztikusan megjelenített sajátosság. A választ a jogi néprajz módszereit alkalmazó első átfogó kötetemben[12] kíséreltem megadni, amelyhez a történettudomány és a társadalomnéprajz keretében végzett korábbi kutatásaim nyitottak utat.

Az autonómia és az igazgatástörténet vonatkozásában, illetve a népélet mindennapjainak és az identitás változásainak vizsgálatában a Jászkun kerület történetének egyedi vonásai, sajátosságai bizonyíthatóak voltak. Az igazgatástörténet lokális feltárása

[11] Erdei Ferenc: Futóhomok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 161.
[12] Bánkiné Molnár Erzsébet: Jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876). Szekszárd. 2017.

ráirányította a figyelmem néhány autonómiával élt igazgatási területtel – Kővár vidék, Hajdú kerület az alföldi szabad királyi városok – kimutatható analógiákra, ami a részletek aprólékos megismerése például, a földhasználat vagy a társadalmi rétegződés tekintetében lehetővé tette analógizmusok leszűrését. Mindez megmaradt a történettudomány kereteiben.

Az igazgatástörténet anyaggyűjtése közben Szabó László – a Jászságról írott munkái a jász etnikum és a Jász kerület társadalomtörténeti kutatásában a történészek és néprajzosok számára egyaránt irányt mutatónak bizonyultak – irányította figyelmem Fél Edit módszertani törekvéseire. Fél Edit az 1940-es évtized végén új utakon indult el a magyar népi társadalom kutatásában.[13] Fél Edit két filozófus-szociológus Ferdinand Tönnies német és Dékány István magyar tudósok nyomán megállapította, hogy a néprajz az organikus társadalmi struktúrákat vizsgálja, az organizált társadalmi struktúrák nagyobb részben kívül esnek vizsgálódása keretein. Az organizált és organikus struktúrák kutatását tovább bontotta és a két nagy struktúrán belül kisebb, különböző szempontok alapján vizsgálható közösségeket jelölt ki. Rendszerében a jogi néprajz vizsgálati terepének szánta az akcióközösségeken belül elhelyezett céheket és a népi közigazgatás szerveit. Az akcióközösségek másik csoportjába a munka, a játék és a rítusok csoportjai kaptak helyet. A néprajztudomány és a tevékenységorientált társadalomtörténet módszertani törekvéseinek hatására magam is külön választottam a közigazgatás organizált és organikus struktúráinak vizsgálatát. Ami lehetővé tette annak megállapítását, hogy a Jászkun kerület közigazgatásában domináns szerepet kaptak az organizált struktúrák, de domináns szerepük népi elfogadottsága éppen az organizált és organikus struktúrák szerves együttélése, utóbbiak elfogadó viszonyulása révén valósulhatott meg. Amint már 1995-ben megállapítottam *„a Jászkun kerület lényegét az organizált társadalma határozta meg: kiváltságos társadalmi helyzete, és*

[13] Fél Edit: A magyar népi társadalom életének kutatása. Budapest, 1948.

szervezett igazgatása. A vizsgált időszakban a politikai és gazdasági élet állandó kölcsönhatásában fejlődő szabadparaszti társadalom összehangoló feladatait a közigazgatás látta el."[14]

Igazgatástörténeti forrásaim segítségével az önkormányzatiságban és a külön jogok érvényesülésében megállapított analógiák elvezettek az erős jogi meghatározottságú autonómia kutatásához. Kutatói szempontjaim között természetszerűen nagyobb teret kapott az organizált struktúrák jogi meghatározottságának elemzése, de nem kerülhettem meg azt sem, miként formálta az autonómia az organikus társadalom viszonyait, életminőségét.

Az említett tudós egyéniségek munkássága és a kutatócsoportban valamint a Nagy Janka Teodóra és Mezey Barna által szervezett jogi néprajzi konferenciákon szerzett tapasztalataim megerősítették abbeli hitemet, hogy a jogi néprajz interdiszciplináris kutatási és feldolgozási szemlélete követhető a munkámban. Feltételezésem szerint ez a szemlélet különösen alkalmas az igazgatási, jogszolgáltatási, területi autonómiát birtokolt, és az élet szinte minden területén saját külön jogai szerint élt Jászkun kerület népességének, organizált és organikus intézményeinek, közösségeinek bemutatására. A sajátos történelmi helyzet, amelyben az 1682-től intézményesült Jászkun kerület 1876-ig funkcionált, mindenkor külön jogokat biztosított a Jászkun kerület népe számára. Külön jogaik eltérő hatásköre tükröződött a jogi intézmények megnevezésében: királyi privilégium, nádori statutumok, kerületi és települési statutumok, szokásjog, jogszokás, erkölcsi jellegű szokások, szokásnormák. A felsorolt különböző szintű és hatókörű szabadságjogok összessége alkotta a jászkun szabadságot, ami az autonómia fogalmát nem ismerő helyi társadalom szimbólumává vált és alátámasztotta a kerületen kívül élőktől való elkülönülésüket. A jászkun szabadság, mint társadalmi szimbólum átszőtte a kerület népének gondolkodásmódját, kialakította az életüket behálózó jogi kultúrát.

[14] Bánkiné Molnár Erzsébet 1996. 229.

Az elmúlt öt évben kutatásom szemléletét a jogi néprajz határozta meg. A munka során szerzett tapasztalataim alapján szeretném felvázolni hogyan, miként segítette a jogi néprajz a Jászkun kerület jogi kultúrtörténetének bemutatását, milyen speciális módszerekkel, forrásokkal, feldolgozási móddal kutatható a kerület jogi néprajza. Szemléletemben a jogi néprajz tartalma kiterjed az intézményekben megjelenő jogi vonatkozásokra és a mindennapi életben érvényesülő jogi gondolkodásra, az erkölcsi normákra, továbbá a változások vizsgálatára az organizált és organikus közösségek jogi kultúrájában.

II. Módszertani elvek, jogi-néprajzi szempontok a Jászkun kerület jogéletének kutatásában

A Jászkun kerület levéltára, valamint a kerület 25 településének levéltári anyaga a lokális történeti források gazdag tárháza. A levéltári szakmai szempontból részben általam rendszerezett anyagból[15] *a célzott feladathoz igazodva választottam ki a sajátos új szempontok szerint kutatandó forráscsoportokat.* Természetesen nem hagyhattam figyelmen kívül a Kiskun kerület mezővárosában, Kiskunhalason elért eredményeket. Papp László túlnyomó részben a néprajzi módszerrel végzett szóbeli adatgyűjtésre támaszkodott. Az ő vonatkozó kutatásaiban az adatközlők emlékezete behatárolta a válaszokat, hiszen a kérdések természetszerűen nem terjedhettek túl emlékezetük tér- és időbeli korlátain. Papp László számára a szóbeliséggel elérhető adatfeltárás felelt meg a kitűzött célnak. Kutatása arra irányult, hogy az emberi emlékezetben megőrzött, esetleg a gyakorlatban akkor

[15] Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkun Kerület társadalma és önkormányzati igazgatása 1745–1848. Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas feudális kori levéltára. Gyula, 1991.; U.ő: A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiskun kerületi fondjai 1848–1876. Repertórium. Kecskemét, 1996. U.ő: Provizórium a jogszolgáltatásban. In: Múzeumi Levelek 75. I. köt. T. Bereczki Ibolya–Gulyás Katalin (szerk.) Szolnok, 1996. 167–178.

még élő jogszokásokat, szokásjogot tudományos következetességgel minél teljesebben összegyűjtse, feltárja. A szóbeli adatgyűjtés mellett Kiskunhalas vonatkozásában részleges levéltári kutatást is folytatott, és törekedett a vizsgált csoport társadalmi életének, táji, történelmi sajátosságainak megismerésére. Nyomtatásban megjelent munkájában a néprajzi módszer szerint hagyományos terepmunkával végzett adatgyűjtését egészítette ki levéltári kutatással, s mindezt saját jogi ismeretei szerint rendszerezte.

Saját forráskutatásom – mivel nem vagyok jogász – teljesen más alapokra épült. Levéltárosként a történetiséget eleve garantáló levéltári adatokra, dokumentumokra támaszkodtam, azokban kerestem a helyi társadalom életfolyamataiban tetten érhető jogi néprajzi, társadalomnéprajzi elemeket. Papp László kiskunhalasi gyűjtésében és az általam végzett kutatásban csupán annyi az azonosság, hogy mindketten szükségesnek tartottuk a helyi társadalom életfolyamatainak vizsgálatát, de mindketten más alapállásból, más eszközökkel közelítettünk a témához.

Forrásaim kiválasztásakor a lokális autonómia történetiségét akartam a jogi néprajz tárgykörében végzett kutatással igazolni. Ehhez nem eseti kiragadott forrásokra volt szükség, hanem olyan azonos tevékenységhez kapcsolódó dokumentumokra, amelyek hosszú távon egyértelműen igazolhatják a jogi ethosz jelenlétét, széleskörű érvényesülését. Másrészt – amint kiragadott esetekben Papp László is – megkerülhetetlen háttértudománynak tekintettem a társadalomnéprajzot, és alapvetően az emberi tevékenységben kerestem a szokásszerűség közfelfogásban teret nyert eseteit. Több évtizedes levéltárosi munkám megtanított, hogy igyekezzem kihasználni a források minden adottságát. Nem törekedtem a korábbi munkáimban már feltárt társadalmi struktúrák ismételt elemzésére, sokkal inkább arra, hogy felderítsem, miként gondolkodott a kor embere a maga és közössége jogairól és kötelességeiről, milyen szabályok segítették elő a közösség együttélését, a rend megteremtését és megtartását. A Jászkun

kerület levéltári anyagában fellelhető primér források közül az organizált közösségek jogi közfelfogása és szabályozó rendszere leghitelesebben a helységek testületi jegyzőkönyveiben dokumentált.

Települési szinten a tanács jegyzőkönyveinek bejegyzései tükrözik a tisztségviselők intézkedéseinek, döntéseinek jogi vonatkozásait. A tanács, mint választott testület a közigazgatás, a gazdálkodás és a jogszolgáltatás területén egyaránt kiemelt feladatot látott el, a helyi önkormányzat élén állt. A tanács irányította és ellenőrizte a település közösségét, a lakosság életének szinte minden megnyilvánulását, komplex hatalma kiterjedt az erkölcsi élet ellenőrzésére, intézkedései hatottak a lakosság mindennapjaira. A tanács jegyzőkönyvei a lokális társadalom életének minden vonatkozásáról szólnak, megfelelő szövegelemzéssel az organizált közösség szinte teljes jogi eszközrendszere kibontható az érvényesülő szokásnormáktól a törvényekig. Ez a dokumentum típus alkalmas térbeli és időbeli elemzések elvégzésére, a jász és kun települések közötti analógiák meglétének vagy éppen hiányának megállapítására, a jogi kultúra változásainak kimutatására illetve azok okainak feltárására. A jogi kultúrába beleértem a különböző szintű szóbeli és írásbeli szabályozást, a helyi társadalom viszonyát a szabályokhoz, a közgondolkodás elfogadó vagy elutasító megnyilvánulásait, illetve a szabályok cselekvő befolyásolásának minden formáját. A jogi kultúra tehát lényegesen szélesebb kiterjedésű a konkrét jogi szabályok megalkotásánál illetve alkalmazásánál. Tartalmazza a helyi társadalom rendjét, annak minden viszonyulását és megnyilvánulását a társadalom mindennapi életfolyamataiban. Éppen a társadalom viselkedésében megnyilvánuló közgondolkodás feltárása jelenti a jogi néprajz néprajzi oldalát.

A jászkun önkormányzatok helyi és kerületi testületeinek – tanács, tanácstörvényszék, birtokossági gyűlések, generális és particularis gyűlések, bíróságok – jegyzőkönyvei tartalmazzák mindazokat a bejegyzéseket, amelyek a jogi intézmények társadalmi funkcióját és hatásmechanizmusát segítenek megérteni.

A jogszokások talán a legerőteljesebb népi gyökerű jogi intézmények, változásuk annak a funkciónak a változását mutatja, amit a jogszokás betöltött. A jegyzőkönyvek és a kapcsolódó levéltári iratok együttes szövegelemzésével felderíthetők azok a tevékenységek, amelyek kikényszerítették a társadalmi változásokat, a jogszokások átalakulását, esetleg magasabb rendű jogi intézménnyé épülését. Az átalakulás folyamata legintenzívebben a történelmi sorsfordulók időszakában zajlott, például a jászkun redempciót követő évtizedekben.

A redempció előtti és utáni évtized történései olyan társadalmi, történelmi helyzetet teremtettek, ami szükségszerűen kiváltotta a jogi kultúra átalakulását. A redempció érdekében a helyi tanácsoknak nagyobb fegyelmet, újfajta rendet kellett elfogadtatni a lakossággal. Az átalakuló társadalmi és gazdasági élet megfelelő rendszerben tartásához kevésnek bizonyultak azok az igazodási pontok, amelyeket az emberi emlékezetben megőrzött és a közbeszédben számon tartott jogszokások nyújtottak. A lokális társadalom irányítói 1745 után a tekintélyelvű irányítás mellett egyre inkább a statutumokra, az írásba foglalt helyi rendeletekre támaszkodtak. A tanácsok jegyzőkönyveiben a kutató nem csak a statutumok szó szerinti szövegét találja meg, a szövegelemzés segítségével felfedezhetők a társadalomtörténeti vagy éppen jogtörténeti adalékok, amelyekből megállapíthatók a helyi törvény megalkotásának népi módszerei.[16] A települések közössége részese lehetett a „törvényhozás" folyamatának, ami megfelelt a szabad jász és kun társadalom hagyományainak. Ugyanekkor kimutatható, hogy az új társadalmi, történelmi helyzet hogyan rendezte át a népesség rétegződését, hogyan erősítette meg egyes társadalmi rétegek előjogait és hogyan alakította át a teljes népesség jogi gondolkodását.

[16] Bánkiné Molnár Erzsébet: A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun kerületben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok. Szokásjog és jogszokás I-II. PTE KPVK, Szekszárd, 2016. 13–31.

Bár az 1720 előtti írásos források gyérebbek, a kevés jegyzőkönyvi feljegyzés igazolja, hogy a kerületekben a község maga szervezte a helyi közösséget, és választott elöljáróin keresztül irányítólag szól bele a lakosok legkülönbözőbb életmegnyilvánulásaiba. Mindez nem csupán az organizált társadalom megerősödését segítette. A jász és kun jogi közösség megerősödésének bizonyságául megjelent és egyre gyakrabban felbukkant a Jászkun kerület népességét a kerületen kívüliektől megkülönböztető *jászkunok* fogalom. A népjelző fogalomba – szimbolikus megjelenítője éppen az erősen jogi tartamú *jászkun szabadság* volt – beletartoztak a helyi népesség mindennapi gyakorlatában hagyományozódott jogszokások, a szokásjog és magasabb rendű kiváltságaik, sőt a vonatkozó országos törvények is, melyek mind beépültek a nép jogi kultúrájába, annak szerves részét képezték. A kiemelten vizsgálandó forrástípus elősegítette, hogy az etnográfia jelenorientáltságától eltérően érvényesíthetők legyenek a történetiséget erősítő szempontok és történelmi távlatból mutathassam be a jogi kultúra jelenségeit. Az azonos típusú levéltári forrás tér és időbeli kutatásának kiterjesztése a 25 jászkun községre, olyan narratívák megismeréséhez vezetett, amelyekből az élet több területére vonatkozóan feltárhattam a mindennapokban megélt *jászkun szabadság* lehetőségeit.

A népélet jogi néprajzi bemutatásához további kiváló forrástípus a minden Jászkun kerületi település levéltári anyagában megőrzött *árvaügyi anyag*. A közgyámok és az árvaszékek személyek vagy családok szerinti egységekbe rendezett iratai számos olyan jogi vonatkozás lenyomatai, amelyek az organikus közösségek belső életét szabályozták. Megemlíthetem itt az öröklési rendet, a vagyon megosztás szokásait, a kiházasítás, a gyermeknevelés, az esküvők és a temetések írott és íratlan szabályait. Az árvaügyi iratokból történelmi távlatokban érvényesülő viselkedési módok, öltözködési, vásárlási, táplálkozási szokások deríthetők ki.[17] Kimondható, hogy a Jászkun kerület helységeinek

[17] Bánkiné Molnár Erzsébet: Dokumentumok a Jászkun kerület népének temetkezési szokásairól. In: Az Alföld vonzásában. Tanulmányok a 60 esztendős Novák László Ferenc tiszteletére. Szerk.: Ujváry Zoltán. Nagykőrös-Debrecen, 2007. 455–462.; U.ő:

árvaügyi dokumentumai időben és térben átfogó forrásbázist nyújtanak az autonóm terület népéletének jogi néprajzi kutatásához. A forráscsoport hiteles információkkal szolgál az organikus társadalom – család, rokonság, baráti társaság, utcaközösség, munkaközösség stb. – csoporton, kisközösségen belüli életéről, kapcsolataik rendszeréről.

A klasszikus történelmi és jogtörténeti forrástípusok: a hagyatéki leltárak, végrendeletek, osztályos perek, vallomások jegyzőkönyvei, természetesen helyet kapnak a jogi néprajz forrásbázisában. A jászkun kerület vonatkozásában *mindezeket kiegészítik a jászkun levéltárak különleges dokumentumai:* a földbirtokra és földforgalomra vonatkozó *Liber Fundik* és az adásvételeket dokumentáló *Ünnepélyes tárgyak jegyzőkönyvei*, iratai. A Liber Fundi, amit a földtulajdon jászkun telekkönyvének is nevezhetünk, az 1745 utáni korszakban a legfontosabb jogbiztosító dokumentum volt a Jászkun kerületben. A redempciót engedélyező privilégium VII. §-át – l *a mentességek és kedvezmények egyenlő feltételhez kötöttek legyenek, s a jogok elosztása szintén e szerint történjen* – a jászkunok úgy értelmezték, hogy amilyen mértékben részt vállalt az egyén a jászkun redempció terheiből, olyan mértékben részesülhet a megváltás során elnyert jogokból. A gyakorlatban a jogokat a földhöz kapcsolták, s aki eladta megváltott földjét (az úgy nevezett tőkeföldet), eladta a hozzá kapcsolt jogokat is. Ez az elv határozta meg a Jászkun kerület alkotmányos életét, sajátos társadalmi tagolódását, a földbirtoklás és a földhasználat szabályait. A Liber Fundikat fokozott figyelemmel vezették, egy-egy településen több kötetük létezett, mert nagyobb határrendezések, tagosítások után új Liber Fundit készítettek. A földkönyvek bejegyzései a redempciótól kiindulva hosszútávon, hitelesen és folyamatosan módot teremtenek a történelmi áttekintésre. A földkönyv adatai rámutatnak a *jászkun földtulajdon* helyének, nagyságának változásaira, a földforgalom miként jére, a

Parasztpolgári mentalitás a Jászkunság redemptusainak fogyasztásában. In: Hudi József Szerk: A fogyasztás társadalomtörténete. Rendi társadalom–Polgári társadalom. A Hajnal István Kör –Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája. Budapest – Pápa 2007. 25–33.

föld öröklésének gyakorlatára, esetenként a föld használatára, és a használók demográfiai adataira, térbeli és társadalmi kapcsolatrendszerére. A földkönyvekből hiteles információkat nyerhet a kutató a társadalmi rétegek közötti mobilizációról vagy éppen a mobilizáció hiányáról. A Jászkun kerületben a föld öröklésében érvényesített ősiség jogforrásának a redemcióban megváltott és a Liber Fundiba bejegyzett földet tekintették. A földkönyvek kötetei tehát a testületi jegyzőkönyvek mellett a Jászkun kerület helységeiben a jogi néprajz hiteles, kiemelten fontos történeti forrásai.

A Jászkun kerület autonómiájának jogi néprajzi kutatásához az általam kiemeltem fontos dokumentum típusok mellett és az említettek kiegészítéseként, természetesen a szorosan vett tematikához igazodva bevonhatók egyéb levéltári források is, ha azok hitelessége nem vonható kétségbe.

III. Szubjektív szempontok a jogi kultúra történetiségének megállapításában

Az etnológiai kutatások már rávilágítottak, hogy a Jászkun kerület sajátos társadalmi közege erősen befolyásolta a kulturális jelenségeket. A hagyományok az egyes emberen át a nagy közösségig beépültek a mindennapi életbe, a mentalitásba, a kultúrába. Érvényesült Palle Ove Christiansen[18] megállapítása, hogy *„minden ember magában hordozza történelmét."*

Igazolható, hogy a jászkun ember észjárása eltért a kerületeken kívül élő jobbágyfalvak jobbágyainak észjárásától, de eltért a többi kiváltságolt terület népességének gondolkodási módjától is. A redemptusok magukévá tettek bizonyos „nemesi allűröket,"

[18] *„…mindenkinek a gondolkodását, viselkedési készletét meghatározzák annak a régiónak a hagyományai, melyben szocializálódott, az ember tehát magában hordja történelmét)."* Az idézet forrása Palle Ove Cristiansen: Kultur og historie. Bidrag til den etnologiske debat. Köbenhavn, 1995. Studieböger. 163. Kármán Gábor: Történelem és etnológia. Hozzászólás az etnológia vitájához.

de megőrizték jászkun büszkeségüket. Mentalitásukat szemléletesen fejezi ki Erdei már idézett szociológiai leírása, az általam vizsgált jogi kultúra történelmi gyökereinek szociológiai megfogalmazása: *sohasem gyakorolták saját paraszti életük alázatos hordozását* […] *úrhatnám kunok*. A történész feladata, hogy a mentalitás múltba nyúló gyökereit feltárja, a társadalomnéprajz szemlélete ugyanekkor arra ösztönzi, hogy a szociológus megállapításának hátterét a jászkunok mindennapi tevékenységében keresse. A jogi néprajz kutatójának döntenie kell, hogy merre induljon, hiszen szemlélete szerint a kiválasztott kutatási alapok és az eszközrendszer tudományáganként más és más. Bármelyik út követése optimális esetben is a jászkun társadalom életének egy sajátos szempont szerinti feltárását eredményezheti. Aki komplexitásra törekszik annak a forrásfeltárásban is az interdiszciplináris szemléletet kell elfogadnia.

Munkám során feltételeztem, hogy kutatásom új eredményeket hozhat a Jászkun kerület népének – mindenekelőtt jogi kultúrájának – megismerésében, ha a jogi néprajz módszerét a történész látásmódjával ötvözöm. A módszer újdonságát a jászkunok minden megnyilatkozásában, tevékenységében, a jogi vonatkozások következetes feltárása jelentette, a gyökerekig visszanyúlva. A forrásbázis ugyanaz volt, mint korábbi igazgatástörténeti,[19] társadalomtörténeti,[20] néprajzi[21] elveket követő munkámban, vagy az erősen jogi meghatározottságú autonómia[22] kutatásának folyamatában. Viszont most fokozott figyelmet fordítottam a fentiekben már említett forrástípusokra, melyeket az eddiginél összetettebb – jogi és néprajzi – szempontok szerint történelmi dimenzióban vizsgáltam. Az eseménytörténet vonatkozásában az objektív történéseknél figyeltem, hogyan hatottak az emberi életre, miként formálták a jászkun népesség jogi kultúráját. A történelem, a jog és a néprajz kutatói szemléletét egyformán igyekeztem hasznosítani abban a hitben, hogy a jászkun társada-

[19] Bánkiné Molnár Erzsébet 1996.
[20] Uő 2000.
[21] Uő 2012.
[22] Uő 2005.

lom vizsgálata egyik tudományterülettől sem határolódhat el. Nem csupán a jogi szabályozás narratíváit kerestem tehát, hanem azokat a gyökereket, amelyekből megszülettek, azokat a tevékenységi formákat, emberi megnyilatkozásokat, amelyek megszületésüket előidézték. A vizsgált tevékenység elemzése során megkerülhetetlen volt a következmények feltárása, a jogi vonatkozások hatásmechanizmusainak vizsgálata. Amikor úgy éreztem mindezt sikerült hitelesen dokumentálni, akkor mintegy a kutatási eredmények közvetítéseként következhetett a jász és kun majd a jászkun népéletet minden tekintetben átszőtt jogi kultúra bemutatása. A bonyolultnak tűnő kutatási folyamatot és szemléletet lebontva, nézzük hogyan bizonyítható a jogi néprajz eszközeivel a történész által, hogy a szociológiai megállapítás – *sohasem gyakorolták paraszti életük alázatos hordozását* – valóban kifejezi a jászkun társadalom lényegét, történelmét, kultúráját.

Vizsgálódásomba bevontam a redempciót megelőző korszakot. A történetiség igazolásához sem a Jászkun kerület formális megszerveződésének éveit, sem a kerületek eladatását követő földesúri alávetettség korszakát nem lehet megkerülni, ha a lakosság jogi gondolkodásának változásait a jogszokások közgondolkodásba épülését és szokásjoggá fejlődését dokumentálni szeretnénk. Mindkét etnikum (jászok és kunok) már Magyarországra beköltözésétől kiváltságokat kapott a befogadó magyar királytól, társadalmuk mindennapjait saját szokásaik és hagyományaik szerint választott vezetőik irányításával szervezték. Tehát az elnyert kiváltságok oltalmában a maguk törvényei szerint éltek. Ez a kettősség a középkortól a Jászkun kerület megszüntetéséig végigkísérte autonómiájukat. Szabadságuk két erős gyökérből táplálkozhatott, és minden külső beavatkozás után ezekből a gyökerekből sarjadt ki és éledt újra, hasonlóan, mint a természet, amely örök körforgásában mindenkor alkalmazkodik az adott viszonyokhoz, ha meg akar maradni, ha élni akar. A források igazolják, hogy a jászkun autonómia, a *jászkun szabadság*, mindenkor jogi kultúrájuk meghatározója volt és megmaradásukat segítette. Az eladatás korszakában helyi vezetőik a maguk

jogszokásaiba kapaszkodva hárították el a jobbágyságot sújtó robotkényszer bevezetését és óvták meg taksás paraszti mivoltukat, ami lényegesen nagyobb szabadságot engedett a röghöz kötött jobbágyokénál. A sorsfordító jászkun redempció megvalósulásáért szinte minden kerületben élő megtette a maga erőfeszítését, amire évszázadokig büszkén hivatkoztak leszármazottaik. Mária Terézia királynő privilégiumára vezethető vissza, hogy az elnyert jogokat a megváltott földhöz kapcsolták. Bár a jogok földhöz kapcsolását formálisan nem tartalmazta a redempciót engedélyező privilégium, ám a népi gondolkodás a VII. paragrafust az ősi, *valamit valamiért* elv alapján fogadta be. Tehát a redempció megvalósulása ugyanúgy kettős alapokra támaszkodhatott, mint középkori autonómiájuk. *Mária Terézia királynő kiváltságlevele a jászkunok szemében mindenkor örökérvényű maradt, mert a gyakorlatban a maguk törvényévé alakították.*

Közösségi életüket kerületi és települési szinten saját jogszokásaik, majd az 1745 után a sorra írásba foglalt rendszabásaik, statutumaik tartották rendszerben. A szabályokat – bármelyik szintet vizsgáltam – túlnyomó többségükben önmaguk alakították ki és fogadták el a saját közösségeikben. Állításomat példázza a kutatás során általam feltárt jászkiséri rendtartás 1746-ban történt megalkotásának, elfogadásának és megtartatásának folyamata.[23] Jászkisér mellett különböző időpontokban a többi 24 Jászkun kerületbeli településen is létrehozták a maguk szabályozó rendszerét. A jogszokások mindenütt beépültek az írott szokásjogba, majd két évtizeddel a redempció után az élet kikényszerítette az egész Jászkun kerületre érvényes törvényerejű szabályozás, a Jászkun Statutum vagyis *A Jász és Kun megyebeli törvény-széket tárgyazó Statutumok* megalkotását. A statutumot, miután a nádor jóváhagyta, 1796 böjtelő havának (február) 13. napján tárgyalták a Jászkun kerület közgyűlésén. Csakhogy ezt a statutumot már 1768-ban kidolgozták a kerületek jogtudói, akik

[23] Bánkiné Molnár Erzsébet: A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun kerületben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I. Kiadja a PTE KPVK, Szekszárd 2016. 13-32.(Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.)

a települések jogszokásait és helyi szokásjogát visszamenőleg hosszútávon megvizsgálták és azokat emelték be a nádorhoz felterjesztett javaslatokba, amelyek a gyakorlati életben már elfogadottak voltak, és amelyek szinkronban álltak a redempciót engedélyező diplomával, a jászkun népesség életvitelével, mindennapi tevékenységével és a századokon át őrzött és formált hagyományaikkal. Amikor a felsorolt alapokra épült javaslatok kodifikációja megtörtént, olyan helyi törvény született, aminek bizonyos paragrafusait még 1946-ban is figyelembe vették a bírói gyakorlatban és a mindennapi életben. A 13 fejezetből álló jászkun statutum összeállítói a népi gondolkodást tekintették alapnak. A redempció hírére a kerületbe áramló vegyes népesség együttélésének a kor követelményeivel összehangolt szabályrendszerét úgy teremtették meg, hogy a kodifikált paragrafusokba beemelték a mindennapok tapasztalatait. Mindez paragrafusonként igazolható. Miután a statutum jóváhagyása a közgyűlésen megtörtént, de a lakosságnak még nem hirdették ki, a kapitányok és a jogtudó assessorok ismételten átvizsgálták a paragrafusokat, nehogy bármi elfogadhatatlan, a jászkun jogszokásokkal, szokásnormákkal összeegyeztethetetlen maradjon a szövegezésben, s az a törvény a kihirdetése után visszavonhatatlanná váljon, esetleg népi ellenállást generáljon. A munka sikerét a történelem bizonyította.

A Jászkun kerület kutatásának időbeli kiterjesztése tehát a redempciót megelőző korszakra, a folytonosság és a jogfejlődés igazolása szempontjából szükségszerűnek bizonyult. Sajnos nem minden kerületbeli helység levéltári anyaga maradt meg teljességében, de a szervezeti azonosságból eredően a megmaradt forrásokból következtetni lehet a Jászkun kerület egészének jogéletére. Ezért a jogi vonatkozások általam meghatározónak ítélt megnyilvánulásait több témakörre bontva, de mindenkor folyamatában, a kerület megszerveződésétől igyekeztem felderíteni. Az azonos forrástípusokban fellelhető azonos tevékenységek leírásainak összehasonlító elemzése elősegítette a községek közötti eltérések és az eltelt évtizedek során bekövetkezett változások nyomon követését.

A jogi néprajz komplex szemléletével végzett kutatás során a kerület jogi kultúrájában meghatározó organizáltság mellett mind erőteljesebben figyeltem az organikus társadalom jogi kultúrájának megnyilvánulásaira. A kerületekben létrejött organikus közösségek – család, rokonság, komaság, utcaközösség, szomszédság, különféle gazdasági célra összeállt kompániák, stb. – megteremtették a maguk jogszokásait, de mindenkor függő viszonyban maradtak az organizált társadalom jogi vonatkozásaitól. Az organikus közösségek szokásnormái olykor szinte törvényerővel hatottak a közösségre és annak jogi intézményeire. Példáként említem a *kézbeadás* szokását, amit a helyi bíróság egyértelműen jogbiztosító cselekednek ismert el az ítélkezésben. Az írott források – a testületi jegyzőkönyvekben leírt tanúvallomások, adásvételek dokumentumai és végrendeletek – tanúsítják, hogy a helyi társadalom elfogadó magatartása által jogbiztosító erővel felruházott jogszokások és jogi szimbólumok a mindennapi életben, az intézményesült igazgatásban és jogszolgáltatásban is teret nyertek, mértékadónak bizonyultak. Azt, hogy a jászkun népesség jogi gondolkodása, szemlélete hogyan változott, mikor mit tartottak jogosnak vagy jogtalannak a tevékenység orientált következetes jogi néprajzi kutatással felderíthető. Az ünneptörések büntetésének gyakorlata egyértelműen tanúsítja, hogy nem csak az ítélet kiszabásában, hanem a végrehajtásban is felfedezhetők a szokásjogi elemek, éppen ebből fakadt a helyi bíróság toleranciája a büntethetőség rugalmas megállapításában és a büntetés kiszabásában.[24]

Példám ismét Jászkisérről[25] való, s az *ünneptörési esetek* büntetésére utal. Ünneptörésnek számított, ha valaki vasárnap, különösen a szentmise ideje alatt olyan munkát végzett, ami a vallási előírásokat megsértette. Aki a szentmise ideje alatt nem a

[24] Bánkiné Molnár Erzsébet: A szokásjog helye és szerepe a Jászkun kerület organizált társadalmában. In: Mezey Barna - Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történelemtudományok köréből. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2009. 97–109.

[25] MNL JNSZML Jászkisér Inquisitiones et alia acta senatorum 1722–1763. / 1724. No. 24; No. 25.

templomban tartózkodott, hanem éppen a gabonáját hordta be a szérűről az ünneptörést követett el. Ünneptörő volt akkor is, ha mise helyett a vermet készítette elő a termés számára. Sorolhatnánk a példákat. Büntetésül az ünneptörőnek minden ünneptörés esetén egy forintot kellett fizetnie. A bíró az egyházi szabály megtartását támogatta az ünneptörők megbüntetésével, a helyi közösség azonban elfogadta, hogy a büntetéspénzt a bűnösök ötöt icce borral helyettesítsék. A normakövetésnek ez a rugalmassága nem csupán a büntetés elfogadását könnyítette meg, hanem alkalmat adott arra, hogy a bort a munka végeztével közösen fogyasszák el. A büntetés megváltásának felkínálásával a bíró elismerte, hogy olyan munkát, mint eső elől a gabona vagy széna behordása, nem lehet elhalasztani, mert a túlélés múlhat a halasztáson. Másrészt megmutatta, hogy a kényszerűség nem változtathatja meg a mindennapokhoz vezérfonalat nyújtó vallási törvényeket, amelyeket büntetlenül nem lehet megszegni.

Többször előfordult a 18. században, hogy a bíróság előtt veszekedő, s ezért büntetést érdemlő személyeket inkább összebékítette a bíró. A kibékülést a felek *békepohár* ivással pecsételték meg. A jászkiséri Kovács Péter a tanácsházából *maga haragjából felugorván* elment. Cselekedete büntetést érdemelt volna – bíróság megsértésének esete –, de végül *a dolog békességre ment s a béke pohárt meg itták*. Máskor ugyanezt a Kovács Pétert azért, mert Szent György-napkor a bíró választás helyszínéről elment, pedig őt is kandidálták, arra ítélték, hogy szófogadatlanságáért öt meszely pálinkát adjon. A békepohár penitenciaként alkalmazása a redempció után is gyakori volt. A 18. század utolsó harmadában azonban már alig fordult elő bírói ítéletben, a nádori statutumok megjelenése után fokozatosan kiszorult a büntetési gyakorlatból, s inkább az organikus közösségeken belül vagy az organikus közösségek közötti kapcsolatokban fedezhető fel.

Minthogy a helyi autonómia szabályai szerint a jogok a földhöz kapcsolódtak, a földtulajdon nagysága szabta meg, hogy az egyén a helyi társadalom melyik rétegébe tartozott, a teljes jogú

redemptusok, vagy a csupán bizonyos előjogokat elnyert irredemptusok, esetleg a zsellérek, illetve a munkavállalás céljából a helységben ideiglenesen (esetleg akár évtizedig) tartózkodó kommoransok közé. A társadalmi rétegbe tartozás megszabta az egyén, a család életmódját, ideértve fogyasztási szokásait is. A Jászkun kerület redemptusai körében a paraszti életmód, a takarékos életvitel és a célszerű fogyasztás tekinthető általánosnak. A kutatás során észre kellett vennem azokat az életmódbeli elemeket, amelyek a redemptus családokat bizonyos mértékű presztízsfogyasztásra késztették. Ez a fogyasztás alkalmakhoz kötött volt, s mindenkor túlnőtt a szükséges és elégséges fogalmakkal jellemezhető fogyasztáson. A paraszti célszerű fogyasztás bizonyos alkalmakon költekezésbe csapott át, melynek oka legtöbbször a kialakult társadalmi mentalitásban, az *úrhatnámságban* lelhető.

A családi élet fordulóihoz – pl. házasság, temetés – kapcsolt fogyasztási szokásokról fellelhető dokumentumok – például, az árvaügyi iratok, a hagyatéki leltárak – alátámasztják a nevezett alkalmak presztízsképző szerepét. Azt is nyugodtan kimondhatjuk, hogy a kiváltságolt Jászkun kerület vezető társadalmi csoportjai az 1760-as évektől bizonyos mértékben meghaladták a paraszti célszerű fogyasztást, bár ez csak részterületeken és alkalmakhoz kötötten nyilvánult meg. Ha arra keresünk választ, hogy a létfenntartás és a földszerzés mellett mire költöttek, elmondhatjuk azokra a tárgyi és szellemi javakra, amelyek a helyi közösség szemében presztízsnövelők voltak. Azokra, amit a módos redemptusok a számukra mintaadó nemesekkel történt kapcsolattartás során követésre méltónak találtak, s ami tükrözte társadalmi helyzetüket.

Az öltözködésben az, hogy egy asszony milyen főkötőt — ezüst vagy aranyzsinórost, csipkéset vagy sima bársonyt, milyen színűt, stb — tett a fejére, kifejezte társadalmi helyzetét, demonstrálta a jászkun autonómián belül sajátjának tudható előjogait. Ugyanez a mentalitás rejlik a férjhez adandó leányoknak a

család anyagi erején felüli öltöztetésében. Őket helyi szóhasználattal *szerencsevároknak* nevezték. Még a szomszédság között előfordult vitákat is úgy alakították, hogy a szerencseváró leány jó hírét ne sértsék, nehogy a szerencséjét akadályozzák. A szerencse pedig akkor volt a legnagyobb, ha a leányt a redemptusok köréből származó legényhez sikerült feleségül adni.

IV. Összegezés

Összegezésként megfogalmazható, hogy új eredményeket hozhat, ha interdiszciplináris kutatói szemlélettel vizsgáljuk a forrásokat. Jelen tanulmányban arra próbáltam rámutatni, hogyan alkalmazható a jogi néprajz módszere és szemlélete a történeti vezérfonal és történészi alapállás megtartása mellett. Tapasztalatom szerint a jogi néprajz szemléletével számos tisztázatlan miértre választ találtam, és olyan részleteket sikerült felderítenem, amelyek fölött korábban elsiklott a figyelmem. A módszer segítségével kiterjesztett figyelem elősegítette a jogi vonatkozású folyamatok ok okozati kapcsolatának felismerését. Mélyrehatóbban sikerült feltárni és talán bemutatni is, milyen nagymértékben fejlett jogélettel rendelkeztek a jászok, a kunok, a jászkunok. Újabb viszonylatokban sikerült bizonyítanom, hogy az etnikai autonómia, illetve az önrendelkezés különböző szintjei és intézményei az évszázadok során átalakultak ugyan, de a jogi kultúra történelmük minden korszakában átszőtte a népéletet.

A széleskörű jogi meghatározottságot szimbolikus értelemben kifejezi a *jászkun szabadság* fogalom. A jászkun szabadság megnyilvánult a Jászkun kerület mindennapjaiban, az emberi kapcsolatokban, a hivatali életben, jogszokásaikban, minden jogintézményükben, ide értve kiváltságaikat, az önkormányzat igazgatási és jogszolgáltatási szervezetének működését. A jászkun szabadságban integrálódtak a jászok és kunok etnikai sajátosságai, bizonyos vonásaik kiteljesültek a szabad kerületi létben. Arra törekedtem, hogy a kutatás eredményeként az eltelt hosszú időtartam alatt bekövetkezett változásokat és a maradandóan beépült

sajátosságokat dokumentálhatóan felderítsem. Mindehhez kiváló módszernek bizonyult a jogi néprajz interdiszciplináritása, amely – miként a jászkun szabadság – a jogtudomány, a társadalomnéprajz és a történettudomány módszereit egységbe integráló szerepével elősegítette a kutatásban követett új szemlélet és módszer alkalmazását. A jászkun szabadság kutatásának jogi néprajzi módszerével az emberi tevékenység szintjein történelmi távlatban ismerhetjük meg a Jászkun kerületben élők jogéletének érvényesülési mechanizmusait.

Forrásközlés

Statutum a közjó előmozdítására Polgári Társaságunk igazgatására s jobb móddal lejendő megh maradására[26]

1746. november 8. Jászkisér

Mivel a nép igen engedetlen és szófogadatlan el annyira hogy kiki maga akaratyan kiván járni azért a közönséges jónak elő mozdítására hogy a nép anyival is inkáb engedelmességgel viseltessék, illő sőt szükséges hogy bizonyos statutumok és végzések legyenek punctumok szerint, mely munkának ki dolgozására or. Bíró Silye Mártony uram mellé Balogh Mártony, Jászai László és or. nótárius deputaltattak.

Azt kérdezné itt valaki a Lakosok közül mijért hogy a Nemes Tanács 8-a máj. tartott gyűlésében oly dolgokrul is rendtartásokról kíván elmélkedni, s írásban tenni az nép eleiben, mely soha ez ideigh nem volt sőt mégh Atyajinktul sem hallottuk, hogy valaha arúl emlékeztek volna mégis jó helységh tartott emberek is jó gazdák voltak.

Erre igen röviden kivan a megh irt deputatio felelni fellebb a Nemes Tanács exponalta; oka nem egyebb hanem a közönséges népnek nagy engedetlen szófogadatlansága és maga pártyán lejendő megh zabolaztatása, lévén sokak olyanok kik sem jó Istenünknek Törvényeit, sem Világi Hazánk Törtvényeit nem tanúltak a nagy tudatlansághban és meghrögzött erköltstelen szokásban, továbbis örömest kivánnának maradni. azért illő sőt ugyan szükséges, hogy mind azokat, mellyeket a mi eleink /: Ezen Helységnek sok kárával el múlattak :/ Isten kegyelme és segedelme által, mind jó Istenünk Szent Nevének dicséretire, mind penigh az

[26] Forrás: MNL JNSZML Jászkisér tanácsának jegyzőkönyve 1745–1772. / 1746. november 8-án tartott ülésben 56–76. p. Betűhív közlés, szögletes zárójelben a latin kifejezések feloldása utólagos beszúrás.

közönséges társaságnak jobb módul lejendő igazgatására, és megh maradására nézve /: emendaltatvan/[javíttatván] jó rendre hozattassanak.

Hogy azért annyivalis inkább mi az mi Posteritasinak[utódainknak] Istenünkhez Istentül előnkben állíttatott s állítandó. Tiszteinkhez Helységünkben alsó és fölsőbb házban levő Tisztviselőjinkhez közel és távul levő felebarátinkhoz és Ingremialt [kebelbeli]Lakosainkhoz nagyobb hajlandóságul engedelmességgel viseltessünk, valamint más Privilegialt Helységek és városok a közönséges jónak megh maradására nézve Isten és ezen Tekintetes Nemes Magyar Hazánknak Törvényeivel nem ellenkező statutumoknak és végzéseknek mogyat; a Tekintetes Nemes Vármegyéktúl s Királyi Városoktúl be vettek ugy miis Helységünk kevés jövedelmecskéjének be vételére /: hogy megh kivantató szükséghnek idejen azal az közönséges tarsaságh; értvén egész Lakósunkat fel segéltessék:/ Polgári Társaságunk igazgatására s jobb móddal lejendő megh maradására, ez alább megh irandó dolgokat és punctumokat esztendőnkint Bíró tételnek alkalmatosságával az egész népnek füle hallatára élő nyelvel el olvastatván méltó hogy bé vágjuk és megh tarcsuk.

Szóllyunk ezért legh előbenis Hazánk élő törvénye szerint az igazságrúl.

Másodszor a Törvényrül és annak részeirül

Harmadszor a törvénynek nemeirül

Negyedszer a szokásrul és annak tulajdonságirul

Ötödször és utószor a jó Bírónak állapotyárúl Tisztiben való állapotyárúl s hivatalárúl és a Törvényhez illendő dolgokrúl.

1ször

Elsőbbenis az Igasságrúl, hogy miképpen nyilvánságul és annak agájirul.

Az igasságh azért az embereknek tökélletes és szűntelen való akaratya, mely szerint mindennek az eő igaz sajátyát megh adja: nem csak tehecsége szerint, hanem igaz indulatbúl arra menvén.

2dszor

Az igasságh ember szivének jóra való hajtása és elméjének indulatya, mely miat mondatik igaznak: úgy, mint mikor valami személy válogatás nélkül, és külömböztetés nélkül mindennek az eő tehecsége szerint megh adja, és megh itéli az eő saját igazát. Söt

3szor

Az igasságh az emberben oly gyakorlott jóságh, melyhez képest megh adgya mindennek az eő méltóságát: Az Úr Istennek kereszténi tisztességet, szüleihez engedelmességet nálánál nagyobbnak becsülletett, hasonlóhoz békességes egyenességet, nálánál kissebbekhez fenyítéket, önmagát penig tiszta életben tartya, és az ügyefogyott szegényeken, nyomorúltakon voltaképen könyörűl és segíti. továb

4szer

Az igasságh gyakorlásbul való szívbeli jóságh /: az közönséges jó megh tartatván :/ mely mindennek méltóságát megh adja, és így az igasságh ember elméjének és akaratyának oly egyező álapotya, hogy minden dolgokban igaz itéletett tészen.

Mert Szent Gergely Doktor is azt mondgya, hogy az emberi társaságh között nem lehet nagyobb jóságh mint az igassághnak követése, és, hogy mindent az eő igasságában megh tarcsunk, mert ahol az igasságh vagyon minden egyéb jóságos cselekedetek ott találtatnak megh. Mivel amint Hüeronimus Doctor is mongya, az egy igasságh nevezeti alat minden egyeb féle jóságos cselekedetet is kell érteni, amint Hesiodus Poeta verse is tartya.*Justitia in se se virtutes continet omnes* az az Az Igasságh minden egyéb jóságos cselekedeteket bé foglal magában. Továb a már régi nagy, mély elméjű Aristotelés Pogány Bölcs azt mongya felőle az az igasságh felül, hogy az emberek szemeji előt az igasságh a több jók között úgy anyira tekintetes és tündöklő jóságh hogy sem az estveli sem az hajnali csillagh nem lehet annál fényesebb és tündöklőbb.

Az igazság penigh két féle, egyik Természet az másik Törvény szerint való igazságh. Természet szerint való igazság az, mely minden emberekben Istentül adatott, hogy azal éllyenek, mely ha meg nem vesztegettetnek az emberek szivekben csupán azon tökélletes és szüntelen való akarata az embernek, melyhez képest mindennek az ő igazát meg adgya és e nélkül senki emberi emberi mód szerint szólván az Istennek országát nem birhatya. Az Törvény szerint való igasság penigh mondatik oly Törvénynek, és ez világi dolgok zsinór mértékinek, hogy az nélkül akármely Nemzetis vagy Országh sokáigh meg nem álhat.

Innet vagyon, hogy nemely dologh két képen mondatik igaznak egy képen az dologhnak természeti szerint amenyiben igaz, másképen Emberek között való végzés szerint, mely végzést írot és ki adatott Törvénynek nevezünk.

Másodszor

Ércsünk immár a Törvényrül és annak részirül röviden.

A Törvény semmi nem egyéb, hanem az igaznak egyik ága és része mert minden a mi igaz Törvénybül és jó kötésbül vagyon az, mely felül Cicero is oly értelembe volt, hogy az igaz Törvény az jónak és méltó dolognak tudománya és Mestersége, kihez képest az Törvényeket és mindeneknek az ő igazokat ki szolgaltatyuk, mert a Törvény ki szolgáltatóinak mondatunk.

Effele Törvény mondatik két félének, mert némely az közönséges állapotot illeti, némely penigh csak tulajdon magok személyit. A közönséges állapotbeli igaz elősször és fő képen illeti a Birodalmat és az Országhnak birását mely ál az Dolgokban, Papi tizedben és a Tiszt viselőkben, honnét ez következik hogy aki a Papokat avagy a szent vagy szencséghre rendeltetett dolgokat /: értvén a templomoknak föl verésében és azokban levő szencségekhez tartozókhoz tartozandó eszközöknek el lopattatásában magát avattya :/ és megh bántya avagy a Tiszt viselőket az az a Kösséghnek igazgatóit mindenektül úgy mint közönséges vétekért vádoltathatik, a magányos igasságh penigh személy szerint való igasságh, mely kinek kinek jósorát illeti,és ez három féle.

Avagy mint az Természetnek Törvénye, néminemű Nemzetnek Törvénye és a Polgári Törvény.

Először:

a Természetnek Törvénye mindenféle nemzecségekkel köz, mivel a Természetnek folyásábul és nem valami szerzésbül származik. Söt erre a természet az embereken kívülis minden fele állatot is tanított. És köztek kinek neme szerint természeti tulajdonsága megh vagyon, de mi itt a Természetnek Törvényén értjük azt a Törvényt, melyet Isten Mojses által és az evangeliomban ki jelentet és azt parancsollya, hogy úgy cselekedgyünk mással amint akarjuk, hogy magunkkal cselekedgyek más. Mégis tiltja, hogy máson ollyat ne cselekedgyünk amit velünk cselekedtetni nem akarunk, mely felü illyen versis vagyon

Quod tibi uis fieri nihi sae quod non tibi nali sie potes in terris rivere jure pali az az Amennyit jót akarsz magadnak másnak is akarj annyit És amit nem kívánsz magadnak mással se cseleked aszt. Így élhetz e földön Meny Országhoz illendő Igasággal.

A Természetnek Törvényét két képen kell értenünk, elsőben az emberekre nézve amenyiben okos természet vagyon bennek, mellyel az Isteni dolgokkal közösködnek és így a természetnek törvénye az emberekben Isten Törvényének mondatik. 2dszor értetik a Természet Törvényen hogy az Ember elő állat és érzékenysége vagyon szintén, mint egyéb allátoknak ugymint: érez, mozogh, és indúl és ekképen értetett Törvény az emberben mondatik természetnek Törvényének.

2dszor A Nemi Nemü Nemzeteknek is Törvénye két féle úgy mind 1ö Természeti Törvény és a közönséges haszonért maga javára s megh maradására rendeltetett Törvény. Ércsük immár

3dszor A Polgári Törvény ez mellyet akar mely Kösségh, avagy akár mely város magának Istennek Tisztességére és az embereknek javokra szerez, ez pedigh mondatik Polgári Törvénynek mint egy tulajdon csak a városnak. Jól lehet, mi városiak nem vagyunk mind azon által a menyiben Helységünkben; köz jóra való nézve akarunk használni ugy vellyük ha Hazánknak élő

Törvényei felül értekezvén oly bizonyos rendet a melybül kiki maga kötelességit hivatallyanak folytatását és a közönséges jónak elöl mozdítását, Fölséges Császár és Királyné Asszonyunk s Édes Hazánk Törvényeinek Praejudiciuma [jogsérelme]nélkül megh értheti. Talán azzal senkinek nem vétünk, sőt magunknak proteritasunknak[utódainknak] használhatunk, mert minden kösségh a ki törvényhez, avagy jó rendtartáshoz alkalmaztattya magát és ezeknek enged rész szerint tulajdon törvénnyel, rész szerint penigh minden embereknek közönséges törvényével él.

Harmadszor

Kellene szólnunk az törvénynek nemeiről és tulajdonságiról,

de rövidségnek okájért egyebeket el halgatván itten az jő kérdésben, mivégre szerzettek az emberek az Törvényt? Erre ez a felelet, Ez okájért hogy az Törvénytül való félelem miatt az Emberek vakmerőségek megh tiltassék és a gonosz emberek az artatlanoknak ne árcsonak és az gonoszok vakmerőségekis és ártásra való erejek a büntetéstül való félelem miat megh zaboláztassék.

A Törvény röviden mibül álló legyen ez alább megh irandó régi bölcs jurista versébül ki ki megh értheti:

Qvatuor ex verbis virtutes collige Legis: Permittit, punit, Inperat atque vetat. Az az: A Törvénynek ily nagy ereje vagyon, Enged, büntet, parancsol, s tilt szorossan. Kiki által láthatya az megh írt négy szókbul.

Az egész Törvények ugyanis: Minden Törvény az vagy valamit megh enged, avagy megh tilt, avagy büntet az vagy valamit parancsol. Enged ugy, mint hogy a jó Vitéz és jóságos cselekedetű ember valami jutalmat kereshessen, Tilt úgy, mint Senki ne lopjon, senki felebarátyának kárt ne tegyen, Istenit ne Káromolya és a.t. büntet, mint hogy aki embert ölend, Feje essék el érette. Parancsol penigh mikor így szól: Szeressed a te uradat, Istenedet.

4dszer

Az szokásrúl és annak megh erősítésirűl

Jegyezzük megh röviden mi légyen a szokás, nem egyébb, hanem annak erkölcséböl föl vött valaminemű oly Törvény az Embereknek az, mely közönséges méltóságbúl ugyan Törvéntis szerezhetne, és ez az oka, hogy az szokásis nehányszor Törvénynek neveztetik. De megh kel tartani, hogy azon szokás mindenkor és mindenek előt tiz esztendők folyásában állandó képen szokásban légyen.

Eötödszer és utószor a jó Bírónak állapotyárul és tisztiben való való hivatalárúl méltó megh tartanunk.

Mivel, hogy az Törvénynek ki szolgáltatóji az Bírák szoktak lenni, kik tudni illik igaz értelemmel mindennek jól végére menvén és mindeneket megh hányván, vetvén és jól megh visgálván az eő Tisztek és méltóságok szerint minden felül jó itélettel Törvént mondanak: az okan azért nem illetlen, hogy a Bírákrul valamit szóllyunk. Ércsük megh azért a Biró miokon mondatik Bírónak, ezért hogy az Törvény szolgáltatásával bir, avagy hogy Itélettel forgódik, az az igazat szolgáltat az Kösségh között.

Az igaz penigh czéllya az igassághnak: ezért az Itéletnek igaznak és Törvény szerint valónak kell lenni, minden némű dolgokban, amely a Bíró eleiben kel.

Ezeket így értvén által megyünk immár az föltett czélra, hogy az menyiben lehet, Istennek kegyelme és segedelme velünk lévén, az köz jónak igazgatására oly bizonyos punctumokat Helységünk javarára s Népünk megh maradására; az mellyek Jó Istenünk, Fölséges Asszonyunk és Édes Hazánk Törvényeivel /: nem méltóságokra és rigorokra [erkölcsbírókra] nézve hanem directionkra [igazgatásunkra] s népünknek annyival lejendő jobbítására nézve :/nem ellenkezők sőt kisebb tekintetre nézve megh egyezők lésznek föl tegyük.

Az ord. Bíró Instructioja.

1. Megh értvén az Bíró mijért mondatik Bírónak, azért tisztiben és hivatallyában szorgalmatossan el járván Kötelességének esmérje lenni, hogy a mely dolgokat Fő és Districtualis Tiszt Uraimék parancsolnak és az, mellyeket a Nemes Tanács conclu-

dal[elhatároz] serényen és minden idő halasztás nélkül effectuallya, és végben vitesse. Nem külömben

2. alatta levő tisztviselőkre kivált a szék Birora, quantumot szedő perceptorra és a Csáplárosra szorgalmatossan vigyázzon, gyakran próbára vonván, az Szék Bírót ésCsaplárost megh vizsgállya, hogy valamely /: nem gondolom ravaszság alat :/valamely becstelensége, vagy kára né következzék az Helységhnek.

3dszor Az adó szedő perceptorrúl minden héten számot vévén nogassa és szorgalmaztassa, hogy az Portiot kellete korán az Népnek kára nélkül incassállya[beszedje], és az perceptiokrúl[bevételekről] nótárius által quietallya[nyugtázza], hogy azon quietantiákkal szám adáskor magát mind az Perceptor, mind penigh az Bíró Legitimallya, szükségh

4dszer A Csaplárostúlis minden holnapban Bor Bíró jelen létiben minenekrúl számot venni, az mely jövedelem vagyis haszon találtatik azonnal elöl kérvén,quietantia mellett kezéhez vegye, mely ha akkor készen nem volna okvetetlen minden engedelem nélkül következendő holnapban lejendő számadáskor megh vegye így értvén az több számadásokrúl is. Az is declarálva lévén, hogy ha legh kisebb hibat tapasztalis a Csaplárosban, tartozik a N. Tanácsnak megh jelenteni, mi illeti

5dször A Csaplárosnak utolsó számadásán maradandó restantianak [adósságnak] incassatiojára, ha megh mutattya azon restantia kiknél légyen és ha elegedendő fundusa lészen az Csaplárosnak engedtetik két qindena[15 napi időtartam] kiszedésire, mely el telvén, ha be nem fizetné azon restantiat azonnal a Bíró az Nemes Tanácsnak hírt adván javaibol exequaltasék [végrehajtassék]el. Utollyára

6dszor Kötelességének esmérje lenni mindenekben az serény gondos szorgalmatos vigyázást /: ugy az mezei pásztoroknakis vizsgáltatását :/ hogy az mellyek károsok, el háríttatását az jóra czélzok efectualtatását[foganatosíttatását].

Tanácsbéli személyeknek kötelességek.

Elősször Amidőn az ord. Bíró Tanács gyűlésit egy vagy más occurentiara[megtárgyalására] nézve Polgárja, vagy tizedes által hirdetett, szükséges hogy ki ki maga dolgainak fére tételével hiti szerint az közönséges háznak compareallyon [megjelenjen]és maga értelmét és opiniojat[véleményét] ki adgya.

2dszor Mint szintén az or. Bíró úgy hasonló képen tartozik és kötelessége mindenekben az közönséges jóra és rendtartásoknak obszerváltatására[megtartatására] vigyazni és ha valami ollyas dolgot mely az Helységh kárával vagy praejudiciumával[jogsérelmével] megh eshetne észre venne, azonnal dolgainak fére tételével az or. Bírónak hír adással legyen.

3dszor Illő, sőt ugyan szükséges, hogy fegyhetetlen és botránkozás nélkül való józan életet élvén, a Lakosoknak maga józan viselésével jó példa adó légyen, külömben ha valami ollyas dolgot mely nem Tanácsbeli személyhez illendő volna el követ, judicialiter revideáltatván [bíróilag felülvizsgáltatván]érdeme szerint megh büntettetik.

4dszer Kiki maga értelmét törvény széknek és más gyűléseknek idején opinio[vélemény] szerint ki adván cum moderatorine[mérséklettel] halkal és nem furiaval discurallyon[őrjöngve tanácskozzon].

5dször Midőn egyiknek vagy másiknak Atya fia valakivel törvénykezik vagy ha a dologban inter exsatus[érintett] akkoron mindig azon egy dologrúl a nemes tanács Discural [határoz]a Session[tanács ülésén] kivül légyen.

6dszor Amidőn olyatén dolgok folynak melynek nem szabad a Tanács ház küszöbin ki lépni az olyaténok titokban maradgyanak becsülletinek sértődése alat.

Nótárius tiszti és hivatallya ezek

1mo Amely dolgok a Nemes Districtusok gyülésén folynak azokat notalvan[feljegyezvén] az mellyekrűl szükségh ide haza relatiot[jelentést] tégyen.

2dszor Amely Currentalisok [körlevelek]lésznek azokat le írván Bírájával és ha szükséges az Nemes Tanácsal közöllye.

3dszor A pecsétnek hiti szerint gongyát visellye, s Hazánk Törvényeinek büntetése alat albat [tiszta lapot]senkinek ne adgyon.

4dszer Sem lakosnak sem kívül valónak egy vagy más dologh felül or Bíró híre nélkül sub aemissione honoris [tisztségéből kiküldetése alatt]ne merészellyen adni.

5dször Minden leveleket tartozik igazán el olvasni és a melyek általa irattatnak ord Bírájával és ha Szügségh a Nemes Tacsácsalis közleni.

6dszor Az inquisitiokban[vallatásokban] processusokban[perekben] conscriptiokban [összeírásokban]számvitelekben és minden féle dolgokban interessentia[részrehajlás] nélkül igazán dolgozni.

7dszer Az protocollatiokra [jegyzőkönyvezésekre] szorgalmatos gondot tartvan mind azokat az mellyek szükségesek In protocollálya [jegyzőkönyvezze].

8dszor valamellyeknek hivatallyát concervallyak [érintik] s amelyek hívségére bizatnak mind azokban az igassaghnak és jó lelki ismeretnek sinor mértéke szerint hiven és igazan eljárván kötelességének esmérje lenni.

Szék Bíró tiszti

Először A Szék Bíró kötelességének ismerje lenni, hogy csavargóktul urak pasztorjaitúl és Betyároktúl sem gulyán sem pusztán, sem helységhben ne mérészellyen marhát venni, hanem ha bizonyos szava hihető isméretes ember teljesen bizonyságott mellette, hogy azon marha az el adónak régen tulajdon maga igaz saját marhája, mert különben ha legh kisebb gyanúságh adgya elől magát azonnal Districtualis Kapitány Úr kezében fogh adatni.

hogy azért ez jobb módal megh légyen

2szor Lajstromot tartván kitül hány marhát? és micsoda speciesz vészen [fajta lészen], szőrirűl, bélyegirűl és jegyirűl az kívül hajtandó marhákat az el adottnak neve föl jegyzésével föl tégye, tovább

3szor Aztis miáron vétte levágása után hány mása és font találtatott benne, számadásában minden marhát ki tégyen.

4szer Az Mészárosoknak praxisok szerint engedtetik minden mása húsnak üttetésére és faragására ött font, ugy mind azon által, hogy azon ött fontokat számadáskor az nótárius defaleallya [levonja] nem a Szék Bíró.

5dszor Esztendejének vagyis hivatallyának ki töltése után két quindena alat tartozni fogh exequaltatni [elszámoltatni].

Bor Bíró és Malom Bíró tisztye

Elősször. A Bor Bíró, és Malom Bíró kötelességének ismérje lenni a Csaplárost és Molnárt gyakran megh vizsgalni, hogy valami ravaszságh által az helységh ne károsíttassék és hogy az ital maga valóságában fottigh megh állyon, mindenkor pecsét alatt tartassék, ugy mind azon által, hogy gyakorta az Helységhnek kára nélkül megh vizsgállya és töltögettesse szorgalmatos gondot tartván az mértékeknek visgálásárais és az malom hasznának megh takarítására.

2dszor. Az Csaplárosnak minden szám adásban jelen légyen vett árai az italoknak maga a Bor Bíró fel adgya.

Hadnagynak Instructioja

Elősször Fő és Districtus Tiszt Uraimék ugy ord Bírája és az Nemes Tanács parancsolatiban gyorsan el járjon, maga dolgainak féretételével minden kedvezés és respectus [tekintet]nélkül az idő és alkalmatosságh szerint tejendő parancsolatokat véghben vigye, és

2szor. Legh főbb kötelességinek esmérje lenni midőn valamely parancsolatya nem lészen /: sőt parancsolat közbenis gongya légyen:/az Isten szent nevét káromló Ünnepeket törő alkalmatlan feslett erkölcsű Embereknek, Paráznáknak, titkos helye-

ken lappangóknak, alcsapszék árulóknak, tolvajoknak, verekedőknek, kivált, ha egy mást megh véresítik, hamisan esküvőknek és más ezekhez hasonló s nagyobb bűnben élő embereknek ki kéréseket és az hol olyatén bűnben előre találna, akit hálalra vagy Magistratus keziben méltónak itélve lenni, hogy az ollyatén bűninek büntetésétül tartván elne ugorhasson azonnal megh fogja és fogattassa és adigis még ord Bírájának hír adással lenne szorgalmatos vigyázás alatt tizedeseivel tartassa. Úgy mind azon által, hogy ha az idő és az véteknek neme engedi elősször tartozzék mindenkor Bírájának hír adással lenni, és a dolgot declarálni[kinyilvánítani], az holis a minő parancsolatott vészen ahoz tarcsa magát.

3szor. Ha Casuquo valamely nagy vétkes embernek megh fogattatásában szorgalmatoskodna in omnem fortune Casum az Helységh Lakosaji közül Tanácsbélieken kívül adattatik szabadságh akár kit maga mellé az időnek kivánsága szerint segícségül hat forint mulcta distumptio alat aplicalni. és

4szer. A mezei barom pásztorokat úgy az határoknak folyásit és a Réteknek szigeteit, minden héten kéccer sőtt nehankor többszöris ló háton maga, néha penigh Tizedesseivelis esteli s reggeli hajnalon, olykor napal és éjfélkoris úgy az talyigái alatis megh visgállya, az holis ha esmeretlen és igasságh nélkül járó embert találna mindenkoron megh fogván az ord Bíró eleiben hozza, és ha valami suspitiot [gyanú] az Pásztorok körül tapasztalna azonnal tartozik Bírájának megh jelenteni és az tévelyedet marhákrulis tudakozódván akár mely pásztor előtt legyen harmadnapnál tovább ne tarcsa hanem Distructualis Kapitány Uram kezéhez vigye vagy külgye tovább

5ször. Az káromkodókat minden személy válogatás nélkül comperta rei veritate [az igazságot az ügyről kitudván] ki keresvén az ordinarius Bírónak megh jelencse és annak consensusával Vasárnapi regveli harangozás előtt kalodában szegeztetvén mindeneknek láttára Isteni szolgálatrúl ki jővén az Nemes Tanács jelen létiben kiki maga érdemelt büntetésit azon kalodában vagy deresben el veszi, tovább.

6dszor. Minden Ünnepi Napokon szorgalmatos gongya légyen az ifjúságra gondot viselni és az hol bor italban vagy más mulacsághban foglalatoskodnának ottan magát gyakran az Hadnagy megh mutassa azért; hogy jelen léte és vigyázása félelmet adván az ifjaknak veszekedéstűl, káromkodástúl és más történhető veszedelemtűl valamenyire ójják magokat, és ha veszekedőt vagy káromkodót látánd azonnal Tizedesseivel onnét el parancsolván vitesse és az veszekedésnek inditóját ki keresvén or Bíró úrnak megh jelencse. el utollyára

7szer. Terhes lévén szolgálatya, olykor Tizedesseit szabad az megh irt dolgoknak véghben vitelére hol egy hol más helyre ki küldeni kikis mindenekben az Hadnagy parancsolatinak engedelmeskedni köteleztetnek.

Polgárok instructioja

Elősször. Minden engedelmességel és hűségel köteleztettnek az Polgárok ord. Bírájok és az Nemes Tanács által parancsolandó dolgokban serényen eljárni s véghben vinni.

2szor. Hitek szerint a Lakosok között megh kivántató sor vetésekben igasságot követni, ugy hogy ha egy vagy más okra nézve szabadkozna a Lakos Contribuens [adózó] Gazda, hogy azon sorának véghben vitele ez vagy amaz kárával lenne, akkor a Polgár ha méltónak itéli lenni hogy el maradgyon el maradhat azon Gazda úgy mind azon által hogy azon sorárul megh emlékezvén véghben vitesse igy értvén minden névvel nevezendő sorokrúl hogy azért ez jobb móddal megh eshessen.

3szor. Bizonyos lajstromok adattatnak a Notárius által, mellyben minden féle sorok szorgalmatossan föl jegyeztetessenek.

Köz nép eleiben állítandó punctumok és Instructiok

A Fölséges Úr Istentűl Mojzes által ki adatott Tíz Parancsolatokban ez két Dolgok foglaltatnak be Szeresd a te Uradat Istenedet tellyes szivedbül és minden erődbül.

A második hasonló lévén ehez Szeressed a te Felebarátodat mint tennen magadat és valamit magadnak nem kivánsz mással

se cselekedgyed e két dolgoktul fügh a Próféciáknak és az Evangelistáknak írások sőt e két dolgokkal minden féle jó rendeléseknek Édes Hazánknak Törvényeji szerint megh kel egyezni. Nem valami Isten Törvénye ellen vagyon nem Igaz az mi nem igaz nem Törvényes az és nemis lehet Törvénynek a vagy jó rendtartásnak mondani.

Azért legh első czélunk s kötelességünk ez hogy ami Jó Istenünk Szent Nevét káromlók ésunnep rontók megh zaboláztassanak ennek utána másodszor. hogy Felebarátunk szeretetire jó rendelések által szent szándékal edigh véghben vitt kárának el távoztatására föl serkentetvén magunkat megh tartóztassuk, másét ne kíványuk, magunkét megh tarcsuk, józan mérsékletes fegyhetetlen életet éllyünk. valaki annak okájért

Elősször ami Jó Istenünk Szent Nevét attá teremtette mondással Helységünkben lakozók közül, Helységünkben, Határunkban vagy kívül létekben úton út félen az az akár hol káromkodni merészlik azonnal következendő vásárnapra kelve a Hadnagy vagy Tizedessei megh kapván kalodában szegeztetik és Isteni Szolgálatrul ki jővén, első cselekedetijért a Deresben ötven, másodszor száz pálcza csapással megh büntettetik. ha penigh valaki

2szor. Hallangya a káromkodót káromkodni s azt ord Bírónak a vagy a Hadnagynak, vagy Tizedesseinek be nem mongya az ollyatén ember is mint consentialt [egyetértett] fél ezen rendelésünk szerint azon bűnnek büntetésit fogja viselni; azért szükséges és illendő dologh hogy minden Keresztény Istenihez való szeretetirül viseltetvén a Káromkodot személyt ahol illik a káromkodásnak nemit és az helyet az hol mondotta bé mongya. Erre köteleztetik továb minden ember Hazánknak törvénye szerint pro. 12 Rft büntetése alatis mint eset Articulo 42. Anni 1563. világosan lehet olvasni, hogy ha penigh

3dszor. Feslet erkölcsü zabolátlan nyelvével ugyan azon személy, ha merészelni fogja harmadszor az Úr Istent Káromolni, minden engedelem nélkül Districtualis Tömlöcre küldettetik az holis Hazánk Törvényei szerint signanter juxta men-

tem[hasonlóképp mint áll] Articuli 42. 1563. item 42. 1659. méltó hogy megh ölettessenek mind azon által

4dszer. Ha valaki ollyatén káromlásnak nemet mondana az élő isten ellen, első káromlásának alkalmatosságával az mely halálos volna, az ollyatén káromkodó igyenessen az megh mondott tömlöcre küldetik az holis érdeme szerint leendő sententiaját el vészi; mi illeti

5dször. Az Ünnepeknek szenteléseket és megh ülléseket hogy annyivalis inkább az vásárnap Isten és Világ Törvénye szerint megh ülettessék és meg né törettessék szombaton dél után nem lészen szabad Helységünkbűl Vasárnap két Isteni szolgálat véghben viteléigh utra indulni egy forint büntetés alat, azért a kinek el múlhatatlan kárban forgó dolga lejend valaholot tartozik Bíránknak magát jelenteni. Külömben a megh írt büntetést elnem kerüli mert az Vasárnap Szent Istvány Király idejében oly nagy becsben tartatott hogy ha az nap valaki valamit dolgozott barmajit vesztette el. S. Steph. Regis 2. Ar. =mo tovább

6dszor. Megh tiltatik azis hogy Vasárnap gulyára ménesre és más helyekre, csereberére senki Dellyesti Isteni Szolgálat előtt sem Gazda sem Béres a mondott dolgokért vagy marhájának haza hajtásáért ki ne mennyen, hanem kiki Istenit félvén szolgállya megh emlékezvén arrúl hogy a Cristus feltámadása és érdeme által fiúvá való fogadást vett azért méltó hogy ez napot ki ki Istennek szentellye. megh tiltatik

7dszer. A nagy dorbézolás musikával felsalá való járás, tánczolás két Isteni szolgálatnak véghben viteléigh, úgy hogy válaki el meri követni, azonnal az lábas kalodában vérétetvén mind adigh migh nem második Isteni szolgálatrul ki jönek ott fogh lenni és akkor 25. pálcza csapást fogh szenvedni. mi illeti

8dszor. Az Romai katholicusok Decretalis Ünnepeit mind azoknak valamellyek Decretalisok Országh Törvényei által megh ülni parancsoltatnak ugyanis Szent László Király Decretuma szerint Libro 1o Caps. 38 va az mellyek megh iráttattak, ha valaki azok közül egy vagy más Ünnepen Dolgozni merészlet barmait el vesztette. S.L.R. D.2. Ar. 7 mo innet vagyon már az

9dszer. Hogy Fölséges Asszonyunk az régi Törvényeknek megh tartására Hitit le tévén ottan ottan méltóztatik az Ünnepeknek megh tartása aránt circulariter az egész Hazában az fölséges Locumtenentiale Consilium által parancsolatokat küldeni mellyböl következik osztan Fő és Districtualis Tiszt Uraimék kemény paracsolatya az Ünnepeknek megh tartása aránt. azért

10dszer. A Szent Apostolnak tanítása szerint minden lélek az az minden ember az Fölső Hatalmasságoknak alája vettettvén alázatos homagialis devocióval a Királyi parancsolatoknak engedni köteleztetünk.

A Közönséges jónak megh tartásárul és jobb móddal lejendő megh maradásunkrul

Mivel hogy az egész Határ proportionale kinek kinek redemptionalis quottaja szerint az Pascumon Nádas réteken és Víz álló fenékeken kívül föl osztatott szükséges hogy az régi megh rögzött rosz szokást el hagyván ki ki Törvények szerint való életet éllyen s maga redimalt portiojával megh elégedgyen. Szükségh azért

Elősször senki hat forint mulcta alatt fele barátyának saját nyilasárul és kaszálójárul füvet kocsizni ne merészellyen.

2dszorA ki felebarátyának és szomszédgyának nyilas füvet magájéhoz vágja vagy kaszáltattya hasonló képen hat forintig convincaltatik. mi illeti

3dszorA javításban ravaszkodó és fele barátyát megh csalni igyekezőknek dolgát, hasonlóképen az olyaténok is hat Rsforintokban convincaltatnak [elmarasztaltatnak], mely három rendbeli cselekedetnek követőit Hazánk Törvényei szerint az Nemesi Status sőt sok helyeken az Privilegialisokis szokták egy mást querelazni [panaszolni] és Querelának[vádnak] ereje szerint pro 150 R ftokban convincalni. de attúl recendálván [meghátrálván], hogy anyivalis inkább ki ki maga sajátyát megh tarcsa, és másét ne kíványa az itten megh írt három dolgoknak jobb módal lejendő megh tartására és világosítására nézve observáltatni fogh.

4dszer Amelly becsületes Gazdának saját nyilasát más valaki el kaszllya és el kaszáltatya, vagy Földit el szántya és szántatya, tehát az ollyatén károsítatott fél menyen el az kártokozóhoz, maga dolgát megh beszélvén, ha önkint kész lészen azon el kaszáltatott füvet vagy szénát úgy értvén a szántás felülis ámbár bé lenne vetve vissza téritene; a kor nem többre hanem felére fogh büntetetni, ha penigh vakmerőképen perseverálna [konokul kitartana] akkoron az kárositott fél egy forintott az Tanács eleiben le tévén, azonnal két tanácsbéli személlyek oculatára ki menvén, comperta rei veritate[megtudva az ügyben az igazságot]az Károsítatott embernek azon egy forintyát az aki okozta az ki menetelt az megh irt hat forint mulctaval együt ezen redtartásunk szerint az Kárnak refusiojával [visszatérítésével]együt megh adni kötelezteti. tovább

5tödször. Midőn az nád vágás megh szabadittatik minden becsülletes Gazda proportionale reája föl vettetett kéve nádakat elsőben tartozik az Nemes Helységh számára be hozni és oda az hová parancsoltatik Polgár vagy Tizedes szeme láttára olvassa és rakja be, különben cselekedvén, ha renitens fogh lenni a Nemes Tanács in duplo fogja kupjábul el vitetni. mi illeti

6dszor. Az Közönséges Csapszéken mérettett italoknak hitelben lett ki osztatása, ez ideigh sok károkat okozvan Helységünknek, azért ezen végzésünk szerint egy átalán fogva senkinek az italoknak ki osztattása hitelben nem engedtetik, ha penigh történettel valaki az Csaplárost az hitelnek ki nem adásájért mocskolna és vegzálna conperta rei veritate[a megtudott igazság szerint] érdemlett büntetésit a Nemes Tanács itéleti szerint el vészi hogy azért

7dszer A Csapszéknek hasznát bé vehessük minden holnapban a Csaplárostul szamot vévén tartozik az Helységh jövedelmit szám adáskor kész pénzül ord Bíránk kezében adni és az Boros Gazdáknak úgy más italokért esend tőke pénztis az Borbíró kezében adni, ha penig valamely kevés restantiaja lenne következendő szám adásán tartozik egész contentumot[tartalmat, menynyiséget?] tenni, különben a Csaplárosnak javaibul utolsó pen-

zigh egxeqtio[behajtani] az or Bíro által tetetik, el mulatván az or Bíró s nem observálván [tartván meg]ezen rend tartást az Nemes Tanács által az Bíró javaibul exequaltassék [végrehajtassék]Consegventer[következetesen].

8szor Igen el aradott az borozó emberek között az Káncsoknak földhöz verése, ugy annyira hogy csak legh kisesebb versengés közben is az Nemes Helységh Kancsójit az földhöz szokták vagdalni, azért ennek utanna valakik el fogjak követni, minden személy választás nélkül akár ki légyen az tartozik egy márjást azon kancsójért az Csaplárosnak le fizetni, ha penigh opponalna magát és nem akarna a Csaplárosnak megh adni, ord Bíránk eleiben föl hajtván minden engedelem nélkül in duplo fogh desummaltatni[behajtatni], az Csapláros penigh minden szám adásban köteleztetik a kancsokrulis úgy az eltörtekrül számot adni, az megh írt marjas penigh nem egyébre, hanem kancsokra fogh fordittatni, azért oly szorgalmatossan vigyázzon a Csapláros hogy az edényeknek el törését serio connatallya külömben el nézvén maga tartozik refundalni.

9dszer Az józansághnak és becsüllettnek megh tartására és sok ízetlen verekedéseknek el távoztatására nézve, hogy senki az Úr Isten áldásával vissza ne éllyen erőssen megh tiltatik az fűbe hajtás, fenék hajtás, és más goromba eröltetés ugy annyira hogy sem Korcsmán, sem lakodalomban, vagy házaknál tartandó s tejendő mulatás közben az vagyonosabbak pro 12 R forint az az tizen két forint büntetés alat, a tehetetlenek és szolga legények ötven pálcza csapások alat ne merészellyek el követni. mert mind anyiszor valamenyiszer cselekedendi; akar ki, az megh írt büntetést el nem kerüli.és

10dszer Semmi névei nevezendő italoknak iccénkint lejendő méretetése vagy Szolga Legényeknek akó számmal való ki adattatása Lakosainknak az közönséges Csapszéknek folyamatyára nézve megh nem engedtetik, és ha valaki ezen rendtartásnak ellen merészlené el követni azonnal mint ál csapszék árulástúl, az Hadnagy, Tizedesek vagy Polgárok észre vévén azon italt edényestűl az közönséges Csapszékre vinni és Helységh számára

foglalni köteleztetnek és azon italnak confiscalásán felyül az álcsapszék áruló Szaz R forintokban inremissibiliter convincaltatik[….büntettetik]. Nem külömben

11dszer A Pálinka főző üstök az Lakosoktúl tollaltatnak azért hogy sok helyeken és mindenüt az hol Palinka főző üst tartatott az ál csapszék comprobaltatott [bebizonyíttatott]melyis ugy anyira káros az Helységh részirül hogy épen nem folyt az pálinka az Csapszéken ártalmas lévén tovább mégh az Lakosoknakis azért hogy töbnyire búzájért, árpájért és más naturalékért szoktak hordani két anyit adván érette mint ha az Csapszéktúl hordatott volna hogy azért sem az Helységh sem az Gazdák ne károsíttassanak senkinek pálinka főzés tovább nem engedtetik.hogy penigh

12dször A szöllő terkelyibül senki ne károsíttasék, Nemes Helységh részirűl két üst és ahoz rendelenő Ember fogh tartatni akiis kinek kinek terkelyit ki fogja főzni, ugy mind azon által hogy fele mindenkor Nemes Helységh szükségére Bor Bíró keze alá mérettessék szükségh

13dszor Minthogy sokan találtatnak olyaténok az lakosok között kik az reájok eset Portionale Quantumot esztendőröl esztendőre szokták haj húzni okot adván az executorokra[végrehajtásokra] való költségre azért a modo in posterum [a következőkben]az ollyaténok különös lajstromban irattatván holnap számra fogh repartialtatni[kivettetni], és az szerint az perceptornak ki adni. Szükségh azért hogy Fölséges Királyunkér Édes Üdvözítőnk parancsolatya szerint megh adgyuk. különben ha az ollyaténok holnaponként esendő portiojukat, minden holnapban megh nem adgyák az holnapnak utolsó napján aristomba vettetik, s mind adig migh nem lefizetné ott tartatik ha penigh az Perceptor restsége vagy engedelmisége miat megh nem fizetnének az olyaténok akor nem az Contribuenstül, hanem azon perceptortul az Bíró Militaris executor[katonai végrehajtó] általis fogja exequaltatni. mi illeti tovább

14dszer A fekvő jószágoknak vételit s el adattatását akar mely névei nevezendő légyen az értvén Házaknak Kerteknek Szőlők-

nek Szántó földeknek és Kaszállóknak el adattatása s vétele ord Bíránk és az Nemes Tanács hírével légyen, azért hogy a Liber Fundiban inprotocollaltassék, különben az ollyatén el adásoknak és vételeknek semmi állandóságok nem lészen. hogy penigh az Confusiok evitaltassanak az alku megh lévén az pénz mindenkor az Bíró előtt olvastasson és adattasson föl, megh kell eztis tartani.

15dször Minden névei nevezendő el adásokban, kivált ha külső helybeli ember értvén mind azokat valakik ezen helységhnek nem ingremialt Lakosi, akar mely névei nevezendő fekvő jószágot akarnak venni prae emptio [elővétel] mindenkor ezen Helységh Lakosain állyon, ugy hogy akár mely ki gondolható erősség alat valaki akár kinek Contractualiter ezen Helységh Bíráján és Tanácsán kívül levő Bíró előt el adnais valamit nunc per time az ollyatén el adások és contractusok nullis suit roboris sőt mindenkor az botránkozásnak és galyibaknak el távoztatására nézve, az egész summa egy quindenajigh az ord Bíró kezénél :/: fizetés nélkül:/ állyon azért hogy ha valaki az idő alat az vevőt nem fogja inpetalni finita quindena inprotocollaltassék és annak rendi szerint megh kivantato instrumentum ki adattassék.

16. Az belső Csap Széken való tánczolás és hedegültetés sem gazda uraiméknak sem jövevényeknek sem szolga legényeknek nem engedtetik és ha el merészli követni azonnal lábas kalodában fogh vitetni.

17. Ordinarius Bíránk parancsolati ellen, akik renitensek lésznek Törvény Székre provocaltatván kiki érdemlet büntetésit el vészi.

18. Gyakran történt, hogy az alvégesiek az fölvégesiekkel és az Felvégesiek az Alvégesiekkel conpetálván, mint valamely ellenségh egymást ugy nézték, melybül gyakran nagy veszekedések történtenek, azért a modo in posterum, sem Gazdák sem Legények sem Szolgák közül ennek utána az megh írt civódást el ne kövessék, mert mind annyiszor minden személy válogatás nélkül ötven pálcza csapásokkal az deresben megh büntettetik.

Az itten megh írt és paemittált punctumok az egisz Nemes HelységhLakosaji előtt el olvastatván, ezentül lejendő megh tartására magokat kötelezvén. Isten eő Szent Fölsége adgyon kinek, kinek oly szivet és lelket hogy megh tartván élhessen Istennek és ezen Helységhnek Szolgálatyára.

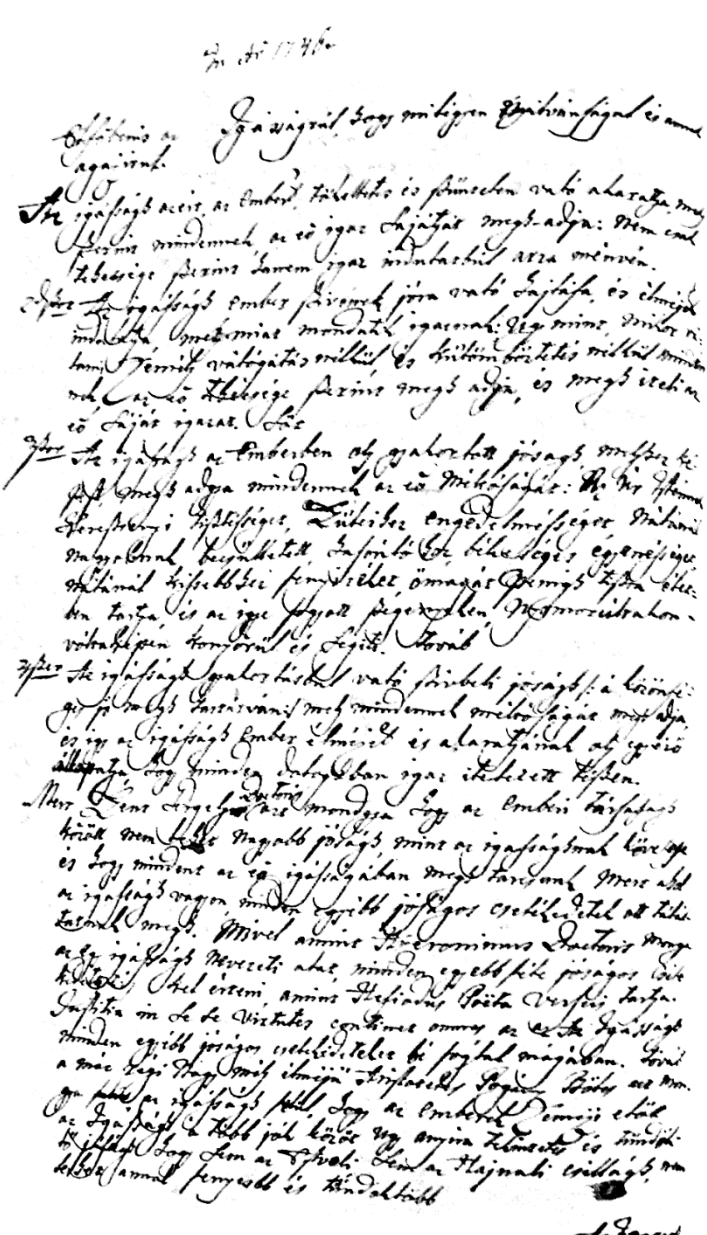

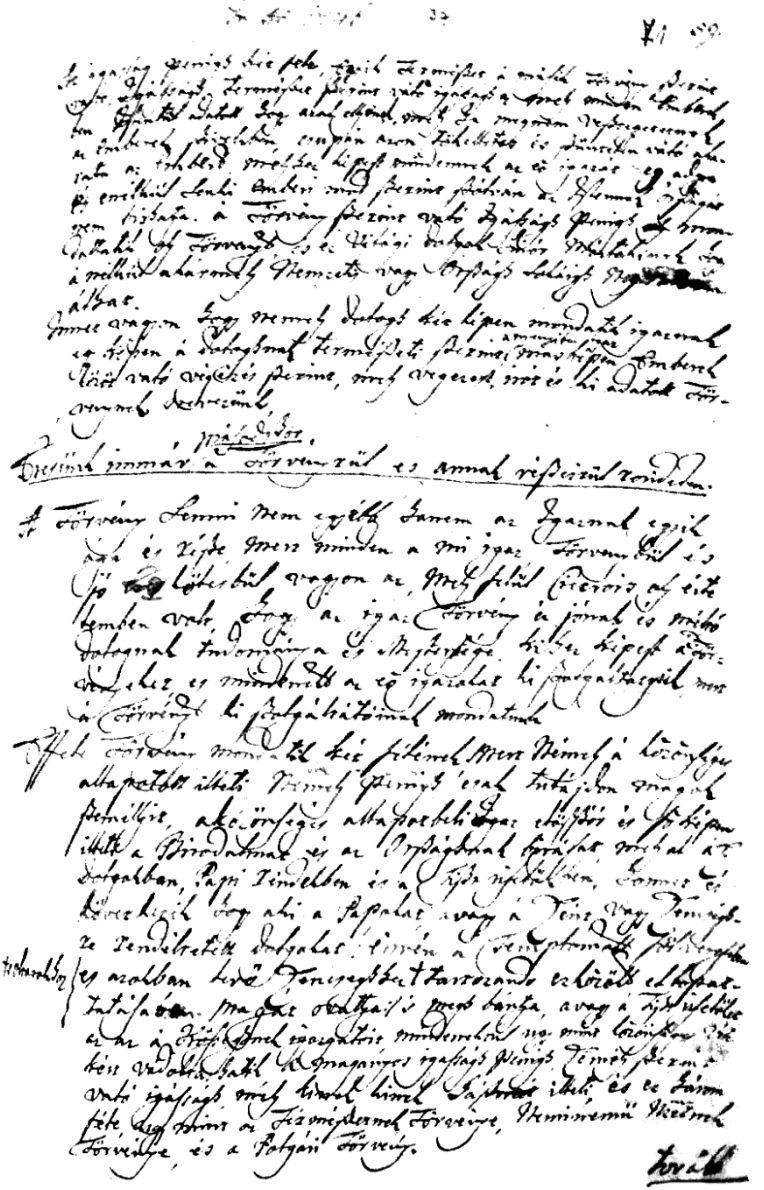

[illegible] Tatam accal [illegible]nek [illegible] vtczat, [illegible] magamb [illegible] Posse [illegible] Szinüliabul, [illegible] mindön [illegible] a hi Törvönyben, [illegible] Statutiokre allando magat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Törvönyel, [illegible] Szerzik [illegible] minden [illegible] [illegible] Törvönyel [illegible].

[illegible] Szellöge [illegible] Törvönyt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Tek Biró tiszte.

1ször. A Tek Biró hivatalossegenek eo meije lenni, hogy Cavargok-
nak Kofordoktol es Betyarbol sem Falun Aldo-
sagban sem Tekben, de mindenben Varbas vegni, Sarcu-
ra birono, Aldo Tiboto es mindenty Kuber tenben birongatt
emlitt Tekben aron Marha az el adonal rejtu talalton magal igaz
sajat Varbaja ovott kutimben es legh hibetlen gyanusagh
alloa elol tnigas aronnal Dikritmaki Hajtany ne kerebe
legh adassek. Hogy azert es jobb modal eregh legen

2ször. Hajosromot tarrvan kitol kam marhat? es mizada Fe-
el vesen Tolrol, bilegerol es jegyerol az kivul hajtan-
de Marhakat az el adonal Reve fel jegyecsevel fel legge,
torlik

3ször. Ahol miaron Vette Lovagasa eroan kam mosa es semt
talaltatott benne, sore adosaban minden Marhat le legen.

4ször. Az Mezsaroknak Gravicsak szerint, engedtek minden Majo-
rosnak ustokere es fiaghasara ott lent, egy mindaron altal
Eregh aron ak fontolas kam Napkor a Marhaval Esplenka nem
a Tek Biro.

5ször. Egyenden jenek vagyis Hivatalyanak ki tiltese aron ki
grindent akar, tartozni fogh a Tek Biro a Tek Hajtas
utallo grajcarigh az a Birajn kiuben adni, kutimben
Eohgy jobanitul fogh Exegvalnunk.

Bor Biro es Malom Biro tiszte

1ször. Az Bor-Biro es Malom Biro kivetelessegenek eo meije lenni
a Capitanost es Mathiast gyakran megh vizgalni, hogy Vala-
zavargasok altal az Szegedis ne kiruttassek es hogy az altal
mogo Eletessegaban Fellegh megh akon minden Eleges
dolgaban tartozkassek, egy mind aron altal hogy gyakran az Szegedi
Varos vetkuli megh vizgalja es tilalgassek. Sorgalmatos gon-
dott tartvan az Mertekek Megtalasarol es a Malom
Sajnal megh talalasarol.

2ször. Az Capitanost minden Napan Eletan jelen legen es igaz
vegh aranyatul a Bor Biro fel adgya.

06.78

Anno 1796.

Hadnagynak Instructioja.

Kapitány. Tsó ez Dsidinalis Egész Vármegyék vagy ott Birtokos ez a Nemes
Tsaj Parancsolatban gyanan el jövén, minden tekintetek
tiszteletek minden kedvetlés és respectus nélkül az ide és alkal-
matossági szerint lejendő Parancsolatokat végben vigye, es
Esküdt. végy fogja kötelességével és minéjt tehni, minden vakmerő Paran-
csolatja nem Ellenkezik: Sőt Parancsolatot közönség szeretni és
Ifiu Lovas Hivén, Kerületek, Utrepeket tsak alkalmatosan de-
ha ellenkező kimenetek, Parancsolat, kitsoda, Ezeknek Lapzingabol
alkalmasságok Kivitel, Tanyázás, Vendégség, kivált ha egy más
meg tsendesítés Szamosok ejtsürök és más ezekben Szolgálo
és Magyarok büntetés emberek ki kiviséhez, és az Bal ol
hatta büntetés tsere talalna, akis Szabadon vagy Magyarhoni ki
ben mikoron ezekre tsak, hogy az alkalmatos büntetés büntetés
tis tartsan ebre nagyságon, akkoron meghagyja és fogattassa
és alkalmas meghagyás Ki adásra Ezekre Szemelyes fogattatna-
ra Szigorú utat tsendesítsen Tartatásra. vagy mind azon ide
tul Jöjjön ha az idő és a Vetélkedő Nemes lengedi elöljáró tartoz-
zék minden kor Birájuk kiadásra tehni, és a Szolgat deli-
rabi, az kalis a mikor Parancsolatok vejsen ebre Szerzés vagyis.

Esküdt. Ha Csapszék vadnak vagy Vérbeli emberek meghagyás tiltásban
Parancsolatokban in omnem Szintén Eskütem az Fiskalis elle-
lés közül Tanyabiztosok kivül adandó gondviselő Szabó kis
Orgon mikor az idomek kiirandja Szerint vagyis Szigorú
Esküdt. Sat Sorsra mikor Szerint Szerencsés adás Szabadon.

Ujber. Ha mezei károm Pásztorolas vagy az Szitarok Szabadsági és
a Rétek Szigetek minden Szeren tsere Szabadon kö-
vetni és Szeren, vagyis más Szerint Szerdelemek eskedő
vagyok Szamadon Szabadon, és Szállásra vagyis
Vagy, és tehnigyalatos meghagyás az Szabadon és ebrenlétben
és igazság mellett járó Szerint Szabadon vmindenkor vagy
Szerint az ott Biró elébben Szerez, és Szabadon Szerint az
Pásztorok közül tapasztalna vagyis tartozik Birájuk meghagy-
hatni. es az tsendes Szabadon Szabadon Szabadon abból vagy
Pásztor ebből legyen Szarmadmánál tartozik ne tartsa Szabadon
Esküdtek Kapitány Uram Szerint vagyis vagy kötelessége közül

s füzet

08. 80

In An 1715.

A Második Esztendő tiéden ebben Jeresd a Te Feleséredet
Szinte tenmen magadat, és Házadnak Nem kívánj
másat se cselekedjed e két dologtul fogjá a Próféták és
az Evangelistak írásit. Ez e két dologhul minden fele
jó rendtiselnek Ebből Házadnak törvenyi szerint meg
kell egyezni. Mert valami Isten törvenyen kivül vagion Nem
egyez az, a mi Nem igaz Nem törvenyes az, es Nem ke-
Ez törvenyt a vagy jó rendtartasnak mondani.
Azert legh elsö célunk és tekintetünk ez hogy ami Is-
tenünk Szent Nevet Háromsagh és Nemes Szentsegh meg
bántsuk, annak vminemu masokhoz hogy Feleségünk Fe-
rfiuhoz jó rendtiselünk által Szent Szándekal eligh vigyáz-
vak tárnunk el tavoztatasara fel serkentsüvén, magun-
kas megh tartoztatasuk Miatt Nekünk kivanyunk, gyakorta
megh Szoryul, joven mindenkor hogy szeretten élessük elsüvül.
Vadalj annak alájra
Második. Ami de Istennek Szent Nevet alta teremtette Mondassad
Szépségünkben kívül szépségünkben Házunkban
Vagy kivül tiszteltben avagy ne jöjjen az az által kárt
Nem mérjétek, azonnal kövessenek Vigyázzanak tehe
á Házunk vagy vendegh meglepvén Házunkban gyakorlik
és Isten Szolgálatul ki jövén, ellö egyétkezésüvé á-
Szentben áldven, mindenkor Szép Példaval es cselekedet
megh bünteteth. Ez szerint Vadalj
Harmad. Vadlangyon a Házunkban Háromkodni is ne de Vizandi a-
Vagy Hadnagyl Vagy tiszteletünek be nem Vonga az allatu
Emberin Ennis consentalo fel ezen rendtiselünk szerint
azon bünnel büntetessük Vonja viselni. azert Istenfeles
és illendö Életnek Vagy minden Szerzetünk Istenünk Vilá
szerettével viselnünk a Házunkban gondje a Szal illik á-
Házunkbanyal Menni és az Szépet az Szal mondatta, hanem
ga. Szent Szeretetel tiszteljünk minden Embert Szerint
Törvenye szerint mg 12 Szt. bünteltsse alatt, mint Ezst
Könyv 42. Ami 1503. Esztendöben Lehet olvasni. Vagy ha
szerint

Második Házbor.

Ghenesi szerint való convincalásnak mely szerint rendeltetett
Kedvesnek kövessük Istennek Törvényi szerint, a Nemzetségi Szabá-
sok szerint a Privilegialis Levelek szerint egy mást szeretnünk és
Szeretnünk kell szent szerint 1740. Esztendőben Convincalni.
De attól reménykedvén hogy ezen ujonnan inkább Christi magva sajátsá-
gos tárgya, és miként az Istennek szent Törvénye szerint
Abrahám jó hírével tsendesen meg találjuk és világosítsa
szívünket ezen szerint valamint meg.

Ujonnan Ember keresztelő Szolgának Lajos Mihályt más vala-
kit Keresztnek és Szabadítónknak Jesus vagy Jézus el szántuk és szán-
tuk tehát az alkalmatos Keresztelő Kő, melynek el kövezésére
Ghenesis, maga Debora vagy Kő betűiben, és Hebrus tsipő-
ben azon Kő Keresztelő Követ vagy Jézus nyugvó
a Szántás szükség ámbár Kő lenne Kenyér vagyon benne;
a Kéz nem tűrhet Savanyú sütőre szokott kovászunk. Ha-
nemely Valameriképen Superfeverálna akkoron a Keresz-
tek fél egy szívnek a Szántás eltitka le tétel, azonnal
kéz Szántásbeli Kenyérből ostentatura kimenvén, compen-
sa kéz Veszedelmes a Keresztelő Endezmek azon egy
szívnek az ali alkotta a kimenetet az meg ne sa-
vanyú mértékkel együtt ezen Kenyér tésztának szerint a
Kézmek Reflexiójával együtt meg adni kötelesztek. Ha-
vább

Keresztelő. Kívánom a Mind Vigyázó meg szabadítottak minden
bevégzetes Szent Compositionak kéz ja fel vetetett Kő
Kövekre, elsőben tartozik a Nemes Kebelnek számára
be szerzett és ada az Isten Garanciájától Szépségnek vagy
Szeretetnek, Kenyér tálban alkalma és valja le kemtsben
erkölcsében, Ha szeretnénk szokott kenni a Nemes Társá-
ra Kenyérből, hogy Kenyérből el vitessen. mielőtt

Keresztelő. Ha Szerelemben egyes Ha szívben mereszteti ittatási által
ben kéz kifakasztja, és vizzel fel kiválasz alkalmas Kő
dítsmét, azért ezen Vegyítsmek szerint egy átalában
fogva tsalnunk az Istennek kifakasztó Kövében Kenyér
ezzel Ha pemigis szeretnénk valaki a Szépségnek

a Szív

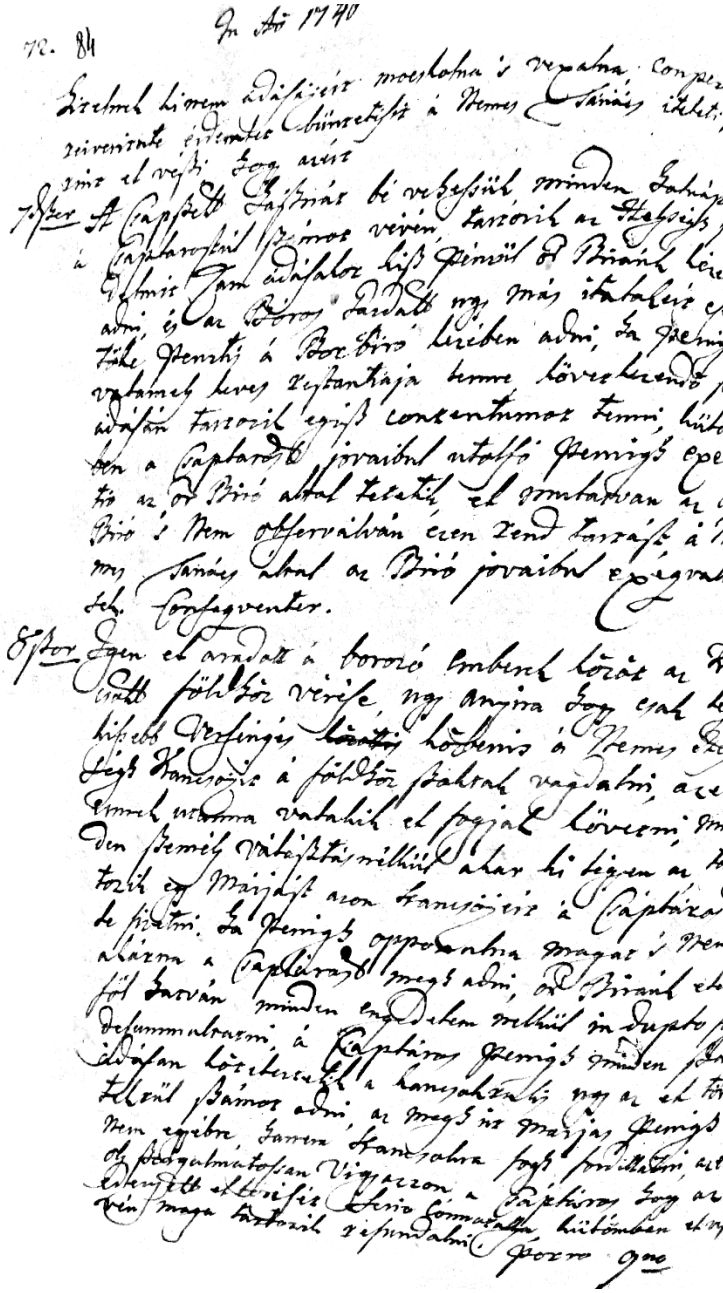

72. 84 In Ao 1740

Lizelnek hiszem adásáiszerint moeskolna s vexalna. Conperta reiveritate erdemlet büntetésit á Nemes Sanáes itéleti szerint el vészi. Hogy azért

7ster A Capszett Gaszná bé vehessük minden Gatnápban á Captarostul számot vévén, tartozik az Hetszegs jövedelmit Tam adásakor kiszt Pénzül ör Biránk kezében adni, és az Boros Gazdatt ugy más itatakeit esendőtöke Pénztis á Borbiró kezében adni, Ha Pénigs vatamely leves restantiája lenne következendő szám adásán tartozik egiszt contentumot tenni, hütömben a Captarost jovaibul utolsó Pénigs executio az ör Biró altal tetetik el mutatvan az ör Biró s Nem observálván ezen rend tartást á Nemes Sanáes altal az Biró jovaibul exégvalrassek. Consequenter.

8ster Egen el aradott á borozó emberek közöt az Kancsott földhöz vérése, ugy anyira hogy csak legy hiszebb Versenges ~~közötti~~ köbenis á Nemes ezeh legy Kancsojit á földhöz szoktak vagdalni, azért ennek utanna vatakik el fogjak követni, minden személy vátásztásnélkül ahar hi legyen az tartozik egy Márjást azon Kancsojeit á Captárost be fizetni. Ha Pénigs opponalna magat s Nem akárna a Captárost megh adni, ör Biránk eleiben föl hatván minden engedelem nélkül in dupto fogy delummultatni, á Captáros Pénigs minden szám adásán közetetetik a kancsokrakis ugy az el töretekül számot adni, az megh ut Márjas Pénigs Nem egyébre, hanem Kancsokra fogy fordittatni, azért ob szorgalmatossan Vigyazzon a Captáros hogy az edenyett el tevését Sério Gonnatalla, hütömben el vész vén maga tartozik refundalni. Porro 9no

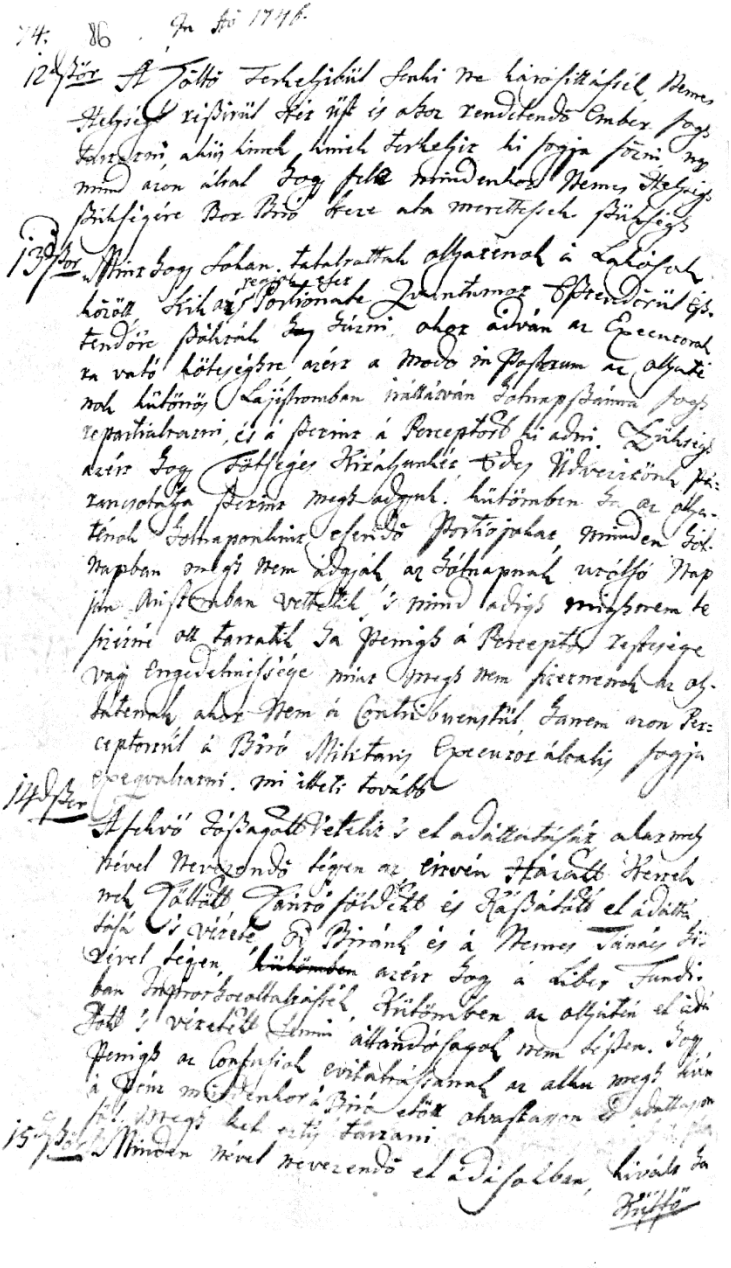

74. 86. In Ao 1746.

12d Szőr A Töltő Terhelyibül Senki ne károsittássék, Nemes Helységé rissirül Kér üst és ahoz rendetendő Ember fogs tartani, akiis kinek kinek terhelyit ki fogja fizni, nyomind azon által Hogy felle mindenkor Nemes Helységs Szükségére Bor Biró Kere ata merettessek szükségs

13d Szőr Mint Hogy Sokan tatalrattak olyatenok á Lakósok között, Kik az regiok eset Portionate Quantumot Esztendőrül Esztendőre szokták Hogy Gazni, ahoz adván az Executorok ra vató kötességre azért a modo in Posterum az olyatenok kütönös Lajistromban irattatván Sólnapszámra fogs repartialtatni, és a szerint á Perceptort ki adni. Szükségs azért Hogy Tötséges Kirátyunkér Edes Üdvezitőnk Parancsolatja szerint megh adgyuk. kütömben ha az olyatenok Sólnaponkint eserdő Portiójokat, minden Sólnapban megh nem adgyák az Sólnapnak utólsó Napján Aristraban vettetik, s mind adigs mégsnem te szerint ott tartatik ha Penigs á Perceptor restesége vagy Engedelmissége mint megh nem szerinnek az olyatenok, ahoz nem á Contribuenstül, hanem azon Perceptortul á Biró Militaris Executor álratis fogja Exequaltatni. mi illeti tovább

14d Szőr A fekvő Jószágott Vetelik s el adattatását, akarmely nével Nevezendő légyen az Eirvén Házatt Kertek nek Töltött Tanró földekt és Kaszátott el adattatása s vérete, Od Biránk és á Nemes Tanács Gizével légyen, ~~kütömben~~ azért Hogy á Liber Fundiban Improrhocoltatrássék, kütömben az olyatén el adattott s véretett Lemni állandósagok nem tessen. Hogy Penigs az Confusiok evitatrássanak az alku megh kivan á Pénz mindenkor á Biró előtt olvastasson és adattasson fel megh ket ertis tartani

15d Szőr Minden nével nevezendő el adásokban, kivált ha Küffő

In Anno 1746. 87 75.

Hüffö Jegbeli Ember eszvén mind azokat vatalik ezen Helsegnek nem ingremiatt Lakosi alat meg Nevel Neveren Dö schvö jöszágot alarnanak vemi, az Pontro mindenkor Ezen Helsegs Lakosain állyon, ugy hogy alármeg hi gondolatatato, erösegs atat vatahi alár hirnek Contractualizer ezen Helsegs Bijan és Tanácsan hi vül tevö Biró etöt et adnais vatamit Nunc Pontre az olyaten et adások és Contractusok Nullius Sint robons Söt mindenkor az botrankozast és galyibatt et tavoztatására Nerve, az egiss Summa eg Qvinde nagigs az od Biró lezenél: /: fizetes nélkül :/ állyon Ezert hogy ha vatahi az idö atat az Vevöt nem sogja impetalni finita Qvindena Improthocatatásék és annak rendi szerint megs hivantato Instrumentum hi adattassek.

16. Az betsö Csapszéken vató Tanczotás és Jedegültetes sem gorda Uraimnett sem jövevényett sem szolga Legenyeknek nem engedtetik és ha hi et meresztli kövezni azon mat Labas hatodában fogs ürezni

17. Ordinarius Biránk Paranesotati elten ahik zenizensek tisznek Törvény Zehre Provocatiaván hihi erdemtet büntetesit et vessi

18. Pahran törzent hogy az Alvégesiek az föl végesiekkel és az Felvégesiek az Alvégesiekkel compezálván, mint vatamet eltenségs eg mást ugy nértik, meghül gyahran Nagy Vesze kedések törzenzenek, azert a modo in Posterum, sem Gazdák, sem Legények sem Zötgák közül ennek uzámra a megs irt Crivodast et ne kövessek, mert mind angyszor minden szemely vátogatás nélkül ötven Patera csapásokkal az Deresben megs büntettetik.

Az itten megs irt és Pontrattatt Punctumok az egiss Nemes Helsegs Lakosaji

76. 88

In Ao 1746

Lakosaj etött el olvastárván, szentül tejendő megszám
tartására magokat köteleivén. Isten eő Tenr Tölsége
adjon kinek kinek oly szivet és Lelket, hogy megs
tartván elhessen Istennek s ezen Helységnek Tolga
tatjára.

Die 21. Xbris az Nemes Tanács Concurralvan Deter-
minalratott Mint hogy az Redemptionalis Sum-
53. manak be fizetésében igen restelkednek az tehe-
tösbb Gazdak s az Interes ottan ottan szapor-
dik azért kiki az Vagyonossabbak körül jövő Tenr
Dörgy Napjaigh be fizetni hason felit Redem-
ptionalis et ne mutassak hütömben az Tavassi
Mutatist Inhibitalatnak az tehetetlenebbett
Penigh Eszrendeigh váto Respirium engedte-
tik.

Ao ut supra die 19na Xbris Determinal
54 tatott Mint hogy az Rétek a Proportione
Redemptionis felnem osztatnak az Cihá-
kok és Halászok Gazmadar a Nemes Hely-
ségh számára hir alatis ki adni tartozt.

Kérdőívek a nemzetközi és a hazai jogi néprajzban

BOGNÁR SZABINA

A népi jogélet kutatói a kezdetektől készítettek kérdőíveket. Az elsődleges cél természetesen a szisztematikus adatgyűjtés megalapozása volt, de ezek a kérdőpontok egyúttal a kutatás tárgyának körülhatárolását is szolgálták. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a népi jogélet kutatása Európában a 19. század végén ezekkel – a különböző célokból készített – kérdőívekkel kezdődött és azt, hogy az egyes kérdéssorok összehasonlításával képet kaphatunk arról, hogy időről-időre miként változott a kutatók témafelvetése. A kérdőívek és az azokkal gyűjtött adatok számbavételekor számos nehézséggel szembesül a kutató: több gigantikus (több száz kérdésből álló) kérdéssor készült, az ezekkel gyűjtött adatok gyakran csak szórványosan lelhetők fel, a mai kérdőíves(empirikus) vizsgálatokkal szemben támasztott módszertani követelmények valójában fel sem vethetők stb. A népi jogéletkutatás történetében újra és újra felbukkanó, jórészt torzóban maradt kérdőíves vizsgálatok ezért egyrészt óvatosságra intenek, ugyanakkor gyakran egyedüli forrásai egy-egy társadalmi jelenségnek. Érdemes tehát áttekinteni mikor, milyen célból készültek ezek a kérdőívek, mi a jelentősége az ezekkel gyűjtött adatoknak; és ennek kapcsán az is felvethető, ma milyen lehetőségei vannak egy kérdőíves jogi néprajzi kutatásnak.

1. Kodifikációs célú adatgyűjtés. Az öröklési gyakorlat vizsgálata a századfordulón: Mattyasovszky Miklós és Baross János kérdőíves gyűjtéseű

A népi jogélet kutatása hazánkban a századfordulót jellemző kodifikációs törekvések égisze alatt kezdődött meg. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter – választ keresve arra, hogy mennyire tudna a kormányzat a jogalkotáson keresztül gátat vetni a birtokaprózódásnak és az egyre elterjedtebb egykézés-

nek – 1901-ben a fiatal minisztériumi tisztviselőt, Mattyasovszky Miklóst (1875–1939) Németországba küldte az ottani tapasztalatok tanulmányozására.

Mattyasovszky a tanulmányút tapasztalatait a *Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás* című könyvében foglalta össze.[1] A szerző megerősítve Darányi kiindulópontját hangsúlyozza: az, hogy „*az állam milyen öröklési jogot ad polgárainak, nem tisztán jogi, hanem gazdasági és társadalmi kérdés is*".[2] Tanulmányútjáról hazatérve – szintén a német minta alapján – a hazai öröklési szokások megismerésére, magánlevél formájában egy saját maga által összeállított, öt pontból álló kérdőívet küldött szét a közjegyzőkhöz. Az első négy kérdés az öröklési szokásokra vonatkozott: milyen rendszerességgel készítenek végrendeletet; még életükben vagy csak a halál után kerül sor a vagyon megosztására; a vagyon megosztásánál természetbeni felosztás vagy egy gyermek előnyösítése jellemző stb. Az ötödik kérdés az öröklési szokásoknak a nemzetiségi és a vallási megoszlással, illetve a birtoknagysággal és -minőséggel való összefüggését firtatta. A később „hivatalos úton"[3] is szétküldött kérdőívekre a járásbíróságoktól és közjegyzőktől 642 jelentés érkezett be.

Az igazságügyi szervek – Mattyasovszky megbízásával egy időben – az Országos Magyar Gazdasági Egyesületet (OMGE) is felkérték, hogy a tervezet öröklési szabályai felől nyilvánítson véleményt. Az egyesület (részleges) jelentését Baross János (1875–1926) agrárpolitikus 1905-ben készítette el.[4] Baross egy 28 pontból álló kérdőívet állított össze, amely az öröklési szokások mellett részletesen kitért a parasztság életviszonyait meghatározó egyéb tényezőkre is. Az első két kérdés a végrendelkezés gyakoriságára; a második kérdéskör az örökösödésre, ezen belül

[1] Mattyasovszky Miklós: Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1904.
[2] Mattyasovszky Miklós 1904. 22.
[3] Mattyasovszky Miklós 1904. 4.
[4] Baross János: Részleges jelentés az O.M.G.E. által a magyar parasztbirtok öröklési módjaira vonatkozólag elrendelt adatgyűjtés eredményeiről. Budapest, Uránia, 1905.

is a fiúk előnyösítésére és a törzsöröklés elterjedtségére (3–16. kérdés); a harmadik kérdéskör pedig a gazdasági és szociális viszonyokra irányult (17–28. kérdés). A kérdőívvel szinte az egész ország területéről gyűjtöttek adatokat. A jelentés szerint az akkori 63 vármegyéből alig hiányzott pár járás és pár körjegyzőség válasza. Körülbelül 5.000 körjegyzőségből érkeztek be válaszok, a részleges jelentésben 43 vármegye 3181 körjegyzőségének anyaga szerepelt. Annak idején Tárkány Szücs Ernő számolt utána, hogy ez ötezer körjegyzőségből mintegy 140.000 adatot jelent.[5]

A két gyűjtés problémafelvetése azonos volt: melyik öröklési módot igazolják a hagyományok, s milyennek kell lennie az újnak, meg lehet-e gátolni a birtokaprózódást a törzsöröklés magyarországi törvénybe foglalásával. Baross egyértelműen a törzsöröklés bevezetése mellett foglalt állást. Ezzel szemben Matytyasovszky, mint a joggyakorlattól idegen, meghonosíthatatlan rendszert elvetette ezt, továbbá összegzésében megállapította, hogy éppen a „fajmagyar" lakosság nem él törzsökléssel, körükben az egyenlő osztály elve az uralkodó, és az általános fejlődés iránya is az egyenlő osztály terjedése, tehát a birtokaprózódás megakadályozására hivatott törzsöröklés nálunk nem alkalmazható. A kapott eredményeket összevetve szembetűnő különbségeket láthatunk: Baross jóval nagyobb arányban mutatta ki a törzsöröklést. Ez egyrészt módszertani különbségből adódott: a törzsöröklés fogalmát tágabban értelmezte, ide sorolta például az erdélyi szászok körében elterjedt szokást, mikor is egyetlen fiúgyermek örökli az ún. belsőségeket. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy Baross már előzetesen is a törzsöröklés mellett foglalt állást, és a beérkezett adatokat is ennek megfelelően kezelte.[6]

[5] Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 15.

[6] vö. Baross János: Az öröklési jog kérdései. Magyar Gazdaszövetség Kiadványai 38., Budapest, 1901., uő. Hogyan öröklődjék a földbirtok. Magyar Gazdaszövetség Kiadványai, Budapest, 1904.

A két gyűjtés forrásértékét összevető Faragó Tamás demográfus szerint minden hibájával és hiányosságával együtt mégis ez utóbbira lehet csak országos áttekintésre törekvő vizsgálatot építeni.[7] A századfordulóról származó két gyűjtés jelentősége, hogy hazánk akkori egész területére vonatkozóan tartalmaznak – máshonnan nem pótolható – adatokat a falusi-paraszti öröklési rendszerekről.[8] Faragó szerint a paraszti öröklési rendszerek megismerésében nem az írott végrendeletek tekinthetők a legfontososabb forrásnak, sokkal inkább „*a népi jogélet, a jogszokások kutatásáról készült, és jelentős részben máig kiaknázatlanul az adattárakban porosodó korábbi gyűjtések nyersanyagának részletes kielemzése*", együtt vizsgálva más jellegű történeti forrásokkal (pl. összeírások, anyakönyvek, birtokiratok).[9] Provokatív állítását a fennmaradt végrendeletek lakosságszámhoz viszonyított, meglehetősen alacsony számával magyarázta. Valóban, mindenekelőtt módszere okán – az ország egész területét érintő kérdőíves „felmérés" –, egyedülálló adatgyűjteményt jelenthet – tegyük hozzá, nem csak az öröklési rendszerek vizsgálatában – a népi jogéletkutatás eredményeinek feldolgozása. A századforduló öröklési jogi gyűjtései mellett, mindenekelőtt az 1930-as évek végén, Györffy István kezdeményezésére megindult gyűjtőmozgalom eredményeinek részletes feltárásából, statisztikai feldolgozásából születhetne meg egy, egyéb történeti statisztikai forrásokkal összevethető adatbázis.

A századforduló két gyűjtésének eredményeiből a néprajztudós Szilágyi Miklós azt emeli ki, hogy azok lehetőséget teremthettek volna a törvényi előírások és a népi jogszokások részleges egybeesésének társadalomnéprajzi elemzéséhez, ilyen program

[7] Faragó Tamás: Demográfia és öröklési rendszer a Kárpát-medencében az első világháború előtt. In: Történeti demográfiai 2006–2008. Budapest, 2008. 86.
[8] Bognár Szabina: Öröklési gyakorlat vizsgálata a századfordulón. Mattyasovszky Miklós és Baross János gyűjtése. Korall, 2002. 173–192.; Faragó Tamás 2008. 81–122.
[9] Faragó Tamás 2008. 90.

azonban nem fogalmazódott meg.[10] S valóban, a Mattyasovszky és Baross eredményei által dokumentált egybeesést a fogalomhasználatuk sem tükrözi: amennyiben az írott jog és a gyakorlat megfelel egymásnak, akkor az a „törvényes rend" és „törvényes öröklés", s a jogszokás inkább csak az, ami ezen kívül létezik. A hazai népi jogéletkutatás 20. századi történetének ez a meghatározás lesz egyik, rendszereken átívelő sajátossága, tehát, hogy a jogszokások – többnyire a korábbi szabályozás továbbvivőjeként – a tételes törvényekkel szemben léteznek. További, szintén már a századfordulón meglévő jellemző: az adatgyűjtés módszere, a jogismerő értelmiség által megválaszolt kérdőív sem sokban módosult (később kiegészült egyéb gyűjtési formákkal: pl. terepmunka). A harmadik sajátosságként említendő a cél, hogy a gyűjtések eredményeit hasznosítsák a jogalkalmazásban. Ez ugyan változó intenzitással, de szintén szerepet kapott a későbbi kutatásoknál.

2. Kérdőív a hazai élő jogszokások gyűjtésére –Tagányi Károly

Az ismertetett kérdőívek sorában a második Tagányi Károlyé. A történész-levéltárnok Tagányi Károly (1858–1924) nem sokkal nyugdíjazása előtt, 1917-ben tette közzé *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről* című munkáját. Tagányi a több évtizedes levéltári anyaggyűjtésen alapuló jogszokásgyűjtő programjától azt várta, hogy új adatokat, szempontokat nyer „*az ősi magyar jogi-, társadalmi- és gazdasági élet földerítéséhez, illetőleg az erre vonatkozó történeti adatok magyarázatához, megértéséhez*".[11] A néprajzi gyűjtés fontosságát Tagányi egyrészt azzal indokolta, hogy kapcsolatot tételezett fel élő jogszokások és a „*már rég letűnt korok*

[10] Szilágyi Miklós: Törvények, szokásjog, jogszokás. Magyar Néprajz VIII. Társadalom Paládi-Kovács Attila (főszerk.) Akadémiai Kiadó. Budapest, 2000. 695.
[11] Tagányi Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. (Első közlemény.) Ethnographia XXVIII. évfolyam 1–3. füzet. (Új folyam XIII.) 1917. 42.

szokásjoga és felfogása között",[12] amelyek csak ilyen módon tárhatók fel. Másrészt – azonosulva a néprajz pusztuló hagyományokat mentő missziójával, figyelmeztetett, hogy a fellelhető szokásanyag az intenzív törvényhozási folyamat következtében egyre csökken.

Tagányi programindítója bevezetőjében számba veszi a „*külföldi hasonló célú gyűjtések eredményeit, szempontjait és módszereit*".[13] Oroszország elsőségét hangsúlyozza az általa meghódított népek jogszokásainak összeírásában. Kiemeli Mihail Mihajlovics Szperanszkij (1772–1839) 1822-es szokásjogi gyűjtését, illetve Maxim Maximovich Kovalevszkij (1851–1916) irányadó munkásságát.[14] Ezek az első szokásjogi gyűjtések gyakorlati célt szolgáltak, mivel a cári Oroszország elismerte a meghódított népeknek azt a jogát, hogy saját ügyeikben a saját jogszokásaik szerint járjanak el, szükséges volt rögzíteni az ilyen ügyekben alkalmazandó jogot.[15] Tagányi bemutatja azt a folyamatot, ahogy erről a kiindulópontról indulva miként fordult, az immár elsődlegesen tudományos jelzővel illethető érdeklődés a saját (orosz) nép jogszokásai felé. Tagányi innen eredezteti aztán „a többi szláv népeknél" megindult jogszokásgyűjtést, melynek kiindulópontja a délszláv házközösség (zadruga) intézményének kutatása volt.[16]

[12] Uo.

[13] Tagányi Károly 1917. 43.

[14] Vö. Samokvasov, Dimitriy: Sbornik obychnogo prava Sibirskikh inorodtsev. Varshava, 1876.; Kovalevszkij, Maxim Maximovich: Modern customs and ancient laws of Russia. London, David Nutt, 1891.; uő. Закон и обычай на Кавказе. Москва, 1890.

[15] Janka Teodóra Nagy: European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In: Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History. Béli Gábor, Duchonová Diana, Fundarková Anna, Kajtár István, Peres Zsuzsanna (szerk.) Pécs-Bratislava, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. 377–386.

[16] Nagy Janka Teodóra: Jogszokástól a jogszabályig: szabályozóváltás, értékőrzés és értékkonfliktus a családban. In: Nemzedék, szerep, érték: családi kapcsolatok, szokásrend és értékváltások történeti alakulása a 20. században. Mohay Tamás (szerk.) Budapest, ELTE BTK Néprajzi Intézet, 2016. 193–207.

Baltazar Bogišić (1834–1908) a Délszláv Tudományos és Művészeti Akadémia égisze alatt indította meg jogszokásgyűjtő programját. A témában írt első tanulmánya 1866-ban az akadémia folyóiratában, a *Književnik*ben jelent meg. Egy évvel később, 1867-ben jelent meg Bogišić *Pravni običaji u Slavena* című könyve. Ezzel egyidejűleg kinyomtatták Bogišić 352 pontból álló, a nép közt élő jogszokások összegyűjtését célul tűző kérdőívét. A kérdőív két részből állt: első, magánjogi részében 78 kérdés vonatkozott a család- és öröklési jogra –, ezek jó része a házközösség intézményének minél pontosabb megismerését szolgálta -, 29 a dologi-, 32 a kötelmi jogra; és a kérdőív második, közjogi részében kaptak helyet a közigazgatásra, a polgári és büntető eljárásokra, illetőleg a büntetőjogra vonatkozó kérdések. Bogišić néprajzi gyűjtőprogramjával a fellelhető történeti forrásokat, tudományos feldolgozásokat kívánta kiegészíteni. Nagyszabású gyűjtése eredményeit 1874-ben két kötetben tette közzé (*Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena).* Bogišić kérdőívével később több európai országban, valamint Oroszországban is (különösen a Kaukázusban) kutatták „*a nép közt élő jogi szokásokat*". A gyűjtés magyar területekre is kiterjedt, a Bánságnak és Bács megye csajkás kerületének szláv lakosai körében is lekérdezték a kérdőíveket.[17] Bogišić munkásságának és azon belül jogszokásgyűjtő programjának hatását Európa-szerte fellelhetjük.[18] A szomszédos országok közül például említést érdemel a román B. P. Haşdeu gyűjtése. Haşdeu 1878-ban Jakob Grimm és Bogišić kérdőíve alapján készítette el 400 kérdőpontból álló népi

[17] Tagányi Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. rész A családjog és öröklési jog köréből. Budapest, 1919. 9.

18 Bognár Szabina: Baltasar Bogišić jogszokásgyűjtő programjának hatása Magyarországon. In: Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára (szerk.: Czövek Judit, Dyekiss Virág, Szilágyi Zsolt). Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság, 2012. 333–352.; uő. Valtasar Bogišić's Programme on Collecting Legal Customs: its Influence within Hungary. In: Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti 24. apr. 2008. godine Luka Breneselović (szerk.). Belgrád, Sluzbeni Glasnik, 2011. 165–182.

jogkutatás kérdőívét: *Obiceiurile juridice ale poporului român* címmel.[19] A gyűjtés eredményeit többen feldolgozták, köztük a legjelentősebb Romulus Vulcănescu 1970-ben megjelent munkája.[20]

Tagányi programjának másik előképe a német példa.[21] Németországban 1893-ban alkalmazott először kérdőívet kizárólag a jogszokások kutatására Albert Hermann Post és Félix Meyer.[22] A két kutató a hivatalos szervek segítségével küldte szét kérdőívét a gyarmatokra. Ugyanabban az évben, amikor Post és Meyer megkezdte a kérdőíves adatgyűjtést, Josef Kohler is elkészítette a maga kérdőívét a Német Gyarmatosító Társaság számára (Fragebogen zur Erforschung der Rechtsverhältnisse der sog. Naturvölker, namentlich in den deutschen Kolonialländer).[23] A kérdőívet a gyarmati adminisztráció minden német gyarmatra elküldte. Kohler 1900-tól a ZfvRw-ban publikálta a visszaérkezett anyagot. A kérdőíves lekérdezés úgy jelent meg ebben az időben, mint az egyetlen elérhető, praktikus kutatási módszer, mely viszonylag gyors eredményeket produkál, és általa, ha nem

[19] Stahl, Irina: Balthasar Bogišić et Bogdan Petriceicu Haşdeu, deux scientifiques à la recherche des coutumes juridiques dans le sud-est de l'Europe. In: Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti 24. apr. 2008. godine Luka Breneselović (szerk.) Knjiga 1. Belgrád, Sluzbeni Glasnik, 2011. 187–205.; Vlad, Laurentiu: Rural Communities in Romania at the End of the Nineteenth Century. The Family and the Community in Muscel County: a case study. In: Moral, Legal and Political Values in Romanian Culture, (Romanian Philosophical Studies, 4) Mihaela Czobor Lupp, Stefan Lupp (szerk.) The Council for Research in Values and Philosophy - The Catholic University of America, Washington, D.C., 2002. 247–265.

[20] Romulus Vulcănescu: Etnologia juridică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bukarest, 1970.

[21] vö.: H. Szilágyi István: A jogi antropológia főbb irányai. Budapest, 2000. 21–23.

[22] Post, Albert Hermann: Fragebogen der internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre zu Berlin über die Rechtsgewohnheiten der afrikanischen Naturwölker. In: Rechtsverhältnisse von eingeborenen Völkern in Afrika und Ozeanien (szerk. Sebald Rudolf Steinmetz). 1903.

[23] Kohler, Josef: Fragebogen zur Erforschung der Rechtsverhältnisse der sog. Naturvölker, namentlich in den deutschen Kolonialländer. ZvglRw.12., 1897

is az összes „törzs", de a kolóniák népességének nagy része elérhető. Tagányi aprólékos munkával lefordította ezeket, a Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft (ZfvRw) különböző számaiban megjelent kérdéssorokat;[24] az általa ismert és munkájában ismertetett szokásjogi kérdőívek ellenére úgy látta, hogy a legnehezebb feladat a kérdőívek megszerkesztése, „*vagyis a fölkutatásra váró egész hazai szokásjogi anyagnak, megfelelő kérdésekbe való foglalása leend*".[25]

A családjog és öröklési jog körét felölelő első füzet megjelentetését követően Tagányi tovább dolgozott: három fejezethez gyűjtött anyagokat, és megfogalmazta jogszokásgyűjtő programjának befejezését is. Ez utóbbiból kitűnik, hogy Tagányi országos, meglehetősen nagy volumenű gyűjtést vizionált, ahogy az a jogszokásgyűjtés kapcsán más országokban is megvalósult, ehhez pedig valóban elengedhetetlen a kérdőív összeállítása. Tagányi programjának kéziratban maradt folytatását az utódok nem ismerték. A hazai jogi néprajz szempontjából elengedhetetlen ugyanakkor a kéziratban maradt fejeztek feltárása, hogy egységben láthassuk Tagányi munkáját, azon belül is a teljes szokásjogi kérdőívét: „*konkrét kérdőpontok amint azok a magánjog egyes részeiben: a családjog, a vagyonjog és kötelmi jog terén, továbbá a közigazgatási jogban és végül a büntetőjogban megnyilvánulnak*".[26]

---

[24] OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. Zeitschrift für Vergleichende Rechtswisenschaft XII. évfolyam 187–353., 427–440 feliratú, jelzet nélküli boríték benne 49 lap, a kérdések fordítása ceruzával.

[25] *„A legelső, legnehezebb föladat kétségkívül a kérdőívek megszerkesztése, vagyis a fölkutatásra váró egész hazai szokásjogi anyagnak, megfelelő kérdésekbe való foglalása leend. (…) Dr. Hermann Antal az ilyenek szerkesztését találóan circulus vitiosus-félének mondja, a mikor t.i. jóformán már előre tudnunk kell mindent, a mit a kérdéseink révén meg akarunk tudni. Ami e kérdőíveknek anyagát s különösen technikai oldalát illeti, erre nézve kétségkívül a hasonló külföldi szokásjogi kérdőívek (…) nagy segítségünkre lesznek, ámde hazai szokásjogi viszonyainkkal s ezeknek jogtörténeti, gazdaság- s társadalomtörténeti, sőt ősjogi hátterével, ha mindjárt nagyjából is, immár eleve tisztában kell lennünk."* Tagányi Károly 1919. 17.

[26] Tagányi Károly 1919. 18.

3. Az 1. számú kérdőív (és annak módosításai) a magyar jogi néphagyományok összegyűjtéséhez

Tagányi nagyratörő felhívása nyomán nem kezdődött meg azonnal az élő jogszokások gyűjtése, a népi jogélet kutatása csak az 1930-as évek végén indult meg programszerűen, a Györffy István vezette Országos Táj- és Népkutató Intézet keretein belül. Györffy István 1939-ben Bónis György, Fél Edit, Szendrey Ákos és Papp László részvételével munkacsoportot szervezett a „népi jogszokások és jogi néphagyományok" gyűjtésére, mely később újabb kutatókkal bővült: Viski Károly és Hofer Miklós táblabíró is bekapcsolódott a munkába. Részletes munkatervet dolgoztak ki a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetében, és sor került egy általános kérdőív összeállítására, amely a tervek szerint egy, az egész országra kiterjedő kutatás alapjául szolgált volna. A kérdőív a Tagányi által közzétett kérdőpontok és a francia szociológus, René Maunier: *Introduction au folklore juridique* című 1938-ban Párizsban megjelent művében található kérdőív alapulvételével készült; 95 pontból állt, ezen belül négy részre oszlott: (I.) család- és öröklési jog, (II.) dologi jog, (III.) kötelmi jog, és végül (IV.) büntetőjog. Kiegészült továbbá egy nyolc pontból álló bevezető résszel, mely vázlatos útmutatást tartalmazott a gyűjtőmunka menetére. Úgy a francia, mint a szociológiai nézőpont újdonságként jelentkezett tehát a hazai népi jogéletkutatás történetében. A résztvevő kutatók közül Fél Edit volt az, akinek munkásságába ez az új orientáció aztán tartósan beépült.[27]

[27] Vö. Csíki Tamás*:* A munkavégzés diskurzusai és emlékezete a paraszti társadalomban.
(http://epa.oszk.hu/02900/02936/00020/pdf/EPA02936_kultura_es_kozos seg_2015_01_027-038.pdf Letöltés dátuma: 2018. 01. 08.); Keményfi Róbert: Társadalomtörténet és néprajz. In: Bevezetés a társadalomtörténetbe. Bódy Zsombor, Ö. Kovács József (szerk.) Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 591.

A Néprajzi Intézetben összeállított kérdőív a miniszteri felhívások mellékleteként minden járásbíróságra eljutott, ugyanakkor a munkacsoport tagjai tisztában voltak a választott módszer nehézségeivel, és a kérdőívet kezdetektől csak ideiglenesnek tekintették.[28] Közülük Papp László 1939-es programindítójában rögzíti, hogy a népi jogszokáskutatás módszere kizárólagosan empirikus és, hogy nemigen van más út, „*a kérdőívek nem éppen közkedvelt segítségét*" kell igénybe venni.[29] Többen a kérdőív módosításának szükségességét hangsúlyozták. Bónis György fontosnak tartotta, hogy a gyűjtők az országban szétszórt okleveles anyagról (családi, községi iratok) feljegyzéseket készítsenek, de mint írja: „*Ezt a kérdést az Ig. Min. éppen kihagyta a kérdőívből, de egy új szövegezésnél jogaihoz kell juttatni*."[30] Az eredeti kérdőívet Bónis 1939-ben kisebb változtatásokkal meg is jelentette.[31] Hofer Miklós szintén javaslatot tett a kérdőív átdolgozására, mert szerinte az első változat sok olyan néprajzi kérdést tartalmazott, amely a jogi néphagyományok kutatása szempontjából gyakorlati jelentőséggel nem bír. Az általa lényegesnek ítélt kérdések viszont hiányoztak a kérdőívből: *„Az úrbéri, közbirtokossági vagy községi javak használatával kapcsolatos, a vásárokon, piacokon kialakult jogi szokások, az állatkereskedelemre (szavatosság), mezőgazdasági kisiparra, házi iparra, a közös munkára társulásokra, a kalákára és a hozzá hasonló munkákra, a közös gazdasági munkaszerződésekre, a mezőgazdasági munkások, hónaposok, summások, aratók, konvenciós cselédek jogi helyzetére és viszonyaira vonatkozó, több-kevesebb jogi tartalommal bíró szokásoknak és még sok minden – a kérdőívből hiányzó kérdéseknek – a kérdőívbe beiktatására nagy szükség volna."*[32] A miniszteri felhí-

[28] Nagy Janka Teodóra: Jogi néphagyományok két gömöri faluban. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa, Debrecen. 1998. 15.
[29] Papp László: Népi jogszokásaink némely kérdéséről. Ethnographia, 50. évfolyam, 1939. 77.
[30] Kőhegyi Mihály–Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyomány-kutatás történetéhez. Cumania 14. Kecskemét,1997. 210.
[31] Bónis György: 1. sz. kérdőív a magyar jogi néphagyományok összegyűjtéséhez, 1939.
[32] MOL K 579 IM 17492/ 1943.

vások nyomán beérkezett adatok összegzését felvállaló Papp László később elkészítette a kérdőív egy részének módosított példányát is – ebben helyet kaptak a Hofer által javasolt kérdések – és egyúttal kilátásba helyezte a teljes átdolgozott kérdőív benyújtását is.

A hiányosságok és a többszöri módosítások ellenére ugyanakkor kétség nem fér hozzá, hogy a Györffy-féle munkacsoport 1. számú kérdőíve a 20. századi hazai népi jogéletkutatás legfontosabb módszertani segédlete.

4. Kérdőív a terepen: az 1. számú kérdőívvel megvalósult legfontosabb gyűjtések

A munkacsoport tagjai közül Bónis György 1939–40-ben a Garam völgyében az *1. számú kérdőív*vel végzett kutatásokat.[33] A kérdőív segítségével kilenc község házassági és öröklési szokásait vizsgálta.[34] Bónist 1940-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének vezetőjévé választották, ahol szemináriumot szervezett a jogi néphagyományok gyűjtésére. A gyűjtések 1942 nyarán indultak meg.[35] Kalotaszeg mintegy 35 falujának jogszokásait, azok térbeli és időbeli változásait kívánták feltérképezni, különös hangsúlyt fektetve arra, hogyan

[33] Bónis György: Egyke és jogszokás a Garamvölgyén. Társadalomtudomány, 21. évfolyam 3. szám 1941. 287–309.

[34] Alsófegyvernek, Alsószecse, Barsbaracska, Bori, Hontfüzesgyarmat, Hontkiskér, Marosfalva (egybeépült Újbarssal), Mohi, Nemesoroszi.

[35] Az erdélyi gyűjtések értékelését Nagy Janka Teodóra végezte el. Nagy Janka Teodóra: A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939–1948 között. In: Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok (szerk.: Kothencz Kelemen). (Bajai dolgozatok; 18.) Türr István Múzeum, Baja, 2014. 593–547.; uő.: A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939-1948). Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. 2014. 95–108.; uő: *György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948)* In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. 263-270.

érintkeznek egymással a magyar és a román nép jogszokásai.[36] A gyűjtés irodalmi felkészüléssel kezdődött: összegyűjtötték a Kalotaszegre vonatkozó szakmunkákat, régi urbáriumokat, publikált feljegyzéseket. Ezt követően a kalotaszegi viszonyoknak megfelelően közösen egészítették ki az általános kérdőívet. Imreh István tanulmányából tudható, hogy a kutatások során készült el az ún. „*Kiegészítő kérdőív a magyar jogi néphagyomány összegyűjtéséhez. Kalotaszegi szempontok alapján. A kérdőív a családjog, a dologi, kötelmi és büntetőjog négyes pilléreire támaszkodva 99 kérdéscsoportból állt*”.[37] Imreh Istvánt idézve: ez „*a vidékhez alkalmazkodik és veti fel a népi együttélés ezernyi szállal egybefogott társadalmának sokszínű, sajátos kérdéseit*”.[38] Később Csizmadia Andor, Kulcsár Kálmán és Tóth Zoltán György a két erdélyi kutatás (a kalotaszegi és a bálványosváraljai) módszereit egységesítette és alkalmazta az egri Szociográfiai Intézet vizsgálatai során.[39]

Papp László vezetésével látott munkához a kiskunhalasi kutatócsoport, melyen belül egy kisebb jogszokáskutató csoport is működött. A gyűjtést itt is az *1. számú kérdőív* segítségével végezték, az eredményeket *Kiskunhalas népi jogélete* cím alatt Papp László foglalta össze.[40] A könyv nyomán 1942–43-ban vita kezdődött a népi jogélet kutatásáról a *Társadalomtudomány* hasábjain, a *Figyelő* rovatban. Papp könyvének bevezető lapjain igyekezett a kutatás célját és módszereit meghatározni, ezt bírálta Szabó Imre (1912–1991) a *Néprajz, jog, szociológia* című írásában.[41] A kritika a kérdőívet is érintette: a kérdések összeállítása

[36] A kalotaszegi gyűjtések célkitűzéseit Dobos László, a szeminárium egyik hallgatója ismerteti (uő: A jogi néphagyomány gyűjtéséről. Március, 1943. májusi szám.); a gyűjtés módszerét Tárkány Szücs Ernő mutatja be: A kalotaszegi népi jogéletkutatás. Néprajzi Értesítő, 1943. 253–254.

[37] Imreh István – Szeszka Erdős Péter: A szabófalvi jogszokásokról. In: Népismereti dolgozatok 1978. Kós Károly, Faragó József (szerk). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 196.

[38] Uo.

[39] Tárkány Szücs Ernő 2003. 17.

[40] Papp László: Kiskunhalas népi jogélete. Magyar táj- és népismeret könyvtára. Budapest. 1941.

[41] Szabó Imre: Néprajz, jog, szociológia. Társadalomtudomány, 1942–43. 423. p.

Szabó szerint azt mutatja, hogy a válaszok pozitív vagy negatív volta egy feltételezett pozitív vagy negatív állapotot van hivatva bizonyítani. A szemléletbeli zavar elkerülésére többek között a kutatások más tudományterületbe való ágyazását (a néprajz helyett a (jog)szociológia) javasolta.[42]

Tárkány Szücs Ernő 1944-ben megjelent, Mártély népi jogéletét bemutató önálló kötetének bevezetőjében azt hangsúlyozta, hogy az anyag feldolgozásánál elsősorban „*jogi szempontok*" voltak az irányadók és az *1. számú kérdőív* alapján gyűjtött anyagot a tételes joggal összehasonlítva, ennek szellemében tette közzé.

Látnunk kell, hogy a kérdőív a kezdetektől inkább csak tájékoztatásul szolgált, és az egyes gyűjtéseknél – úgy Kalotaszegen, mint Mártélyon – a helyi sajátosságok figyelembe vételével átdolgozásra került. Ezzel párhuzamosan zajlott – mindenekelőtt Bónis György, Hofer J. Miklós és Papp László részéről – az eredeti, *1. számú kérdőív* tökéletesítése. A kérdőív lokális sajátosságokhoz való igazítása – s tegyük hozzá, részleges alkalmazása – bonyolítja az olyan országos lefedettségű történeti statisztikai elemzések megvalósítását, amelyre elsőként és eddig egyetlenként Faragó Tamás vállalkozott.[43] Nagyban támogatja viszont a helyi sajátosságok bemutatását, melynek egyik legkiválóbb példája épp a fiatal Tárkány Szücs Mártély jogéletéről írt kismonográfiája. Ha valamit sajnálhatunk a kérdőív folyamatos módosításával, átalakításával kapcsolatosan, az az, hogy ez a munka legkésőbb 1948-ban abbamaradt.

A háborús helyzet ellehetetlenítette a gyűjtéseket, ráadásul a már meglévő anyag nagy része is elkallódott. A Bónis György vezette jogtörténeti szeminárium gyűjtései az egyetem Szegedre történő áttelepítése során elvesztek. A minisztériumba érkezett jelentéseket pedig 1944-ben az apparátus részleges kitelepítése során Szombathelyre szállították, s ott egy részük elpusztult. A gyűjtések két meghatározó személyisége – Papp László és Bónis

[42] Uo.: 425.
[43] Faragó Tamás 2008. 81–122.

– ennek ellenére nem vesztette kedvét. Papp tovább dolgozott a népi jogéletkutatás céljának, módszerének pontosításán. 1948-ban két kiadványban tette közzé eredményeit. *A magyar népi jogélet kutatása* című munkájában megfogalmazta a népi jogéletkutatás célját, ismertette az eddigi gyűjtéseket, valamint részletesen elemezte a népi jogéletkutatás viszonyát a különböző tudományterületekhez. A kutatások módszerét a *Vezérfonal a népi jogélet kutatásához* című írásában egységesítette.[44] Minden részletre kiterjedően meghatározta a „tervszerű" jogéletkutatás menetét, és ehhez az általános útmutatóhoz csatolva adta közre átdolgozott, 578 kérdésből álló kérdőívét, melynek használatát egy újabb részletes leírással segítette. Az adatszolgáltatók megfelelő kiválasztása, a releváns viselkedésminták felsorolása, az eddigi gyűjtések során felmerült problémák felelevenítése mind a jövőbeli gyűjtések pontosságát, egyöntetűségét hivatottak szolgálni. Papp minden sorát áthatotta a téma iránti elkötelezettség, ha úgy tetszik fanatizmus. Papp vezérfonala, és annak részeként kiadott kérdőíve az első gyűjtési tapasztalatok alapján kiérlelt tájékoztató, mely a gyűjtések tervezésétől az eredmények dokumentálásáig pontos útmutatást ad a leendő gyűjtőknek.

Papp útmutatását a gyakorlatban is kipróbálták. Kibővített kérdőíve segítségével gyűjtötte adatait Bónis György tanítványaival Tápén 1948. szeptember 1. és október 15. között, immár a szegedi egyetem berkein belül. A tápéi gyűjtés gazdag kéziratos anyaga a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárába került – ennek egy részét használta fel Börcsök Vince a tápéi jogi néphagyományokról írott dolgozatában,[45] illetve Tárkány Szücs Ernő a jogi népszokásokról írt monográfiájában –, de azt, csak közel ötven évvel később publikálta Nagy Janka Teodóra és Kőhegyi Mihály.[46]

[44] Papp László: Vezérfonal a népi jogélet kutatásához. Budapest, 1948.

[45] Börcsök Vince: A falu közigazgatása, a lakosság jogtudata és jogi szokásai. In: Tápé története és néprajza. Juhász Antal (szerk.) Tápé, 1971. 243–255.

[46] Az Etnológiai Adattárban EA 2133. számon őrzött 7 lapon, 267 cédulán és 1 rajzon nyilvántartott anyagot a szerzők két tanulmányban tették közzé. Kőhegyi Mihály és Nagy Janka Teodóra: Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén (Forrásközlés.) I. In: Studia Ethnographicae 1. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 1995. 195–249.; Uők: Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén (Forrás-

Az alföldi gyűjtések sajátosságait az egyik legelkötelezettebb gyűjtő, Tárkány Szücs Ernő foglalta össze 1948-ban megjelent, *A népi jogéletkutatás problémái a Nagy-alföldön* című cikkében.[47]

A kiküldött miniszteri felhívásokra – Tárkány Szücs Ernő összegzése szerint – 120 gyűjtőtől 340 községre vonatkozóan érkeztek be a kérdőív alapján gyűjtött anyagok.[48] Nagy Janka Teodóra az 1990-es évek végétől megkezdte a nagyszabású gyűjtés évtizedekre kéziratban maradt eredményeinek publikálását.[49] A vezetésével 2013 és 2018 között megvalósuló OTKA-kutatás – *Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL)*[50] – egyik fontos hozadéka a különböző forrásőrző helyeken fellelhető népi jogi gyűjtések felkutatása, feldolgozása, értékelése, digitalizálása, és nem utolsósorban az OTKA-kutatás lezárultát követően kereshető formában hozzáférhetővé tétele a kutatócsoport honlapján (www.jogineprajz.hu).

5. A népi jogi kérdőívek jelene

Folyamatban van tehát az 1939 és 1948 közötti gyűjtések eredményeinek publikálása, ugyanakkor jogosan vetődik fel a kérdés, hogy a rengeteg energiával kimunkált kérdőíveknek lehet-e egyéb szerepe azon túl, hogy a közzétételhez kézenfekvő rendezési sablonként kínálkoznak.

közlés.) II. In: Studia Ethnographicae 1. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 1998. 185–235.; Később Tárkány Szücs Ernő hagyatékából előkerült további harmincöt, addig ismeretlen, a tápéi gyűjtés anyagait tartalmazó cédula. Uők: Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén (Forrásközlés.) III. In: Studia Ethnographicae 4. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, 2003. 233–245.

[47] Tárkány Szücs Ernő: A népi jogéletkutatás problémái a Nagy-Alföldön. In: Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve I. Szeged, 1948. 302–311.

[48] Tárkány Szücs Ernő 2003. 16.

[49] A tápéi közléseken túl pl.: Kőhegyi Mihály–Nagy Janka Teodóra: Család- és öröklésjogi népszokások Kapuvárról. (Forrásközlés). Soproni Szemle 1995. 339–351.; uők.: Adalékok a jogi néphagyomány–kutatás történetéhez. Cumania 14. Kecskemét, 1997. 207–223.; uők.: Bács-Kiskun megyei jogi népszokások. Forrásközlés és forráselemzés. Cumania 15. Kecskemét, 1998. 349–374.

[50] OTKA K–109191. sz. pályázat.

Az egyik lehetséges módja a hasznosításnak, ha kézbe vesszük a kérdőíveket és lekérdezzük. Erre jó példaként szolgálnak Nagy Janka Teodóra hitelesítő vagy – szerencsésebb megfogalmazásban - változásvizsgálatai. A családjogi néphagyományokat érintő gömöri (Gömörpéterfalva és Harmac) kutatása, melyben Gaál Imre feledi bíró 1940-es évek eleji gyűjtéséből kiindulva ad képet a szokások és hagyományok változásáról, illetve a büntetőjogi néphagyományok és –szokások területét érintő kutatásai Bölcskén.[51] Lehetne sorolni még azokat a terepkutatásokat, ahol az itt ismertetett kérdőívek, leginkább is azoknak egy-egy tematikai egysége szolgáltak kiindulópontként. Ezek a jórészt – Gelencsér József terminológiáját használva – „*szóbeli kutatást segítő kérdőívek,*" nem nélkülözhetőek tehát a recens jogi néprajzi vizsgálatokban.[52] Miközben a terepmunka lehetőségei beszűkültek, és akár jelen kötet tanulmányait áttekintve is láthatjuk, hogy a jogi néprajz idehaza határozottan történeti tudomány marad, szükséges felhívni a figyelmet a jelenkutatások és a kérdőíves vizsgálatok jelentőségére. Ezek, mint láttuk a jogi néprajzi kutatások fontos, sőt mellőzhetetlen pillérét jelentik. Tárkány Szücs Ernő 1967-ben a Párizsban megjelenő Ethnologica Europeana hasábjain közölt, az európai jogi néprajz eredményeit, módszereit áttekintő munkájában a „technikai kérdések" közül a kérdőívekre és a néprajzi atlaszok készítésének gyakorlatára tért ki részletesebben. Közös európai kutatások előkészítését vizionálva úgy vélte, hogy „*a kérdőív nagy segítséget jelentett a nemzeti gyűjteseknél is, de a tapasztalat azt mutatja, hogy csak nagyvonalú, általánosságban mozgó tapasztalatgyűjtésre alkalmas valamely község belső viszonyairól. Az alaposabb felkutatáshoz és a változatok megismeréséhez egyes községekre, vagy még inkább egyes jogintézményekre (pl. hozomány) speciális kérdőíveket kell készíteni. Európai szinten nézve a kérdést, az indulás céljait leginkább témajegyzék összeállítása és a legfontosabb témákra kérdőívek szer-*

[51] Nagy Janka Teodóra 1998.; uő. Büntetőjogi néphagyományok és -szokások. Múlt és jelen Bölcskén. Szabó Géza (szerk.) Bölcske, 1994. 261–284.
[52] Gelencsér József: „Őseink Őseink szokásait követtük…" (Jogtörténet, jogi népszokás, művészet). Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2014.

kesztése segíthetné elő."[53] Tárkány Szücs javaslatát megfogadva, poroljuk le tehát a kérdőíveket és fogjunk hozzá újabb, tematikus kérdőívek összeállításához; egyúttal, amennyiben abban a szerencsében részesülünk, hogy részesei lehetünk terepmunkának, vagy bármilyen kérdőíves jogi néprajzi vizsgálatnak, a gyűjtött anyagon túl tegyük közzé az alkalmazott kérdőpontokat is, ezzel ugyanis nagyban segíthetjük a jövőbeli vizsgálatokat.

[53] Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe. Ethnologica Europeana. Párizs, 1967. 195–217. (Eredeti megjelenés.) Magyarul: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. Létünk, 4. évfolyam 1976. 86–107.

Forrásközlés

Bónis György: 1. sz. kérdőív a magyar jogi néphagyománygyűjtéshez 1939. június[54]

[54] Felelős kiadó: Dr. Bónis György. Sokszorosította: Diószegi Lehel irodája. Kecskeméti u. 13.

1.sz.KÉRDŐIV

a magyar jogi néphagyomány összegyüjtéséhez. 1939.jun.

Megjegyzések.

I. Választ kérünk mind a négy részre, vagy csak az egyik részre, vagy csupán egyes kérdésekre. A válaszok, lehetőleg részletesen fogalmazva, vonatkozhatnak egy falura, vagy akár csak egy családra. Lehetőleg minden kérdésre külön álló negyediv oldalon feleljünk, balfelől fent a falu (család) nevét, jobbfelől fent a kérdés számát tüntessük fel, alul a feleletet adó nevét és korát, végül a gyüjtő nevét irjuk. Mindamellett köszönettel veszünk a rendszerbe nem foglalt válaszokat is, ezeket mi tesszük át a feldolgozásra alkalmas formába. Ha a gyüjtő akár hely, akár tárgy szempontjából monográfiát kiván irni, ezt örömmel fogadjuk, de kérjük a kezelhetőség végett, hogy kérdőivünk számait a kész munkában tüntesse fel.

II. Bevezetőnek mindig közöljük, milyen nemzetiségü faluról van szó, nagybirtok vagy kisbirtok-e a tulnyomó, nemesi vagy jobbágyközség volt-e 1848 előtt, egykés község-e vagy nem stb. szóval azokat az adatokat, amelyek a feleletek megértéséhez feltétlenül szükségesek. Az egyes kérdésekben is tegyünk mindig különbséget társadalmi réteg, vagyoni állapot, nemzetiség szerint (gazda-zsellér, magyar-cigány-zsidó közti különbségek!) Különböztessük meg az általános szokást a család külön hagyományaitól.

III. Különböztessük meg minden esetben, mi a rákényszeritett, mi a gyakorolt, mi a megtürt, mi a helytelenitett eljárás vagy elv.

V. Ha lehet, jelöljük meg a megfigyelt szokások indokait a valóságban és a nép gondolkozásában.

V. Különböztessük meg a régi és uj szokást. Ha lehet, állapitsuk meg a változás időpontját, azt az emberöltőt, amikor a megszünt szokás még gyakorlatban volt. Figyeljük meg, hogyan él a mult a néptudatban, jónak vagy rossznak tartják-e az uj szokást.

VI. Ne alkalmazzuk a tételes jog éles megkülönböztetéseit a nép jogára (pl. személyi és dologi jog: a nép megszemélyesiti a dolgokat is; tulajdon - birtok - birlalat: a szokásjog elmossa a határokat.) A néphagyományban éppen ezek hiányoznak, hiszen élőszóban él tovább; csak meghamisitjuk a törvény és a joggyakorlat szavaival! Ne riadjunk vissza körülirásoktól, laikus kifejezésektől, ragaszkodjunk az egyszerü ember szavaihoz. A magunk jogi véleményét tegyük [szögletes] zárójelbe a felelet végére, ha magyarázatul szükségesnek tartjuk.

VII. A szerződéseket inkább a vásáron, a kocsmában figyeljük meg, mint a jegyzői irodában gyüjtsük. Ez áll más jogterületekre is. A jogtudó ember a nép fogalmait már átalakitja a tételes jog képére, ezért használjuk fel az eltéréseket, amelyeket a törvénnyel, rendelettel szemben észrevesz, de az anyagért menjünk az ereleti forráshoz.

VIII. Minden jogintézménynél különösen ügyeljünk arra az elnevezésre, amelyet a nép használ. Mindig igyekezzünk a tárgyunkra vonatkozó közmondásokat, szólásokat, versikéket is összeszedni.

I. Családjog.

Öröklési jog.

1. A jogszokás értéke és ereje. Tisztelik-e a szokást, a hagyományt, hogyan beszélnek róla? Vannak-e erre közmondások, szólások? Mit jelent a "törvény" szó ("rátesz a törvényt")? Nem jelent-e szokást? A törvénnyel való összeütközés esetén hogyan járnak el, hogyan vélekednek erről? Mikor, miért térnek el a törvénnyel ellenkező szokástól? Hogyan gondolkoznak a jogszokás követésének biztosítékairól, szankcióiról? Ha van népigazságszolgáltatás, mi az ereje, tekintélye az ilyen határozatnak? Mi a felfogás az "igazságról". Mikor emlegetik a szokást (az uj asszony megigéri a falu határában, hogy régi falujának szokását elhagyja, az ujat követi)? Tulajdonítanak-e a tényleges szokásnak jogi jelentőséget? (Ezt a kérdést akkor is vessük fel, ha nem dolgozzuk ki az egész kérdésanyagot.)

2. Párválasztás. Mit becsülnek a menyasszonynál (vőlegénynél): egészségét, munkaerejét, származását, vagyonát? Vannak-e tilalmak a rangon aluli házasságra? Mi az ilyen házasság következménye? Az anya (atya) mennyire befolyásolja a párválasztást? Egészen ő választ, befolyásolja a fiát ("ezt táncoltasd fiacskám") vagy csak beleegyezése kell a házassághoz? Mik a következményei a beleegyezés nélküli házasságnak? Hogyan szól a szülő később a választásról ("nem vettem el a lányát a Ferimnek", vagy a fiu: "kit vettem el, édesanyám?!").

3. Mennyiben családi kapcsolat a házasság? Szoktak-e bizonyos családok többször ilyen kapcsolatba kerülni? Vannek-e pusztán vagyoni indokból kötött házasságok, családi megállapodások a fiatalok tudta, beleegyezése vagy kivánsága nélkül? Tiltakozhatnak-e a fiatalok a kedvük elleni házastárs ellen, esetleg több közül választhatnak? A családi tanács szerepe.

4. Kivel kötik a házasságot: utcabelivel, falubelivel, környékbelivel, megyebelivel vagy jövevénnyel is? Tiltják-e a házasságot a más utca, falu, megye lakosával? Vagy

éppen a falubeliekkel nem szabad házasságot kötni? Hogyan fogadják be az idegenből hozott asszonyt a falu közösségébe, hogyan engedik ki a régiből (váltságot fizete a legényeknek)? Ha lehetséges, nézzük meg az utolsó tiz év házasságkötéseinek adatait az anyakönyvben és állapitsuk meg, hány esetben volt mindkét fél falubeli, s ha csak az egyik volt az, a másik fél honnan származott?

5. Házassági akadályok. Rokonok közt melyik izig engedi meg a jogszokás a házasságot? Lelki rokonok, komák, tejtestvérek, más ilyen félrokonok közt megengedi-e? Menynyire hivatkoznak a törvényre, egyházi előirásra? Megkérdezik-e a papot kétes esetben?

6. A leánykérés. Ki megy el a legény nevében, mik az előirt szertartások? Mennyire kötelező maga a leánykérés? Elmegy-e a legény maga is és mikor? Milyen formák között fogadják? Van-e már zálog, ajándék ilyenkor is, mi az? A móringot mikor állapitják meg, miből áll, van-e móringlevél? Mi történik a móringgal, ha a férj (feleség) meghal és gyermek van (nincs)? Van-e nyoma a nőrablásnak (a leány elrejtése, közömbös dolgokról való érdeklődés)?

7. Az eljegyzés. Milyen korban kötik meg (gyermekek eljegyzése)? Mi a szertartása, mi a neve? (Kézfogás, gyürüváltás). Milyen ereje van az eljegyzésnek, mi az anyagi következménye a nő hütlenségének, a felbontásnak; hogyan bünteti ezeket a közösség? Adnak-e valamilyen zálogot a házasságkötés biztositására? Milyen anyagi és személyi következményei vannak a menyasszony (vőlegény) halálának a házasság előtt? Adnak-e ajándékokat, ki, mit, mikor, kinek? Mikor kell ezeket visszaadni (felbontás, halál)? Milyen a jegyesek viszonya a házasságig?

8. A lakodalom. Hogyan illesztik a szertartásba az egyházi és világi házasságkötést? Mellőzhetetlen-e a lakodalom, az egyházi esküvő? Mi előzi meg, mi követi ezeket? Milyen a lakodalom lefolyása? A nőrablás nyomai: menyasszony elrejtése, másik nő kinálása, közömbös kérdések, szinleges verekedés a két család közt, leányszöktetés? A nővétel nyomai: fizetnek-e még valamit a menyasszonyért,

neki vagy családjának? A házasságot mikor tekintik megkötöttnek? Milyen ajándékokat adnak egymásnak és mikor? Miből áll a hozomány, mi a sorsa? Ki a násznagy, csak rokon lehet-e? Hogyan vezetik be az asszonyt a férj házába (felkontyolás, fektetés)? Hogyan fogadják be az asszonyt a családba, nemzetségbe, hadba (végigtáncol a rokonokkal stb.)?

9. A házasságtörés. Ki hogyan bünteti? Hogyan itélik meg a férj, a nő házasságtörését? Hogyan itélik meg a mással való együttélést?

10. A válás. Gyakorisága, indokai mindkét nemnél (számadatok? Fennmaradt-e valamilyen jelképe a szokásjogi válásnak? Tényleges különválás hogyan történik, közreműködik-e a biró, jegyző? Hogyan osztják meg a házi felszerelést? Visszatérnek-e az elhagyott férjhez, mikor? Az elváltak érintkeznek-e egymással? Köteles-e az elvált férj az asszonyt eltemetni, hogyan? Válás esetén mi történik a gyermekekkel? Az elvált asszony leányának kiházasitásához járul-e az apa vagy családja? Hogy hivják az elvált asszonyt? (Sárközön özvegy).

11. Az özvegység. Az özvegyember (asszony) elnevezése, helyzete ("árva")? Ha a vő apósa házában élt, mi a helyzete özvegységére (feleséget hoznak neki)? A menyecske megmarad-e apósa házában az ura halála után? Ha elmegy, viszie magával a gyermekét? Fiut is?

12. A második házasság. Mennyi idő mulva illik uj házasságra lépni? Miben tartják meg vagy változtatják meg a lakodalmi szokásokat? Kit vehet el az özvegyember (megesett lány, elvált asszony)? Kihez megy az özvegyasszony, hogyan itélik meg ujabb házasságát? Nem kell-e a férje fivéréhez nőül menni, legalább nem szokott-e ez megtörténni? Ha az özvegyasszony ujra férjhez megy, kinél marad a gyermek, ki házasitja ki, kinek a nevét viseli?

13. A celibátus. Indokai, gyakorisága mindkét nemnél (számok)? A vénlányok sorsa és életmódja. Kötelezőnek tartják-e a házasságkötést és a szaporodást?

14. A szabadszerelem. Milyen szabadságuk van a lányoknak és legényeknek a házasság előtti érintkezésben? Hogyan itélik meg a közösülést, mik a következményei? A menyasszony előéletét hogyan birálják el? Hogyan itélik meg a vadházasságokat, hogyan nevezik? Meddig tart ez, milyen gyakori, mi az oka? A törvénytelen gyermeket hogyan, menynyire fogadják be a nő, a férfi családjába, a falu társadalmába? Hogyan nevezik őket?

15. Férji hatalom. A férj, a nő jogai és kötelességei a házasságban. A papucsférj a közvéleményben. Nézeteltérés a házasfelek közt: miből indul ki, hogyan oldják meg? Milyen udvariassági szabályok vannak érvényben a házasok között? Civódás esetén kit hibáztatnak, hogyan itélik meg?

16. A házasok közössége: a háztartásban, a munkában, a pihenésben, az ünnepeken, négyszemközt. A családi asztal, az otthon, az ágy. Ki hol alszik: házban, kamrában, istállóban, ólban. A kertes településü községben a nő megy ki az urához (vacsorát visz stb.) vagy az jár be hozzá? A házasok nemi élete, a csók.

17. A házasok vagyona. Hogyan válik el a családi birtoktól? Hogyan alkot magának a fiu külön gazdaságot? A házastársak sajátja: női különvagyon. A pénz kinél van; ha a nőnél, hozzányulhat-e a férfi? Van-e házassági szerződés? A hozományt ki adja: a férfi szülei, az asszony szülei? Miért, mi módon? Mi az értéke, mikor és kinek kell visszaadni? Mikor és hogyan történik a vagyonelkülönités?

18. A házastársak munkája. Az ember, az asszony munkája külön és közösen. Mindegyikük eszközei, az őt megillető szerszámok. A legények és leányok munkája, mi különbség van köztük? A fiatalok keresménye kit illet?

19. A házasok és a rokonok. A férj és nő rokonainak beleszólása a házaséletbe. Az após és anyós elnevezése, figyelem velük szemben. Milyen viszonyban van a feleség régi családjával: találkozás, látogatás, jogok, kötelességek, ünnepek, gyász. A férfi kapcsolata felesége családjával.

Milyen a vő helyzete, ha apósához költözik: hogyan nevezik, felveszi-e maga és gyermekei a nő családnevét? Elnevezések.

20. A házasok és a falu. Az ember, az asszony érintkezése idegenekkel: a férfiak szórakozása (köztér, kocsma,egyéb), az asszonyok összejövetelei (munka, istentisztelet,kut, mosás.) A férfi és az asszony utazása, bucsuk, vásárok, levelezés.

21. A nő a vallásban, babonában, szertartásokban és ünnepekben, népköltészetben és szatirában.

22. A születés. A terhes nő jogállása. Magzatelhajtás. A születés helye, ideje (atyai ház). A keresztelés lefolyása, helye. Keresztszülők, ajándékok, a gyermek ruhái. A legényavatás (leányavatás) formái. Ki lesz keresztapa, keresztanya, mi a viszonya a keresztfiuval?

23. Az örökbefogadás. Mi a vélemény a magtalanságról? Az örökbefogadásnak maradt-e fenn valamilyen régi szartartása? Indokai, gyakorisága. Az adoptált bekerül-e uj atyja családjába, vagy csak vagyonilag tartozik hozzá? Leányt fogadnak-e örökbe? Komaság, lelki rokonság más fajtái (bérmakoma, hajnyiró)? Ezek közül melyik házassági akadály? Kapcsolat a nevelőatyával.

24. A testvérréfogadás, nővérréfogadás formái. Mik az elnevezések, szertartások, következmények? Ki kit szoptat meg, emlegetik-e ezt később; tejtestvérség? Van-e még valamilyen nyoma a vértestvérségnek, van-e a vérnek szerepe valamilyen szertartásban? A vér a népnyelvben és népmesében ("vérint való testvérek")?

25. Az atyai hatalom: mi a különbség a nőtlen és nős, a családból kivált és ki nem vált gyermekek között ilyen szempontból? Meddig kell engedelmeskednie a nagykoru gyermeknek? Milyen a fenyitési jog? A gazdai hatalom menynyiben lép kiscselédnél az atyai hatalom helyébe, mik az átadás formái? Az atyai hatalom tartalma, arra utaló szertartások (az ujszülött felemelése)? Meddig tart az atyai hatalom és mivel végződik; van-e valamilyen szer-

tartása a felszabaditásnak? A felszabadult, a nagykorú gyermeknek van-e megkülönböztető viselete; a nagylányt, a menyasszonyt nevezik-e másképpen, mint nőtestvéreit ("cinka, vézse")? A gyermekek nevelése.

26. Az anyai hatalom: gyermekek fölött, leányai, menyei fölött. Mi az anya szerepe a nevelésben? Milyen jelei vannak a tiszteletnek a szülőkkel, nagybácsival (nénivel), nagyszülőkkel szemben "Gyermeknek" nevezik-e a leányt is, vagy nem? Mi a "család", "cseléd" szavak tartalma? Mi a mostohagyermekek helyzete? Féltestvérek.

27. A leszármazás. Meddig, mennyire tudják? Családfák, régi bibliák feljegyzései. Évfordulók. Az ősök tisztelete, emléke. Az ősök iránti kötelességről van-e fogalmuk? Járnak-e temetőbe? A törzs, az ág a népköltészetben, közmondásokban. Az atyai és anyai ág megkülönböztetése rokoni kötelességek és öröklés szempontjából. A leszármazók viszonya a kétághoz. Meddig terjed a rokonság (sógorság), milyen elnevezéseket használnak? (Az asszony "kisebbik ura".)

28. A családi tüzhely szentsége él-e még? Van-e vele összefüggő szertartás, illik-e szomszédba menni tüzért, a kialvást hogyan itélik meg, "háztüznézés" szót használják-e? A tüz szerepe a lakodalmi szokásoknál. A tüzhely szerepe a cseléd beavatásánál. Ki gyujthat tüzet, ki gondozza a tüzet a házban (konyhában), férfitanyákon? A pásztorok átviszik-e a régi tüzet uj szállásukra, mi az "eleven tüz"? A házra, butorokra vonatkozó cselekvések, tilalmak, szertartások.

29. A családnév alakulása és átszállása. Ragadványnevek, ezek átadása. A keresztnevek megválasztása és átszállása. A tegezés kik között van meg, egyoldalu vagy kétoldalu? Névjog. Hogyan különböztetik meg a névben a családtagokat? (Korok szerint) A nő leánykori vezetéknevét használja-e? Nevek és megszólitások atya-fiu, nagybácsi-unokaöccs, fivérek-nővérek, jegyesek között stb. A nő vezetékneve átszáll-e gyermekeire és tovább? A keresztnév változása korok szerint

30. A rokonság hatásai. Jogok és kötelességek a rokonok között, egymással szemben és a javakra (ingó, ingatlan) vonatkozólag. Segitség, eltartás, erre való kötelezettség? A gazdag rokonok kötelességei a szegény rokonokkal szemben. Érintkeznek-e ezek egymással? A vendégjog formái, fokozatai. Aggok, betegek helyzete. Tanuskodási kötelesség rokonokkal szemben. Rokonok adósságainak kifizetése. Különböző helységekben élő rokonok kapcsolatai.

31. A gyámság. Kire bizzák? Lehet-e nő is gyám? Hogyan rendelik a gyámot? Van-e gondnokság, esetleg szokásjogi alapon is? Milyen elnevezések vannak ezekre? Van-e a gyámságnak valamilyen szartartása?

32. A rokonság és a vagyon. Használatban vagy tulajdonban is közös családi javak: állatok, munkaeszközök, termékek. A családi vagyon összetétele: szántó, rét, legelő?Hogyan becslik a családi vagyont? Az atya jogai a családi vagyont illetőleg: pl. meg kell-e kérdeznie fiait eladásnál, más rendelkezésnél? Hogyan itélik meg az elidegenitést? A visszavételnek van-e lehetősége, közmeggyőződés alapján vagy szerződésben kötik ki? A rokonok hogyan vesznek részt a vagyonkezelésben, a rokonság fokai szerint, mik a jogaik, kötelességeik? Kaláka? Tulajdonközösség váltakozó használattal (forgatós rétek, keringő dülő.)

33. Megállapodások rokonok közt. Mi a különbség az idegenekkel kötött megállapodásokkal szemben (eladásnál kedvezmények stb.)? Tárgyuk, alakjuk, hatásuk. Meghatalmazást rokonnak vagy idegennek adnak-e? Társulás földmüvelésre rokonok és idegenek közt; más célokra. Viszonyuk a munkásokkal és cselédekkel.

34. A családi becsület fogalma. Összetartás a rokonok közt. Kölcsönös védelem. A nemzetség, had becsülete, csufolják-e őket együtt? Megbecsülés és udvariasság rokonok közt. Bosszu mint családi kötelesség, régen és most. Kinek ki ellen, milyen okból kell gyakorolnia? Célja, eredménye. A felek (családok) barátainak szerepe a bosszuban. Formája, lefolyása.

35. A rokonok összejövetelei: születés, házasság, temetés, a rokonság részvételének szempontjából. Kit hivnak meg,

milyen formák közt? A meghivottak jogai és kötelességei. A család szerepe keresztelőkor, áldozáskor, évfordulókon. Családi tanács van-e, milyen formában? A családi étkezés formái. Az atyai ház szerepe az ünnepségeken. Udvariasság, tisztelet, tilalmak, guny, ajándék rokonok közt. Civódás rokonok közt és elintézési módja. Felmenők szidalmazása és a visszahatás.

36. A temetés lefolyása, siratók, virrasztók; a családtagok milyen széles köre vesz részt, milyen rendben haladnak a menetben, eljönnek-e az elhunyt régi munkásai, cselédjei is? A bejáróemberek szerepe? A bucsuztatóba kiket vesznek be, milyen sorrendben? A koporsóra, bele a sirba mit tesznek a halott mellé és miért? Kik ássák a sirt? Mi jár az egyháznak, a papnak? A halotti tor lefolyása, résztvevői; van-e muzsika? Van-e valamilyen étkezés a siron (kenyér megosztása)? Kinek a kötelessége az eltemetésről, torról gondoskodni és ki dönt a vitás kérdésekben? Mi a gyász jele, időtartama, ki és milyen módon köteles gyászolni? Mitől mentesit a gyász (perlekedés)? Ha fiatal ember (lány) hal meg, megtartják-e még a halott lakodalmát?

37 A család kapcsolatai más családokkal, szomszédokkal és másokkal, egyenranguakkal és másranguakkal. Kapcsolatai a községgel. A család jogai a közösben: közlegelő, nyáj, gyümölcsös. A család tagjai egy vagy több pártban. Kapcsolatok az Egyházzal.

38. A rokonok együttlakása. A nős vagy csak nagykoru fiu külön költözik, vagy az atya házában, ill. ahhoz közel marad? Kertes településnél hol lakik a különszállt fiu? Meddig tart az együttlakás, megmarad-e az atya halála után is a testvérek közt? Unokák, unokatestvérek egymás mellett laknak-e továbbra is? Az igy élő rokonok száma, a házak és tüzhelyek száma. Az együttélés esetén milyen a fiatalok és öregek elkülönülése? Milyen az egy telken lakó, de külön tüzhellyel élő családok viszonya (közös földbirtok, közös gazdálkodás)? A családtagok lakóhelye.

39 A házközösségi szervezet nyomai. Vannak-e nagyobb, tágabb, egy telken, esetleg egy födél alatt lakó, ház- és

vagyonközösségben élő családok? Kikből állanak? Odaszámitják-e a béreseket és napszámosokat is? Ki a fejük és milyen cimen? Van-e női fejük is? Korlátozza-e azt valamilyen családi tanács? A közös leszármazásnak hányadik izéig terjednek az ilyen házközösségek (harmadikig)? Miből áll közös müködésük és hogyan történik? Hogyan megy végbe az ilyen házközösségből való kiválás és a vele járó osztozkodás, milyen szertartásokkal, jelképekkel, hogyan nevezik? A gazda hatalma (birói, gazdasági, papi) miben több az atyai hatalomnál?

40. A nemzetségi szervezet nyomai. Vannak-e külön-külön telken élő olyan családok, melyek mégis, az ősi közös leszármazás révén ugyanazon rokonsághoz, nemzetséghez, hadhoz stb. tartozóknak vallják magukat? Miben nyilvánul meg az őket összekötő kapocs? Hányadik izig terjedhetnek az ilyen rokonságok? A házassági tilalom is ugyanaddig az izig terjed-e? Meddig ismerik és tartják nyilván az atyafiságot, névszerint is? Megvannak-e a nemzetségi összetartozás nyomai a településben is ("zugok": térkép!) és az elnevezésben ("had, nemzet")?

41. A nemzetiségi szervezet tartalma. A néven és letelepedésen kivül miben jelentkezik még ma is a nemzetség (had) összetartozása? Felelősek-e egymásért és mennyiben?Van-e még köztük valamilyen vagyon- vagy jogközösség, annak valamilyen nyoma vagy emléke? Kisegitik-e egymást kölcsönösen? Van-e köztük házassági tilalom? Vannak-e még közös összejövételeik, gyüléseik, jelképeik? Nem maradt-e fönn valamelyes emléke a nemzetségi közös ősök tiszteletének, pl. nemzetségi toroknak?

42. A szomszédság. Mennyiben hasonlók kötelességeik és jogaik a rokonokéihoz? Részvételük ünnepeken, játékokban, munkában és gyászban. Elővételi joguk. (Ld.még a dologi jogban.)

43. Mi az örökösödésben az általános szokás: végrendelkeznek, még életükben osztják meg a birtokot, vagy utat engednek a törvényes öröklésnek? Az örökhagyó életében történő osztályt mikor, milyen módon, milyen formák vagy szertartások között hajtják végre? Kik vesznek részt az osz-

tozésban? Milyen módon becslik meg az egyes ingatlanok értékét? Mit juttatnak belőlük a fiuknak, mit a leányoknak? Részesül-e valamelyik fiu előnyben a többi fölött (a legfiatalabb)? Megrövidítheti-e a szülő valamelyik gyermekét, miért? Történik-e pénzbeli kielégités,kivel szemben? Beszámithatják-e a neveltetési költséget, a hozományt stb.? Szorithatja-e a fiu apját osztályra,milyen esetben? Mik az ingók felosztásának elvei? Milyen elnevezéseket használnak minderre?

44. Végrendeleti öröklés. Milyen esetben, hol, kivel,milyen alakiságokkal csinálnak végrendeletet? Hogyan juttatnak benne a fiuknak, leányoknak, részesül-e valaki előnyben, hátrányban? Történik-e beszámitás, kinek juttatnak pénzt, kinek földet? Végrendelet a szülők, unokaöccs,egyház, törvénytelen gyermek, idegenek javára. Az ingók felosztása a végrendeletben.Tiszteletben tartják-e ezt?

45. Törvényes öröklés. Általános-e, vagy csak váratlan halál esetén kerül rá a sor? Megfelel-e a törvénynek (egyenlő osztály) vagy a fiuk (valamelyik fiu) előnyben részesülnek? Átveszi-e egy fiu az ingatlant és mivel elégiti ki a többieket ilyenkor? Ha az ingatlant természetben elosztják, milyen módon járnak el, milyen nagyságu földek jönnek igy létre? Kinek jut az atyai ház? Hogyan osztoznak az ingóságon, ruhanemün? Hogyan örökölnek gyermekek nemlétében a felmenők, ág szerint-e? Hogyan örököl az oldalág, a fogadott gyermek? Visszautasithatja-e valaki az öröklést. Tulajdonközösségben maradnak-e az atya halála után? Meddig, milyen gyakran? Hogyan kezelik ilyenkor a közös birtokot, hogyan osztják azután szét? Ki mikor követelheti az osztozkodást? Van-e ennél sorshuzás? A nyomásokon hogyan osztoznak (hogy a rendszert ne zavarják meg)? Mik az osztályrabocsátás szabályai?

46. Az özvegyről szoktak-e végrendeletben gondoskodni? Gyakori-e a közös végrendelet? Az özvegy hogyan részesül az osztoztatásban férje életében? Hogyan juttatnak neki törvényes öröklésnél? Ha vannak gyerekek, érvényesül-e az özvegy haszonélvezeti joga? Hogyan örököl a törvénytelen gyermek?

A négy utolsó kérdésnél van-e különbség faj és birtoknagyság szerint?

II. Dologi jog.

47. Az ember és a dolgok. Hogyan fogják fel a külvilágot jogi szempontból: "Földanyánk", a Föld tisztelete, a dologi jogok mithikus háttere, a földhöz való kapcsolat. Másrészt van-e a dolgoknak kapcsolatuk felsőbbrendü lényekkel a néphit szerint: Isten, jó és rossz szellemek tulajdona? Ki gyakorolja az ilyen jogokat, mi kötelessége van a közösségnek ilyenekkel szemben?

48. Jogok alanya. Kinek lehet tulajdona, birtoka, idegen dologbeli joga? Különbségek kor, értelem, egészség, nemi, családi állapot szerint.

49. A közösség, mint jogok alanya. Az állam, a király, a kincstár tulajdona, a koronauradalom, az adó fogalma. Mi a népé, az országé, a megyéé, a községé? A község birtokai mennyiben voltak a régi nemesi urbéri közösség birtokai (név révén szálltak át)? Közös nyáj, legelő. Mi a család vagyona és mi a házasok vagyona ettől elválasztva? Miben van vagyonközösség és milyen javakat zár ki a szokásjog ebből a közösségből?

50. Dologi jogok a háztartásban és a nőtlen embernél. A férj, a nő saját vagyona, miből áll az. (Részletezés). Honnan származnak ezek, másszóval hogyan lehet magánjavakat szerezni? (Ajándékok, ruhák, ékszerek, illatszerek; keresmény, haszon; munka eredménye, szárnyasok, tojás, vászon, edények mint a női munka eredménye és igy női különvagyon). A szekrény, a láda mint a női vagyon helye. Általában mit hoz a férj, mit hoz a nő a házasságba és mi lesz feltétlenül közös tulajdonná? (Ágy, nyoszolya) A másokkal, vagy magánosan élő agglegény (vénlány) vagyona: honnan szerzi?

51. Az urátlan dolgok. Vannak-e ilyenek, milyen a joghelyzetük? Ki, mikor, hogyan szerezheti meg ezeket. Kincslelet szabályai, kinek mi joga van rá? Találás. Forgalmon kivüli, korlátolt forgalmu javak (szüzdohány). Kié a holttest?

52. A dologi jogok tárgyai. Soroljuk fel a külvilág tárgyait, melyik lehet birtoklás tárgya a szokásjog szerint. A föld kapcsolata az emberekkel. A mező, a kert szentsége, ide-

vonatkozó szertartások (a gyermek érintése). A ház, a kunyhó, a sátor, a barlang. Ezeknek vallásos kapcsolata az emberekkel: a tüzhely, a küszöb szertartásai. Az eszközök, szerszámok, ruhák, termékek, élelmiszerek. Kié az ingóságok (fent). Az állatok, mint a jog tárgyai. Jogok és kötelességek velük szemben.

53. A szomszédjog. Hogyan korlátozza a szomszédság a birtoklást (füst, viz, ásás, épitkezés)? Ki huzza, ki javitja a keritést? A szomszédba átnyuló fa ágai, gyümölcsei. A szomszédba és idegenbe tévedt jószág keresése.

54. Telki szolgalmak. Utszolgalom, marhacsapás, megterhelés, világosság, pinceszolgalom. Haszonélvezet: mikor, miért, hogyan kötik ki, hogy nevezik? Ingó és ingatlan használata. Épitményi jog. Hogyan vélekedik a szegényebb ember a másén való átjárásról?

55. Vizhasználat, vizmeritás, itatás szokásai. Folyóviz, állóviz, meder, iszapolás, sodormány tulajdona. A szomszédok viszályai, főleg vizügyekben?

56. Zálog. Mikor, mit, hogyan, miért zálogositanak el?

57. Joghatások különbsége tárgyuk szerint. Van-e ingó és ingatlan közt különbség a szokásjogban; ha van, hogyan és miért teszik? Soroljuk fel az ingókat és ingatlanokat: mennyiben nem azonosak birtoklásuk feltételei? A földtulajdon meddig halad mélységben, és felfelé (kié a levegő)?

58. A birtoklás jelei és a jogok bizonyitékai: emlékjelek, jelképek (rajz!). Birtokjegyek, különösen a szántóföldön: keritések, cölöpök, táblák, kőrakások, reteszek, korlátok: a tulajdon mágikus elhatárolása. Házcimerek. Állatjegyek: megbélyegzés tüzes vassal, tetoválás, bevágás. A birtokjog szokásjogi bizonyitékai: közös eskü, egyéni eskü; szomszédok tanuskodása; "köztudomás" és nyilvános szóbeszéd. Birtokjogok irásbeli nyomai: ki, hol (kocsma, vásár) hogyan, milyen formában és klauzulákkal állitja ki? Mit tudnak a telekkönyvről, mennyiben egyezik a tényleges helyzettel?

59. A dologi jogok szerzésének módjai és forrásai. Hogyan szerzik, hogyan tartják fenn? Soroljuk fel ennek módjait. A föld elfoglalása: eszközök, jelek, módok. Az ottartózkodás: az első foglalás elve. A föld kihasználása: hasznositás, feltörés, irtás, mint szerzésmód. Az ingó megszerzése, kézrátétel, elfogás, találás. Uj ingó előállitása: a tárgy és alkotójának van-e misztikus kapcsolata (a Teremtés hasonlata)? Elbirtoklás. Szerzés öröklés és szerződés utján (ld.kötelmi jog). Birtokbaiktatás? A nép fogalma az alkotórészről, tartozékról, gyümölcsről, a haszonról (dologé, jogé.)

60. A dologi jogok tartalma és terjedelme. Az emberek jogai és kötelességei a dolgokkal szemben, mit lehet tenni velük a hagyomány szerint? Elfoglalás, tartózkodás, kihasználás joga (más jószágán? használat, haszonélvezet). Rendelkezés, elidegenitás joga, ki hogyan meddig rendelkezhetik magáéval és máséval? Elfogyasztás, felhasználás (állatok) megsemmisités joga. Ez mikor jogosult, főleg az elégetés? Milyen indokból? Képletes megsemmisités elhunyt ingóinak elföldelésével. Átalakitás.

61. A dologi jogok időtartama. Hosszunak, örökösnek tekintik-e (ez főleg a közös javaknál). Meg lehet-e különböztetni a hosszu időtartam, kizárólagosság szempontjából birlalatot, birtokot, tulajdont a néptudatban? A sajátoknak elismert javak felhasználásába és a velük való rendelkezésbe beleszólnak-e a rokonok, szomszédok?

62. A dologi jogok védelme: magánjogi és büntetőjogi. Figyeljük meg az egyes dologi jogok különös birtositékait a hagyományban. Önvédelem, önsegély a birtokháboritóval szemben. Más birtokának bitorlása, elvonása. A lopás eszméje és büntetése: mikor bün, mikor nem? Hogyan vélekedik a szegény ember a máséról?

63. A vagyon, mint a személyiség alkatrésze. Hogyan választja el a birtok az embereket: kasztrendszer?

III. Kötelmi jog.

64. A megállapodás. Mikor, hogyan, miért, meddig kötelez, közvélemény és a hagyomány szerint mi teszi kötelező A tisztesség és a jóhiszemüség eszméje. Az igéret alaja, betartásának kötelező volta, megszegése.

65. A megállapodók. Ki kötelezheti magát? Kivel szemben? Megállapodások, rokonok, szomszédok között. Kötelesszerü, tiltott, szokásos és megtürt megállapodások. A rokonok, szomszédok közremüködése, beavatkozása, jóváhagyása. Együttes és egyéni megállapodások. A család képviseletében milyen ügyleteket köthet a családfő (a házközösségi szervezetben a gazda)? Megállapodások idegenekkel.

66. A feltételek. A megállapodás tárgya szerint milyen feltételeket lehet szabni, mi jogos? A beleegyezés értelmezése. Kell-e, hogy a szolgáltatások értéke nagyjából egyező legyen? Az ingyenes megállapodások: milyen esetben kell a felek egyikének köteleznie magát (legalább közvetlen) kártalanitás, ellenszolgáltatás nélkül? A közvélemény szerint milyen körülmények adják a megállapodás erejét és értékét? Ezek időtartama: örökös és ideiglenes, visszavonható és visszavonhatatlan megállapodás.

67. Az eljárás. Hogyan, milyen eszközökkel kötik a megállapodást. Hely: nyilvános helyen, gyüléseken, magánlakásban? Idő: mikor, milyen ünnepek alkalmából? A megállapodás mozzanatai: érintkezés felvétele, előkészités, ajánlat, megvitatás, elfogadás, végrehajtás. Szertartások és jelképek: tanuskodás, eskü, átokforma, szavatosság vállalása; szavak, tettek és irások. Megegyezés tenyérbecsapás, kézfogás, csók utján; jelképes tárgyak átadása: kulcs, párna, szék kivivése; foglaló adása és visszaadása. Van-e különbség foglaló, kötbér, bánatpénz között? Formulák, szólások, versek, énekek. Melyik pillanatban teljes? Röviden minden szerződésnél irjuk le: részeit, szereplőit, cselekvéseiket, ezek hatását, a szankciót.

68. A megállapodások felbontása. Egyoldalu elállás; hatálytalanitás közös akarattal. Ezek módja, alakja. Ismerik

az érvénytelenség fogalmát? Késedelem a teljesitésben, hibás szolgáltatás, lehetetlenné válás (természeti, gazdasági okok méltánylása). Elévülés.

69. A szankciók. Hogyan gondolkoznak a megegyezések végrehajtásáról és hogyan biztositják azt? Mikor, hol, hogyan, ki és kit hiv fel teljesitésre? Bizonyitás módjai, különösen a tanuskodás. A biztositékok a megállapodás előtt közben, után? Kezesség. Együttes felelősség. Zálog adás mint a szerződés bizonyitéka és a végrehajtás eszköze. közvélemény szankciói: a szomszédok megrovása, szóval vagy tettel szidalmazás, guny. A becsület fogalma a megállapodásokkal kapcsolatban.

70. Milyen megállapodásokat szoktak kötni és miért? Különbséget tesznek-e köztük tárgy, kötelezés mértéke szerint Osztályozás.

71. Tulajdonátruházás. Az ajándék: esetei, módjai, hatásai. A rituális ajándékok (élesztő, tüz), viszonzással vagy anélkül. A vendégség mint szerződés. Csere, adásvétel. Hogyan tekintik meg a szerződés tárgyát: ingót, ingatlant. A vásárok adásvételi szabályai. Az alkudozás lefolyása. Lehet-e ajánlatot tenni, miközben másvalaki alkuszik stb. A pénzről, árról, méltányos árról vallott fogalmak. A megrendelésre készült munka. A visszavétel kikötésével történt eladás. Elővételi jog.

72. Kölcsön, használat. A kölcsön és módjai: lejárattal vagy anélkül, kamatozó vagy ingyenes. A kamatláb nagysága. Ha dolgot adnak kölcsön, ugyanazt kell-e visszaadni, vagy lehet helyettesiteni hasonlóval? Javak haszonkölcsöne, letétje. Tartozások átvállalása, engedményezése.

73. Munkaszerződések. Milyen a szerződés, milyen kikötések vannak benne, mi a bér? A mezőgazdasági munkavállalók fajai, az egyes fajták bére, bérlevél. Illetmények pénzben, természetben, az alkalmazott földjének megmüvelése ben, kukoricaföld haszonélvezetében. Vannak-e több évre kiterjedő munkaviszonyok, miben emlékeztetnek ezek a jobbágyságra ("robot", "napot szolgálni" szavak)? Elnevezések a hosszu ideig egy helyben szolgáló emberre (zsellér, bejáró, arató stb.) A megállapodás ideje és

formája a rövid és a hosszu ideig tartó munkaszerződésnél (hallgatólagos, szóbeli) a meghosszabbitás módja. Irásbeli szerződést ki és mikor köt (nagybirtok)? Van-e ingyenes munkaszerződés. Cselédavatás.

74. Megbizás: tárgyai mik (zarándoklás, közbenjárás, peres eljárás, bosszuállás, varázslat, kuruzslás)? Fogadatlan ügyvivő. Képviselet, meghatalmazás. Az ügyvédek szerepe a faluban, róluk való vélemény. Az orvos, bába kényszerit-e ki ajándékokat?

75. A társaság és formái. Egyetemes céluak minden tevékenységre, mint a rokonság, vagy különös céllal alakult társaságok (halászat, legeltetés). Közös munkavállalás (kaláka; sommás aratók) ezeknek milyen a belső szervezete? Milyen munkát, ki, mikor, hogyan, minek a fejében vállal, miben különbözik a közös munka a rokonok közös munkájától? A tanyás szerződése mint munkaszerződés és társasági szerződés. A legénycsoportok udvarlás, korcsmázás céljából. Szervezetük. A céhek emlékei. Titkos társaságok, boszorkány, táltoscsoportok.

76. Biztositási szövetkezetek. Önbiztositás. Kármegosztás, hozzájárulás az elhullott marhához. A dögöt szétosztják-e?

77. Kártérités. Ki tartozik? Gazda szolgájának, gyerekének káráért tartozik-e? Kutyaharapásért felelősség. Vétlen kár megtéritése. Kárbament jószág visszatartása. Köteles-e a másik ezzel megelégedni? Vadkárok. Ismerik-e a tárgyi felelősséget?

78. Eltartási szerződések: munkaképtelen öregek eltartása idegenek részéről. Ki köthet ilyet, kivel (lehet-e idegennel, ha még rokon van)? Mit ad az eltartott (föld tulajdona, haszonélvezete) az eltartó (lakás, élelem, ruha)? Mi a formájuk (örökbefogadás, tulajdonátruházás haszonélvezet fenntartásával, anélkül)? Szankciók.

79. Különböző megállapodások: nyereség, játék, fogadás, kihivás. Szerződések a szellemekkel.

IV. Büntetőjog.

80. Büncselekmények. Mikor lép életbe a népi szankció; Illetlenség, rendetlenség, tiltott napok megszegése, hiuság, gőg, tiszteletlenség az idősebbekkel szemben, trágárság, káromkodás, részegség, pletykaság. Általában a szokások be nem tartása. A nemi élettel kapcsolatos cselekmények. A tételes jogi büncselekményeket ők hogyan itélik meg (falopás, orvhalászás, verekedés)?

81. Enyhitő és sulyosbitó körülmények. Nem, kor, állapot (részegség), vagyoni állás, család és közösség sérelme (család megröviditése, jégverés előidézése, falucsufolás) mint a megitélés indokai.

82. A tettes. Babonás módszerek a tettes kideritésére (rostaforgatás, babvetés). Közvetett tettesség: felelős-e az apa a gyermekért, a hülyéért?(vagy: "a bolondnak minden szabad?")

83. Kisérlet, előkészitő cselekmény. Hogyan itélik meg, főleg ha sikertelen: ráimádkozás, szemmelverés?

84. Önvédelem, vagy más védelme. Milyen határig mehet, a támadással arányban kell-e állnia?

85. A szankciók végrehajtói: szellemek, rokonok, barátok, szomszédok, járókelők, gyermekek, aggok? Alkalmi csoportosulások (kikből állanak, hogyan verődnek össze: az egyes korok képviselve vannak-e stb.), vagy szervezett gyülések, akár biróságok formájában. Az egyes ember,mint a szankciók végrehajtója: be kell-e avatkoznia a hagyomány megsértése esetén egyedül, vagy közös eljárást kell megindítania? Milyen cselekményekre a közösség melyik része érzékenyebb (legények, leányok, öregek, gazdák)? A legényközösségek, gazdatársulások, aratómunkások szervezett biráskodása: szervezet, eljárás, végrehajtás.

86. A végrehajtók viszonya a közhatalomhoz. Az állami szervek utánzása (népbiróság). A hivatalosan kiszabott szankció kiterjesztése (rokonokra, gyermekekre). A közösség és a hatalom együttmüködése: mikor türi, vagy segiti a

hatalom a magáncsoportosulás cselekvését (cigányvajda birósága)? A közösség és a hatalom ellenkező viselkedése: tiltott, törvényellenes közösségi szankciók. Nyilt kenyértörés a kettő között?

87. Milyen szankciók élnek még a faluban (misztikusak, erkölcsiek, jogiak), mint átok, tilalom, dorgálás, birságok, megszégyenitės. Osztályozás.

88. Engesztelés: az Isten és a szellemek közbelépése a hagyomány fenntartása érdekében. A hagyományos jog megsértése: bün? Isteni büntetés ezen és a másvilágon: betegség, szegénység, megcsalatás vagy baleset, mint büntetések a közhit szerint. Rossz szellemek és hasonlók. A közösség testének megtisztitása a fertőzött tag eltávolitásával: elpusztitás? Kiközösités, törvényen kivül helyezés. "Népitélet": isteni büntetés, melyet emberi cselekvés indit meg.

89. Megelőző jogi szankciók. Tilalmazás a nemhivatalos jog eszközeivel. Tiltakozás, feddés joga, ennek utólagos hatása: hivatkozás rá. Közbelépés a hagyományellenes cselekvés megakadályozására: megfélemlités szóval és tettel, közbelépés erőszakkal vagy fegyveres erővel.

90. Büntető jogi szankciók. Személyi, tárgyi, jelképes büntetések. A szervezett közösségek büntetései, pénzben, természetben (italok fizetése); kizárás, kiüzés, bojkott. Testi büntetések, botozás, ostorozás, vagy csak pofon és jelképes fenyités. A mult?

91. Társadalmi szankciók: megszégyenités. Szidalom, megszólás, gunyolás, sziszegés, fütyülés, gunyvers, adoma (irásban is): vannak-e meghatározott napjai a megszólásnak? Társaságból kinézés, kizárás, a szék, a szür, a rokka kitevése, kitáncoltatás. A bosszu guny formájában. Eklézsiakövetés, templomi szégyenpad, szégyenkő.

92. Tettleges megszégyenités. Arcot vágni, ujjal mutatni, hátat forditani, fügét stb. mutatni. Pofon, rugás. Virágnyelv, rosszagu ajándékok, bemocskolás. Félrevezetés.

93. Körülvezetés, menetek. Milyen alkalomból (össze nem illő házasság)? Ideje, cselekvései (hogyan folyik le a cselekmény megtárgyalása), mondások, énekek. Kik szerepelnek benne? Kell-e birságot fizetni? Milyen tárgyakat hordoznak meg, milyen ruhában, vagy anélkül? Képletes kivégzés, a kép elégetése, elmeritése: kinek, miért?

94. Az egyéni elégtételvevés. Párbaj. Legénypárbaj. Eljárások, következmények: mi szégyen?

95. A gunyolódás eszközei és végrehajtói. Az egyén: a gunyolódók fajtái és a gunyolódás joga (határok)! Komaasszonyok, szomszédasszonyok, kofák. Az életkorok, nemek, társadalmi osztályok kölcsönös gunyolódásai; falucsufolók.

A mindennapok joga a jobbágy-parasztság végrendeleteiben

A levéltári források jelentősége a magánjogtörténeti kutatásokban

HOMOKI-NAGY MÁRIA*

A magyar magánjogi intézmények történeti gyökerei iránt érdeklődve – a könnyebb átláthatóság miatt – az úriszéki iratok közül öröklési pereket kezdtem olvasni. Ez volt az az alap, ami későbbi kutatásaimnak is egyik forrását jelentette. Azt csak kezdetben gondolja az ember, hogy az öröklési jogi kérdések jól körülhatárolható részét képezik a magánjogi intézményeknek. Ahogy egyre többet és többet ismertem meg a 18-19. század mezővárosainak életéből és ezzel összefüggésben a jobbágy-parasztság szokásjog által szabályozott világából, világossá vált számomra, hogy az öröklési viszonyokat nem is olyan könnyű elhatárolni az élet egyéb területeitől. Másrészt mindig újabb és újabb kapuk nyílnak meg, amelyek a kutatókat már nemcsak a magánjog, hanem a társadalom, a paraszti világ mindennapjainak világába, néha még az útvesztőibe is elkísérik. Ez eredményezte azt, hogy miközben a magánjog egyéb területeinek fejlődését, a magánjogi kodifikáció történetét, az osztrák jog befolyásának jelenségeit kutattam, mindig visszatértem a kezdetekhez, a mezőváros jobbágy-parasztságának az életéhez, a mindennapok szokásainak megismeréséhez. Ez a magyarázata annak, hogy bekapcsolódtam a *Tárkány-Szücs Ernő Jogtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* munkájába, majd ezen belül tagja lettem annak az OTKA kutatási pályázat által támogatott kutatócsoportnak, melynek tagjai azt a célt tűzték maguk elé, hogy saját

* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

kutatási területükön feltárják azokat a forrásokat, amelyből a jogszokások, a jogi néprajz és a magánjog szokásjogi szabályai megismerhetőek.

Kutatásaim középpontjába a szülővárosom levéltárában őrzött végrendeletek feltérképezését állítottam. Régóta ismert, hogy a Szentesi Levéltár a 18-19. század első feléből komoly mennyiségű végrendeleteket őriz, amelyeket ugyan néhány kutató előszeretettel olvasgat, de ezek feltárására az anyag teljességét tekintve még nem került sor. A végrendeletekben őrzött adatokat sokféleképpen lehet feldolgozni attól függően, ki, mit szeretne megtudni. A jogász, a jogtörténész magától értetődően a szokásjogot, az esetleg élő törvények megfogalmazását keresi, illetve tudva azt, hogy a magyar magánjog kodifikálására a 19. század végéig, a 20. század elejéig nem került sor, a végrendeletekben kerestem a választ arra, hogy menyiben köszön vissza azokból a Werbőczy István által összegyűjtött szokásjogi norma, és mennyiben változtak vagy változhattak azok az évszázadok során. A végrendeletek olvasása arra is ráirányította a figyelmem, hogy ha egy mezőváros késő rendi századokban élő jogéletét kívánom az olvasók elé tárni, akkor önmagában a végrendeletek által nyújtott ismeretanyag nem elegendő. A végrendeletek rendszerint az örökhagyó utolsó akaratát rögzítik, a jobbágy-paraszti világban ezt tényleg utolsó akaratként lehet értelmezni, mert a kialakult gyakorlat szerint betegségük idején, haláluk előtt néhány hónappal rögzítették a végakaratot. Ritka az olyan eset, amikor új végrendelet készült az örökhagyó szándéka alapján vagy fiókvégrendelet megírására jutott még idő. De éppen ez az utolsó akarat nem feltétlenül pontos ismereteket közvetített, aminek következtében a végrendeletben megnevezett örökösök között sokszor került sor perre vagy éppen a végrendelet félretételével új osztályos egyezség megkötésére az örökösök között. Mindez azt jelentette számomra, hogy a végrendeletek mellett szükségesnek mutatkozott az öröklési perek iratainak a kutatása, sőt – amennyiben erre lehetőség adódott – az osztályos egyezségek felkutatása is. Másrészt a végrendeletekben az örökhagyók gyakran utaltak különböző, a jobbágyok között történt szerződésekre is (pl. köl-

csön szerződésre, adósságokra, adásvételi szerződésekre vagy éppen haszonbérleti szerződésre), melyek a jobbágy-parasztság mindennapjait részben befolyásoló, részben meghatározó szerződések megismerését is indokolttá tették. Mindez azt eredményezte, hogy bár kutatásaim középpontjában mindvégig a végrendeletek álltak, kiegészítő anyagként felhasználtam az egyezségeket őrző jegyzőkönyveket, a mezővárosi bíróság és az úriszék iratait egyaránt. Ez tette lehetővé, hogy egy mezőváros jogéletét jobban megismerhessem.

E tanulmány, amely inkább beszámoló az elvégzett munkáról, ebből a színes világból kíván ízelítőt nyújtani különös tekintettel arra, hogy ha csak egy-egy végrendeletet vagy szerződést teszünk elemzésünk tárgyává, mennyi más kérdést is fel lehet és fel kell tenni, amelyre vagy választ találunk, vagy nem. A kutatási téma forrásait a levéltárakban őrzött iratok, jegyzőkönyvek, osztályos egyezségek, szóbeli és írásbeli perek jegyzőkönyvei képezik.

E tanulmány középpontjába egy 1839. február 19-én írt végrendeletet állítottam. Az 1715. évi 27. tc., amely a végrendeletek alaki kellékeit szabályozta, lehetővé tette a jobbágyok számára, hogy közvégrendeletet készítsenek. A közhitelességet a mezőváros elöljárósága biztosította, melynek alapján a mezőváros választott főbírója a városi tanács tagjai közül két személyt küldött az örökhagyó házához azzal a megbízással, hogy a jegyzővel együtt hallgassák meg és foglalják írásba az örökhagyó szóban elmondott végakaratát. Majd felolvasta a végrendelkező előtt, s ha az azzal egyetértett, akkor előbb az örökhagyó írta alá nevét, vagy tette oda keze keresztvonását, majd a kiküldött két esküdt végül a végrendeletet leíró jegyző írta alá a végakaratot. Formai szabályok szerint ez számított érvényes végrendeletnek.[1] A ne-

[1] A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Szentesi Levéltárában a város tanácsi iratai között őriznek az 1760-1848 között keletkezett végrendeletekből mintegy félszázat. A városban fennmaradt végrendeletek formai szempontból az 1715. évi törvény előírásának megfelelően közvégrendeletnek minősültek. A jobbágyok is tehettek szóbeli végrendeletet, ha a szükség, mint pl. a

messég körében ugyanezt a szerepet az örökhagyó lakóhelye szerint illetékes hiteleshely töltötte be, ha közvégrendeletet akart a nemes készíteni. De a nemes azt is megtehette, hogy saját maga leírta végrendeletét, s azt vitte el a hiteleshelyhez megőrzésre.

A mezővárosok lakosai körében nem volt általános, hogy mindenki le tudta volna írni saját végakaratát, de erre is találunk példát. Éppen az elemezett Gilicze György végakaratának hitelesítésénél módosítottak a törvény előírásain. Öreg Gilicze György tudott írni, ezért végrendeletét saját maga leírta, majd azt személyesen terjesztette a város tanácsa elé. Az 1839-ben készített végrendeletnek az az érdekessége, hogy annak záró rendelkezésében a következőket lehet olvasni. *„Ezen végrendelkezést ör. Gilicze György a Város közházához maga személyében behozván, és bemutatván, […] miután az előtte szóról szóra pontról pontra felolvastatott, - ezt valóságos önkényes akaratjából eredett végrendelkezésének bevallotta, megesmerte és kinyilatkoztatta és ugyanezt nagyobb hitel és örökösei kötelezésükre előttünk is tulajdon nevének kezével aláírásával megerősítette."*[2] A 19. század első felében, ha nem is túl gyakran, de előfordult, hogy a végrendelkező jobbágy a nevét saját kezűleg írta az általa kötött szerződésre vagy a végrendeletre. Az írástudó jobbágy azonban igen ritka, főleg úgy, hogy végrendeletét a maga terjedelmében saját maga írta le, s vitte be a városházához. Más végrendeletek megszokott zárómondata: *„melly ilyetén szabad akaratom szerént való végső rendelésemet nagyobb hitelére és állandóbb voltára nézve tulajdon kezem keresztvonásával megerősítve…"*[3] itt hiányzik, mert itt saját nevének leírására helyeződött a hangsúly. Hasonló megoldással találkozunk Gatsári Kovács János végrendeleténél is. *„1837ik Esztendei Január 20án Tanácsi ülésben, jelen végrendelkezés felol-*

kolerajárvány ezt kikényszerítette. Lásd ehhez: Kállay István: Úriszéki bíráskodás a XVIII-XIX. században. Akadémiai Kiadó., Budapest, 1985. 421.

[2] Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Szentesi Levéltár (CSML Szentes) IV.A. Város Tanácsának iratai végrendeletek 1839. öreg Gilicze György végrendelete.

[3] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Dóczi János végrendelete 1822.

vastatván és a város Archivumában betétetni rendeltetett." E két példa is jól mutatja, hogy a közhitelességet ténylegesen a mezőváros tanácsa biztosította, függetlenül attól, hogy a jobbágy otthonában rögzítették írásba az utolsó akaratot vagy a már leírt végrendeletet látták el aláírásukkal.

Szentes mezővárosának lakossága a török hódoltság idején, a reformáció hatására a kálvini tanok követője lett, és bár a 18. század közepétől fokozatosan telepítettek be katolikus cselédeket a városba, a végrendeletek bevezető mondatai hűen tükrözik a református szellemiséget. Öreg Gilicze György így kezdte végrendeletét: *„én […] ki már életemnek 76ik éveit számlálván, s még ép testben ép elmével érezném magamat, mindenekelőtt, de főképpen akiket éltet és szükség, kevés ingó bingó vagyonaimban feleségem és 8 férfi magzataim között kívánom végső rendelésemet megtenni, hogy halálom után egymás között történhető viszálkodásokat elkerülhetnék…"*[4] A katolikus felekezethez tartozó Gatsári Kovács János ezzel szemben így kezdte testamentumát, *„Jóllehet, mostan is, Jó Istenem kegyelméből, mind Lelkemben, mind Testemben ép és egészséges vagyok; mindaz által előttem tartván a halandóság, elébbi vagy utóbb következendő bizonyos voltát…".*[5]

Mások hasonló gondolatokkal kezdték utolsó akaratuk rögzítését, mint Gilicze György, kifejezve időskorukat: *„megélemedett időmre nézve is, de leginkább mostani betegségem miatt magamat utolsó órámhoz közelíteni érezvén, még ép és egészséges elmével vagyok kevés világi javaimról a successoraim között történhető villongásoknak eltávoztatásának okáért kívántam illyetén szabad akaratom szerént vala utolsó rendelést az alább coramizaló általam kikívánt Érdemes Személyek előtt tenni."*[6] A betegségre hivatkozás igen gyakori a végrendeletek bevezető mondatai között: *„mostani súlyos betegségem miatt életem végét közelíteni méltán gyanítván […] míg ép elmével bírok…"*.[7] Hasonló megfogalmazást

[4] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Gilicze György végrendelete 1839.
[5] CSML Szentes V.A. 102.k.) Gatsári Kováts János végrendelete 1837.
[6] CSML Szentes V.A. 102. k) idősb Dóczi János végrendelete 1804.
[7] CSML Szentes V.A. 102.k) Németh János végrendelete 1830.

találunk Keresztúri József végrendeletében: *„érezvén elgyengült egészségemet, s úgy tapasztalván, hogy talán végórámhoz közelgetnék…”*[8] Mások, ahogy öreg Gilicze György, életkorukat is meghatározták: *„Én öreg Tarnóczi István minekutánna 64dik esztendőmet bétöltöttem életem végét közelíteni érzem…”*[9] Minderre azért volt szükség, mert csak cselekvőképes személy készíthetett végrendeletet, aki öregsége vagy betegsége ellenére is rendelkezett azzal a belátási képességgel, hogy képes volt birtokában lévő jószágairól rendelkezni.[10]

Természetesen a katolikus közösséghez tartozók is készítettek végrendeletet. Azok kezdő soraiban olvasható: *„A Szentháromságnak, Atyának, Fiúnak és a Szentlélek nevében Ámen. Én Hollik József a természetnek közönséges törvénye szerint közelgető halálomnak bizonyságát, de ennek bizonytalan óráját mikor tetszik eö Szent Felségének Lelkemet e világi mulandóságból a Menynyei Örök valóságba hívni…”*[11] A város volt jegyzőjének végrendelete több szempontból is figyelemreméltó különös tekintettel arra, miképp rendelkezett temetéséről.

Visszatérve a példaként állított öreg Gilicze György végrendeletéhez azonnal felkelti a kutató figyelmét, hogy nyolc fiáról tett említést már végrendeletének az elején. Ez a tény szükségessé tette, hogy a jobbágy-paraszt családban az apai vagyont egyenlő arányban osszák fel, hiszen a jobbágyok vagyoni viszonyait tekintve, az ingatlan javak jogi természetét vizsgálva ősi és szerzett vagyonról történt legtöbbször említés. Ősi vagyonnak minősült a jobbágy törvényesen örökölt háza, kertje, irtványföldje. A vásárolt ház, szőlő és a szállásföldön megépített istállók, színek, ólak szabad rendelkezés alá tartozó vagyonnak számítottak. A nemesi joghoz hasonlóan a jobbágy-paraszti családokban is élhetett az apa fiaival osztatlan állapotban, de az apa fiainak a teljes kor el-

[8] CSML Szentes V.A. 102. k) Keresztúri József végrendelete 1826
[9] CSML Szentes V.A. 102.k) Tarnóczi István végrendelete 1837.
[10] Tárkány Szücs Ernő: Vásárhelyi testamentumok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 182.; Kállay István 1961. 422.
[11] CSML Szentes V.A. 102. k) a város volt nótáriusának végrendelete 1830. augusztus 27.

érése után vagy házasságkötésükkor kiadhatta részüket, azaz osztályt tehetett a meglévő vagyonban. Ilyenkor a fiú önjogúvá vált, de az osztályba kapott vagyontárgyak azonnal ősivé lettek, amiről a fiú már nem végrendelkezhetett. Ezért fontos a végrendeletek tartalmának elemzésekor azt vizsgálat tárgyává tenni, hogy az örökhagyó egyrészt milyen vagyontárgyakat sorolt fel, másrészt mit mondott azok jogi természetéről. Ma már nem szabad meglepődni azon, hogy a jobbágy-parasztság körében ősi vagyonról beszélünk. A késő rendi korra vonatkoztatva Szabó István bebizonyította, hogy minden olyan vagyontárgy, amelyet a jobbágy szabadon megszerezhetett és utódaira törvényesen átörökített az jobbágy ősiséggé vált.[12] Erről Werbőczy Hármaskönyvében megfogalmazott szabályok szerint lehetett intézkedni. Kivételt képezett ez alól a szállásbirtok, az úrbéri telek, hiszen annak tulajdonosa a földesúr, s amit a jobbágy csak használatba kapott. Ugyanakkor a jobbágy végrendeletek vagy osztályos egyezségek mindig említést tesznek a szállásbirtokról is. Ennek az a magyarázata, hogy az apa szerette volna, ha az általa megművelt, az általa használt szállást fia vagy fiai használják tovább. Ehhez a földesúr engedélyére volt szükség, aki, illetve az ő nevében az uradalmi tiszttartó csak azt vizsgálta, képes-e az utód a földesúri szolgáltatások teljesítésére.[13] Ha igen, ellenkezés nélkül az örökösre írták át a birtokot, ha nem, akkor a földesúr jelölte ki az adott szállás új birtokosát. Az ingatlan jószágokról a következő módon rendelkeztek: *„Vagyon ezen házam a mellyben mostan is betegen fekszem, az egész udvaron lévő épületekkel együt, az öreg hegyen Ns Dobos Mihályné aszszonyság szomszédságába vagyon négy pásztából álló szöllöm ahoz megkívántató szükséges edényekkel, az Méltóságos földes Úraságom kegyes engedelmébül birok 9 fertály urbariális földet, mellyből hét fertály vagyon Lapiston, két fertály pedig Tőkén, s mind a kettőn vagynak minden névvel nevezendő szükséges épületek, úgy szintén Fábiánba is vagyon*

[12] Szabó István: A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában. MTA kiadása, Budapest, 1947.
[13] A jobbágytelek öröklésére vonatkozóan lásd: Szabó István 1947. 26-40.

két kötél földem épület nélkül."[14] Egy másik végrendeletben a következő rendelkezés olvasható: *„Vagyon Tőkén két fertály urbariális földem mely tulajdon keresetem abból egy fertályt hagyok István fijamnak egy fertályt pedig János fijamnak hozzá értvén azt hogy az rajta lévő tanyai épület köztök közös lészen, az most benne lévő magnak az termése mind az István fijamé lészen."*[15] *„Atyámtúl annak halála után örökségben kaptam az eladot ház árából 16 forint 20krajcárt – egy szőllőt, melyet én 475 forint váltó cédula forintért eladtam..." „Feleségemmel pedig 20 forintot váltó cédulában kaptam, a többi vagyonaim mind tulajdon szerzeményem."*[16] A végrendeletek szövegéből egyrészt pontosan követhető, hogy örökölt vagy szerzett jószágról tett említést az örökhagyó, másrészt mindig jelezték, hogy az úrbéri telek használatáról és az azon épült dolgokról intézkednek. Így a jobbágyok meghagyták, hogy az általuk bírt úrbéri telek egyrészt hol helyezkedett el, másrészt kié legyen, azaz ki művelje és teljesítse az örökhagyó halála után a földesúrnak járó szolgáltatásokat.

A bejegyzések alapján megállapítható, hogy ha az örökhagyó rendelkezett úrbéri földdel, egyesek hozzátették, hogy az uraság engedelméből, mások már azt írták, hogy az úrbéri földet maga keresete. Ez csak akkor volt lehetséges, ha a földesúr engedélyével megvásárolta a földet. Ha az örökhagyó végrendeletében nem írta le, kinek a szomszédságában volt az a szállás, amit megvásárolt, illetve nem jegyeztette fel a vétel időpontját, akkor a kutató számára szinte lehetetlen megállapítani, hogy hol helyezkedett el az említett birtok. A szállásbirtokok elidegenítésére viszont találunk példát, *az ún. Egyezségek könyvében*, amelyek alátámasztják a végrendeletekben fellelhető állításokat, másrészt bizonyítják, hogy a jobbágy használatában lévő szállásföld is lehetett örökbevallás tárgya. *„Néhai Körmödi Ferenc férjem halála után birtokomban maradott házi és szállási örökséget Fazekas Péter becsületes gazda embernek 200 váltóforintért eladta."*[17] Egy másik

[14] CSML Szentes V.A. 102. k) Árendás Török János végrendelete 1813.
[15] CSML Szentes V.A. 102. k) Köles Mihály végrendelete 1928.
[16] CSML Szentes V.A. 102.k.) Vetseri Mihály végrendelete 1846.
[17] CSML Szentes V.A. 102 b) Szentes város tanácsának iratai 711/1785.

egyezséglevél arról tudósít, hogy Dömsödi Demeter *„derekegyházi szállását 1 6/8 sessio földjével együtt Aradi István vejének megmásolhatatlanul által adta 2000 forintért […] azon feltétel alatt, hogy annak interesse fejében feleségemmel együtt illendően tart és gondomat viseli."*[18]

Gilicze György végrendeletében kevés ingatlan vagyonáról tett említést. Valójában nyolc fia osztályrészének leírásából állapítható meg, hogy rendelkezett egy kevés úrbéri telekkel. János és Sámuel két legidősebb fiáról említést téve jegyezte meg, hogy amikor apjuktól elváltak *„s magok gazdájokká lévén akkor adtam nékik egy-egy fertály földet."*[19] Majd a végrendelet későbbi pontjai között olvasható, hogy *„a négy fertály földhöz négyen vagynak, Jósef, Ádám, Ferencz, Mihály, osztályt különben köztök nem teszek, hanem ha bírhatják, fertályonként bírják, ha pedig nem – egyezzenek meg."*[20] A két végrendeleti hely bizonyítja, hogy az apának eredetileg egy egész és 4/8 sessio úrbéri telke volt, a 4/8 sessiot megosztotta két legidősebb fia közt, az egész telek maradt az általa megnevezett négy fiúé. Ez az egy végrendelet is jó bizonyítékul szolgál arra, milyen gyorsan elaprózódhatott az egész úrbéri telek, s egy generációval később már csak töredéktelkes jobbágyoknak számítottak a fiúk. A telekaprózódásnak ugyancsak jó bizonyítékait nyújtják az osztályos egyezségek. Gilicze György, az apa nem rendelkezett jelentősebb mennyiségű állatról sem, ezért nem véletlen, hogy az egy egész telkét ténylegesen nem osztotta fel fiai között, hanem belátásukra bízta, tudnak-e gazdálkodni egy-egy fertály földön, vagy egy testvér lesz az úrbéri telek birtokosa, akinek kötelességévé tette a többiek részének megváltását, vagy más szóval ki kellett fizetnie osztályrészüket. Gilicze György nem jelölte meg, hol található az egy egész úrbéri föld, mint

[18] CSML Szentes V. A. 102.o) Egyezségek jegyzőkönyvei (a továbbiakban *Egyezségek könyve*) 1811. october 27.
[19] CSML Szentes V.A. 102. k) Gilicze György végrendelete
[20] CSML SzentesV.A. 102.k) Gilicze György végrendelete. Nem volt arra szükség, hogy az örökhagyó pontosan meghatározza ki, mit kap az ingatlan jószágból. Ilyenkor az adott ingatlant osztatlan állapotban adta át örököseinek. Ehhez hasonló esetről tesz említést Szabó István is.

ahogy nem jelölte azt egy másik örökhagyó sem. *„Szállási épületeimet magam építettem ugyan annálfogva azokat a Méltóságos Uraság jussát fent hagyván, a hozzátartozó földeket Antal István fiamnak hagyom és rendelem."*[21] Ennél a végrendeleti szövegnél világosan érzékelhető, hogy az örökhagyó a szállásra épített házakat, saját tulajdonának tekintette, míg a földet a földesúr jussaként jelölte. Az örökösök és a szomszédok biztosan tudták merre keressék örökségüket, de az adószedők is tudták, hiszen az ún. dicalis jegyzőkönyvekbe, ahova a jobbágy által teljesített szolgáltatásokat rögzítették, azt is feljegyezték, hogy mely határrészben található a jobbágy által megművelt föld. Mások legalább a határrészeket megjelölték a nagyobb biztonság kedvéért. *„Tőkén lévő 4/8d urbariális földemen lévő tanyai épületemet és a föld használását uradalmi jóváhagyás mellett hagyom Pál és Mihály fiaimnak, minden gazdasági szerszámokkal – és az idei minden féle terméssel. […] A Fabjányi tanyai föld használását hagyom jövendőre nézve István és János fiaimnak. – A külső egy kötél Fabjanyi föld legyen Pál és Mihály Fiaim használásába."*[22] Dósai Molnár Gábor 1803-ban a következőket írta: *„Vagyon ezen Házam mellyben mostis lakom, vagyon Etseren 3 sessio földön tanyabeli épületeim, vagyon Hékéden 5 pásztából álló szőllőm."*[23] Mindezek a rendelkezések akár az örökbevallásokban, akár a végrendeletekben azt a tényt rögzítik, hogy bár jogdogmatikai értelemben az úrbéri telek a földesúr tulajdonát képezte, de a birtoklás, a használat és a gyümölcsöztetés révén a jobbágy-parasztság joggal hitte azt, hogy a földesúri járandóságokkal terhelten, de korlátozott tulajdonjoggal bír.[24] Fiai között akár életében, akár halála esetére megoszthatta, de dönthetett úgy is, hogy csak az egyik vagy másik fiának engedi át. Dósai Molnár vagyona megosztásá-

[21] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Antal István végrendelete 1825.
[22] CSML Szentes V.A. 102. k) Böltskei Molnár András végrendelete 1829.
[23] CSML Szentes V.A. 102.k) Dósai Molnár Gábor végrendelete 1803.
[24] A modern tulajdonjog fogalommal ez a gyakorlat nehezen érthető, ha azonban a rendi társadalom birtokviszonyait elemezzük, akkor sokkal érthetőbbé válik, hogy a jobbágyok is birtokról és a nemesek is birtokjogról beszéltek. A magyar tulajdoni viszonyokat terhelő hármas kötöttségnek volt ez a következménye, amely a polgári értelemben vett tulajdonviszonyok kialakításáig fenn is maradt.

ról akképp rendelkezett, hogy *„az eltestáltakon kívül a mi még marad Bírák urak jelenlétekben osztasson Mihály és Jósef fiaim között egyenlő részre."*[25] Egy dolog biztosan nem következett be, az úrbéri telket a leányok nem kaphatták meg akkor sem, ha az apának nem volt fiú utóda. Ilyen esetben vagy még életében elidegenítette a birtokot az apa és az azért kapott összeget hagyta leányai számára, vagy, ami gyakoribb volt vejének adta el a telket így biztosítva, hogy az úrbéri telek mégis családon belül maradjon.

Kiskorú gyermekek esetében előfordulhatott, hogy az apa feleségének hagyta az úrbéri telket azzal a meghagyással, hogy ha fiai a megfelelő kort elérik, akkor bocsássa az özvegy a fiúkat birtokba. Ez a rendelkezés csak akkor érvényesülhetett, ha a birtok megművelését a földesúr biztosítva látta. Ha nem, akkor nem engedélyezte az özvegyasszony birtokban maradását, s ha lehetett családon belül engedett birtokba valakit. Erre jó példa Rácz István özvegy feleségének Kovács Ilonának a végrendelete, aki egyrészt férje halála után megerősítette férje utolsó akaratát, biztosította fiai számára a jószágot, de jelezte, hogy az ingatlan jószág az ő nevén van, birtokba csak anyjuk halálát követően léphetnek a fiúk. „*Ezen városi házat és egy sessio birtokomban lévő váltságos földet nevemre írva halálomig megtartom."*[26]

Könnyebb volt a helyzet a belső telken álló házzal, a szőlőfölddel és a kerttel. A 18-19. században, akár a bejegyzések könyvét, akár a végrendeleteket vagy az osztályos egyezségeket vizsgáljuk, úgy tűnik, mintha a belső telek elvált volna a külső telektől, és sajátos joggyakorlat alakult ki a ház ingatlanforgalmával kapcsolatban. Önmagában a belső telek ugyanúgy, mint a külső telek a földesúr tulajdonát képezte, de az arra épült ház, mivel az a jobbágy-paraszt saját munkája által készült, a jobbágy tulajdonának számított. A telek és a ráépített ház jogilag elvált egymástól, a ház szabad rendelkezés tárgyát képezte. Itt jelenik meg először az ősiség kérdése, hiszen ha a jobbágy a maga erejé-

[25] CSML Szentes V.A. 102.k) Dósai Molnár Gábor végrendelete 1803.
[26] CSML Szentes V.A. 102.k.) özvegy Rácz Istvánné szül. Kováts Ilona 1847.

vel megépítette a házát, majd azt gyermekei megörökölték, akkor az 1351. évi törvény és a Hármaskönyvbe foglalt szabályoknak megfelelően ősivé vált, amiről a jobbágy gyermekei már nem rendelkezhettek. Ha szerényebb keretek között, de az ősiségnek pontosan olyan szerep jutott a jobbágy-parasztság körében, mint a nemesek világában.[27]

A jobbágyok által használt belső telek még egy vonatkozásban bírt különös jelentőséggel. A parasztság gyakran az utca frontra néző „nagy" ház mellett a telek végén egy kisebb házat is épített. Amíg a család egyben használta a telket, addig szinte fel sem tűnt, hogy egy másik ház is áll a telken. Ha azonban a jobbágynak több fia volt és nem tudott idősebb fiának új házhelyet vásárolni – vagy azért mert anyagilag nem bírta, vagy azért mert a földesúr nem engedett új házhelyeket kialakítani, akkor a legegyszerűbb megoldásnak tűnt, egy másik házat is építeni a telekre. Ha azután a vagyon megosztásra került, akkor az egy belső telken álló két házat is felosztották, ami együtt járt a belső teleknek, a fundusnak a megosztásával is. Így nemcsak a külső telkek aprózódtak, hanem a belső telkek is. A belső telek megosztása nem járt azzal, hogy a két háznak külön bejáratot lehetett volna kialakítani. Az átjárás joga sok vitának, pereskedésnek lett az alapja.

A telek megosztásának volt egy másik oka is. A jobbágy-parasztság világában is érvényesült az az ősi erkölcsi szabály, hogy az idős szülők gondozása a gyermekek kötelessége, és sajátos változata volt ennek a magyar jogrendszerben kialakult özvegyi jog biztosítása az özvegyen maradt feleségnek. Az özvegyi jog egy összetett jogintézmény. Egyrészt az örökösöknek – legyenek azok akár törvényes, akár végrendeleti örökösök – biztosítaniuk kellett az özvegyen maradt asszony ellátását. Ha végrendelet készült, akkor gyakran az örökhagyó maga határozta meg az ellátás mértékét. Öreg Gilicze György így rendelkezett: *„amellyik fiú földet bír, az édes anyjának mint hogy a földből részt nem vesz,*

[27] v.ö. Tárkány Szücs Ernő: Vásárhelyi testamentumok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 190-193.

bizonyos conventiot táplálására esztendőnként adjon."[28] Mások még ennél is pontosabban rögzítették, mit kell az özvegy élelmezésére adni: *„2ik feleségem Bihari Panna, úgy az 1ső tizedbe lévő házamnak mint a Hékédi oldalon lévő 3. pászta és tíz út szőllőmnek mint fáradságos saját munkámmal szerzett javaimnak s egyéb házi eszközöknek s gazdasághoz tartozóknak mind addig valameddig nevemet viselendi birtokába és használatába maradjon."*[29] Másrészt az özvegyasszony, amíg férje nevét viselte benne maradt abban a házban, amelyben közösen laktak, vagy ha a belső funduson két ház is állt, akkor az egyiket – általában a kisebbet – használta az özvegy, míg a másikat kapta a legkisebb fiú. Bár ez volt az általános szabály, de ettől el lehetett térni. Az özvegyasszonyok eltartása még akkor is sok viszálynak szolgáltattak alapot, ha az örökösöknek édesanyjukról kellett gondoskodni, ha azonban a mostoha anya eltartása volt a kötelesség, akkor igen sok viszály, per keletkezett.[30]

A szőlőről és a veteményes vagy gyümölcsös kertről szinte minden végrendeletben említés történt. Szentesen ritkán olvasni a szőlőföld mellett gyümölcsöskertről. Feltételezhetően ezt nem tartották olyan fontosnak, vagy nem is különült el a szőlőföldtől az a néhány gyümölcsfa, ami egy-egy család kertjében volt. A végrendeletekből elég jól rekonstruálható, hogy a szentesi jobbágy-parasztságnak mely területen voltak szőlőföldjei. A szőlőföldek is adás-vétel, csere tárgyát képezték, bár Szentesen ez úrbéres földnek minősült, ami után szőlődézsmát kellett fizetni.[31]

Öreg Gilicze György a kevés vagyon elosztása mellett más érdekességgel is szolgál az utókor számára. Már végintézkedésének elején megemlítette, hogy nyolc férfi gyermeke van és az említés sorrendjéből lehet kikövetkeztetni, hogy János és Sámuel volt a két legidősebb, akik *„mikor annyira nevekedtek, hogy másoknak kellemetesek lettek, engem elhagyván szolgálatra állot-*

[28] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Gilicze György végrendelete.
[29] CSML Szentes V.A. 102. k) Csöre Borbély Sámuel végrendelete 1840.
[30] V.ö. Homoki-Nagy Mária: *„Apai végrendelet félretételével anyai hozományt követelő per"* In. Acta Jur. et Pol. VI. évf. 1.sz. 2016. 81-96.
[31] Barta László: A szentesi örökváltság. 2. kiadás, Szentes, 2006. 11-12.

tak."[32] Ilyen szolgálatra állásról a néha bejegyzett szolgálati szerződésekből tudhatunk, illetve akkor, ha valamilyen per keletkezett a jobbágy és a béres vagy kisbéres között. A szolgálatba állt gyereket viszont annak kellett eltartania, akinél szolgált. Ezt a következőkben olvashatjuk egy egyezséglevélben: *„a fiú egy esztendeig való bére szegődség szerint volt 4 forint, egy egész ruha, lábbeli bakkancs, egy harmadfűre való üsző, egy marha teleltetésére egy kocsi szalma, egy véka kendermag."*[33] Feltehetőleg a két Gilicze fiú is hasonló módon kapott bért, ezért az apjuknak a szolgálat ideje alatt nem kellett róluk gondoskodni. Az örökhagyó még feljegyezte, hogy a fiúk *„a házassági élet elérésekor"*, azaz a teljes kor betöltését követően hazajöttek apjukhoz, megházasodtak, a lakodalmi költséget fele-fele arányban viselték apjukkal, majd elköltöztek, *„magok gazdájokká lévén"* kaptak egy-egy fertály földet, ahogy az fentebb már említésre került.

A következő fiú Sándor volt, aki mesterséget akart tanulni, ezért apja engedélyével – *„engedtem tetszésének"* – beállt egy csizmadiamesterhez inasnak. Majd ezt a fiút is kiházasította, aki házassága után elvált apjától, s *„elvitt a háztól két harmadfű üsző borjut."* A negyedik fiúról, Istvánról egész hosszan 'mesél' az apa. *„István fiam oskolába járatván, ameddig, annak utána a tanyára kikerülvén, mint 10 esztendős korától fogva 14 esztendős koráig véllem volt, akkor ez is a bognár mesterségre reá gondolván magát, a tanyáról hazajövén, engem elhagyott, magánosan inassá leve és 3 esztendőkig inaskodván, az idők alatt ruháztam. […] Mikor felszabadult többel együtt – a tehenet eladván – az árát reá költöttem, tisztességes ruhát s köpönyeget állítván néki […] Haza jövén a vándorlásból a mesterségre letévén magát […] adtam néki 30 forintot váltócédulában, a házasságakor nem lévén muzsika, nem költöttem csak a konyhabeli eleség volt az enyim."*[34] Tulajdonképpen az apa nem határozta meg pontosan, mennyibe került neki a fia mesterségre taníttatása, de leírta ezeket azért,

[32] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Gilicze György végrendelete.
[33] CSML Szentes V.A. 102. b/4. 805/1800.
[34] CSML Szentes V.A. 102. k) öreg Gilicze György végrendelete

hogy a bognárrá lett fiú osztályrészébe ezt betudják. Valójában ez sem egyedi eset, hiszen a mesterségre taníttatás régen is sok pénzbe került, még akkor is, ha az inasévek alatt a gyerekeket a mesternek kellett eltartania.

Végül az örökhagyó József, Ádám, Ferenc és Mihály fiait említette meg, akikről általában állította azt, hogy adott nekik a tanyai munkák idején egy-egy üszőt, és ezek a fiúk *„szüntelen véllem maradván, öregségemnek segítői, a vagyonoknak megtartóik voltak."* Közülük Ádámot és Ferencet már kiházasította. Csak ezek után tett említést a feleségéről, *„kivel 39 esztendőket békességben eltöltöttem, mindenben – a szántóföldön kívül – felévé teszem."* Tehát az örökhagyó felesége az özvegyi jog alapján benne maradt a házban, a földet megtartó fiúknak kötelességévé tette, hogy tartására „conventiot" adjon, és minden más jószágnak, illetve a megmaradt gabonának a fele részét rendelte számára. A kor szabályai szerint ez pontosan megfelelt az özvegyi jog tartalmának, s azzal, hogy az ingóságokból mindennek a fele részét felesége számára rendelte, utalt a jobbágyság körében élő közszerzeményre is.[35]

A végrendelkezőnek volt tartozása is, annak megfizetését a később említett négy fiú kötelességévé tette. Az örökhagyók általában a végrendelet elején tettek említést arról, ha volt adósságuk, illetve ha valaki a közösségből nekik tartozott. *„Adós senkinek sem vagyok, hanem nékem adós Somodi János kétszáz forintokkal a mint is a contractus bizonyítja."*[36] A kölcsönszerződésekről az *Egyezségek könyvéből* is értesülhetünk, mert a hitelezők a nagyobb biztonság miatt, bejegyeztették az adóslevelet a városházánál.[37] A végrendelet utolsó bejegyzéséből értesülünk arról,

[35] Frank Ignácz: A közigazság törvénye Magyarhonban I. Buda, 1845. 532.
[36] CSML Szentes V.A. 102.k). Dósai Molnár Gábor végrendelete 1803.
[37] CSML Szentes V.A. 102.o) Egyezségek jegyzőkönyvei; v.ö. Homoki-Nagy Mária: Egyes szerződési típusok a dél-alföldi mezővárosok joggyakorlatában. In: Acta Jur. et Pol. Tom. LXIII. Fasc. 8. Szeged, 2003. 33-48.; Homoki-Nagy Mária: *„Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem..." Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában.* Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.)

hogy József fia katona volt, akiért 100 pengő forintot kellett fizetnie.[38] A végrendeletet Gilicze György 1833 Böjt elő havában készítette. A végrendelet záró rendelkezéséből viszont az olvasható ki, hogy a városházához csak 1839-ben vitte el hitelesíttetni azzal a kiegészítéssel, hogy az ekkor már meghalt József fia részét *„úgy ingók, mint ingatlanokra nézve vélle egyenlő osztállyá tett három testvérére háramoljon."*

Az örökhagyó 1840-ben hunyt el, és a végrendelet felolvasása után a négy idősebb testvér, illetve özvegyeik a végrendelet érvénytelenítése iránt öröklési pert indítottak az úriszék előtt. A keresetlevélből válik az olvasó számára egyértelművé, hogy az örökhagyónak két felesége volt, az elsőtől származott az első négy fiú, míg a másodiktól, akiről azt írta, hogy 39 évig éltek békességben, származott a másik négy fiú. Az első feleségről említést sem tett. Az első feleségtől származott fiúk azt sérelmezték, hogy a végrendeletben is említett hat fertály külső telek, amely Dónáton volt nagyapjuktól örökölt ősi föld, ahogy a lakóház is, ezért egyenlő osztályt követeltek. A felperesek állításának van egy érdekes háttere Szentesen. A külső telek mindig a földesúr tulajdona volt, arról nem lehetett azt állítani, hogy nagyapától örökölt ősi, még akkor sem, ha bizonyítani tudták, hogy már apai nagyapjuk is azt a hat fertály dónáti földet birtokolta. Miért találkozunk Szentesen több öröklési perben olyan állítással, hogy a szántóföld ősi, mikor az 1800-as évek első harmadában gyakran odaírták, hogy a méltóságos földesuraságtól kapott birtokot használják. Mi változott meg mintegy évtized alatt? 1836-ban a Szentesen lakó jobbágyok elérkezettnek látták az időt, hogy örökváltsági szerződést kössenek földesuraikkal a gróf Károlyi testvérekkel. Hosszú tárgyalások után előbb egy alapszerződést, majd egy pótszerződést kötöttek, amelynek értelmében a megváltási összeg fejében a grófok átadták a városnak a közigazgatási ügyek intézése mellett a törvénykezési jogot is mind büntető,

[38] Ez sem volt kivételes a mezőváros lakosai között. Az *Egyezségek könyvében* pl. olvashatunk arról, hogy *„öreg Szántó Mihálytól, fiamnak kiszabadítására 1816-ban 150 forintot felvettem."* CSML Szentes V.A. 102. o) 1817. május 20.

mind pedig magánjogi ügyekben. A mezőváros önálló szervezettel bíró szabad város lett, amit korlátozott a megye által kinevezett felügyelő. Az ő kötelessége volt ellenőrizni, hogy a város félévente megfizesse a megváltás törlesztő részét, másrészt felügyelt arra, hogy lehetőség szerint elegendő pénz álljon a város rendelkezésére, azaz jól gazdálkodjon. Ugyan a városnak nem sikerült kifizetnie a megváltási összeget, ezért 1840-ben a törvényhatósági jog gyakorlását a Károlyi grófok visszavették, de az 1837-1840 közötti idő, úgy élt a szentesi parasztság tudatában, mint amikor szabadok voltak, tehát a külső telek tulajdona is az ő tulajdonukká vált.[39] Ez a magyarázata annak, hogy a nagyapai örökölt szállásföldet a Gilicze fiúk ősi Gilicze-birtoknak tartották, amelyről tényleg nem lehetett rendelkezni, pontosabban nem lehetett a fiúkat abból kizárni. Az alperesek természetesen azzal védekeztek, hogy a hat fertály földből, mind a hat testvér, aki gazdálkodással foglalkozott kapott, aki pedig mesterségre adta a fejét, annak taníttatását fizette az apa. A per kétséges volta miatt a testvérek jobbnak látták, ha a bíró előtt egyezséget kötnek.

A *perbeli egyezséget* a per kétséges kimenetele miatt kötötték meg a felek a bíró előtt, s ezt követően az reájuk törvény erejével bírt. Ha bármelyik egyezséget kötő fél, vagy annak örökösei nem tartották volna be az egyezségbe foglalt megállapodást vagy újból pert kezdeményeztek volna, a megsértett, ellenérdekű félnek elegendő volt a bíróság előtt az egyezséglevelet felmutatni, ő lett a per nyertese. Ez nemcsak a nemesek, de a jobbágyok körében is elterjedt részben perjogi, részben magánjogi jogkövetkezményekkel bíró intézmény volt. A felperes testvérek 1840 júniusában egyrészt bejelentették, hogy az anya is meghalt, másrészt arra kérték a bíróságot, hogy a per egyik tárgya – a városi ház – rossz állapota miatt adattasson el, és a vételárat a bíróság helyezze zár alá. Erre ugyan a korabeli szabályok alapján is lett volna lehetőség, csak amíg nem tisztázta a bíróság, hogy jogilag kit illet a szülői ház, addig nehezen lehet elképzelni, milyen indokkal árverezte volna el a bíróság a jobbágy házát. Az iratokból

[39] Barta László: A szentesi örökváltság, 2. kiadás, Szentes, 2006.

feltételezhető, hogy a testvérek is átgondolták vagyoni helyzetüket, a perköltséget, sőt azt a tényt, hogy az osztályos testvérek közül is már többen meghaltak és árváik érdekeinek védelmére a város ún. tutori hivatala is felléphet, a Gilicze testvérek 1840 decemberében egyezségre léptek. Az egyezség indokát nem írták bele a megállapodás szövegébe. A megkötött egyezség szövegéből megállapítható, hogy a testvérek elismerték azt a tényt, hogy mind a hat fertály úrbéri telket, mind pedig a belső telken felépített házat a nagyapától idősb Gilicze Györgytől örökölte a végrendeletet készítő apa. Ezzel elfogadták annak ősi természetét. Ősi javakról pedig tilos volt végrendelkezni, ennek következtében az apai végrendeletet érvényteleníteni lehetett. Ezt a bíróságnak kellett volna kimondani, de annak hosszú kimenetelétől a testvérek, az egyezség megkötésével elálltak. Ezzel a nyolc testvér, pontosabban csak hét, mert Gilicze János testvérük korábban meghalt, amit az apa is jelzett végrendeletének hitelesítésekor a város elöljárósága előtt.

Bizonyos vonatkozásban a fiúk követték ugyanakkor az apai akaratot, mivel a két legidősebb János és Sámuel, akik még az apa életében megkapták az egy-egy fertály szántót, ezt elismerve kijelentették, hogy *„az ingó javakból is ön elismerésük szerint kielégíttetvén, többé semmihez jogot nem tartanak, sőt kielégítetésükről aláírásukkal bizonyságot tesznek."*[40]

Az apai végrendeletben is megírt egy egész telek föld – itt is érdemes azt megjegyezni, hogy 1840-ben került sor az egyezségre, amikor Szentes város örökváltsági szerződése érvényben volt, ezért az egyezség szövege szerint is telekről, nem pedig úrbéri földről írtak – a három fiatalabb testvér birtokában maradt, *„kiknek nevére azon Telek Szentes Városánál különbül is általíratva van."*[41] Annak a két testvérnek, illetve árváiknak, akik nem részesültek szántóföldben – az apa indokolása szerint mesterségre

[40] CSML Szentes V.A.102. Szentes Város Tanácsának iratai, Gilicze testvérek egyezséglevele

[41] CSML Szentes V.A.102. Szentes Város Tanácsának iratai, Gilicze testvérek egyezséglevele

taníttatta őket, ami sok költségébe került –, az egész telket birtokló három testvér kifizette az osztályrészét, összesen 325 váltóforintot. A szülői házat, minden teher nélkül Sándor és István özvegyének szabad rendelkezésére adták azzal, hogy *„az átvevők eladhassák, ön hasznukra fordíthassák, s valamint az átadók azon házhoz, vagy annak árához jogot nem tartanak, úgy Gilicze Sándor és özv. Gilicze Istvánné Borbély Sára fiai és leánya nevében is ezen háznak és a 325 Vforint felvételével átengedésével tökéletes kielégítésüket nyilvánítják és […] testvéreiket nem háborítják, s sem maguk sem maradékaik részéről semmi követelést fel nem tartanak."*[42]

Ha végig elemezzük a végrendeletben leírtakat és az egyezségbe foglalt megállapodást, akkor ténylegesen megállapítható, hogy a testvérek elfogadták az ősiség tényét, ám a hat fertály földet nem lehetett hét felé osztani. Ezért vállalta magára a három fiatalabb fiú, akik az egy egész telket bírták, hogy egy fertály föld értékét 325 forintban kifizetik Sándornak és István özvegyének, akik nem kaptak ingatlant. Ezen kívül mind az öten átadták a szülői házat ugyanennek a két testvérnek biztosítva azt, hogy hozzájárulnak az eladásához. Werbőczy megfogalmazásában semmi just nem tartanak ahhoz, sem maguknak sem örököseiknek. Egyetlen egy családon belül bizonyítható, hogy Werbőczy által rögzített nemesi szokásjog ténylegesen a jobbágyparasztság világába egyrészt átszállt, másrészt továbbélt közöttük.[43]

A jobbágy-paraszti társadalom fejlődését kutatva a végrendeletek, az egyezséglevelek, az örökbevallások bizonyítják, hogy a 19. század első felében már a jobbágyság egy része is tudott írni, de legalább a nevét le tudta írni. A Gilicze-testvérek által aláírt egyezséglevél mutatja, hogy az egyezség aláírásakor beteg legidősebb testvér, János, csak keze keresztvonását tette neve mellé, illetve Sámuel özvegye sem írta le saját maga a nevét, minden

[42] CSML Szentes V.A.102. Szentes Város Tanácsának iratai, Gilicze testvérek egyezséglevele

[43] Werbőczy István: Tripartitum. I. rész 69. cím Téka K., Budapest, 1990.

más testvér már képes volt erre. A jobbágy-parasztság világában igazi értékkel a föld és az állatok bírtak. Ezért ragaszkodtak ahhoz, hogy lehetőség szerint mindenki egyenlő arányban részesüljön abból. Amikor a magyar társadalom polgárosodása elindul, annak alapját valójában a mezővárosok kis számú iparosai és a honoráciorok fogják alkotni, a parasztság ragaszkodni fog a megélhetését biztosító földbirtokhoz.

A közöttük élő szokásokat természetesen jól ismerték, de a 19. században a jogilag pontos – Werbőczy Tripartitumából ismert – szabályokat a mezővárosok jegyzői rögzítették. Ezért szükséges hangsúlyozni, hogy a jobbágy-parasztság csak közvégrendeletet készíthetett a város elöljárósága által kiküldött „érdemes személyek előtt", akik között mindig ott volt az írni tudó jegyző. Ugyancsak a jegyző írta le a megkötött osztályos egyezségeket, amelyek a felek megállapodását tartalmazzák, de a jogi hátteret a mindenkori jegyzők biztosították. Ha a Gilicze testvérek utókorra megmaradt iratait tettük vizsgálatunk középpontjába, akkor meg kell említeni, hogy öreg Gilicze György végrendeleténél az a *Boros Sámuel* volt a jegyző, akit többször egymás után a város főbírójának, majd 1848-ban Szentes város első polgármesterének választottak, aki előkészítette a város és a Károlyi grófok között megkötött örökváltsági szerződést.[44] A Giliczetestvérek között létrejött perbeli egyezséglevelet a város akkori jegyzője, *Vositz Ferencz* készítette, akit szintén megválasztottak 1848-ban Szabad Szentes Városának elöljárói közé, és aki később ügyvédként élt a városban, s fennmaradt ügyvédi iratait ma is a levéltár őrzi.[45]

Egy több éves kutatás rövid összefoglalásaként hangsúlyozni kell, hogy a kutatás célja a Szentes város jobbágy-paraszti világából a 18-19. században fennmaradt végrendeletek elemzése volt. Jogtörténészként elsősorban a végrendeletekből kiolvasható szokásjogi szabályokat kerestem, vizsgálva nemcsak a hagyaték tárgyát, azok jogi természetét, de a kor társadalmi szokásait is.

[44] Barta László–Labádi Lajos: Boros Sámuel. Szentes, 1986.
[45] CSML Szentes XIV. 19. Vosits Ferenc ügyvéd iratai 1852-1859.

Ebbe nemcsak az özvegyen maradt asszonyok helyzetének és a leányok kiházasítási szokásainak kutatásai tartoztak, hanem kerestem az árvák sorsának rendezésére vonatkozó végrendeleti intézkedéseket. Kerestem olyan kifejezéseket, amelyek a népi jogszokások körébe tartoztak, nem pedig a nemesi jogból szivárogtak át. Kísérletet tettem arra is, hogy a végrendeletekben adásvételre, bérletre vonatkozó utalásokat meg lehet-e találni más forrásokban. Kutatásaimban a történeti és az összehasonlító módszert alkalmaztam. Levéltári források feltárásánál, elemzésénél nem is igen lehet más megoldásokat követni. Arra a kérdésre, hogy miért éppen Szentes mezővárosát választottam, egyszerű a válasz. Szülővárosom története mindig érdekelt. Egy-egy mezőváros életére önmagában talán kevés ember kíváncsi. Arra viszont már régóta keresem a választ, miért maradhatott fenn a török hódoltság alatt is ez a település, milyen események segítették vagy éppen gátolták fejlődését a késő rendi kor századaiban. Mit őrzött meg a város ősei hagyatékából, és mi tette lehetővé, hogy a 19. század második felében a vármegye székhelyévé váljon. Jogászként, jogtörténészként mindig a jogintézmények gyökereit, azok fejlődését elemzem. Ezt tettem a végrendeletek elemzésekor is. De azt is fel kellett ismerni, hogy kizárólag a végrendeletek elemzésével egyoldalú ismereteket nyújtok az olvasóknak. A végrendeletek nemcsak a jogász, de a néprajzos, a nyelvész, a történész számára is fontos ismereteket közvetít. Nem véletlen ezek elemzése és forráskiadványokban való közzététele. De a végrendeleteket emberek készítették a maguk gyengeségeivel és gyarlóságaival együtt. Nem mindig a tényleges helyzetet közvetítették utódaik felé. Vagy éppen az utódoknak nem tetszett az, amit az örökhagyó a végrendelet által róluk mondott. Mindezekből per, veszekedés lett, amelynek nyomai szintén megtalálhatóak vagy az úriszéki iratok vagy a mezőváros becsületes bíróságának iratai között egy-egy becsületsértési per formájában. Aki szeretné a jobbágy-paraszti társadalom késő rendi századokban lezajló változásait megírni, igen sok forrást kell megkeresnie, átnéznie, elemeznie. A kutatást nem lehet befejezni, azt csak abbahagyni lehet. Meg kell írni azt, amiről a források információt adnak. A tények a levéltári forrásokban rejlenek.

A belőlük levont következtetés lehet, hogy csak a Dél-Alföld jobbágy-paraszti világára jellemző, lehet, hogy az ország más részén már nem érvényesek. Ezért megállapításaim Szentesre és a Dél-Alföldre vonatkoznak, de összehasonlításként felhasználhatóak az ország más településeiben fennmaradt testamentumok, egyezséglevelek elemzésénél.

Forrásközlés

1. Öreg Gilicze György végrendelete

„Én amint alól úgy itt fent is megnevezett öreg Gilicze György, ki már életemnek 76ik éveit számlálván, s még ép testben ép elmével érezném magamat, mindenek előtt, de főképpen a kiket illet és szükség, kevés ingó bingó vagyonaimban feleségem és 8 férfi magzataim között kívánom végső rendelésemet megtenni, hogy halálom után egymás között történhető viszálkodásokat elkerülhetnék, mellyhez képest elsőben előadom, hogy t.i. vagyon egy házi örökségem, vagyon egy sessio szántóföldem Uraság földén, vagyon két ökör, 4. ló és 3 sertés. – Másodszor feljegyzem, hogy melyik fiamnak mit és mennyit adhattam életemben és miképen voltak, vagy maradtak véllem, ugyanis 1ör János és Sámuel fiaimnak adtam még nevendék korokban egy egy üsző borjut,de ezek mikor annyira nevekedtek, hogy másoknak kellemetesek lettek, engem el hagyván szolgálatra állottak, de az üsző borjúk nállam maradván, az én gondviselésem alatt nevekedtek és szaporíttattak, de mind a fiak hasznokra, a szaporulatból egy borjú fiat sem kívánt senki, midőn a házassági életet elérték, haza jövén egymás után, megházasodtak, és a lakodalmi költségnek fele az enyim, fele pedig az övék volt, házasságok után egy kevés időkig véllem maradván, osztán tőllem elváltak, s magok gazdájokká lévén akkor adtam nékik egy egy fertály földet. – 2or Sándor fiam 13. esztendős korában a csizmadia mesterségre reá gondolván magát, engedtem tetszésének, inassá lévén harmadfél esztendőkig inaskodott, az idő alatt ruháztam, az inasságra ráunván hozzám vissza jött, és házassági időre jutván kiházasítottam a magam költségén, de a házassága után még tsak egy esztendeig sem lakott véllem, egyedül hagyott magamat és hellyette pénzen tselédet kellett fogadnom, - de midőn elment, mégis elhajtott tőlem két harmadfű üsző borjukat.

3or István fiam oskolába járatván ameddig, annak utána a tanyára kikerülvén mint 10 esztendős korától fogva 14 esztendős koráig véllem volt, akkor ez is a bognár mesterségre reá gondolván magát, a tanyáról hazajövén engem elhagyott magánosan inassá leve és 3 esztendőkig inaskodván, az idők alatt én ruháztam, - midőn pedig tőllem inasságra elment, maradott nálam egy Tehén és egy Tinó marhája, a tehenet eladván, mikor felszabadult többel együtt az árát reá költöttem, tisztességes ruhát s köpönyeget állítván néki, a Tinót pedig magamnak /: a szarva állásában hibás lévén:/ 40 forint fekete bankóban megtartottam, az oly ép marhának párja volt 100 forint fekete bankó abban az időben. Haza jövén a vándorlásból, a mesterségre letévén magát, a 40 forint fekete bankóért adtam néki 30 forintot váltócédulát a házasságakor nem lévén muzsika nem költöttem csak a konyhabeli eleség volt az enyim.-

4er Jósef, Ádám, Ferencz és Mihály fiaim ezeknek is mint az elsőbbeknek egymás után midőn a tanyai terhek alá kikerültek, adtam egy egy üsző borjakat és a maguk gondviselések alatt nevekedvén szaporodnak , mellyiknek többre vagy kevesebbre, hanem már ezen fiak egyik mint a másik szüntelen véllem maradván, öregségemnek segítői; a vagyonnak megtartói voltak; - ezek felöl tehát azt meghagyom, hogy a szaporulatjaikból, kié több, kié kevesebb lészen halálom után, egy fiú is részt belölök nem kívánhat semmi szín alatt. – Ezek közül is már kiházasítottam Ádám és Ferenczet.

Minden így történvén már most a fent írt vagyonomból ekképen kívánom successoraimat érdemesíteni, ugyan is – A feleségemet kivel 39 esztendőket békességben eltöltöttem mindenben a szántó földön kívül felessé teszem, és amennyi gabona leend abban az időben, minden félének a fele az övé légyen. – János és Sámuel fiaimnak 10–10 tíz-tíz váltóforintokat, Sándor és István fiaimnak pedig 20–20, húsz–húsz váltóforintokat, melyek összesen 4 részről 60 váltóforintokat tesznek, és ezek a házból fizetődjenek ki a feleségem halála után; mivel még él addig a házban lakjon egy fijával amelyikkel nékie tetszik. – A négy fertály földhöz négyen vagynak, József, Ádám, Ferencz és Mihály, osztályt

különben köztök nem teszek, hanem ha bírhatják fertályonként bírják, ha pedig nem, egyezzenek meg … tsakhogy amellyik fiú földet bír, az édes anyának mint hogy a földből részt nem vesz, bizonyos conventiot táplálására esztendőnként adjon. – Továbbá ami fél rész ezen utóbbi fiakra hárul, ahoz vagyon még közköltség is, um. vagyon 100 – Száz váltóforint adósság, a magam temetésebeli s takaríttatásomra esendő költség, Jósef és Mihály fiaknak kiházasításuk, ezeket kifizetvén, ami marad osszák el egyenlően négyőjök között. – Utollyára meg kívánom hagyni ezen négy fiaknak, hogy ha az édes annyoknak halomása történne, az ő vagyonjából takarítsák el tisztességesen és a mi még maradni fogna vagyonjából azt osszák el öt részben úgy, hogy amelyik fiúval az anya lakott, annak gondviseléséért az a fiú két részt vegyen, a három pedig egyet–egyet, különben, hogy ha a feleségemnek ezen rendelésem így nem tetszene, azt a just által bocsátom, hogy a maga rátáját, mint néki tetszik, aképpen intézze el gyermekei között. –

Mindezeket midőn a magam érzésem által ép elmével jó lélek szerént eképen elrendeltem volna, az Úrnak ajánlám successoraimat egymás között békességben való maradást kívánok és hogy mindezek valóban általam írattattak bé eképen azt meg is bizonyítom ezen magam saját kezem nevem aláírásával. – Költ 1833ik esztendő Böjt elő hava 24én Szentesen – elhunyt édes atyátok én öreg Gilicze György. – Midőn éppen ezen rendelésimben munkálkodnék éppen ezen pontban történt a Jósef fiamnak a katonaságból való kiváltása, kiért is 100.- száz pengő forintokat kellett fizetnem Szeged városába, és ezen summa Gatsári Horvát Jánostól adódott inter nélkül nagy irgalmasságból egész julius 22-ig, én ezt a summát kívánom az utóbbi négy fiakkal egyenlően ha reá álanak kifizetni, de ha az én akaratom nem tellyesíttetnék, tehát az a 100 pengő forint is a fizetendő közköltségek közé tevődjön, mivel nem magáért, hanem minden fiak közül volt dézsma, és akkor megírt vagyonom közé is még egy tehén járuland.

Ezen végrendelkezést ör. Gilicze György a Város Közházához maga személyében be hozván, és bémutatván, azon jegyzéssel, hogy elholt katona fia Jósef része úgy ingók, mint ingatlanokra

nézve vélle egyenlő osztályossá tett három testvéreire háramoljon – miután az előtte szóról szóra pontról pontra felolvastatott – ezt valóságos önkényes akaratjából eredett végrendelkezésnek bévallotta, megismerte és kinyilatkoztatta, és ugyanazt nagyobb hitel és örökösei kötelezésükre előttünk is tulajdon nevének kezével aláírásával megerősítette. Költ Szentesen Februárius Hónap 19-én 839. Én öreg Gilicze György. Mielőttünk Nagy János ord. Bíró, Sóós Jósef esküdt – Előttem és általam Boros Sámuel jegyző."[46]

2. „A Gilicze testvérek egyezséglevele

Egyesség levél. Melynek erejével Néhai Gilicze Györgynek e. f. 840ik évben történt halála után hátramaradt mindennemű ingó és ingatlan javakban, örökösei Gilicze Ádám, Gilicze Ferencz, Gilicze Mihály, Gilicze János, özv. Gilicze Sámuelné, Gilicze Sándor szentesi és özvegy Gilicze Istvánné Borbély Sára mint Sándor József és Sára fiai és leánya törvény szerinti gyámanyjok vásárhelyi lakosok, következőlegi osztályos egyezségre léptek:

1ör Gilicze János és özv. Gilicze Sámuelné, már ennekelőtte egy és egy fertály földet kezükhöz vévén, s az ingó javakból is ön elismerésök szerént kielégíttetvén, többé semmihez jogot nem tartanak, sőt kielégítetésükről aláírásukkal bizonyságot tesznek.

2or Az első pontban nevezett két testvér kielégítése után felmaradott egy egész Telek föld, Gilicze Ádám, Gilicze Ferenc és Gilicze Mihály testvérek kezénél maradand, - kiknek nevére azon telek Szentes Városánál különbül is által íratva van.

3or A 2. pontban említett 3 testvérek – Gilicze Ádám, Ferencz és Mihály – Vásárhelyi lakos Gilicze Sándornak és Szentesi lakos özv. Gilicze Istvánnénak Borbély Sárának, mint Sándor, József és Sára fiai és leánya törvény szerinti gyámanynyuknak, az egy telek utáni osztályrészük tökéletes kielégítése fejében fizetni fognak

[46] CSML Szentes V.A. 102.k) öreg Gilicze György végrendelete 1839; CSML Szentes V.A. 115. Szentes Város Tanácsának törvénykezési iratai 1837-1849.

hárman együtt véve 325 Vforintokat, melyből Gilicze Sándor részire esik 162 Vforint 30 krajcár, - özvegy Gilicze Istvánné és fiai, leánya részire ugyancsak 162 Vforint 30 krajcár.

4er minden egyéb ingó Javakbóli tökéletes kielégítés fejében, Gilicze János, özvegy Gilicze Sámuelné, Gilicze Ádám, Gilicze Mihály és Gilicze Ferencz a 1ső Tizedben 21. sz.a. lévő ősi házukat, Vásárhelyi lakos Gilicze Sándornak és özv. Gilicze Istvánnénak Borbély Sárának mint fiai és leánya gyámanynyuknak szabad rendelkezésük alá minden teher nélkül úgy engedik által, hogy azt az átvevők eladhassák, önhasznukra fordíthassák s valamint az általadók azon házhoz, vagy annak árához jogot nem tartanak, úgy Gilicze Sándor és özv. Gilicze Istvánné Borbély Sára fiai és leánya nevében is ezen háznak és a 325 Vforint felvételével átengedésével tökéletes kielégítésüket nyilványítják és az 1ső és 2 ik pontba kitett Javakban, testvéreiket nem háborítják s sem maguk, sem maradékaik részéről semmi követelést fel nem tartanak.

Mely ekkénti egyezségről saját nevük aláírásával s keresztvonásaikkal erősített szerződésüket Szentes Városa Ns. Tanácsa előtt is bevallandót kiadták Szentesen december 15én 1840. évben; Gilicze Ádám mk., Gilicze Ferencz .k., Gilicze Mihály mk., Gilicze Sándor mk.,- Borbély Sára özv. Gilicze Istvánné mk, Gilicze Sándor mk, Gilicze Istvánné fia-, özv. Gilicze Sámuelné Pálfi Anna keze x vonása leányai nevében is, - Gilicze János betegen lévén keze x vonása.

Előttem Vositz Ferencz mk, ügyvéd s jegyző, mint az egyezség szerkesztésére megkért előtt.

Tan. ülése Dec. 19én 840. 255. sz.a. bejegyezve”[47]

[47] CSML Szentes V. A. 102.a) Szentes város tanácsának iratai 1840.

3. Gatsári Kováts Jánosnak végrendelkezése

1837. január 20.

Utolsó Rendelés, vagy Testamentum

Jóllehet, mostan is, Jó Istenem kegyelméből, mind Lelkemben, mind Testemben ép és egészséges vagyok; mindaz által előttem tartván a halandóság, elébbi vagy utóbb következendő bizonyos voltát: következendő Testamentomot teszem: -

Vagyonaim, mellyekről rendelkezni kívánok 1ör Házi mobiliáim, 2or Házamnál írásba foglalva található contractus mellett többeknek interre kiosztott több s kevesebb váltó forintokat tévő kész pénzem.

Melly vagyonaimról, annyival szabadabban s törvényesebb erővel rendelkezek, mint hogy ezeket, nevezetesen kész pénzeimet nemesi módon t.i. 20, azaz húsz esztendei nagyobb részint Altiszti katonáskodásom Regement mészároskodásom ideje alatt első feleségemmel született Szekeres Annával szerzettem ugyanis

A Hazai Törvények tellyes engedelmével Disposicionális szerzői jussomnál fogva, mindezekről következő végrendelést teszem:

1ör Minden egyéb házi bútoraimat, vagyis mobiliáimat, Hitvesem született Uri Ersébethnek hagyom de azon Ágy és Ládabelieket, mellyeket különösen Gatsári Kováts Mária leányomnak számára szerzettem, néki mint Universalys Heresemnek hagyom.

2or Gatsári Kováts Susannának, Pap Sámuel hitvesének, Gatsári Kováts Sárának, Vámos Pálnénak, mint testvéreim gyermekeinek hagyok ötven ötven , az az két részre egyszáz váltó forintokat és ifjú Gatsári Kováts Sámuelnek 20 = Húsz váltó forintokat.

3or Szentes Városa váltsági Cassájába hagyok 50= Ötven váltó forintokat.

4er A Reformata Sz. Ekklésia részére 30=harminc forintokat, ugyan annak részén lévő Ispotálybeli szegényeknek számára 10= Tíz, úgy a Római Catholica részen lévő ispotály szegények számára is 10 = Tíz váltó forintokat hagyok.5ör Halálommal felmaradandó több kevesebb mennyiségbe találtatható summa pénzemet Mária nevű Leányomnak hagyom. Kit átaljában való örökösömnek vagy is Universális Heresemnek vallom, hagyom és rendelem, következésképpen, ha mi készpénzben halálom után temetésemből felmarad, mind az, többször nevezett Gatsári Kováts Mária Leányomé, mint Universalis Heresemé légyen.

Melly ekképpen, teljes jussom és szabad tettszésem szerint lett testamentomi Rendelésemnek nagyobb hitelére s erejére, adom Nevem aláírásával s kezem keresztvonásával megerősített és hitelesített jelen bizonyság tévő levelemet. Szentesen d. 17a Január 837. Gacsári Kováts János mk Testator

1837ik Esztendei Januárius 20án Tanácsi ülésben, jelen végrendelkezés felolvastatván és a város Archivumában betétetni rendeltetett. Imre János

4. öreg Vetseri Mihálynak végrendelete született Szántó Erzsébetnek egyezésével tett végső rendelése

1846. január 31.

Alább írottak fő bíróilag alább megnevezett öreg Vetseri Mihály kértére az alább leírtt Végső rendeletének kivételére és írásban leendő foglalására kiküldetvén – azt a fentebb nevezett öreg Vetseri Mihály ép elmével e következendőben tette. –

Én alább írtt öreg Vetseri Mihály érezvén naponkénti elgyengülésemet – gyermekeim közt következendő végső rendelésemet az evégre kikért hites személyek előtt teszem –

1ör Atyámtúl annak halála után örökségben kaptam az eladot ház árából 16 forint 20krajcárt – egy szőllőt, melyet én 475 forint váltó cédula forintért eladtam,, Feleségemmel pedig 20 forintot

váltó cédulában kaptam, a többi vagyonaim mind tulajdon szerzeményem – mihezképest

2or Miután Mihály fiamnak ennek előtte illettségébe adtam két fertály földet – lábas jószágot osztály szerént felosztván, a részére járuló illettséget kiadtam, ház vételre adtam 500 forintokat. – ugy szinte

3or János fiamnak is Ház vételre adtam 500 forintokat – egy fertály földet és a lábas jószágból is illettséget kiadtam, valamint

4er István fiamnak ház vételre adtam 400 váltó forintokat, két fertály földet és a lábas jószágból való illetséget is kiadtam – ezúttal a nevezett három fiaimnak semmit nem hagyok.

5ör Ersébet leányomnak Gilicze Ádámnénak, Susanna leányomnak Soós Istvánnénak már ez előtt kész pénzben fejenként 250 forintokat adván, hagyom és rendelem hogy a nagy hegyen lévő szőllő köztök és Lidi leányom közt egyenlő részben három felé osztasson, mely mindazonáltal hogy Ersébet és Susánna leányaim Lidia leányomnak kész pénzben 250 forintokat váltócédulában kifizessenek – mivel még Lidi a 250 forintokat még meg nem kapta – adtam ezen fejül három leányaimnak fejenként egy egy tehenet, mely szerént őket is teljessen kielégítettem, mivel sorsokhoz képest tisztességesen kiházasítottam.

6or A többi vagyonom – nevezetessen lakó házam – egy sessio három octa váltságos földemet és azon külön szakaszban lévő két pászta szőllőmet hagyom és testálom Bálint és Jósej fiaimnak oly módon azonban, hogy miután Bálint fiamnak már házat vettem és a nevét is reá irtam – a mostani lakó házam egyedül és kizárólag Jósef fiamé legyen. – a lábas jószágokon tanyai eszközökön házi eszközökön Bálint és Jósef fiaim egyenlően osztozzanak – oly világos kimondással, hogy feleségemet mint édes anyukat holtom után tisztességesen tartani, ápolni megbecsülni és eltakarítani kötelesek legyenek. –

mely ebbéli végső rendelésem állandóságára és hitelére ezen végső rendelésemet tulajdon kezem kereszt vonásával megerősí-

tem. Szentesen Január 31kén 846. öreg Vetseri Mihály kezem X vonása

A fentebbi végső rendelés előttem felolvastatván és megmagyarázatván, abban valósággal belenyugvásom és igy részemről is való megerősítésére nézve tulajdon kezem kereszt vonásával aláírtam – Szentesen Január 31. 1846. öreg Vetseri Mihályné született Szántó Erzsébet kezem X vonása

Mely fentebbi végső rendelést az azt tevő öreg Vetseri Mihály és azt részirőll is megerősítő öreg Vetseri Mihályné született Szántó Erzsébet előtt felolvastatván és megmagyarázván belenyugvásokat élő szóval is nyilvánították és állandóságára – irni nem tudván – kezük kereszt vonásával megerősítették. kelt Szentesen Január 31kén 846. Lakos András tanátsbeli, Pál Josef tanátsbeli mk,

Előttem és általam Hadzsy György jegyző, mint erre kikért tanúk előtt.

5. Fekete Antal végrendelete

1824. augusztus 8.

Én alább is megírt Fekete Antal mostani beteges állapotomra nézve magamat utolsó órámhoz közelíteni érezvén mint hogy még ép elmével vagyok kevés világi javaimról Successoraim közt történendő villongásoknak eltávoztatásának okáért, kívántam az általam kikívánt Érdemes Eskütt Személyek előtt következendő végső rendelésemet tenni és hagyni.

1ör Vagyon ezen házam mellyben mostan betegen fekszem, vagyon a Méltóságos Földes Uraságom kegyelméből 4/8 sessio urbáriális földem azon található szükséges épületekkel együtt van hét fias tehenem, 2 tavaszi üsző, 2 4d fű tinó, 4 3d fű tinó, van 2 darab ló és három 3d fű tsikó, három darab öreg sertés, 12 kiss malacz, van 1 vasas kotsi és kisebb ekebeli szerszám.

2or János öregebb fiamnak aki tőllem már mintegy 8 esztendőktől külön kenyéren van tartozok contractus nélkül váltóczédulában 100 forintal.

Melly elő számlált s Isten kegyelmességéből szerzett vagyonomból hagyok

1ör A Római Catholica Sz. Ecclésiának 2 forintot,

2or János öregebb fiamnak semmit ezúttal nem hagyok, noha ugyan nékie a nevelésénél egyebet nem adtam, de még is előttem több ízben azt nyilatkoztatta ki, hogy halomásom után is testvéreitől semmi részt semmiből is nem kíván.

3or Rosalia még neveletlen Leányomat, Antal, Imre, Demeter és Mihály férfi testvérei a minden névvel nevezendő közös vagyonból tisztességesen tehetségekhez képest kiházasítsák, és annak utána házon földön található épületeken és egyéb találtató jószágokon, ugy házi eszközökön is most nevezett négy fiaim egyformán osztozzanak és János báttyuknak a 100 forintokat, ugy az Ecclesiának testált 2 forintot is a közös vagyonból kifizessék.

4er A feleségemet pedig a ki elnyomorodva és betegen sínylődik szeretett gyermekeim, mint édes annyokat halála napjáig tisztességesen megbetsüljék s tartsák, ha pedig meghalálozik, tisztességesen valamint engemet hogy tisztességesen eltemessék s eltemessenek, különben ha feleségem mint tulajdon édes annyokat fiaim nem bötsülnék s illendően nem tartanák, akkoron szabadsága legyen minden féle elöl számlált vagyonoknak felét maga holta napjáig való élelmére elvenni.

Melly ilyetén szabad akaratomból származott végső rendelésemet nagyobb hitelére és állandóbb voltára nézve tulajdon kezem kereszt vonásával meg erősítem, Szentesen 8a Augusztus 824. Fekete Antal kezem X vonása

Mi előttünk Sebők János mk, esküt Birinyi Pál mk, Előttem és általam Farkas Sándor mk város hites jegyzője

6. öreg Nagy János végrendelete

1844. június 10.

Alább írtak városi fő Bíró Nemzetes Boros Sámuel Úr által öreg Nagy János végrendeletének meghallására írásba foglalására kiküldettetvén, a végrendelkezőnek lakó saját házánál megjelentünk kit is gyengélkedő egésségi állapotban ugyan de ép és józan elméjünek találván, és kiküldetésünkről értesítvén, előttünk következő végrendeletet tett.

Én alább is megírt Öreg Nagy János szemem előtt tartva életem múlandóságát, fiu gyermekeim közt történhető villongásokat, osztály eránti viszálkodásokat elhárítani óhajtva, következő végrendeletet teszek.

1ör Leányaimmal Nagy Sárával és Nagy Máriával, István és Pál fiaim közbenjöttükkel, 1844ik évi március 5ik napján jussok teljes és végső kielégítésök fejében, kettöjök részére összesen fizetendő 1600 váltóczédula forintokba megegyezvén és nevezett leányaim, minden akár ősi,akár szerzeményi, atyai, anyai, ingó ingatlan javakból házi gazdasági eszközök, lábas jószágokból őket illethető osztály részüket, szabad tetszésem szerént rendelkezésemre általengedvén – részint ezen jognál, részint szerzeményi jogomnál fogva az ősi javak őket illethető része, és az én saját szerzeményeim, szabad rendelkezésem alá tartoznak, ehez képpest, miután előbb elholt boldog emlékezetű hitvestársammal, szinte e részben ekként gondolkodtunk, és az ő akaratját is előttem e szerént nyilvánította, - én, azon öt fertály földemet, melyet Ecseri oldalon, jelenleg is bírok és melyet már régibb időbe, Sós Sándortól és Sós Sámueltől készpénzért vett 3 fertály földemért 1400 V. forint toldási ár reáfizetéssel ifj. Sós Sámuellel cseréltem, - mint ezután azon öt fertály szerzeményi földemet, - mely részint a Méltóságos Gróf Károlyiak földes úri birtoklásába teljesített uri szolgálatok, részint a Váltság idejétől ólta fizetett Váltsági Tőke Summák által, tulajdonossági használatomban vannak, velem egy kenyéren lévő és úgy az ősi, mint szerzeményi javaimat terhelt adósságok lefaragását, munkás szorgalommal, fiúi enge-

delmes készséggel elő segítette Nagy István és Nagy Pál fiaimnak a földön található tanyai épületekkel együtt hagyom birtokukba bocsájtattni, nevükre által íratni akarom úgy mindazonáltal

2or hogy nevezett István és Pál fiaim, holtomiglan velem egy kenyéren leendvén, gazdaságot nevem és rendelkezésem atyai kormányzásom alatt, velem folytassák, és mint eddig, úgy ezentúl is gondos szorgalommal, - és erántam azon fiúi gyengéd tisztelettel, engedelmességgel, készséggel viseltessenek, melyel atyai jószívűségemet megnyervén elaggott öregségem gyámolóivá tételüket és ebbéli bizodalmamat megérdemlették.

Mely végrendelkezésemet, az alábbi városi érdemes Küldöttség előtt saját nevem alárásával megerősítem. Költ Szentesen Junius 10én 1844ik évben öreg Nagy János mk.

Mely végrendelet öreg Nagy János előtt szóról szóra felolvastatván, végső akaratjának lenni élő szóval is nyilvánította saját nevének aláírásával is erősítette ezennel bizonyítjuk; Költ mint feljebb;

Lakos András mk tanátsbeli, Ns Dobosy Zsigmond mk. Tanátsbeli és Vosicz Ferenc jegyző mint bíróilag kiküldöttek

7. Rácz Istvánné született Kovács Ilona végrendelete

1847. november 9.

Alól írottak özvegy Rácz Istvánné született Kovács Elona asszony házához kiküldetvén, az eránt hogy végrendelkezési szándékát meghalgatva írásba foglaltatnánk, ahol is megjelenvén özvegy Rácz Istvánné szül. Kovács Elona asszony kiküldetésünket ön kívánságának lenni kinyilatkoztatván, végrendelkezési szándokát ekövetkezőkbe nyilvánította. –

Testi erőm napról napra fogyni érezvén, különösebben pedig boldog emlékezetű férjem néhai Rácz Istvánnak a legközelebbi napokba történt elhunyta után, magam földi pályáját is végéhez közelgetni érezvén, mint közkereső annya két fiú és négy leány gyermekeimnek, a köztök történhető osztozás alkalmával előfordulni szokott versengés elhárítása tekintetéből Boldogult férjem Rácz István azon végrendeletét miszerént Ferenc fiunk kielégítését már megtévén, István fiunknak hagyta a birtokunkba való városi házat és egy sessio váltságos földet azon kötelezés mellett, hogy Julianna leányom árvái részékre egy összegben háromszáz ezüst forintot a jövő 1848ik évi Szentgyörgy napra kifizessen, - nékem édes anyához illően gondomat viselje, mindenben megerősítem kijelentvén magam részéről is hogy ezen városi házat és egy sessio birtokomban lévő váltságos földet nevemre írva halálomig megtartom – a használatát és terhe viselését nékie által adom és arra kötelezem. –

Melly ilyetén végrendeletem tulajdonkép férjem végrendeletét helyeslő és megerősítő akaratom előttem felolvastatván azt saját nevem után tett kereszt vonásommal megerősítem – Költ Szentesen nov. 9. 1847. özvegy Rácz Istvánné szül Kovács Elona keze X vonása

Előttünk Pál Jósef mk tanátsbeli, Lakos András Tanátsbeli és Horvát Ferenc jegyző

8. Bokor István végrendelete

1831. november 22.

Alól írott, jóllehet testemben beteges, de elmémben jozan magamat utolsó órámhoz közel érezvén, maradékim között eredhető visszavonások eltávoztatására, az általam kiküldött és ki is küldetett Érdemes Hites Személlyek előtt tészem e következendő Végrendeletemet u.m.

Megjegyezvén előre azt, hogy én senkinek adóssa nem vagyok, amim van pedig, t.i. ezen Házam és ebben lévő Házi Eszközök, mind keresményem lévén, azt és azokat, valamellyekkel bírok, minthogy mostani feleségem volt hűséges gondviselőm, hagyom és rendelem nekie, még pedig úgy, hogy ennek birtokában ötet Leányom Bokor Sára ne háborgassa, minthogy az ő édes annyáról maradt vagyonokat én neki már ki adtam. E szerént

Mostani feleségem Gréczi Sára lévén az én örökösöm, azon esetben, ha a neki hagyott házat eladná, akkor annak árából leányomnak Húsz váltóczédula forintokat ki adni köteles lészen; ami ettől maradt azt szabadon szükségére fordíthatja: de halála esetében erejénel fogva Leányomra menjen által: valamint ha a ház és házi eszközök a magok valóságokban fenn maradnának is. –

Melly ekképpen szabadon tett végrendelésemet a midőn előttem olvastatott, élő szóval helybe hagyva, tulajdon nevem mellé tett kereszt vonásommal megerősítem. Költ Szentesen Mindszent Hava 22ik napján 1831ik esztendőben Bokor István saját keze X vonása

Előttünk Eskütt Kováts István, esküt Piti Antal általam ifj. Nagy Sámuel jegyző

Öreg Gilicze György végrendelete

J. M. J.

Én N. a mint alol vagy itt fent io meg neveztetett Öreg Gilicze György
ki már életemnek Istenben erös frámlalván, s meg eps tsendben eps el-
mével bíznám magamat, mindenek elött de föképpen a kiris il-
len és fölséges, kivül Ingr bingo vagyonaimban Felesegem és 8 fér-
fi magzatim közöt kivánom végsö rendelésemel oneszemü
hogy halálom után egymás közöt könnyebben vihetö válkodhassanak
el kerülhetnének mellyet elöppese elsöben elö adom hogy t. i.
Vagyon egy Szöri örökségem, vagyon egy Sepsi pánto földem,
Uraság földen vagyon 2 ökör, 1 Ló, és 3 Sertés. Másodszor
fel jedzem, hogy mellyek Fiaimnak mit, és mennyit adhattam ele
tömben, és miképpen voltak, vagy maradtak vélem. Vagyanis
Az 1ör Jánost, és Sámuel Fiaimnak adtam még nevendék korokban egy
egy tsipö borjut, de erel mikor annyiszor nevelödtek hogy mészárok
kellemetessek lettek engem el hagyván szolgálatra állottak, de az ürö
borjak nállam maradván az igavonásra életem alatt nevelödtek, és papor
ritottak de mind a fiak hejnokon a papornakból egy borjut fiat sem ki
vánt sem is mikor a házassági élelek el értek haza jövén egymás után
meg házasodtak, és a Lakodalmi költségeknel fele az enyim, fele pedig az örök
vala, házassagok után egy kevés idöig vélem maradván vptan tőllem
el válnak, s magok gazdaságokra lévén akkor adtam nékik egy egy Tehenet föld
2dik Sándor fiam Bgsztendös korában a kis marha mészárszékre réá
gondolván magára, engedtem tanúlásának, inassa lévén harmad fél esten-
dötig inasodott az idö alatt el ruházam, az inasságra réá unván hoz-
zám vissza jött, és házassági időre jutván ki házasítottam a magam
költségén, de a házassága után meg tsak egy esztendig sem lakott vélem
egy ével hagyott magamnak és helyette pénzes tselédet kellett fogadnom
de mindön élemnek meg is elhajtá tőllem 2 ökrét harmadik ürö borjaval
3dik István fiam vtolsó alkalmatosságban a mennyig, annyi ideig nállam volt
ki kerülvén, mint 10 esztendös korától fogva 14 esztendös koráig vélem volt
akkor ez is a Bognár mesterségre réá gondolván magát, a tanúlást ha
za jövén engem el hagyott magának, inassa lévén és 3 esztendötig
inasodván az idö alatt el ruházam. Midön pedig tőllem inasságra
el ment, maradott nállam egy Tehén és egy tsinó Marhája a Tehenet
el adván, mikor fel szabadult tőbbel együtt az árát réá költöttem tíz
tallérra rúgó ruhát, s köpönyeget illetöan nékik. A tinót pedig magam

[illegible] a' Jarra állásában kíbáo levén / 40 fr. felette bankban meg tartottam
az olly ép mathiának pája adót 100 fr. felette bankó, abból az időben / Jára jövén
a' 30 fr. vedalás[illegible] a' házas dgokor nem lévén mi sitta nem költöttem csak
a' konyhákra elesség volt az enyime

4 Jan. Jósef Adám, Ferentz és Mihály Fiaim ezennel is vinne az elsőbbeknek egy-
más után mindön a' anyai terhek alá kikeritkel adtam egy egy tiz frtos bonyát az
és a' magok gondviselések alatt meredtem fogva rodsak mellyikek többre
vagy kevesebbre. Sazem mai ezen Sial egyik mint a' másik pünctelen
vellem maradván Istenségemnek segitségi a' vagyonomnak meg tartojivoltak
ezek felöl tehát azt meg hagyom hogy a' fogva tartásaimból kiszabadult kie
kevesebb lésen halálom után, egy fiuis részt belölök nem kivánhat
semmi pinalatt ezekről is mai ki kiszakasztom Adám és Ferentzet.

Ami ezek igy történvén mai napot a' fent irt vagyonomból
elreppen kivánom successoraimat érelemesitni nyan ro.

A' Felségemet kivel 39. esztendőket békességben eltöltöttem
Minden ben a' pánto földön kivül felsé lésem, és a' mennyi gabo
na lésem abban az időben mind enfélének fele arové légyen
János, és Sámuel Fiaimnak 11. tr. tiz tiz Vesztőkat
Sándor és István Fiaimnak pedig 20. 20. chuh hujt Vesztőkat Mellyek
öpvessen a' Vagy részből 66. Vesztőkat lésenek, és ezek a' herbol fize
tődjenek ki a' Felségem halála után, mivel meg él addig a' harban
lakjon egy Fiával a' mellyikkel nékie tetszik.

A' Vagy Verlaty földhöz Negyen vagynak Jósef, Adám Ferentz, Mihály
Osztályt különben kötött nem tészek, hanem ha bikatyát ferlajon ki
birják, ha pedig nem egyeznek a' felebbmodon tsak hogy a' mellyik tiz
földet bir az édes Anyának, minthogy a' jószágból részt nem vész, a' biro
nyos Conventios taplalásáro ezennel is adjon.

Továbbá a' mi fel részt ezen utolsó fiakra hagyok a' hol vagyon meg
kivül költség is. u. m. Vagyon 700 frt Szár Vetemin adósság. A' magam teme
tésbéli s akaratlatásomra ezennel költség, Jósef és Mihály fiaimnak ki hasa
dásokra ezelet kiszakasztván a' mi marad osszák el egyenlően negyőjök közöt

Utolyára meg kivánom meg hagyni ez utobbi negy fiaknak hogy
ha az édes Anyoknak halomsa történne a' vagyonjából takaritsák el
tiszteséggessen, és a' mi meg maradni fogna vagyonjából az osszák el
öt részben, ugy hogy a' mellyik fiuval, az Anya talon, annak gondviselé

Séért az a Fin két rést végyen, a három pg egyet egyet.
Külömben hogy ha a Feleségemnek ezen rendelésem igy nem tettre
ne azt a just által botsátom, hogy a maga rátáját, mint néhe tettrik
akképpen intézze el gyermékei között.
Mind ezeket midőn a magam érzésem által ép elméoil
jó lélek szerint ekképpen el rendeltem volna az Urnak ajálván Succes
Sorainat egymáskörött békességben valo maradást kivánok, és hogy mind
ezek valoban általam irattatnak be ekképpen azt meg is bizonyitom
ezen magam saját kezem, nevem alá irasával

Költ 1833 esztendő Böjtelő hava 24 kén

Szentesen.

el hunt édes atyátok
Ex Ör Gilicze György

NB Midőn éppen ezen rendelésimben munkálkodnék éppen ezen
pontban történt a Fosef fiamnak a Katonaságbol valo ki váltása
kiért is 100 ú száz pengő forintokat kelletett fizetnem szeged városkab
és ezen summa Gatsári Horváth Sánostol adodott inter nélkül nagy
irgolmasságbol egész Julius 22 kéig. ezt a summát kivánom az
utobbi 4 fiakkal egyenlően ha ná álnok ki fizetni, de ha az in akara
tom nem tejesitenék tehát az a 100 pengő frt is a fizetendő köz
költségek közzé teodjön mivel nem magáért hm minden fiak közülvolt
elezma, és akkor a meg irt vagyomom közzé is meg egy tehéri járulánd

Ezen Vég Rendelkezést Ör. Gilicze György a Város Köz
Házához maga személyben be hozván és be mutatván
azon jegyzetel, hogy el költ Katona fia Jósel része úgy
ugyan mint lugarhanok nézve, néle egyenlő osztályosa
cett háron testvérei ve háromolyon. Mi után az elötte
szóról szóra pontról pontra felolvastatott – Ezt valóság
os Önkényes akaratjából credott Vég Rendelkezésének
be vallotta meg öszinte és ki nyilatkoztatta

és ugyan ezt

ej ugyan ezt nagyobb hitel és örökösei kötelezésik
ne előttünk is talajdon nevének kezével alá
irásával meg erősítettep. Költ Szentesen
Februarius Hónap 19ten 835.

En öreg Gilize György

Mi előttünk.

Nagy János ord Diro
Sóós Josef. Eskött.

Előttem és altalam Boros Sámuel

Felolvas B. tanácsülés Jun 1ni 840.
429.

544.

Gatsári Kováts Jánosnak végrendelkezése

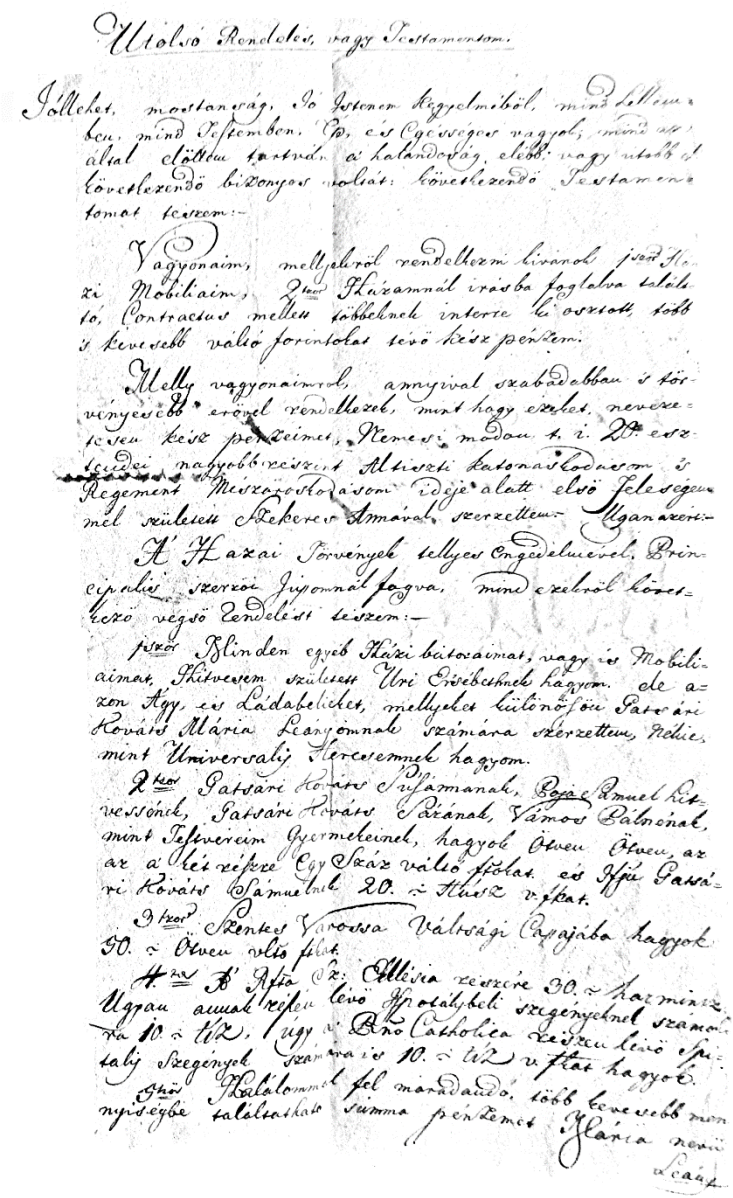

Utolsó Rendelés, vagy Testamentom.

Jólleket, mostan való, Jó Istenem kegyelmiből, mind Lelkem-ben, mind Testemben, Ép, és Egészséges vagyok, minek okáért által elöttem tartván a Halandóság, ebből vagy utolsó el-következendő bizonyos voltát: következendő Testamentomat teszem:-

1ször Vagyonaim, mellyekről rendelkezem lévának jószá-gi Mobiliaim, 2dik Házammal irásba foglalva találta-tó, Contractusi mellett többeknek interesse lévő osztott, több is kevesebb való forintokat tevő kész pénzem.

2dik Mellyvagyonaimnak, annyival szabadabban és tö-vénnyesebb erővel rendelkezek, mint hogy ezekben nevezet-tem kész pénzeimet, Nemesi módon t. i. 20dik esz-tendei nagyobb részben Altrevelt katonaságomban és Regement Mészárosságom idejében alatt első Feleségem-mel szülemett Kedves Társával szerzettem- Ugyanazért-

3dik A Hazai Törvények tellyes Engedelmével, Prin-cipalis szerzői Jogomnál fogva, mind ezekről következő végső Rendelést teszem:-

1ször Minden egyéb Házi bútoraimat, vagy is Mobilia-imat, Feleségemnek szülemett Uri Testvérének hagyom. de az-zon Ágy, és Ládabeliekt, mellyekt különösön Patsári Kováts Mária Leányomnak számára szerzettem, Mellet, mint Universalis Heredemnek hagyom.

2dik Patsári Kováts Susannak, Boja Sámuel Két-vessönek, Patsári Kováts Zsánának, Vámos Pálnénak, mint Testvéreim Gyermekeimnek, hagyok Ötven Ötven, az az a Két részre Egy Száz való forint. és Ifju Patsá-ri Kováts Sámuelnek 20. x Husz x forint.

3dik Szentes Városra Váltsági Tagjába hagyok 30. x Ötven x forint.

4dik B' Ifju Sz. Illésia részére 30. x harmincz Ugyan annak részén lévő Hatalybeli szegényeknek szama-ra 10. x tiz. Úgy a Bnó Catholica részen lévő Ipa-tali Szegényeknek számara 10. x tiz x forint hagyok.

5dik Kalálommal fel maradandó, több kevesebb mon-nyiségbe találtatandó summa pénzemet Klárica nevü

Leá[illegible]

Leányomnak hagyom. Mit átalyában való örökösömnek vagy is Universalis Heresemnek vallom, hagyom, és rendelem, következésképpen, ha mi kész pénzem halálom után Temetesemtől fel maradánd, mind az, többször nevezett Gatsári Kováts Mária Leányomé, mint Universalis Heresemé légyen.

Melly ekképpen, teljes jussom és szabad tettzésem szerint lett, Testamentomi Rendelésemnek nagyobb hitelére s erejére, adom Nevem alá irásával s bezem keresztvonásával meg erösitett és hitelesitett jelen bizonyság tévő Levelemet. Szentesen d. 17a Jan. 837.

Gatsári Kováts János MK

Testator.

1837ik Esztendő Januarius 20ain a Janaisi ülésben, jelen Vég-rendelkezés fel olvastatván, és a ~~Rendelkezés~~ Városi Archivumban be tétetni rendeltetett.

Imre János

Gatsári Kováts Jánosnak Vég Rendelkezése de Ao 837. Januarius 20ain

öreg Vetseri Mihálynak végrendelete született
Szántó Erzsébetnek egyezésével tett végső rendelése

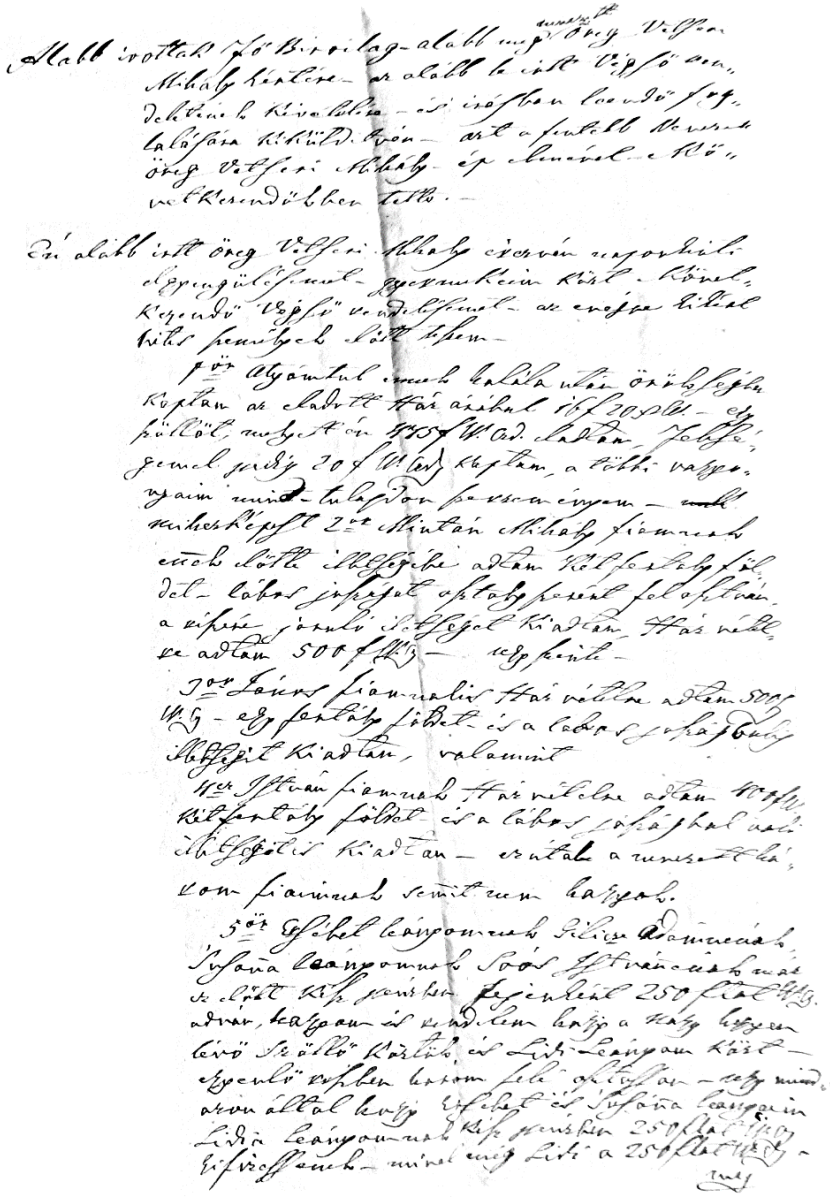

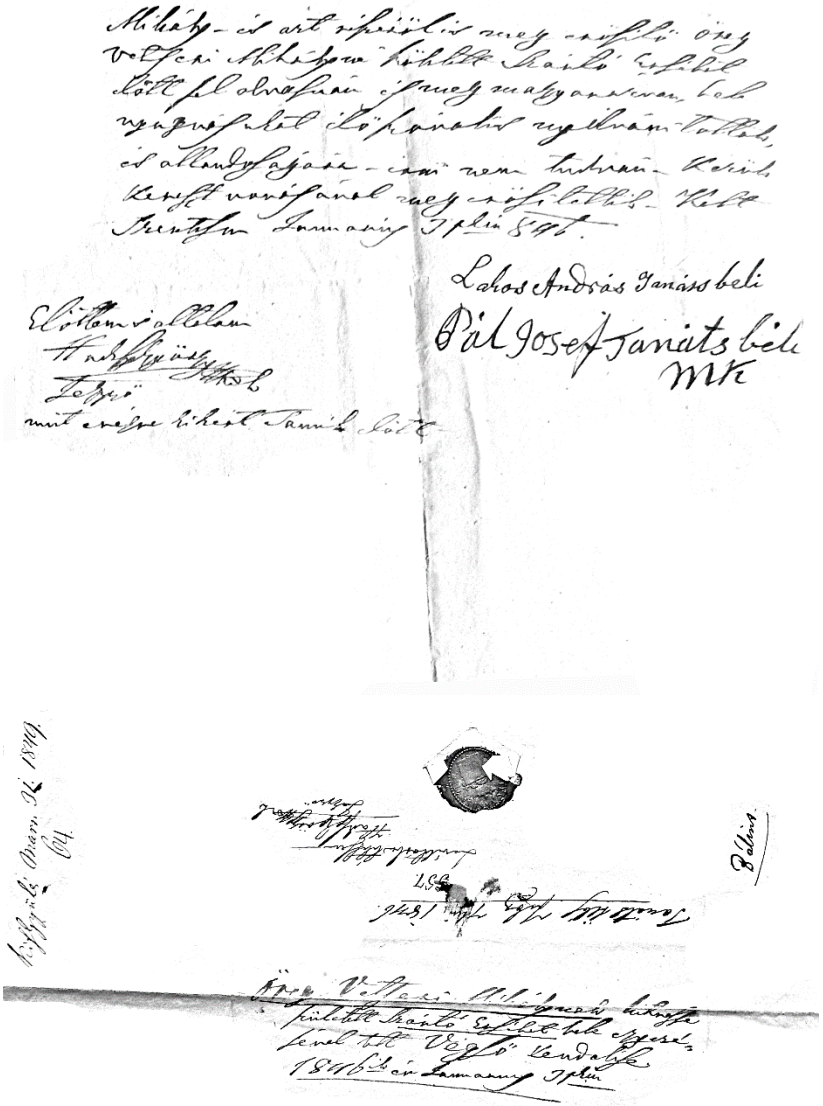

Fekete Antal végrendelete

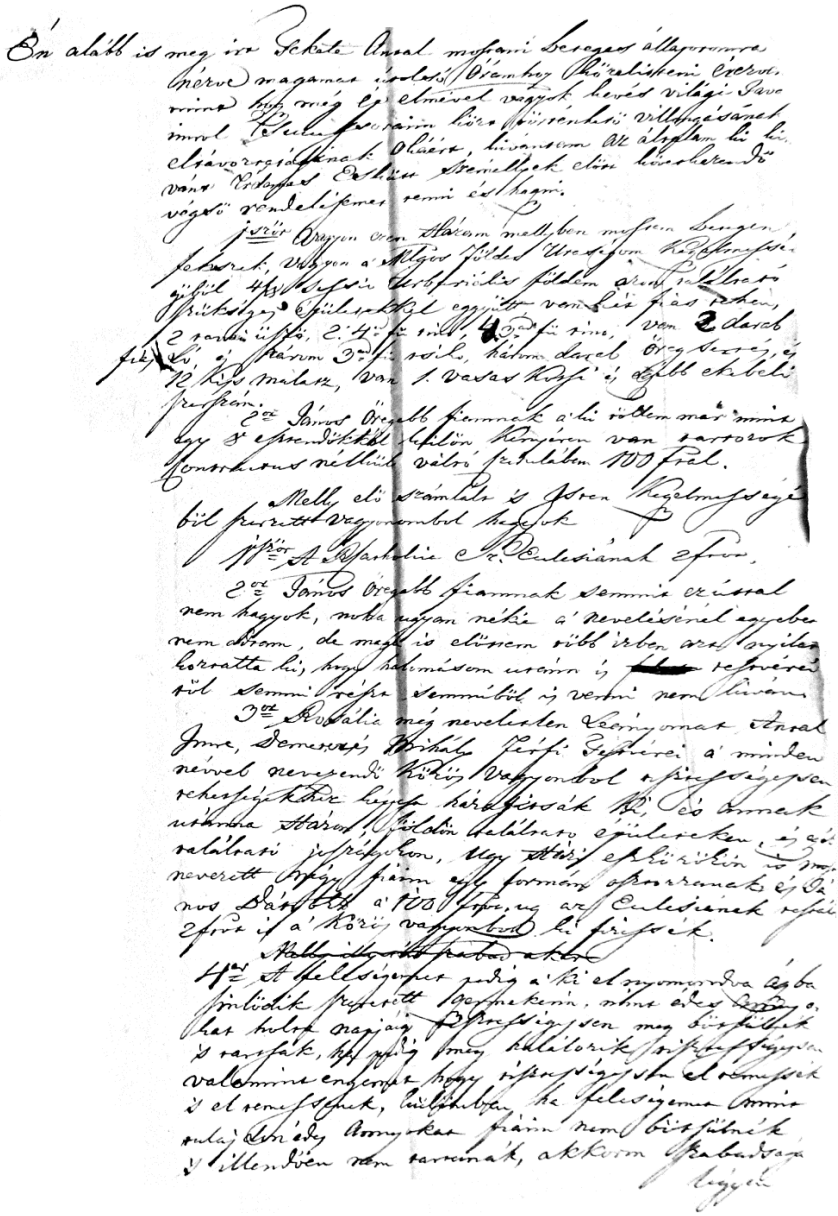

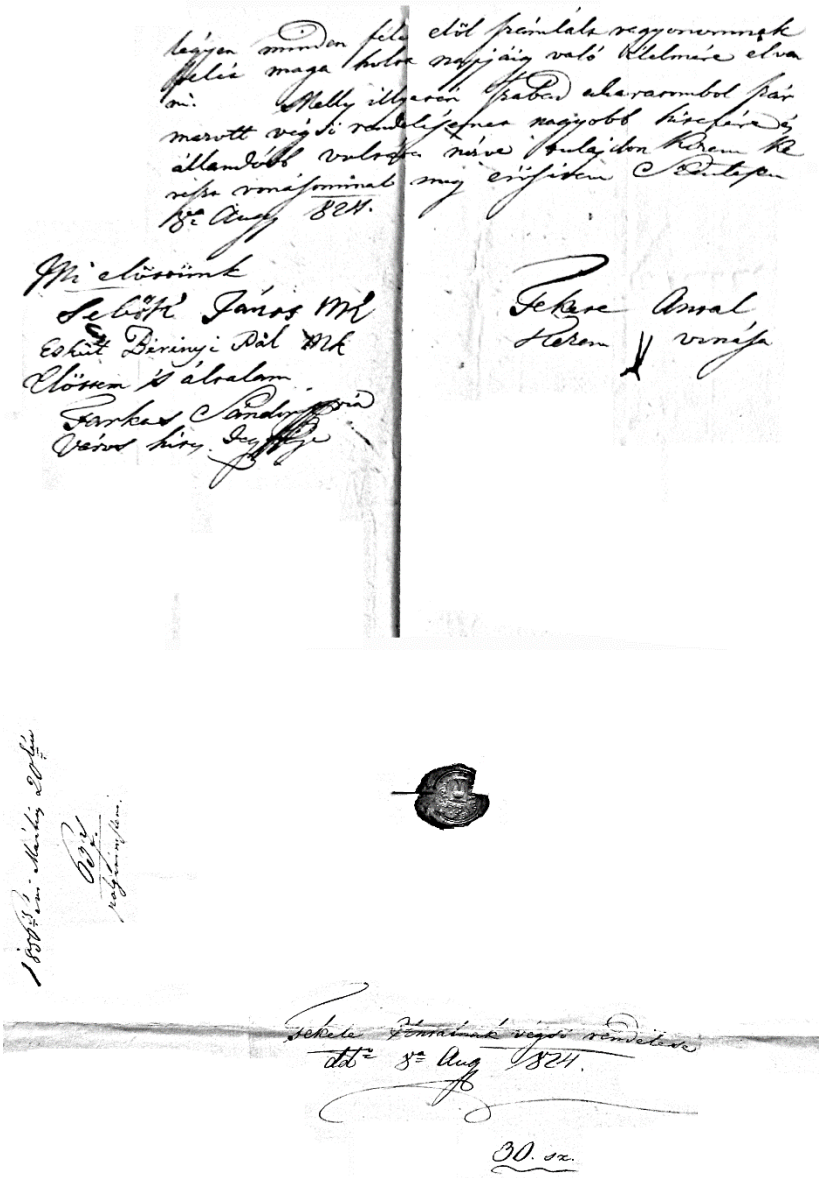

öreg Nagy János végrendelete

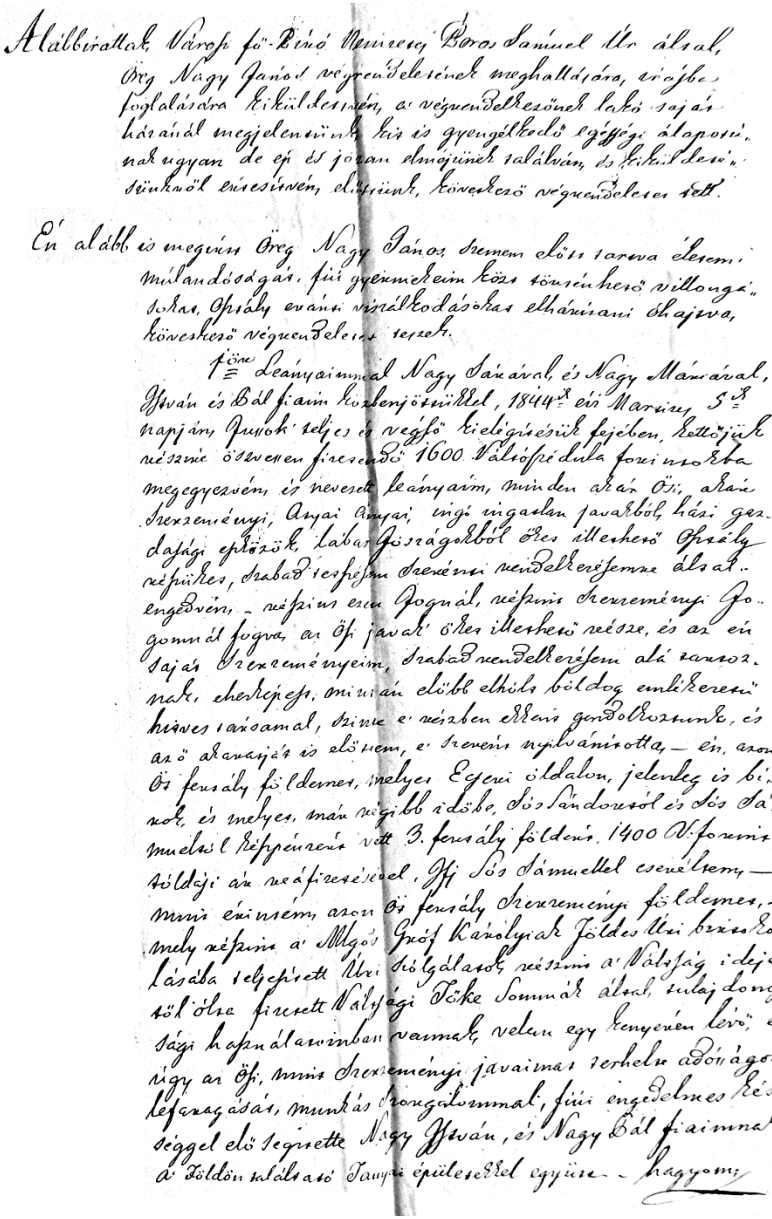

hagyom, birtokukba bocsájtattni, nevükre általírami akarom, úgy mindaronáltal

2ᵒ hogy nevezett István és Pál Fiaim, hóltomiglan velem egy kenyéren leendvén, gazdáságlot, nevem és rendelkezésem, Atyai kormányzásom alatt, velem folytatták, és mint eddig, úgy ezentúl is gondos szorgalommal, és erántam azon fiúi gyengéd tisztelettel, engedelmességgel, késsséggel viseltetnek, melyel Atyai jó szivüségemet megnyervén, elaggott öregségem gyámolóivá tételüket, és ebbeli bizodalmamat megérdemlették.

Mely végrendelkezésemes, az alábbirt Városi érdemes, Küldötség előtt, saját nevem aláírásával megerősítem. Költt Szentesen Junius 10ᵉⁿ 1844ᵈᵉ évben;

Öreg Nagy János mk

Mely végrendeles Öreg Nagy János előtt szóról szóra felolvassattvén, végső akarotjának lenni élő szóval is nyilvánitotta, saját nevének aláírásával is erősítette, ezen nel bizonyítjuk; Költ Mint feljebb;

Lakos András mk Tanátsbeli
Kt. Dobosy Zsigmondonk. Tanátsbeli
és Vosítsferenczy Jegyző
Mint Bíróilag kiküldöttek

Tanátsüli Junius 10ᵉⁿ 1844.
1288 sz. a. — Levéltárbasitsák —
Jegyzem Basaltgörgy Jegyző

Öreg Nagy János végrendelete.
ddᵗᵒ 10ᵉ Junii 1844.

Bokor István végrendelete

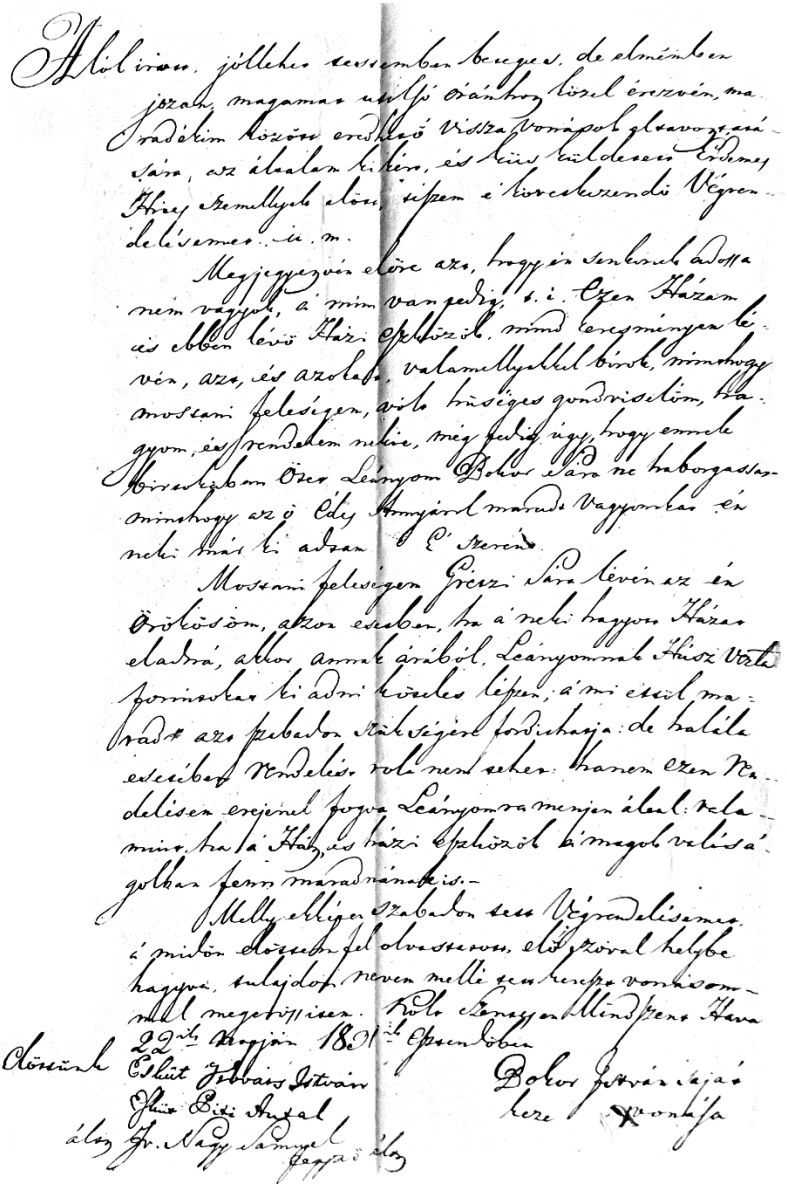

Rácz Istvánné született Kovács Ilona végrendelete

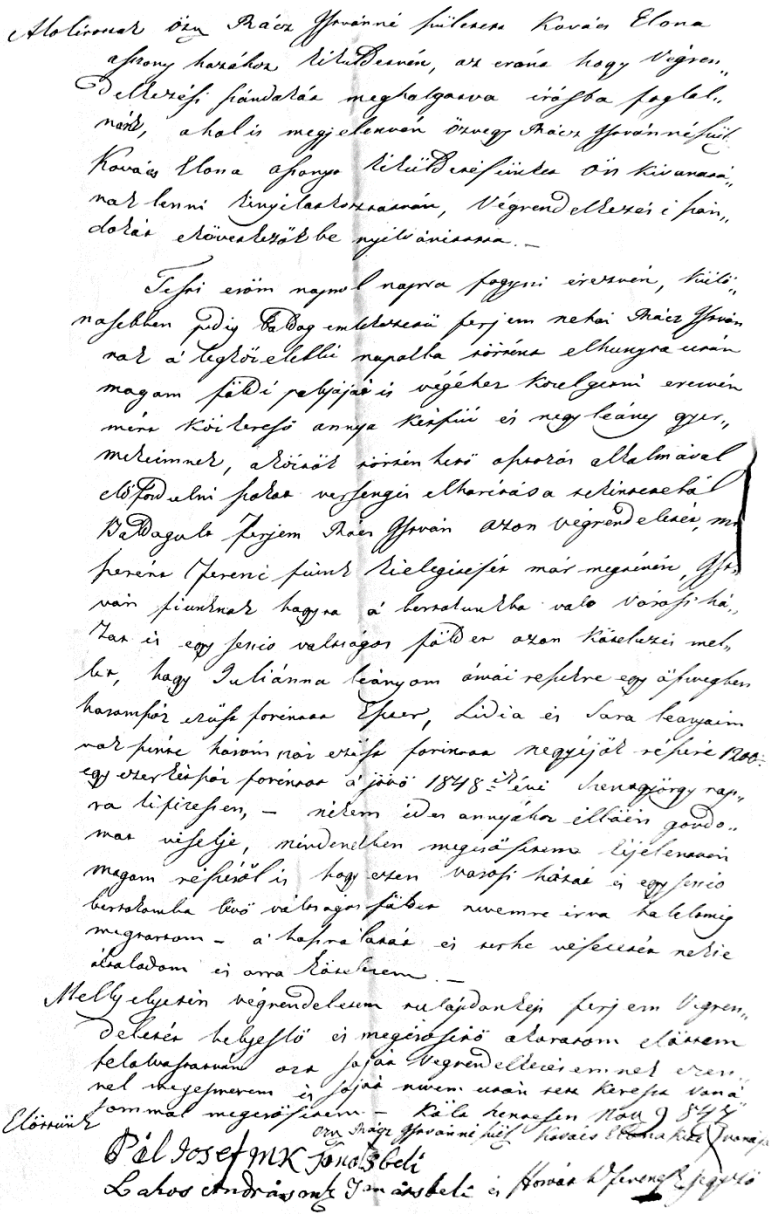

Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről

KAJTÁR ISTVÁN

Aki kedves kutatási területéről ír vagy előad, az – ha átfogó ismertetésre törekszik is – egyfajta szubjektivitást akaratlanul is belevisz az előadásába. Így vagyok én a jogi kultúrtörténet matériájával, mivel ennek hazai megszületésénél bábáskodtam.

I. Alapozó megjegyzések a Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe (2004) monográfiára építve

1. A jog kulturális holdudvara

A joggal foglalkozó tudományok, de maguk a gyakorlatban tevékenykedő jogászok évszázados felismerése a törvénykönyvekben írt normaanyag és a praxis világa között fennálló eltérés lehetősége és ténye, ami mögött a „jog a törvénykönyvben és az életben" kettőssége, vagy a „száraz az elmélet fája, és zöldell a gyakorlat lombkoronája" formulára egyszerűsített bölcsesség nyilvánul meg. Mégis megállapíthatjuk, hogy mindkét jelenségcsoport mögött egyaránt meghúzódik a jogtörténet különböző korszakaiban a történelmi tapasztalat; kulturális jelenségek, kulturális elemek sokasága veszi őket körül. Adott civilizáció kultúrájának a jogi-hatalmi kultúra szerves része, de viszonylagos önállósággal rendelkező, kulturális környezetével kölcsönhatásban álló része. Nem függetlenítheti magát az általános kultúra hatásaitól, de hatást is gyakorol arra. Ez a jog kulturális holdudvara, historikusan szemlélve a jogi kultúrtörténet világa.[1]

[1] Bónis György: Jogtörténet és művelődéstörténet. Magyar Jogi Szemle, 1943. 288-293. p., 341-346. p.; Hamza Gábor: Jogösszehasonlítások és antik jogrendszerek.

2. A források sajátos jellegéről

A jogi szövegek sajátos stílust alkotnak. Régi formulákat, „szakrális szövegrészeket" görgetnek régi időkből, képeik információkat hordoznak.[2] Nemritkán a fóliánsok is tipográfiai remekek. A gyakorlatban a jogi kultúra részét jelenti a jogászok viselete, az eljárás egyes mozzanatai és kellékei Az alattvalókat az ítélet végrehajtás komor szereplői és rítusai rémisztik. Jogéletünkben archaikus nyomokat is hordoznak az eskük, a petíciók, a magánjog szerződései, a testamentumok. Mindezek színterei az uralkodók erődjei, a törvényhozás, az ítélkezés csarnokai, a börtönök és a vesztőhelyek. Magasztos jelképek őrködnek a jogi kultúrtörténet tarka világa felett: az uralkodók koronázási jelvényei, címerállatai, a Roland-szobrok (a városokban az autonómia talán legkifejezőbb szimbólumai), és kiemelten az igazságosság égi megtestesítője, az isteni *Justitia.*

3. A jogi kultúrtörténeti szemléletmód

A jogi kultúrtörténeti szemléletmód a jogtörténész számára is kiválóan alkalmas jog és hatalom kulturális, igencsak kiterjedt holdudvarának felvillantására. Közelítéseink során természetesen irányadónak tekintjük azt, hogy egyrészt az általános kultúrtörténet nagy területei jogilag közvetlenül nem értelmezhetőek, másrészt, hogy az általános jogi kultúra sok területe a maga törvényszerűségei szerint működik, mégsem tárgya a szorosan vett jogi kultúrtörténet igen kiterjedt területének.

Budapest, 1998. 66., 67., 69. p. idézi Köhlert, miszerint a kultúrjog a kulturális fejlődés céljainak megfelelő, azzal összhangban álló jogot jelent. Az antikvitás kultúrtörténetének a Wegener nevével fémjelzett iskola a joggal és állammal foglalkozó eredményeket szerves részének tartja.

[2] Közölt végrendeleteink kezdő- és záróformulái is a református vallás mélyrétegét tükrözik. Pl. *"A Tellyes Sz.Háromságnak, Atyának Fiúnak és Szent lélek Istennek nevében…"* Öreg Szabó György végrendelete, Decs, 1802. április 10. WMMM Néprajzi Adattára 374-77.

4. A jogi kultúrtörténet ismételt felbukkanása az évszázadok folyamán

Arra a következtetésre kellett jutnunk, hogy a jogi kultúrtörténet „kisdiszciplina" 19-21. századi végleges kialakulása előtt már évszázadokkal korábban jelentkezik, mint körülhatárolható szemlélet, így például a Szász Tükör esetében a jogi rendelkezéseket illusztráló szín és forma, vagy a klasszikus ikonológia formájában. Cesare Ripánál a kép és a klasszikus irodalmi idézetek párosulnak a jogi és hatalmi témákat messze meghaladó jelenségek magyarázatával. A jogi kultúrtörténet elméleti és gyakorlati működése keretében a modern korszakban több szellemóriás tett hitet a jog és a hatalom jelenségeinek jogi kultúrtörténeti értelmezése mellett.

5. Rokon ismereti területek bemutatása

A rokon ismereti területek bemutatása azért is szükséges, mert választott tárgyunk határterületi diszciplína lévén, nem egyszer előfordulhat a vizsgált területek párhuzamos elemzése, érintkezése. Mivel a jogi kultúrtörténet határterületeit elemezzük, ezt feltétlen komplex módon kell megtenni. A jogtörténet évszázadai során a jogéletnek és a hatalom világának számtalan kulturális jellegzetességével találkozunk: a jogforrásokkal, a jog szereplőivel, intézményeivel foglalkozhatunk sajátosan jogi kultúrtörténeti szempontból is.[3] Ennek az elemzésnek feltétlenül összetettnek kell lennie, ugyanis egy-egy elemi forrás, szövegrészlet, tárgy, képi ábrázolás teljes jogi kultúrtörténeti tartalma többszörös megközelítés után, jogi, politikai, történeti, társadalmi és kulturális módszerek

[3] Kapcsolódási pont lehet*:* Rechtsgeschichte als Kulturgeschichte. Festschrift für Adalbert Erler zum 70. Geburtstag. Unter Mitw. von A. Fink. Hrg. von H-J. Becker, et al. 1976. A bevezetés utal arra, hogy Erler mindig nyitott volt „(…) gegenüber den Aspekten, rechtlichen Volkskunde, Rechtssprache, Rechtssymbolik und Bildhaftigkeit von Rechtsvorstellungen" – azaz a jogi néprajz, a jogi nyelv, a jogi szimbolika, és a jogi elképzelések képszerűsége iránt.

alkalmazásának eredményeképpen tárul fel. A jog és hatalom jelenségeinek megközelítési módja tehát a kulturális nézőpont alkalmazásának megfelelően lehetőség szerint sokszínű: szimbolikai, stilisztikai, ikonográfiai, etnográfiai, etológiai, retorikai, funkcionális architekturális – hogy csak a legfontosabbakat említsük.

6. A német terminológia és lehetséges alkalmazása

A német jogtörténet irodalmában számos rokon értelmű fogalom alakult ki. Ezek közül különösen figyelemreméltó számunkra a Rechtsarchäologie, a Rechtsaltertum[4] és a Rechtssymbol[5], vagyis a jogrégészet, a jogi régiségek és a jogi szimbólum kategória. A sok azonosság mellett a magyar jogi kultúrtörténet számos sajátos értelmezést is tesz. Ez a terminológia, mint a jogi kultúra történeti (jogtörténeti) vizsgálatának egy lehetséges módja, az utóbbi években jelentkezett a magyar szakirodalomban.

7. A jogi kultúrtörténet hordozói és közvetítő közegei

A jogi kultúrtörténet tanulmányozása során szükséges annak hordozóival, közvetítő közegeivel megismerkedni. Ha röviden akarnánk meghatározni: hordozó minden szöveg, rítus, kép, tárgy, magatartás, amely történelmi értelemben a jog és a hatalom jelenségeinek történelmi manifesztálódásával kapcsolatos.

---

[4] *„R. ist die bewuste Beschäftigung mit den Gegenständen des vergangenen Rechts (Örtlichkeiten, Geräten, Darstellungen, Handlungen.)"* Köbler, Gerhard: Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte. München, 1999. 472., illetve Rechtaltertum „ist eine erkennbere Erscheinung vergangenen Rechts (Gegenstände, Symbole, Quellen, Institute)", lásd Köbler, Gerhard 1999. 471. Ennek megfelelően a megfogalmazás a hajdani jog helyszínekben, tárgyakban, szimbólumokban, cselekményekben, ábrázolásokban és intézményekben való jelentkezésre utal.

[5] R. ist eine Handlung oder ein Gegenstand, die bzw der ein Rechtsgeschäft oder Rechtverhältniss versinnbildlicht. Azaz a jogi szimbólum cselekvés illetve tárgy, mely jogügyletet, vagy jogviszonyt jelenít meg képszerűen. Köbler, Gerhard 1999. 478. Ezenkívül mindhárom fogalomra: HRG Bd. IV. Berlin, 1990. 266-272., 382-384.

Ezen belül a tárgyakon, képeken, szövegekben és viselkedésformákban megjelenő jogi és hatalmi szimbolika kiemelt, mondhatni központi, rendező szerepet játszik. A szöveg lehet különböző jogállású személy közjogi vagy magánjogi esküje, a legkülönbözőbb célú, mégis hagyományos szerkezetű oklevél, végül lehetnek a hétköznapi jogélet szerződései és végrendeletek. A rituális cselekvés lehet például a koronázás, a trónfosztás, az uralkodó temetése. Ugyanakkor a bírói ítélethozatal, a kivégzés sok-sok eleme is ide sorolható. Az ikonográfia területe (elsősorban Gernot Kocher munkásságára utalva)[6] roppant széles terrénum, szinte kimeríthetetlen. A tudományos transzfernél a grázi professzor óriási segítséget adott a pécsi jogtörténészeknek a jogi ikonográfia hazai meghonosításánál. A könyvét Herger Csabáné fordította magyarra.[7] Az ikonográfia igen gazdag, hiszen a Cesare Ripa[8] közvetítette sok évszázados tartalmaktól a mai propaganda-anyagokon, a politikai plakátig és tulajdonképpen a reklámokig terjed.

8. Érintkező tudományterületek

Az érintkező tudományterületek – a jogi kultúrtörténet hármas karakterének (hatalom/jog–kultúra–história) önmagában véve is komplex jellege miatt – jelentős számban nevezhetők meg. Mindenekelőtt a történeti tudományok, ezen belül az általános történelemtudományok, a történelmi segédtudományok, így különösen a címertan, a pecséttan, a lobogókkal, mint szimbólumokkal foglalkozó az inszigniológia, azaz a

[6] Kocher, Gernot: Zeichen und Symbole des Rechts. Eine historische Ikonographie. München, 1992. vö. Köbler, Gerhard: Bilder aus der deutschen Rechtsgeschichte von den Anfägen bis zur Gegenwart. München, 1988.
[7] Kocher, Gernot: Szimbólumok és jelek a jogban. Történeti ikonográfia. Ford. Herger Csabáné, Pécs, 2008. (A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének Kiadványai, 11.); Herger Csabáné (szerk.): Európai Jogtörténészportrék 2. Gernot Kocher. Budapest-Pécs, Dialóg Campus, 2013.
[8] Ripa, Cesare: Iconologia. Budapest, Balassi Kiadó, 1997.

hatalom és a méltóság jelvényeit vizsgáló tudomány, a képértelmezés, és az ikonológia, a művelődéstörténet, a művészettörténet és a nyelvtudomány. Ezen kívül példaként lehet utalni a történeti feladatokat is felvállaló politológiára és a társadalomlélektanra, etnográfiára a szervezetszociológiára és különösen a jogszociológiára.

9. A jogi kultúrtörténet körvonalai

A jogi kultúrtörténet fogalma, kutatásaink jelen állása mellett, természetesen nem végleges értelemben, de már világos körvonalakat öltve az alábbiak szerint határolható körül. *A jogi kultúrtörténet maga az egyetemes állam- és jogtörténeti jelenségekhez kapcsolódik, tehát a joghistóriai tudományág részének tekinthető, míg anyaga alakulófélben van. A formálódó diszciplína természetesen épít az általános történelem, a történelmi segédtudományok, a néprajz, a szociológia, a pszichológia, az irodalom- és a művészettörténet valamint a vallástudományok ismeretanyagára, amennyiben az a jogi és hatalmi kultúrtörténet jelenségeire alkalmazható.*[9]

Ugyanakkor természetesnek kell tekintenünk, hogy a szerteágazó vizsgálati területeket felölelő, sok szempontú, módszertanilag is sokrétű jogi kultúrtörténet nem válhat parttalanná. Mindig vissza kell térnie az egyetemes jog- és államfejlődés alapkontextusához, annak intézményeit, eljárásait és értékeit kell a szorosan vett szaktudományok kiegészítéseként a maga sajátos, jogi kultúrtörténeti szempontjaival teljesebben megvilágítania.

[9] A bevezető fejtegetésünkben hangsúlyozzuk, hogy a jogi ikonográfia, a jogi szimbolika természetesen az általános ikonográfia és szimbolika szeletét jelenti, amire kiemelt példa Pál József: Ikonológia és műértelmezés. Szeged, JATEPress, 1997.; Ripa, Cesare 1997 és Fontana, David: A szimbólumok titkos világa. Jelképek, jelképrendszerek és jelentései. Budapest, Tericum, 1995. és Pál József-Ujvári Edit: Szimbólumtár. Budapest, Balassi,1997.

10. A jogi kultúrtörténet klasszikus művelői

A jog kulturális vizsgálatának nagy alakjai közül példaként kiválaszthatunk klasszikussá vált közép-európai német és magyar tudósokat, akik a jogi kultúrtörténeti gyűjtő-szemléletmódban felhasználható, önálló eredményeket hozó területeken jelentőset alkottak. Rövid bemutatásukkal igen jelentős tudományos tapasztalatok összegezhetők.

A német jogtörténet nagy alakjai közül *Jakob Grimm, Karl von Amira, Hans Fehr és Percy Ernst Schramm* munkásságának a jogi kultúrtörténet egy-egy alkotó előzményével kapcsolatos kiemelkedő teljesítményeire kívánunk utalni.

Jakob Grimm (1785-1863) germanista tudós volt, a szónak mind bölcsészi mind jogászi értelmében. Sajátos, hogy annak ellenére, hogy a marburgi egyetemen igazi tanítvány–tanár viszonyt teremtett Savignyvel, az utolsó jogi vizsgákat mégsem tette le. Mint a *göttingeni hetek* képviselője, politikai véleményének kifejezése miatt el kellett hagynia Hannovert, Berlinben azonban hamarosan egyetemi előadásokat tarthatott a német jog régiségeinek tárgykörében. A frankfurti nemzetgyűlés tagja lett 1848-ban. Bár diplomája alapján nem volt jogász, mégis megtermékenyítette a német jogtörténetet, hiszen annak száraz anyagát a romantika leheletével frissítette föl. 1828-ban jelent meg *„Deutsche Rechtsaltertümer"* című munkája, és 1840-től több kötetben kiadta a német paraszti jogforrást, a *„Weistümer"*-eket. Ennek a gyűjteménynek az alapja a romantika hite a népiségben, az abban ható népszellemben volt. Jakob Grimm úgy gondolta, hogy a parasztok joga szinte megfelel a szabadon termett népdalnak.

Karl von Amira (1848-1933) akadémiai pályafutása során professzor volt Freiburg/Br-ban és Münchenben. Munkássága nemcsak terjedelmében, hanem tartalmában is imponáló. Általában azon a véleményen volt, hogy a jogot, mint kulturális jelenséget csak az egész kultúrával összefüggésben lehet megérteni, ezért olyan hatásokat is figyelembe kell venni, amelyek nem jogi természetűek. Egyik fő kutatási területe a nordikus jog, másrészt a jogtörténeti kutatás teljesen új ága, a jogi archeológia megalapí-

tójának tekinthető. Művei közül megemlíthető a *„Dresdner Sachsenspiegel-Bildhandschrift" (1902, 1925/26)* két kötetes kommentárja, a *„Der Stab in der germanischen Rechtssymbolik" (1909)* és a *„Die germanischen Todesstrafen" (1922*). A pozitivista iskolával közös szöveghűsége és szorgalma, de mégis túllép ezen a korszakon, mert időben és térben együttesen vesz figyelembe minden elemet, amely a jogot, mint kultúra jelenségét meghatározhatja.

Hans Fehr (1874-1961) Jénában, Halléban, Heidelbergben és Bernben volt professzor. Az ő munkássága is túlmutatott a pozitivista módon leszűkített jogtörténet-tudományon. *„Das Recht im deutschen Volkslied" (1926)* munkája tanúsága szerint művelte a jogi néprajzot, s tevékenységébe bevonta a művészeteket is: *„Das Recht im Bilde" (1923), „Das Recht in der Dichtung" (1933)*, *„Die Dichtung im Recht" (1937).*

Percy Ernst Schramm (1894-1970) professzori tevékenysége Göttingenhez köthető, kutatása azonban széles körben mozgott, és a jogtörténetre is nagymértékben hatott az alkotmánytörténet mellett mindenekelőtt a jogszimbolika elemzése területén. Utóbbi területen említhető munkái: *„Die deutschen Kaiser und Könige in Bildern ihrer Zeit" (1928), „Herrschaftszeichen und Staatsymbolik" I-III. (1954-1956), „Herrschaftszeichen gestiftet, verschenkt, verkauft, verpfändet" (1957).*

A nagy elődök, a magyar tudósok közül példáink *Vajna Károly, Tagányi Károly, Eckhart Ferenc, Bónis György és Tárkány Szücs Ernő.*

Vajna Károly a budapesti királyi országos gyűjtőfogház igazgatója volt. Ikonográfiai szempontból nagyon jelentős a 181 illusztrációt tartalmazó kétkötetes munkája, a sokat hivatkozott „*Hazai régi büntetések*", amely Budapesten 1906-1907-ben jelent meg.

Tagányi Károly (1858-1924) történész, levéltáros volt, 1920-tól a Magyar Néprajzi Társaság elnöke. Gazdag életművéből tárgyunk szempontjából kiemelhető a „Magyarország címertára" (1880-1881) és „A földközösség története Magyarországon"

(1894), valamint „A hazai élő jogszokások gyűjtéséről szóló, első részében a családi és öröklési jogszokásokat összegző tanulmánya (1919).

„Eckhart Ferenc (1885-1957) méltán híres tankönyvében írta, hogy a jogtörténetnek élő kapcsolatot kell tartani a jelennel, mert egyébként jogrégészetté válik. A megjegyzés nyilvánvalóan arra utal, hogy, tudományterületünk nem lehet a kuriózumok tudománya, művelőinek feladata sem kizárólag az eltűnt korok az eltűnt korok holt intézményeinek vizsgálata. A pesti egyetem jogtörténeti bölcsész-professzorának 1931-es nagy ívű programja szerint a jogtörténetnek olyan ténytudomány kell válnia, amely a jogot körülvevő – napjainkig ható eszményeket és a jogfejődést hosszabb távon befolyásoló kulturális tényezőket egyaránt figyelembe veszi. A program a jogtörténet tudományos jellegének erősítését, módszerének pontos körülhatárolását célozva támadta a hazai jogtörténet tudomány apologetikus szemléletét és túlhajtott nemzeti ideológiai nemzeti-ideológiai irányultságát."[10]

Bónis György (1914-1985) történész, jogtörténész, levéltáros, Kolozsváron és Budapesten egyetemi tanár, 1957-től levéltáros. Sokrétegű történészi működéséből témánk szempontjából kiemelhetők az alábbi publikációi: Magyar jogi néphagyományok (1939), Magyar törvény, magyar lélek (1942), Népi jogéletkutatás (1943), Jogtörténet és művelődéstörténet (1943), Népi szemlélet és jogalkotás (1948).[11]

---

[10] Stipta István: A jogi kultúrtörténet Magyarországon. In: Béli Gábor-Korsósné Delecasse Krisztina-Herger Csabáné (szerk.) Ut Juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Pécs, Publikon, 2016. 305-312.

[11] Bónis György a jogi kultúrtörténethez kapcsolódó kutatásainak, publikációinak legutóbbi értékelésére lásd: Nagy, Janka Teodóra: György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948) In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. 263-270.

Tárkány Szücs Ernő (1921-1984) komoly jogászi beosztásai mellett aktív néprajzkutató, a jogi néprajz és a jogtörténet művelője, az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának főmunkatársa, címzetes egyetemi tanár. Munkásságának eredményei a *"Die juridischen Volksbrauche der Eheschliessung bei den Ungarn"(1976),* a *„The Local Legal Customs in Europe" (1977)* nemzetközi téren is érdeklődést keltettek. Több mint 200 jogi és néprajzi publikációja közül példaként említhető a *„Mártély népi jogélete" (1944), a „Vásárhelyi testamentumok" (1961)* és a magyar jogi néprajzi kutatás mérföldkövét jelentő, méltán nagy hazai és külföldi elismerést aratott *„Magyar jogi népszokások" (1981, 2003)* összegző monográfia. Szellemi hagyatékának felvállalását jelenti, hogy a Szekszárdon 2011-ben megalakult interdiszciplináris és nemzetközi profilú kutatócsoport a „*Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport*" nevet viseli.[12]

11. A jogi kultúrtörténet elhatárolása és kölcsönhatásai más megközelítési szempontoktól

A jogi kultúrtörténet, a jogi kultúrák, a jog, mint kulturális értékhordozó, a jog, mint érték - mindezek annak a sokszínű fogalom-tartalomnak karakterisztikusan elkülönülő, nagy terjedelmű irodalommal kifejtett, önálló kimunkált területei, amelyeket a jog – kultúra – (történelem) fogalmak természetszerűen magukban rejtenek. Amikor ebben a munkában a jogi kultúrtörténetet vázoljuk fel, nem maradhat el a fenti megközelítési szempontoktól való elhatárolása. Ugyanakkor jelentős kölcsönhatást is megfigyelhetünk. A jogi kultúrtörténet a ma számára közvetített értékei is fellelhetők a modern jogi és politikai kultúra területén, a politikai érvelés retorikájában, vagy például a politikai architektúrában.

[12] Részletesen: Nagy Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011-2016). In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2016. 388-399. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.)

12. Hozzárendelt kulturális szövegek, tárgyak, rítusok, szimbólumok

A jogi kultúrtörténet, a jog és a hatalom világából kiindulva, annak intézményi, szervezeti, eljárási és személyi elemeihez rendel a kultúra világában szövegeket, tárgyakat, rítusokat, szimbólumokat. Ezek ugyanakkor a korszak és a régió anyagi és szellemi kultúrájának részei, természetesen jogi és hatalmi szempontból minősülő részei. A jogi kultúrák felépítésének belső rendező elvei, sajátos jogforrási rendszerük, speciális eljárásaik, jogi értékpreferenciájuk, karakterisztikus jogászrendjük – vagyis típusként, alváltozatként megjelenő sajátosságaik, eltérő jogi kulturális egységekként jelenítik meg őket.[13] A makroszkopikus felosztások itt tovább bontandók[14] – már csak azért is, mert a közös történeti, jogi-politikai örökség hasonló, a modifikációk és a markáns eltérések pedig a jogi kultúrtörténet megjelenési formáinál szintén eltéréseket eredményezhetnek.

13. Társadalmi értékek érvényre juttatása

A jog társadalmi értékek érvényre juttatója. Belső törvényszerűségei révén szabályainak csiszolt, eljárásainak hatékony volta, humánus vagy antihumánus jellege, általában jogpolitikája alapján, saját, bonyolult rendszerének önmagában való értékelésére is lehetőséget ad.[15] Könnyű belátni, hogy a fenti szempontnak –

[13] Vö: Szabadfalvi József: A jog mint történeti-kulturális fenomén. In: Szabadfalvi József (szerk.) Ius humanum=Ember alkotta. Műhelytanulmányok. Miskolc, 2001. 93-111.; Visegrády Antal: Jogi kultúra, jogelmélet, joggyakorlat. Budapest, Aula, 2003. Összehasonlító jellegű dokumentáció – Varga Csaba: Összehasonlító jogi kultúrák. Budapest, 2000. Fejlődéstörténeti kialakítottságú – Horváth Pál: A jogi kultúrák fejlődéstörténete. Budapest, 2000. Konkrét időben vizsgálódik – Rácz Lajos: A hatalomkorlátozás tendenciái a magyar politikai jogi kultúrában. In: Mezey Barna (szerk.): Hatalommegosztás és jogállamiság. Budapest, 1998. 57-58. és Nagyné Szegvári Katalin: Az 1848-as magyar forradalom és az európai jogi kultúra. Jogtudományi Közlöny 1998/7-8. 221-226.

[14] Az angolszász-kontinentális kategóriák tovább differenciálandók.

[15] Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól. Jura 2002/1. 5-20.

bár nem egyszer áttételes, időben megkésett, esetleg a későbbi korszakba áthúzódó és sokszor manipulatív – megjelenését a jogi és politikai kultúrtörténet világában is tetten érhetjük.[16]

II. Jogi kultúrtörténeti tárgyú publikációk

A fenti általános megjegyzések után a magam 1982-2016 közötti esztendőkben megjelent, mintegy negyven jogi kultúrtörténeti publikációját kívánom alaposabban elemezni. Az irodalmi munkásság részletes rögzítése igen fontos a szerző és a szakmai publikációs regiszter szempontjából.

1. Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe (Dialog Campus, Pécs, 2004.)

A monográfia az addig megjelent tanulmányok összegzése. Tartalmát tekintve a kötet a jogi kultúrtörténet körvonalainak és területeinek meghatározása után az alábbiak szerit tagozódik. 1. A szuverén hatalom jogi kultúrtörténeti ábrázolása. A koronázás jogi kultúrtörténete. Az uralkodói (államfői) eskük. A hatalom kitüntetései polgárainak. A nemzeti és állami jelképek és ünnepek. A törvényhozás jogi kultúrtörténete. Az önkormányzatok jogi kultúrtörténeti világa. A rendészet és a jogi kultúrtörténet. Az állam szolgái. 2. Bűn és bűnhődés. A bűnös cselekedetek. A büntetőeljárás. A büntetések. A vesztőhely és a hóhér. A „szegény bűnös" útban a vesztőhely felé. 3. A magánjog és az üzleti élet jogi kultúrtörténete. Házasság – család – személyi állapot. A magánjogi ügyletek oklevéltani gyökerei. A jogi stílus a kontraktusok világában. A végső akarat okiratai: a

[16] Az állam fegyveres erejének szimbólumai esetében kiváló szovjet példát hoz a II. világháború idejéből Békési László: Az orosz/szovjet katonai szimbólumok változásai. In: Jel-kép 2002/4. 67-74.; Békési László: Cári időkből visszatérő patrióta, nacionalista elemek és szimbólumok a Nagy Honvédő Háború idején. (Ms.) Budapest, 2003.

testamentumok. A pénzügyek világa. 4. Az igazságszolgáltatás jogi kultúrtörténete részben az igazságszolgáltatás jelképei, az igazságszolgáltatás színhelyei és tárgyi kultúrája mellett az igazságszolgáltatás „szent szövegei", pl. bírói esküszövegek kerülnek bemutatásra. A jogászrend jelentős szereplői a prókátorok a jogi kultúrtörténetben. 5. A háborúk, a követségek és békekötések is megjelennek a jogi kultúrtörténet tükrében. Feltűnik a háború és a győzelem arca, az állam fegyveres erejének szimbólumai az építészetben és az egyenruhák hatalmi szimbolikája. Gazdag képi és szövegvilága van a katonai kitüntetések kultúrtörténetének, a katonai eskünek, hadijelvényeknek. A katonai bűncselekmények és a fegyelmezés joga, benne a közlegény életérzése. 6. Külön világ a diplomácia, a diplomaták, a követségek, hadüzenetek és békekötések világa. 7. A közemberek mindennapjait, a hatalomhoz való viszonyulást hozza közel az alattvalók a jogi kultúrtörténetben fejezet. Az alattvaló a maga körében egyrészt a rendtartó falu, benne az agrárközösségek célszerű rendje. A céhek világát gazdag képi és szövegvilág hozza közel a mai olvasóhoz.

2. Összegző tanulmányok

2000 és 2014 között 4, a jogi kultúrtörténeti munkásságom adott szakaszára vonatkozó, átfogóan regisztráló, összegző tanulmányom jelent meg*: A jogi kultúra holdudvara (2000), Die Grundzüge der Rechtskulturgeschichte in Ungarn um die Jahrtausendwende (2002), Jogi kultúra, jogi szimbolika és rítusok (2006), A jogi kultúrtörténet a Pécsi műhelyben (2014).*

3. A jogi stílussal kapcsolatos művek

A legkedveltebb téma, az egyéni, de bizonyára a jogi kultúrtörténeti szakmai témaválasztásnál a stílus jogi kultúrtörténete. Itt teremthető a legjobb minőségű kapcsolat a

levéltári forrásokkal. A jogi stílus vizsgálatánál volt a hazai jogi kultúrtörténet kialakulása leginkább megfigyelhető. A szerző publikációi ebben a körben: *Jogi kultúrtörténeti szövegek a tradíció és a modern határán (2009), „Valahányszor a nemzet alkotmányos életfájára az irtó bárd nehezedett… Politikai stílusunk 1860/1861. (2006). Kérvénykultúránk jogtörténeti gyökerei. (2001), Jogi stílusunk kultúrtörténeti gyökereiről. (1996), Méltóságod lábainál azért hullok térdre. Fogvatartottak kérvényezési szokásai a Bach-korszak elején. (1986), A Népköztársaság nevében! Adalékok az ítéleti praeambulumhoz. (1982)* A társszerzővel, Kengyel Miklós kollégámmal bizonyos tekintetben ekkor voltunk alapítói atyái a jogi kultúrtörténetnek, ez az új nézőpont azonban hosszabb idő elteltével vert csak gyökeret az 1990-es években.

4. A haditengerészet

A haditengerészet jogi kultúrtörténetével összefüggésben négy tanulmányt írtam. *Tengeralattjárók (2016), Hadihajónevek a tengeri hatalom szimbólumrendszerében (2011), Az osztrák-magyar haditengerészet jelképeiről (2011), A császári és királyi haditengerészet jelképei, jogtörténeti háttérrel (2007).* A haditengerészeti kultúrtörténeti munkák bázisirodalmának biztosításánál a zömmel idegen nyelvű forrásokat kellett egy, mondhatni alapozó jellegű „haditengerészeti kiskönyvtár" kiépítésével, sokszor éveken át tartó gyűjtőmunkával felderíteni. A kultúrtörténeti megközelítésen kívül a haditechnikai alapismeretek, a tengeri politika és a tengeri hadviselés alapelemeiben való jártasság, nemkülönben az admirálisok életrajza és a tengeri csaták ismerete is megkívántatik. Az utóbbi években a magyar források már nagyobb terjedelemben a témával foglalkozók rendelkezésre állnak.

5. A hegyközség és bora

A hegyközségek viszonyai, a rendtartások, a borminőség biztosításának, szabályozásának kultúrtörténeti bemutatása előzetes ismereteket feltételez a borvidéken, a terepen. A tájadottságok miatt a szekszárdi borvidék ezt kiválóan biztosította, s egyben rögzíthetjük, hogy ennek a témaválasztásnak a kidolgozása mindig nagy népszerűséget biztosított a kiadott köteteknek, s benne tanulmányaimnak: *Hegyközségek bora (2011), A szőlőskertek (jogi) kultúrtörténeti dicsérete (2009), Hegyközségek jogtörténeti szemmel (Egy tradicionális agrárszervezet máig tartó fejlődési ívéről) (2007).*

6. A városi önkormányzatok jogi kultúrtörténete

Egész pályám során behatóan foglalkoztam az önkormányzatok jogtörténetével, így legtöbbet idézett könyvemben is: *Magyar városi önkormányzatok 1848-1918 (1992)*. A kultúrtörténeti érdeklődés és kutatás később teljesedett ki ebben a témában: *A magyar városok jogtörténeti értékeiről (2010), A pécsi városi önkormányzat kultúrtörténet a kultúrtörténete a 19-20. században (1996), Az önkormányzatok története és kultúrtörténete (1996).*

7. A jogtörténet tárgyi világa

Az épített jogi környezet a hatalom és az igazságszolgáltatás méltóságteljes jelképe. Nemzetközi konferencián elhangzott előadásom: *Die Architektur des Parlamentarismus in der Rechtskulturgeschichte. (2003)*. (A megelőző, megalapozó tanulmány: Architektúra a jogi kultúrtörténetben (2002). Az épületek, tárgyalótermek berendezése, díszítése is méltóságot sugallt. Ennek jó példája a sas szimbóluma. Publikációimban ismételten foglalkoztam ezzel. *Egy hatalmi jelkép kultúrtörténeti gyökerei: A sas (1994), Der Adler als Machtsymbol (2007)*.

8. Történelmi események, forradalmak, szabadságharc, kiegyezés kultúrtörténete

A jeles történelmi évfordulók jogi kultúrtörténeti kidolgozása méltó feladat. A 19. század derekát vizsgálva számos inspiráció éri a jogtörténészt, ezek között 1848-49. Tanulmányaim: *Über das Symbolsystem der ungarischen Revolutionen und Freiheitskämpfe (2007). A forradalmak és szabadságharcok jelképeiről (2006), A dualizmus jogi kultúrtörténeti lenyomatai. (2007), Állami ceremóniák és rítusok a dualizmus korában. (2007)*. A nemzeti történeti események aktuális évfordulói alkalmával a téma iránti érdeklődés és a megszülető munkák eredményeként a szakirodalom is jelentősen bővül. A tapasztalat szerint a jogi kultúrtörténeti műveket fokozott érdeklődés kíséri, nem ritkán az aktuális politikum részéről is.

9. Jogtörténeti fogalmak jogi kultúrtörténeti háttere

Az alábbi írások az általános köztörténetíráson alapjain az egyetemes jogtörténetírás közjogi forrásait mintegy speciális alapozásként figyelembe véve, a jogi kultúrtörténet elemeinek gondos felhasználásával készültek. A kidolgozás minőségét jelzi a megállapítások jogi kultúrtörténeti forrásszövegekkel történő bőséges, részletező alátámasztása. *Tradicionális jogi értékek – modern alkotmányos értékek. Alapvonulatok (2005), Traditionalle Wertordnung in Európa und die Wertordnung der Aufklärung in der Konstituirung der Staaten (2004), Tradition und Reform: Politische Argumentation in den Jahrzehnten des ungarischen Reformzeitalter (2002), Europäische Rechtskultur im ungarischen Parlament des 19. Jahrhundert (2001).*

10. Közjogtörténet

A közjogtörténet, kormányzat (különösen az alkotmányjog, közigazgatási jog, közszolgálat joganyaga) elemzése, a közhivatalnoki személyzet alapul vétele ugyancsak felkerülhet a jogi kultúrtörténetész publikációinak palettájára. Ennek példaanyagát jelentik az alábbi publikációk: *Joghistóriai mozaikkövek a kormányzatról és a közszolgálatról (2008), A polgári korszak igazságügy-miniszterei és az európai jogi kultúra (2003)*.

11. A Klimó-könyvtár német szakirodalma

A pécsi Klimó könyvtár páratlanul gazdag könyvanyagának jogi kultúrtörténeti részeit – elsősorban a német jogi kultúrához kapcsolódó kiadványait – ismertetem tanulmányomban: *Az újkori német jogi kultúra szakirodalma a Pécs Püspöki Könyvtárban a XIX. század közepéig (2001*).

12. Szakrális elemek

A *Szakrális elemek a jogi kultúrtörténetben (2016)* című publikáció fontos a szerző az OTKA-pályázat keretében vállalt összegzése szempontjából éppúgy, mint a legutóbbi jogi kultúrtörténeti írások számbavétele. A szakrális kultúra több ponton kapcsolódik a jogi kultúrtörténethez. Elegendő itt utalni Rudolf Pfleiderer először 1898-ban Ulmban Die Attribute der Heiligen (Ein Alphabetisches Nachschlagebuch zum Verständnis kirchlicher Kunstwerke) címmel megjelent (Heinrich Kerler Verlags-Conto) megjelent alapmunkájára, amely a szentek azonosítását teszi lehetővé a viselt tárgyi attributumok alapján. A jogi kultúrtörténet körébe tartozik az is, hogy máig él szent Ivó, a jogászok védőszentje tisztelete.

13. Vizuális források

Forrástani megjegyzések, módszertani megállapítások számos publikációmban a textusba ágyazva is megtalálhatók. Kiemelten módszertani tárgyú e témakörben Nagy Janka Teodórával közösen írt tanulmányunk: *A jogi kultúrtörténet vizuális néprajzi forrásai. (1999)*

III. A jogi kultúrtörténet fejlődési irányai

Elméleti elemzést kaptunk legutóbb *Stipta István tollából „A jogi kultúrtörténet Magyarországon"* című tanulmányában az *Ut juris ordo exigit* című ünnepi tanulmánykötetben. Stipta István méltatja a jubiláns úttörő szerepét, de hangsúlyozza, hogy az egész jogtörténeti szakma nyitottá vált a jogi kultúrtörténet iránt a következő évtizedben.

Különösen fontosnak tartja Mezey Barna, hogy a szimbólumok vizsgálata számára új utakat nyíljanak, ahogy ez az alábbi kötetben történt: *A szimbólumok üzenete. Jogi kultúrajelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak. (szerkesztette: Mezey Barna Budapest, 2011.)* A műben megjelenő jogi kultúrtörténeti tanulmányok tematikája is informatív jellegű, ha áttekintjük: Balogh Judit: *Fattyak, potyagyerekek, orozva költek.* A törvénytelen gyerekek a magyar jogtörténetben; Bató Szilvia: A halálbüntetés és Kossuth Pesti Hírlapja (1841-1844); Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogi tartalmat megtestesítő tárgyak és funkciójuk a jászkun társadalomban; Beke-Martos Judit: A protokoll hídja a jog és a szimbolika pillérei között; Berényi Iván: A vörös-ezüst sávozat és Aragónia; Béli Gábor: Az eskütétel sajátos módjai a középkori Magyarországon; Bódiné Beliznai Kinga: Ruházat és jelképek; Bónis Péter: Az ausztriai polgári törvénykönyv szimbolikus jelentése a magyar jogtörténetben; Décsey Sándor: Zászlógyalázási per (1956); Föglein Gizella: A nemzetiségi-kisebbségi szervezetek névszimbolikája Magyarországon (1945-1969); G. Etényi Nóra: Az európai balett, a küzdőtér és a laboratórium; Gosztonyi

Gergely: a (média)szabadság kis körei; Homoki-Nagy Mária: A beiktatás; Horváth Attila: A hatalom ünnepe – az ünnep hatalma; Jany János: Szimbólumok a keleti jogi kultúrákban; Kabódi Csaba: A börtön jelképes funkciói; Kajtár István: Hadihajónevek a tengeri hatalom szimbólumrendszerében; Karácsony András-Techet Péter: Idő és jog; Kardos Gábor: A nemzetközi jog mint szimbólum és eljárás; Koncz Ibolya Katalin: A néphittől a boszorkányfogalom jogtörténeti meghatározásáig; Máthé Gábor: A szent Korona–eszme; Mezey Barna: A börtönarchitektúra szimbólumai; Nagy Janka Teodóra: Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz; Nótári Tamás: Kora középkori missziós politika és okirathasználat; P. Szabó Béla: A hétszemélyes tábla ülésszakának megnyitásával kapcsolatos ceremónia a 18. század második felében; Pandula Attila: Fejezetek az „árpádsávos" zászló és lobogó történetéből; Pap András László: Határok és szabad mozgás; Pálvölgyi Balázs: Kontraszt: a nem közveszélyes elmebetegek ápolási telepeinek ideája és a községi ápolás valósága a dualizmusban; Peres Zsuzsanna: „Adjunk neki serleget a hőstettéért"; Schweitzer Gábor: A peleskei nótáriustól a falu jegyzőjéig; Suba János: Az állam szuverenitásának jelképe a földrajzi térben: az államhatár határjelei; Szádeczky-Kardos Irma: A honfoglalás politikai szimbolikája; Szigeti Magdolna: Hatalmi berendezkedés és hatalmi szimbólumok a Német Demokratikus Köztársaságban; Takács Péter: Az elfeledett „Jogtudomány"; Varga Norbert: Az Osztrák-Magyar Monarchia középcímere; Vitek Gábor: „Dignaremur comitatibus arma atque sigillum dare" (A magyar vármegyék hitelelesítési gyakorlatának történeti ciklusai a jogalkotás tükrében); Völgyesei Levente: A városok hatalmi szimbolikája.

Azért volt érdemes részletesen ismertetni a fenti kötet tanulmányait, mert egyértelműen bizonyítják azt az örvendetes tényt, hogy a jogi kultúrtörténet meghonosodása a magyar jogtörténeti/jogi kultúrában a közelmúlt éveiben komoly eredményeket hozott. A jogtörténész szakma szinte egésze, minden nemzedéke fogékonynak bizonyult műveléséhez, ez pedig komoly publikációs eredményekkel járt. Az is figyelmet érdemel, hogy az alapdiszciplínájuk szerint hivatásos jogtörté-

nészek mellett kiváló tanulmányokkal jelentkezett számos, a jogtörténetet nem főállásként művelő jogász, történész is. A kötet műfaji, és témagazdagságát ez tovább bővítette.

Megállapításunkat a fenti gyűjteményes köteten túl monográfiák is igazolják, melyek közül kiemelendő Bódiné *Beliznai Kinga* monográfiája: *A bíbor méltóság, a sárga árulás. Szimbólumok és rituálék a jogtörténetben. (2014).* A szerző anyaga összehasonlító jellegét példásan kezeli, az illusztrált eszközvilág szervesen kerül beépítésre. *Beke-Martos Judit: Állami legitimációs eljárások és államfői jogkör 1867-1918 között. Az amerikai köztársasági és a magyar monarchikus államfői hatalom átruházási processzusok és a ceremoniális legitimáció összehasonlító jogtörténeti elemzése. (2012)* kötetében a szerző a címben feltüntetett nemzetközi összehasonlítást kiválóan oldotta meg.

Öröm szemlélni az utóbbi években a jogi kultúrtörténet felvirágzását. A jogi kultúrtörténet irodalma a kezdeti figyelemfelhívást követően tovább gyarapodott, ahogy a jogtörténész szakma egésze munkálkodott a „kisdiszcplina" minél teljesebb kiépítésén.[17] Ebben Mezey Barna professzornak meghatározó szerepe és elvitathatatlan érdeme van. Azon túlmenően, hogy évtizedeken keresztül megszakítás nélkül publikált a jogi kultúrtörténet tárgykörében,[18] szervező tehetsége, különösen szerkesztőként a kötet-összeállításokkal folyamatosan előrevitte a formálódó jogi kultúrtörténet diszcip-

[17] Rendkívül fontos volt ebből a szempontból is Homoki-Nagy Mária a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kutatócsoport alakulóülésén elhangzott módszertani előadása, majd megjelent tanulmánya. Homoki-Nagy Mária: Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 135-151. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.)

[18] Publikációinak száma imponáló. Mégis, kiterjedt témái mellett képes súlypontok racionális képzésére. Ezt bizonyítja „A fenyítőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában" c. kötete (Budapest, 2012). A monográfia alapul vett forrásjegyzékében a szerző által felhasznált saját műveinek száma 1990 és 2011 közötti intervallumban 10, köztük két munka (2006, 2007) szimbolikai irányultságú.

lína fejlődését. Gyülekezési pontot, megjelenési fórumot biztosított a jogi kultúrtörténet jogtörténész és csatlakozó szerzői számára. Kiemelhető ezek közül: *Mezey Barna (szerk.): Jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok. Budapest, 2006. /Bibliothecha Iuridica. Acta Congressum 14./; Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.): Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből. Budapest, 2009. Mezey Barna (szerk.): A szimbólumok üzenete. A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak. Budapest, 2011.ELTE Eötvös Kiadó ELTE Jogi Kari Tudomány 14*.

Mezey professzor egy, a jogi diszciplina továbbfejlődése szempontjából eléggé fel nem értékelhető állandó szerkesztői tulajdonsága: a terjedelmes kötetelőszavakban a kijavítandó magyar szakmai látlelet rögzítése, majd a következő gyűjteményben a kiegészítés szerepeltetése. Stipta István 2016-os figyelemreméltó jogi kultúrtörténeti alapozó munkájában ezt az alábbiakban foglalja összekerül összefoglalásra: ”Mezey Barna az első hazai szimbólum-kötet szerkesztői előszavában utalt rá, hogy a magyar jogtörténet-tudomány eddig kevés figyelmet szentelt a jog szimbolikus elemeinek vizsgálatára … sem a magyar jogi szimbolika, sem a hatalmi jelképrendszer, sem pedig a jogi ikonográfia nem tudhat magának gazdag irodalmat … az 1998-as „Magyar művelődéstörténet a jogélettel szinte periférikusan foglalkozott. Mezey szerint nyugaton „a jogi műveltség vizsgálatai nem szűkültek le az olvasottság és a tudományosság elemzésére, kiterjedtek a jogi szimbólumok, a jogi szimbólumok, a jogi nyelv, a népi jogélet legkülönfélébb területeire”. Ma is kapcsolatban állnak a szépirodalommal és a népköltészettel … példaként említése kerülnek a Justitia-ábrázolások, a jogi szakmunkák táblaképeinek elemzése, a jogi ikonográfia, jogrégészeti kutatások, a jogszolgáltatási szimbólumok történeti vizsgálata, a jogi ceremóniák története, a népköltészet és a jogi jelenségek kapcsolata.” Mezey az olvasó benyomása alapját kiváló ismerője a nyugati jogi kultúrtörténeti helyzetnek. Annál „fájdalmasabb” a jogtörténetben a 2006-os

„hiánylista", ahogy Stipta István 2016-ban a jogtörténész szakma emlékezetébe visszaidézte azt.[19] Mezey professzor a jogi kultúrtörténeti látleletet abszolút precízen tudta rögzíteni. A 2011-ben megjelent „Szimbólumkötetben" arról számolhatott be, hogy a hatalmi és jogi szimbolika a hatalmas szakirodalommal bíró szimbólumtudomány jól körülhatárolható belső tartománya lett. A kötet különleges értéke, hogy a hazai történészek, levéltárosok, jogfilozófusok, politológusok és jogtörténészek összefogásának eredményeként született meg.

Ugyancsak nagy jelentőségű, hogy Stipta István tollából 2016-ban megjelent az első hazai jogi kultúrtörténeti diszciplína-történeti tanulmány „A jogi kultúrtörténet Magyarországon,"[20] amely kiválóan mutatja be a hazai jogi kultúrtörténet tudományterület keletkezését, kitér egyes műfajainak, így a magyar szimbolika létrejöttének körülményeire, utal meghatározó alakjaira és műveikre. A tanulmány nélkülözhetetlen a magyar jogi kultúrtörténeti diszciplína alapjainak megismeréséhez.

[19] A *„magyar jogtörténet-tudományban szinte teljesen hiányzott a jogi szimbólumok és ítélkezési szokások vizsgálata. Nem születtek tanulmányok a jogi hatalmi jelvények a pálca, a jogar, a talár kérdésében. Alig akadt írás a törvénykezési szokásokról, az ítélkező helyekről, berendezésekről, törvényfáról, pellengérről. Váratott magára a jogi közmondások szakmai feldolgozása, egyoldalú maradt a néprajz és a jog találkozási pontjainak ábrázolása. A jogi szaknyelv kérdéseinek világából születtek figyelemreméltó művek Kovács Ferenc, Szádeczky-Kardos Irma és a jogi szimbolika területéről Kajtár István és Rácz Lajos tollából, Ezek azonban nem pótolhatták a művelődéstörténeti tablón látható fehér foltokat.*" Stipta István 2016.

[20] Stipta István: A jogi kultúrtörténet Magyarországon. In: Ut Juris ordo exigit 2016. 305-312. p.

Forrásközlés I.

Ajánlások egy jogi kultúrtörténeti bibliográfiához

A szimbólumok üzenete. A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak (szerk.: Mezey Barna), Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkun autonómia, Szeged, 2005.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkun Kerület közigazgatása 1745–1848. Szolnok, 1996.

Bánkiné Molnár Erzsébet: Nemesi közbirtokosságok a Kővárvidéken, Kecskemét, 2007.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A szokásjog helye és szerepe a Jászkun Kerület organizált társadalmában. In: Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz-Jogi kultúrtörténet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 97-108.

Bánkiné Molnár Erzsébet: Földadta sors. Népélet a Jászkunságban (1745–1848). Jászberény, 2012.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun kerületben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd, 2016. 13-31. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.)

Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd, 2017. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.)

Bárány Kinga: Fejezetek a kérvényezési kultúra köréből. Szakdolgozat. Pécs, 1998. [Kézirat]

Bartal, Mónika: „Die Frau in der Strafrechtsgeschichte". Szemináriumi dolgozat. Pécs, 1994. [Kézirat];

Beke-Martos Judit: Állami legitimációs eljárások és államfői jogkör 1867–1918. PhD dolgozat. Budapest, 2011. [Kézirat]

Berta Árpád–Homoki-Nagy Mária: Egy török eredetű magyar jogtörténeti terminus. Mikola konferencia. 2002. Szeged.

Bódiné Beliznai Kinga: Szimbólumok és rituálék a jogtörténetben. PhD dolgozat, Budapest, 2011. [Kézirat]

Bódiné Beliznai Kinga: A bíbor méltóság, a sárga árulás. Balassi Kiadó, Budapest, 2014.

Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. PhD disszertáció tézisei. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2010.

Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. (Néprajzi értekezések 5.)

Bognár Szabina-Homoki-Nagy Mária-Nagy Janka Teodóra: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. Budapest, 2017. 101-130.

Bónis György: Künssberg, Eberhard von: Flurnamen und Rechtsgeschichte. Weimar, 1936. Századok, 1938. 399–400.

Bónis György: Riasanovsky, V. A.: Customary law of the Mongol tribes: Mongols, Buriats, Kalmucks. Harbin, 1928. (Memoirs of the Faculty of Law in Harbin, 8.). Századok, 1933. 326–329.

Bónis György: Schwerin, Claudius von: Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte. München, Leipzig, 1934. Századok, 1938. 70–72.

Czövek István: Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások. (Kelemen Imre munkája szerint). Pest, 1822.

Cseténi Tünde: Címerek Veszprém vármegyére reflektálva. Szakdolgozat. Pécs, 2007. [Kézirat]

Delacasse Krisztina: „Recht in der rechtlichen Karikatur". Szemináriumi dolgozat. Pécs, 1992. [Kézirat]

Dömötör Tekla: Magyar népszokások. Budapest, 1983.

Duna-Tisza közi mezővárosi végrendeletek 1738–1847. Kemény János (szerk.) Kecskemét, 2005.

Dundes, Alan – Dundes Renteln, Alison: Folk Law. I–II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta. New York–London, 1994.

Frank Ignácz: A közigazság törvénye Magyarhonban. I. Pest, 1845.

Hermann Ottó: A magyar pásztorok nyelvkincse. Budapest, 1914.

Hoffmann Tamás: Tárkány Szücs Ernő tudományos életrajza. Artes Populares. A Folklore Tanszék Évkönyve, 12. Budapest, 1985. 323.

Homoki-Nagy Mária: A szabad költözködési jog bitosítása Magyarországon. Acta Jur. et Pol. Tom. LV. Fasc. 10. Szeged, 1999. 121–131.

Homoki-Nagy Mária: Adás-vétel a 18-19. századi vásárokban. In: Vásárok Világa III. Szekszárd. 2008. 73–96. p.

Homoki-Nagy Mária: Amiről egy végrendelet mesél. Acta Jur. et Pol. Tom. LXV. Fasc. 33. Szeged, 2004. 617–633., 383–405.

Homoki-Nagy Mária: Az okozott kárért való helytállás a jobbágyparasztság mindennapjainak joggyakorlatában. In: Jogi néprajzjogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 383–405.

Homoki-Nagy Mária: Egyes szerződési típusok a dél-alföldi mezővárosok joggyakorlatában. Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, LXIII.8. 2003. 3–66.

Homoki-Nagy Mária: Gondolatok a parasztpolgár tulajdon- és birtokviszonyairól a 18-19. században Szentesen. Acta Jur et Pol. Tom. XLVIII. Fasc. 8. Szeged, 1996. 101–114.

Homoki-Nagy Mária: Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd, 2014. 135-151. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.)

Homoki-Nagy Mária: Az erkölcs, a jog és az igazság viszonya délalföldi mezővárosok életében. Egy szentesi per tanulságai. In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. 2014.141-158.

Homoki-Nagy Mária: A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd, 2016. 165-175. p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.)

Homoki-Nagy Mária: *„A törvényes igazság kiszolgáltatása végett…"* In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Pécs: ID Research Kft/ Publikon Kiadó, 2016. 95-104.

Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem…" Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. Szekszárd, PTE KPVK, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.)

Horváth József: Győri végrendeletek a 17. századból. I-III. Győr, 1995–1997.

Imreh István: Erdélyi eleink emlékezete (1550–1850). Budapest–Kolozsvár, 1999.

Jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok. Mezey Barna (szerk.) Budapest, Gondolat kiadó, 2006.

Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009.

Kajtár István–Nagy Janka Teodóra: Gernot Kocher: Zeichen und Symbole des Rechts. Eine historische Ikonographie. Ethnographia, 1999. 110. 2. 516–519.

Kajtár István–Szekeres Róbert: „Riten und Symbole in der Europäischen Rechtsgeschichte – Aufbau eines Seminars." Pécs, 1999. [Kézirat].

Kajtár István: „…valahányszor e nemzet alkotmányos életfájára az irtó bárd nehezedett…" Politikai stílusunk 186/61-ben. In: Emlékkönyv Fülöp Miklós születésének ötvenedik évfordulójára (Andrássy György–Nemessányi Zoltán–Varga Tamás (szerk.) Pécs, PTE ÁJK, 2006. 131–144.

Kajtár István: „Die Selbstverwaltungen und die rechtliche Ikonographie" Pécs, 1992. [Kézirat].

Kajtár István: „Méltóságod lábainál azért hullok térdre." Fogvatartottak kérvényezési szokásai a Bach-korszak elején. In: Studia juvenum Seria juridica 3. Kengyel Miklós (szerk.) Pécs, JPTE ÁJK, 1986. 69–81.

Kajtár István: „Zeichen der Macht und des Rechts in der neueren ungarischen Rechtsgeschichte" Pécs–Graz, 1995. [Kézirat];

Kajtár István: A császári és királyi haditengerészet jelképei – jogtörténeti háttérrel. Jura, 2007. 2. 184–188.

Kajtár István: A dualizmus jogi kultúrtörténeti lenyomata. Jogtörténeti Szemle, 2007. 3. 24–31.

Kajtár István: A forradalmak és szabadságharcok jelképeiről. In: Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára. Ádám Antal–Cseresznyés Ferenc–Kajtár István (szerk.) Pécs, PTE ÁJK, 2006. 217–227.

Kajtár István: A jog kulturális holdudvara. Iskolakultúra, 2000. I. 3–8.

Kajtár István: A szőlőskertek (jogi) kultúrtörténeti dicsérete. In: Ünnepi tanulmányok Móró Mária Anna tiszteletére (szerk.: Ko-

kovinai Szabina – Pohánka Éva). (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 8.) Pécs, 2009. 137–145.

Kajtár István: Állami ceremóniák és rítusok a dualizmus korában. Jogtörténeti Szemle, 2007. Különszám. 5–15.

Kajtár István: Architektúra a jogi kultúrtörténetben. Jura, 2002. 2. 35–44.

Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe. (Institutiones Juris). Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2004.

Kajtár István: Der Adler als Machtsymbol. In: Zur Geschichte des Rechts. Festschrift für Gernot Kocher zum 65. Geburtstag Graz (Hrsg.: Steppan, Markus–Gebhardt, Helmut). (Grazer Rechtswissenschaftliche Studien 61.), Leykam, 2006. 197–204.

Kajtár István: Die Architektur des Parlamentarismus in der Rechtskulturgeschichte. Parliaments, estates and representation, 2003. 23. 89–96.

Kajtár István: Die Grundzüge der Rechtskulturgeschichte in Ungarn um die Jahrtausendwende. In: Festschrift für Gernot Kocher zum 60. Geburtstag (Hrsg.: Valentinisch, Helfried – Steppan, Markus). Graz, Leykam, 131–147.

Kajtár István: Egy hatalmi jelkép kultúrtörténeti gyökerei – a sas. Jura, 1994. 2. 11–17.

Kajtár István: Hadihajónevek a tengeri hatalom szimbólumrendszerében. In: A szimbólumok üzenete: A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak. Mezey Barna (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 255–267.

Kajtár István: Ikonográfia – ikonológia („Előétel" jövendő jogászok és jogtörténészek számára). Jura, 1998. 1. 1–4.

Kajtár István: Jogi kultúrtörténeti szövegek a tradíció és a modern határán. In: Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet: Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből. Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 47–62.

Kajtár István: Jogi stílusunk kultúrtörténeti gyökereiről. In: Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére. Hamza Gábor–Kajtár István–Zlinszky János (szerk.) (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 123.). Pécs, JPTE ÁJK, 1996. 124–132.

Kajtár István: Kérvénykultúránk jogtörténeti gyökerei. Jura, 2001. 1. 123–127.

Kajtár István: Machtsymbole auf der See. (Ein Geschichtlicher Beitrag zur Namengebung der Kriegsschiffe). In: Rechtsgeschichte: Gedanken für Gegenwart und Zukunft (Hrg.: Szekeres, Róbert) (A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai. 8. sz.). Pécs, 2005. 46–67.

Kajtár István: Unterricht der rechtlichen Kulturgeschichte in Pécs. In: Zusammenarbeit der Grazer und der Pécser Rechtshistoriker (Hrsg.: Szekeres, Róbert). (A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 5.) Pécs, PTE ÁJK, 2000. 36–40.

Kajtár István: Über das Symbolsystem der ungarischen Revolutionen und Freiheitskämpfe. In: Recht ohne Grenzen. Festschrift zum 15. Jubileum der Zusammenarbeit der Grazer und Pécser Rechtshistoriker (Hrsg.: Herger, Eszter Cs. – Korsósné, Delacesse Krisztina – Steppen, Markus – Szekeres, Róbert). Pécs, PTE Jogtörténeti Tanszék, 2007. 49–62.

Katona Imre: Tárkány Szücs Ernő (Hódmezővásárhely 1921. 10. 13.–Budapest 1984. 7. 20.) Nekrológ. Ethnographia, 1985. 397.

Kecskeméti testamentumok I–IV. Iványosi-Szabó Tibor (szerk.) Kecskemét, 2002–2004.

Kengyel Miklós: Az igazságszolgáltatás szimbólumai. Adalékok a jogi kultúrtörténethez. Tudományos Dialóg 1998. 2. 14–19.

Kengyel Miklós: Perkultúra. A bíróságok világa – a világ bíróságai. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011.

Kengyel Miklós: Perkultúra. Bíróságok, bírák, ügyfelek a nyolcvanas évek végén. Pécs, Dialog Campus, 1993.

Kengyel Miklós: Talárban és talár nélkül. (Öltözködési kultúra a tárgyalóteremben). Bírák Lapja, 1993. 3–4. 30–10. p.

Kengyel Miklós: Zeichen und Symbole in der Justiz. Antrittvorlesung 2003. Budapest, Andrássy Univ., 2004.

Király Eszter: „Machtsymbole in den Kirchengemeinden" Graz, 1995. [Kézirat]

Király Mária: „Symbole der Staatssystemwechsels in Ungarn". Graz, 1993. [Kézirat]

Király Mária: A házasságkötés formai kellékei. Pécs, 1994. [Kézirat]

Király, Eszter: Die Förmlichkeiten der Eheschliesszung in Mesopotamien und Israel in der Antike. Pécs, 1994 [Kézirat]

Kocher, Gernot: Szibólumok és jelek a jogban. Történeti ikonográfia. Fordította: Herger Csabáné (A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 11.) Pécs, PTE ÁJK, 2008.

Kocsis Gyula: Önigazgatás, közigazgatás. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom (szerk.: Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós). Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000. 585–595.

Kovács Béla Sándor: Jogi jelenségek Arany János műveiben. 2007. [Kézirat]

Kőfalvi Tamás: Büntető záradékok a pécsváradi konvent hiteleshelyi okleveleiben (1254-1526). Aetas, 2000. 1–2. sz.

Kőhegyi Mihály–Nagy Janka Teodóra: Bónis György és társai néphagyománykutatása Tápén III. (Forrásközlés). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Ethnographicae 4. Szeged, 2003. 233–246.

Kőhegyi Mihály–Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez. In: CUMANIA 14. Bárth János (szerk.) Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága,1997. 207–223.

Migend László: Utcanév-analízis/ Újpest. Pécs, 2003. [Kézirat]

Migend László: Ünnepi anzix avagy 1956 szimbolikájának mai továbbélése. Pécs, 2006. [Kézirat]

Nagy Janka Teodóra: A mezei rendőrségről. Jogszabály és népi jogalkalmazás, Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XVIII. 1992. 237–246.

Nagy Janka Teodóra: Az 1948/49-es szabadságharc emlékei a Tolna megyei néphagyományban. Új Dunatáj, 1998. 1. sz. 86–99.

Nagy Janka Teodóra: A tradicionális népi önkormányzatok jogtörténeti vizsgálata a Dél-Dunántúlon – különös tekintettel a föld- és faluközösségek felbomlásának időszakára. Szekszárd, 2002.

Nagy Janka Teodóra: A magyar joginéprajz-kutatás eredményei és alternatívái. In: Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 851–862.

Nagy Janka Teodóra: Processzusok, rituálék és szimbólumok a falusi tisztviselők körében a 18-19. században. In: Jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok. Mezey Barna (szerk.) Budapest, Gondolat kiadó, 2006. 230–249.

Nagy Janka Teodóra: Jogélet a két „vész" között (1781-1821). In: Makó néprajza. Tóth Ferenc (szerk.) Makó, 2008. 816–883.

Nagy Janka Teodóra: A jogi néprajz a hazai kutatások tükrében. In: Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből Mezey Barna–Nagy Janka Teodóra (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 83–95.

Nagy Janka Teodóra: European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In: Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History. Béli Gábor– Duchonová Diana–Fundarková Anna–Kajtár István–Peres Zsuzsanna (szerk.) Pécs–Bratislava, PTE Állam- és Jogtudományi Kar –Insitute of Slovak Academy of Sciences, 2011. 377–386.

Nagy Janka Teodóra: Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz. In: A szimbólumok üzenete. A jogi kultúra jelképei:

eljárások, szokások, formák és tárgyak. Mezey Barna (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 345–354.

Nagy Janka Teodóra: Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781-1821): Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult ügyes bajos állapotokról. Szekszárd, PTE Illyés Gyula Kar, 2012.

Nagy Janka Teodóra: A jogi néprajzi kutatások és az Ethnographia. Ethnographia, 2013. 3.sz. 297.

Nagy Janka Teodóra: A "híd-szerep" értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 45-56. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.)

Nagy Janka Teodóra: „ítéltetett Makó Város Bírája és Tanácsa által…" Normakövetés és normaszegés Makó népi jogéletében (1781-1821). In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. 123-139. (2014)

Nagy Janka Teodóra: A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939-1948). In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. 95-108. (2014)

Nagy Janka Teodóra: A „jó Rend" szabályai:a makói történeti népi jogéletkutatás, mint joginéprajzi kutatásmódszertani modell. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd, PTE KPVK 2016. 271-280. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.)

Nagy Janka Teodóra: A jogszokástól a jogszabályig: szabályozóváltás, értékőrzés és értékkonfliktus a családban. In: Mohay Tamás (szerk.) Nemzedék, szerep, érték: Családi kapcsolatok, szokásrend és értékváltások történeti alakulása a 20. században Budapest: ELTE BTK Néprajzi Intézete, 2016. 193-207.

Nagy, Janka Teodóra: György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948) In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.)

Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. 263-270.

Nagy Janka Teodóra: Adatok a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások legújabb eredményeihez egy új forráscsoport (Digital Database of Folk Law: DDFL) tükrében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.), PTE KPVK, Szekszárd, 2018. 171-182. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.)

Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. PTE KPVK, Szekszárd, 2018.

Nagy Ödön: Népi joghagyományok Havadon. Néprajzi Látóhatár, 1993. 4. sz. 21–39.

Paládi-Kovács Attila: Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban. In: Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, Akadémiai kiadó, 2003.

Pankasz, Anita: „Kleidungsgewohnheiten vor den ungarischen Gerichten in unseren Tagen". Szemináriumi dolgozat. Pécs–Graz, 1993, [Kézirat]

Peres Zsuzsanna: „Adjunk neki serleget a hőstettéért". In: A szimbólumok üzenete. A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak. Mezey Barna (szerk.) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 445–461.

Pomogyi László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kéziszótár. Budapest, M-érték Kiadó, 2008.

Rácz István: Debreceni végrendeletek 1595–1847. Debrecen, 1983.

Róna-Tas, András–Berta, Árpád: West old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarien. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2011.

Sárkány Mihály: A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós (szerk.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000. 29–66.

Simonné Tóth Mária Erzsébet: Háromfa község nevezetességei és hagyományainak, népszokásainak újjáéledése napjainkban. Szakdolgozat. Pécs, 2008. [Kézirat]

Simotics Barnabás: De executionibus (Szemelvények a halálbüntetés végrehajtásának emlékeiből a kezdetektől napjainkig). Szakdolgozat. Pécs, 1999. [Kézirat]

Snyder, Francis G.: Anthropology, Dispute Processes an Law. British Journal of Law&Society, 1992. 872.

Stamlerné Bodor Katalin: A somogyi betyárvilág a jogszokások és az igazságszolgáltatás tükrében. Szakdolgozat. Pécs, 2009. [Kézirat]

Szabó István: A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában. Budapest, MTA Kiadása, 1947.

Szabó, Péter: „Frau als Regent, Herrscher, Geliebte und als Mittel der Machtergreifung". OTDK dolgozat. Pécs, 1994. [Kézirat]

Szarka Elemér: Zászlók, címerek, kitüntetések, városi ünnepek, jelvények díszek, egyéb kellékek Baranya megye városainál. Szakdolgozat. Pécs, 1996. [Kézirat]

Szekeres Róbert–Molnár Renáta: Számok a jogban. Iskolakultúra, 1999. 7-8. 188-195.

Szilágyi Miklós: Gyűjtői naplófeljegyzések Zemplén megyei faluközösségekről. 1961–1962. A Hermann Ottó Múzeum évkönyve (XLIV.) 2005. 545–564.

Szilágyi Miklós: Törvények, szokásjog, jogszokás. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós (szerk.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000. 693–758.

Szlemenics Pál: Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény. Pozsony, 1823.

Szoldánné Pethő Ágnes: A kérvényezési kultúra 1848-tól napjainkig, különös tekintettel a rendészeti szervekhez érkezett kérelmekre, folyamodványokra. Szakdolgozat. Pécs, 2001. [Kézirat]

Tárkány Szücs Ernő: A bálványosváraljai falukutatótábor néprajzi munkája. Néprajzi Értesítő, 1943. 253.

Tárkány Szücs Ernő: Jogszokás-gyűjtés Kalotaszegen. Kolozsvári Szemle, 1943. 64–70.

Tárkány Szücs Ernő: Jogi elemek a kalotaszegi népmesékben. Kolozsvári Szemle, 1944. 137-145.

Tárkány Szücs Ernő: A kalotaszegi népi jogélet-kutatás. Néprajzi Értesítő, 1943. 253–254.

Tárkány Szücs Ernő: A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváralján. Erdélyi Múzeum, 1944. 464–475.

Tárkány Szücs Ernő: Erdély öröklési jogszokásai. Hitel, 1944. 379-400.

Tárkány Szücs Ernő: Vásárhelyi testamentumok. Budapest, 1961.

Tárkány Szücs Ernő: H. Spruth: Die Hausmarke. Neustadt an der Aisch, 1960. Ismertetés. Ethnographia, 1963. 147–195.

Tárkány Szücs Ernő: K. S. Kramer: Volksleben im Fürstentum Ansbach und seinen Nachbargebieten (1500–1800). Würzburg, 1961. Ismertetés. Ethnographia, 1963. 150–153.

Tárkány Szücs Ernő: W. Schönfeld: Körperbemahlen, Brandmarken, Tätowieren. Heidelberg, é.n. Ismertetés. Ethnographia, 1965. 272–273.

Tárkány Szücs Ernő: A jószágok égetett tulajdonjegyei Magyarországon I–II. Ethnographia, 1965. 187–199 és 359–410.

Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe. Ethnologica Europeana. Párizs, 1967. 195-217. Újraközlés In: Dundes, Alan-Dundes Renteln, Alison: Folk Law. I–II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta. New York–London, 1994. 161-186.

Tárkány Szücs Ernő: Eingebrannte Eigentumsmarken des Viehs in Ungarn. Acta Ethnographica, 1968. 225–264.

Tárkány Szücs Ernő: Ortbestimmende (administrative) Viehbrandzeichen in Ungarn. In: Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Hrgs. von László Földes. Budapest, 1969. 417-438.

Tárkány Szücs Ernő: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. Létünk, (VI. évf.) 1976. 3-4. sz. 86-107.

Tárkány Szücs Ernő: Die juridischen Volksbrauche der Eheschliessung bei der Ungarn. Acta Ethnographica, 1976. 211-249.

Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, 1981.

Testamentumok. Magyar végrendeletek gyűjteménye (előszó: Csiffány Gabriella). Vince Kiadó, 2000.

Vihart Ágnes: A jogi kultúra világa. Szakdolgozat. Pécs, 1999. [Kézirat]

Vorák József: Halasi móringlevelek. Kiskunhalas, 2009.

Forrásközlés II.

Decsi testámentomkönyv[21]

169. Végrendelet

Á Tellyes Szentháromság egy örök Istennek nagy nevében ámen. Én alább is meg nevezett Balás Mester Mihálynó születetett Döme Susanna, minekutánna é mulandó életben 60 évet eltöltöttem volna, sulyos nyavalyák által ágyba szegeztetvén, azomban még most józan, ép és egésséges elmével birván, halálom után hátra hagyandó javaimra nézve, az alább következő végrendeletemet kivántam á lent megirt hiteles tanuk jelenlétében kijelenteni, és állandóvá tenni; ugyan is:-

1 ör. Férjemnek fentebb is megnevezett Balás Mester Mihálynak hagyok á helybeli szokáshoz alkalmazott egy katona ágyat, mellyel megelégedni tartozzék mivel nékie semmit más hagyni nem kivánok és nem is hagyok.-

2.or. Az 1.sö. pont alatt fel hozott katona ágyon kivül minden egyéb ingó és ingatlan s bár hol találtató javaimat, első férjemtől Lukátsi Andrástól származott, s Csanád helységében lakó fiamnak Lukáts Istvánnak hagyom és Testállom örökössen,- és pedig:

[21] A kutatási témához kapcsolódó forrásanyagból végrendeletek közreadását választottuk, hiszen ez a forráscsoport mind történeti, mind szakralitás, mind a kutatások kitüntetett tárgyát jelentő nyelvi stílus szempontjából a jogi kultúrtörténet kutatóinak megkülönböztetett figyelmére tarthat számot. *Legutóbb lásd: Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem..." Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában.* Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.)
Ezúton mondok köszönetet a Balázs-Kovács Sándor etnográfusnak, a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport tagjának, a forráscsoport jó ismerőjének, aki több kiváló tanulmányában is használta forrásmunkaként, az anyag rendelkezésre bocsátásáért. Decsi testámentomkönyv. A Wosinsky Mór Múzeum Ethnográfiai Adattára 373-77 és 374-77. Néhány, az említett, a forrásokat a néprajz oldaláról feldolgozó tanulmányai közül: Balázs Kovács Sándor: A sárközi parasztság öröklési szokásai a feudalizmus végén. Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 24. Szekszárd, 2002. 337-365. p

a., Alsó hegyen fekvő Szőllőmet

b., Túl a dunán fekvő rétemet

c., Sárcsba található rétemet.

d., Parázba ~~[illegible]~~ és Csergállóba lévő veteményes kertjeimet,-mellyek mind ifju Balás Pál szomszédságába feküsznek.-

e.,Jelenlegi férjem, vagy annak örökösei által fizetendő 100 váltó forint móring pénzemet.

f., Minden némü ágyiruháimat - az 1 sö pont alatt meg érintett katona ágyon kivül.-

g., Egy ládámat.

h., 12 drb abroszaimat.

k., Egy ujj ponyvámat.

l., Minden némü viselőruháimat.- nem külömben itt talán meg nem nevezett ingó vagy ingatlan, s atyám örög Döme András halála után öröklendő javaimat is, mások ki zárásával szóban eggyetlen fiámnak Lukácsi Istvánnak, s ennek maradékinak hagyom és Testállom örökössen.-

Melly Testamentomi rendeletemnek, nagyobb erejére és állandó voltára nézve, nem csak saját kezem kereszt vonását nevem után ragasztottam, hanem á jelen volt hiteles tanuk nevei alá irását ki kérvén kivül á helység petsétjével is meg erősittette

Költ Detsen Septr 5-1854.

Mi előttünk:
Mester János Biro
ör Pörnyi András Esküdt
Bona Péter Esküt
Jegyzette:
Haypál Sándor Jegyző.

Bal Mester Mihályné született Döme Susánna kkv.Testamentom tevő.

Nor A Tellyes Sz.Háromságnak, Atyának Fiunak és Szent lélek Istennek nevében.

Én alól is meg nevezett Szabó György mostani nyavaljámban életem végének el érkezését voltaképpen meg érezvén még minek előtte ép és tiszta gondolkodásaim meg nem változnának,kívántam maradékim között történhető minden egyenetlenségek el távoztatására nézve Javaim eránt ezen Testamentomi rendelésemet hagyom: Ugyanis:

Jó lehet,hajdan Katona János Ipamhoz olly czondicioval hogy gazdaságának fele részét énnekem adni fogja fiu képpen hozzá mentem lakni: és akkor á maga fiának ugyan Katona Jánosnak az más fele részét Joszágának ajánlotta: de minekutánna őreg Katona János Ipam meg halálozott én Katona János Sogorommal nem egyezhetvén onnan el költőz nőm kelletett, hanem Szabó János fiam maradott nem csak az én Czandiciom alatt hellyettem: az Ipamról énnékem rendelt fele őrökségben: hanem minekutánna: Katona János Sogorom maradék nélkül meg halálozott ennek részére Ipam által határozott joszágnak másik hason fele része is eő reája által szállot, és igy Katona János Ipam halála után maradot minden Joszágában erőkős léve: melly szerént tehát ebből ezen utolsó Testamentomi rendelésem Következett hogy én á fent irt modón Ipamtól tet el költőzésem után, magamnak Házat ceináltam,Ipam Joszágában vele részemet nevezett fiamnak hagyván,á küj mivel Szép Gazdaságban hellyxx hez tetett azután szerzett Javacskáimban pediglen Semmi segitségemre nem vólt: tehát azokból nékie semmi Pretenszioja is soha nem lehet: azért is Házomnak, egyszóval mindenem őrőkős Birtokosának Buszás Mihaly Vőmet Testamentoliter vallom,hagyom,és rendelem: én is feleségemet á maga gondviselést alatt életének végéig meg tartani fiui Kötelességet kőteleztetik melly rendelésemet az itten alol irt Hiteles Bizonyságok nevek alája irásával meg erősiteni kértem.

Decsen elie lo_e Aprilis 1802. Őreg Szabó György.
Dancsa Mihály Biró és kéretetett Bizonyság előtt.
Ciram per me Benianinem Dáluolij
Jud Cois Notarium.

J. N. D.

3.o

Én alól is meg nevezett S.Szél Mihály: minekutánna u Bullyos nyavallyák által ágyom fenekére szegeztettem vólna: Életemnek végét el közelitetnek érezném: De még Isten irgalmasságából bivan gondolkodásom érzelmem és szollásomról Halalos Hadakozásaimban meg nem fosztattam: azért is Javaim felől az alól irott és kéretett Érdemes Bizonyságok előtt ezen Testamentalis Rendelést élő nyelvemmel tészem: ugy mint:

1_o_ Minekutánna a jó Istenem Kegyelmességéből az én második Feleségemmel 12 Esztendőket el-töltöttem,az idő alatt,igaz hivságát minden Hüségül állásimban és gyámoltalan állapotaimban erántam egész megelégedésemmel gyakorolta:melly Hivságának meg halálozására: vélle kötött Házassági Szövecségemkor ajánlott 9o forint Moring Pénzen kivül néki az három Esztendős herélt Csikót, a Csákó Tehenet fiával együtt és á Szöllömnek felét is Testamentoliter mostan hagyom és rendelem.

2.o_ Szél István Unokámnak hagyok egy szőpatt borjut és egye bet semmit sem: mivel.

3.o_ Kis Szél János Öcsém Uram,az én gyámoltalan állapotomban már régről fogva táplál, melegitővel Házamat tartotta,,sőt Porciómat Arendámat is hellyettem fizette és minden jóval és segedelmezéssel viseltetett erántam:tehát halálom után aző fiai Közzül egyiket á mellyiket akarja az én Házamban és minden találtatándi Javaimban örökösnek Szállicsa: és minden vagyonom annak Birtokában-is adatassék: hagyom és rendelem: azokért á sok jókért mellyeket Kis Szél János Öcsém Uram én vélem cselekedet: Kérem a Törvény Szolgáltatókeőtet Törvény és esmerjék és hagyomanyomban meg oltalmazni ne ter kelteseenek

4_o_ Kis Szél János Öcsém Urammak az én örökségemben örökös nek szálló fia: Feleségemnek egész életének végéig mint Annyát illendően táplálni és Hüségessen annak gondját viselni Kötelez-

tessék: Feleségem Halála után pedig annak rendelt fele Szőllőm, és egyéb maradandó Joszága is Kis Szél János Eőcsém Uram fiára, mint Javaim vissza száljanak:

Melly Testamentomi utolso akaratomat és rendeléseimet, mind a magam Nevemnek aláiratásával, mind pedig az erre a végre különösen kéretetett és hivatatott Tőrvényes Bizonyságok Subszcipcivjá val állandónak tenni meg erősitettem. Datsen die 28ten a Januarij 1803. Sánta Szél Mihály:

Kara András Biro és kéretetett Bizonyság előtt:

Szücs András, Esküttt és kérdeztetett Bizonyság előtt:

Kozma Péter Esküttt és kérdeztetett Bizonyság előtt:

Toth Mihály Esküttt és kérdeztetett Bizonyság előtt:

Aram per me Beniány Dálnolij Jur doci Notar.

6. A Tellyes Szent Háromságnak, Atyának Fiunak és Szent Lélek Istennek Nevében:

Én alól is meg nevezett Öreg Balás István, á midőn már még öregedtem, minden orán e világból valo ki mulásomat várván ugyan: demég egészséges állapotomban Ép és Jozan Ertelemmel Kívántam maradékimra nézve Halálom után tőténhető minden egyenetlenségeknek el-távoztatására ezen Testamantumi rendelésemet hagyni

1.o István Fiam fog maradni Házamban és ahhoz tartozando gazdaságomban utánnam örökösnek: addig fiui Kötelességének tartozik mindenkor ésmérni, hogy engemet és Mostoha Annyát is, Életünknek végéig, minden hozzá tartozandó Cselédjeivel együtt, tiszteletben és Becsületben tarcsanak mint Attyókat és Annyokat Isten paran csóltatja Szerént:

2.o Mihály Fiamnak a Nekeresdi Szőllőt és a mellé két darab tiz tiz Akos 2o Akó hordot hagyok.

3.o Erzsébeth Leányomnak István fiam a Szándli Szőllőből tartozik fizetni 3o Ftkat.

4.o Második feleségemmel 3o Esztendőket el töltvén ha nékie tettzeni fog: István fiam az Házban vele lakni meg szenvedni életének végéig tartozik: melegitővel táplálni és gondját viselni Köteles Lészen: azon Kivül Feleségem élelmére azt a fundust rendelem hogy az Jozan Hegyi Szőllőm Két darabokból álván, á mellyik darab magának fog tettzeni, azt halálom után válaszsza el magának és életének végéig birja: az ő Halála után pedig azon darab Anyai Jus Szőllőt István fiamé legyen á másik darabja mind azon által azon Szőllőnek István fiamé Lészen a mellyből a két Testvérjének ugyan semmi részek nem lészen.

5.o Még Kádok vagynak: Két kisseb a feleségemé 4o Ako Hordóval együtt: á másik ketteje pedig István Fiamé Légyen, á többi Hordokkal: de ami Anyai Jus Szőllőhöz adának edények valamint a Szőllő annak idejében a fiukra viszsza maradandók Lészenek.

6.o Három Bogrások Közül a kissebik feleségemé Lészen egy Tepszi.

vel: és azon Házi Eszközök valamellyek most is birtokában vagynak.

7.o Ami tartásunkra mint hogy Külön Kenyéren voltunk István fiam az Földekből minden Esztendőben tartozott 6 Kila Buzát adni: Halálom után tehát Feleségem élelmére 3 kilót minden Esztendőben adni Kötelztetik:

8.o A két Kotsis Lovaink pedig valamint eddig ugy annak utánna is,mig szolgálhatnak á Közöneséges Haszonot tartassanak.

Melly Testamentumi Rendelésemnek meg erősitésére Nevemet alája irattam: és az alol irt Törvényes és kéretetett Bizonyságokkal is neveket alája irattam Kivül pedig Hellységünk Szokott Pecsétjével bé Pecsételtettem: Decsen - Die 16 Aprl 1804.

Dani István Biro és kéretetett Öreg Balás István
Bizonyság előtt
Öreg Balás János Különössen hivott Bizonyság előtt
Dálnikij Béniamin Notarij által és kéretetett Bizonyság előtt.

62. Á tellyes Sz: Háromságnak Atyának Fiunak és á Sz: Lélek Istennek Nevében.

Én alól is megnevezett Pótsi János megélemedett gyámoltalan Öregségre jutván á midön naponként jobban jobban el erötlenedném; s ennél fogva bizonytalan lévén mikor fog tetszeni á szabad tetszésü Ur Istennek engemet ez árnyék világból ki szollittani, most á midön még ép és józan elmével birok halálom után történhető minden viszálkodásoknak el távoztatására nézve, kivántam maradékim között az alább irt és á végre megkeresett hiteles Tanu Bizonyságok előtt ezen Testamentomi Rendelesemet utolsó meghatározásomból állandóvá tenni.

Elsőben is Lelkemet ajánlom az én Teremtő Istenemnek kezébe, á ki adta volt azt annak utánna rendelem.

1.<u>ször</u>. Mivel Sára Leányomon kivül eggyik Leányom sem viselte, s nem is viseli gazdaságomat, és mivel többi Leányaimat tulajdon szerzeményeimből nem tsak ki házasitottam, hanem azon fellyül nem tsak Ősi Szőllőmet,de més á magam szerzemény Szőllőmnek is nagyobb részit közöttük fel osztottam, azon darab Szőllőt, mellyet á magam táplálásómra fel hagytam, s mellynek fele részét magam ültettem,felét pedig Ebe Katalintól vettem,Sára Leányomnak rendelem, valamint szintén á Házamat is hozzá tartozandokkal hogy azon Javakból több gyermekeim u.m. Ersébeth,Susánna , és Éva leg kissebbike se részesittessenek - Hanem

2.<u>szor</u> Ersébeth Leányomnak, és ennek Férje Bogár Jánosnak ez előtt egynehány esztendőkkel költsön adott 25o forintokból nála maradott 2oo forintokra nézve mellyek á Felsőbb hegyet Rendelések szerént á Csaba mellett reduláltatván 4o forintokká lettenek, azt rendelem,hogy azon 4o forintoknak fele része magánál Ersébeth Leányomnál, á másik fele rész

rész pedig Íva Leányomnak á Házi Jussokkal maradjon, s ez által á Házból ki elégittetve lévén,Sára Leányomon semmi forintokat ne kereskedjenek.

Melly Testamentomi Rendelésemnek állandóságára nézve ezért saját kezem kereszt vonásával megerősitvén, á jelen lévő hiteles Tanu Bizonyságok neveik all irását is ki kértem, skivülröl á Helyséh Petséttyével megerősittettem Költ Detsen 28_a_ Martij 1819.

Pótsi János + Testamentom tevő.

Mi előttünk.
Csáky István Biró
Pütsök István
Karátsony János
Bors Pál Esküttek
Horváth Jósef Helységh hites Jegyzője előtt s által.

A jogi népéletkutatás (1939-1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben

NAGY JANKA TEODÓRA

A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL)/ New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL). OTKA K 109191 sz. pályázat[1] alapvető célja a jogtörténeti forrásoknak a tudományos szinergiákra is tekintettel történő bővítése volt. Ennek megvalósítása során került a kutatás látóterébe az elmúlt években, évtizedekben a mind szélesebb kutatói bázisra alapozva gyarapodó kutatási eredményeket felmutató jogi kultúrtörténet mellett a jogi néprajz.[2]

A kutatási terület megnevezése – alapvető jellemzője, interdiszciplinaritása miatt – a nemzetközi szakirodalomban is zavarbaejtően sokszínű. Csak a legismertebbek közül néhány:

[1] A 2013-ban elnyert OTKA-pályázat alapadatai: *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL) / New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL).* OTKA K 109191. A támogatási időszak: 2013.10.01-2017.09.30. – meghosszabbítva 2018. 09.30-ig. Támogatási összeg: 14.946.000 Ft, Támogató bizottság: ÁJP. Vezető kutató: Dr. Nagy Janka Teodóra (PTE IGYK SZMSZI), kutatók: Dr. Kajtár István, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Bánkiné Molnár Erzsébet, Dr. Bognár Szabina, kutatási asszisztens: Szabó Ernő.

[2] A jogi kultúrtörténet kutatási eredményeit foglalja össze Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe. Budapest-Pécs, 2004.; Mezey Barna (szerk.) Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok, Budapest, 2006., Mezey Barna (szerk.) A szimbólumok üzenete. Budapest, 2011; Stipta István: A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve. (Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 57.) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.; Stipta István: A jogi kultúrtörténet Magyarországon. In: Béli Gábor-Korsósné Delecasse Krisztina-Herger Csabáné (szerk.) Ut Juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére. Pécs, Publikon, 2016. A jogi néprajzi kutatások eredményei folyamatosan megismerhetőek a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport könyvsorozata 1-8. köteteinek tanulmányaiból.

rechtsgeschichtliche Volkskunde, *Rechtsärchaologie*, *rechtliche Volkskunde, folklore juridique*, *Ethnography of Law, Juridical Anthropology, Ethnojurisprudence, Legal Anthropology, Folk Law.* Ez a terminológiai bizonytalanság jellemző a magyar kutatásban is (*népi jogszokáskutatás, népi jogéletkutatás, néprajzi jogkutatás, jogi népszokáskutatás, jogi néprajz, jogi etnológia, jogi antropológia*). A tanulmányban a nemzetközi és hazai kutatást vizsgálva a továbbiakban a legszélesebben értelmezett *jogi néprajz* fogalmát használjuk, továbbá az ezen belül elhelyezhető *népi jogéletkutatást*. A *jogi néprajz (jogi etnográfia)* olyan interdiszciplináris tudományterület, amely az írott források mellett a szájhagyományra és a népi kultúra tárgyi emlékeire is támaszkodva jogi, történeti és néprajzi módszerekkel elsősorban a történetiségében is szélesen értelmezett paraszti társadalom szokásnormáinak, jogszokásainak, jogi néphagyományainak és jogi népszokásainak vizsgálatát vállalja. A tradicionális népi kultúra egészében való elhelyezést követően az analitikus, illetve összehasonló módszerek alkalmazásával végzi el a szerkezeti és funkcionális elemek feltárását, elemzését, a változások irányának meghatározását.[3] *Népi jogéletkutatáson a több személy részvételével, szervezett keretek között zajló, alapvetően a terepmunka, a kérdőív és interjú módszerét alkalmazó, empIrikus kutatási eredményekkel járó kutatásokat értjük.*

A magyar jogi néprajz az európai és az észak-amerikai kutatásoktól eltérően nehezen találta meg önálló és intézményes helyét a hazai tudományos életben: művelői indíttatása szerint hol a néprajzhoz, hol a jogtudományhoz csapódott, vagy az aktuális tudománypolitika pillanatnyi döntéseitől függően várakozott

[3] Legutóbb: Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság.* A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2017. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.), Homoki-Nagy Mária: *„Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem..." Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában.* Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.), továbbá Gelencsér József: Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztúr népi jogélete 1867-1959. Székesfehérvár, 2018.

bebocsáttatásra a történettudományok, illetve a szociológia határmezsgyéjén.

Az OTKA-kutatás egy, a tudományköziséget (interdiszciplinaritást, multidiszciplinaritást), a szinergiát hangsúlyozó tudományos szemlélet megerősödésének időszakában adott lehetőséget a kutatási terület/területek kutatástörténeti előzményeinek, elméleti és módszertani kérdéseinek új szemléletű összegzésére, a kutatási terület eredményeinek újraértékelésére a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben.

A pályázati időszak egyik legfontosabb eredménye a jogtörténet forrásainak a jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi forrásokkal bővítése mellett a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* intézményesülésével az érintkező kutatási területek közötti szakmai együttműködések kialakítása volt (konferenciák, tanulmányok, szakmai műhelybeszélgetések, közös kutatások). A közös kutatások, konferenciák, publikációk, illetve az OTKA-kutatókkal és a kutatási terület szakembereivel folytatott rendszeres szakmai konzultációk gyakran még publikációkban nem is artikulálódó eredményei tovább formálták, alakították az összefoglaló tanulmányban megfogalmazottakat. Az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatáshoz kapcsolódó forráskutatás, -feltárás és -értelmezés eredményeit értékelő kutatás részeredményei közül a kutatás időszakában több már megjelent,[4] illetve megjelenés alatt van, így jelen összefoglaló tanul-

[4] Nagy Janka Teodóra az OTKA-pályázat idején a témában megjelent publikációi: A "híd-szerep" értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. 45-56. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939-1948 között. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. Baja, Türr István Múzeum, 2014. 593-547. (Bajai dolgozatok; 18.): A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939-1948). In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. 95-108. (2014); „Mint a repeszgránát": az I. világháború hatása a népi jogéletre (avagy a népi jogszokások dinamikája). In: Szabóné Bognár Anikó–Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin (szerk.) Megtizedelt évek. Az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai. Kecskemét, Kecskeméti Katona József Múzeum, 2015. 49-56.; "Szárnyuk és gondviseléssek alatt holtom

mány az OTKA-pályázat keretében végzett kutatás eredményeinek rövid áttekintését, rendszerezését és értékelését tekinti alapvető céljának.

üedejéig lakván…": a család és jogszokásai: az idősekről gondoskodás szokásrendje a Kétvízközén. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Családi csokrok: A IX. Duna-Tisza közi nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia (Baja, 2014. július 17-18.) előadásai. Baja, Türr István Múzeum, 2015. 7-18.; A „jó Rend" szabályai: a makói történeti népi jogéletkutatás, mint joginéprajzi kutatásmódszertani modell. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2016. 271-280. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.); Egy jogásznemzedék a jogi modernizáció válaszútján: Gyárfás István. ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE ACTA JURIDICA ET POLITICA 6: (1) 131-138. (2016); György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948) In: Balogh Elemér–Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. 263-270.; Mesto i rol arhaizmov osetinskih pravovyh obyčaev v evropejskom issledovanii obyčnogo prava. In: Z V Kanukova, E.B. Besolova, I.-B.T. Marzoev, G. Szabó (szerk.): Nartskij ctol i mobil'nost' doistoričeskoj Evropy. Oroszország, 2017. Vladikavkaz: Soigsi Vsc Ras, 2017.248-258.4. Нартоведение в XXI веке: современные парадигмы и интерпретации; Jogi alapfogalmak a magyar népnyelvben és tükröződésük a népi jogtudatban az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás forrásanyaga alapján. JOGTÖRTÉNETI SZEMLE 19:(3) 64-70. (2017); A jogtörténet új forrásai: Tárkány Szücs Ernő Magyar jogi népszokások monográfiájától egy Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattárig; In: Magyar Tudomány Napja a Délvidéken - 2016: A vidék népességmegtartó erejének fokozását elősegítő társadalmi, jogi és természeti tényezők. Újvidék, Szerbia, 2016 Vajdasági Magyar Tudományos Társaság; Atlantis, Paper &.; Bognár Szabinával és Homoki-Nagy Máriával közösen: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. Budapest, Universitas Kiadó-MTA BTK-OSZK, 2017. 101-130.; Adatok a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások legújabb eredményeihez egy új forráscsoport (Digital Database of Folk Law: DDFL) tükrében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) PTE KPVK, Szekszárd, 2018. 171-182. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.); A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. PTE KPVK, Szekszárd, 2018. (Jogi Kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.)

1. A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) nemzetközi előzményei

1.1. Az európai jogi néprajzi kutatások első szakasza (19. sz.)

A jogi néprajzi kutatások kezdetei Európában egyrészt a történeti-jogi szemlélet megjelenéséhez, másrészt a kormányzás és a kodifikáció pragmatikus követelményeihez kötődtek.[5] Az elméleti kiindulópontot a 19. század elején *Friedrich Karl von Savigny (1779-1861)* fellépéséhez köthető néplélektani irányzat jelentette, amely a jogi néprajzot a *német* területeken gyökereiben és művelésében lényegében napjainkig a jogtörténethez köti. A német jogtörténeti iskola legjelesebb képviselői munkáikban kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak a népi kultúra minden megnyilvánulásában jelenlévő (pl. a népmesékben, a közmondásokban, az énekekben) és a szokásjog körében elhelyezett *népi jognak*. Ennek szellemében gyűjtötte össze *Jacob Grimm (1785-1863) és Wilhelm Grimm (1786-1859)* a *„jogi régiségeket”,* és vállalkozott a jogi néprajzot az összehasonlító jogtudomány részének tekintő *Josef Kohler (1849-1919)* az európai népek jogi szokásainak összehasonlítására, a párhuzamok feltárására.[6] De mindenképpen meg kell említeni a kérdőíves kutatások kapcsán *Albert Hermann Post* (1839-1895) szerepét is.[7]

---

[5] Nagy, Janka Teodóra: European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In: Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History. Béli Gábor-Duchonová Diana-Fundarková Anna-Kajtár István-Peres Zsuzsanna (szerk.) Pécs-Bratislava, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. 377–386.

[6] Savigny, Friedrich Carl: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Mohr und Zimmer, Heidelberg, 1814.; Grimm, Jakob: *"Von der Poesie im Recht"*, Zeitschrift für geschichtliche Rechtwissenschaft, 2(1816), 25-99.; KOHLER, Josef: Zur ethnologischen Jurisprudenz, Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft, 9(1886), 407-429.

[7] Post, Albert Hermann: Fragebogen der internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre zu Berlin über die Rechtsgewohnheiten der afrikanischen Naturwölker. In: Rechtsverhältnisse von eingeborenen Völkern in Afrika und Ozeanien (Hrg. Sebald Rudolf Steinmetz). 1903.

Az európai jogi néprajzi kutatások kezdetén még inkább a különbséget hangsúlyozták a német kutatást jellemző – alapvetően elméletiként meghatározott, Savigny, a Grimm-fivérek, később Kohler, illetve angol *Sumner Maine (1822-1888)* nevével[8] fémjelzett – történeti-jogi szemlélet, valamint az orosz birodalmi kormányzás, a kodifikáció pragmatikus követelményeihez köthető jogszokás gyűjtések tekintetében. Ezt tükrözték a kutatások tudományterületi eltérései is: míg a történeti-jogi nézőpont a német területeken a jogtörténethez kapcsolta a jogi néprajzi kutatásokat, az oroszoknál a pragmatikus gyökerű társadalmi szemlélet a jogszokásokat az *élő jog* részének tekintette.

Az orosz állam ugyanis már a 19. század elejétől mind nagyobb jelentőséget tulajdonított az egyes népek szokásleírásainak – ezek között a jogi vonatkozásúaknak! –, elismerve a meghódított népek azon jogát, hogy *saját ügyeikben saját jogszokásaik szerint önmaguk járhassanak el.* Miként Tagányi Károly a témában született első – és hosszú ideig egyetlen – magyar nyelvű kutatástörténeti összefoglalóban felhívta rá a figyelmet, az első, *Mihail Mihajlovics Szperanszkij gróf (1772-1839)* nevéhez köthető szokásjogi összeírás már 1822-ben elkészült. A szibériai népek jogszokásai a helyszínen, *„az illető nép ajkáról, előkelőinek közben jöttével irattak össze és hitelesítettek."*[9] A kaukázusi népek élő szokásjogát 1836-1844 között gyűjtette össze az orosz kormány, majd 1847-ben az orosz cári földrajzi társulat kérdőívének kérdései között a jogszokásokra vonatkozóak is szerepelnek. *Maxim Maximovics Kovalevszkij (1851-1916*), aki a moszkvai összehasonlító jogi tanszéken tanított, és magát az angol Maine tanítványának tekintette, a neves nyelvésszel, etnográfussal, *Vszevolod Fedorovics Millerrel* utazott 1878-ban a Kaukázusba az ott élők szokásjogának tanulmányozására – és feljegyzésére. (A 19. század második felében egyébként sorra jelentek meg többek között a mordvinok, a vogulok, a szamojédok, a lappok és krjalaiak, az

[8] Maine, Sumner: Ancien Law: Its Connection with the Early History of Society, and its Relation to Modern Ideas. London, John Murray, 1861.
[9] Tagányi Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családi és öröklési jogszokások. Budapest, 1919. 45.

észtek, votjákok, zürjének, permiek, cseremiszek, csuvasok, baskírok, jakutok, kirgizek és karakirgizek, turkománok, burjátok jogéletéről a különböző monográfiák.[10])

A fent jelzett kettősség ellenére azonban jól láthatóan egy közös folyamatról, annak szoros kölcsönhatásairól beszélhetünk az európai jogszokáskutatásban, az eltérés legfeljebb annyi, hogy először az elmélet vagy a gyakorlat oldaláról közelítünk. Hiszen Savigny, a történeti-jogszemlélet elméleti képviselője az 1810-es években a német népi jog megismerésére vonatkozó kutatások kezdeményezője, 1842-1848 között igazságügyminiszterként a német egységes polgári törvénykönyv munkálatait irányította, ily módon lehetőséget nyerve a jogszokások törvénybe emelésére is. Az orosz területen pedig a kifejezetten pragmatikus céllal végzett jogszokás gyűjtések eredményeit a gyűjtők, kutatók második generációjának tagja, Maine tanítványa, Kovalevszkij már történeti-jogszemlélettel dolgozta fel.[11]

Részben az orosz kormányzati szempontok, részben az ezen indítékok következtében gyűjtött anyag közzététele ösztönözte a nemzetté válás időszakában a szomszédos területeken a 19. század végén kezdődött gyűjtőmozgalmakat is. A zágrábi délszláv akadémia 1867-ben határozta el a délszláv élő jogszokások gyűjtését, amelyeket 1874-ben *Baltazar Bogišić (1834–1908)* tett közzé.[12] E gyűjtések időszakához tartoztak többek között a lengyel *Grabowsky* 1889-ben, *Bobcsef* bolgár jogtudós 1897-ben végzett gyűjtései. Az albán törzsek szokásjogáról és a horvát szo-

[10] Tagányi Károly 1919. 45-50.

[11] Ковалевский, М. М.: Современный обычай и древний закон. Обычное право осетин в историко-сравнительном освещении. I-II. Москва, 1886.; Kovalevszkij, Maxim Maximovich: Modern customs and ancient laws of Russia. London, David Nutt, 1891.

[12] Bognár Szabina: Baltasar Bogišić jogszokásgyűjtő programjának hatása Magyarországon. In: Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára. Czövek Judit, Dyekiss Virág, Szilágyi Zsolt (szerk.) Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság, 2012; Uő. Valtasar Bogišić's Programme on Collecting Legal Customs: its Influence within Hungary. In: Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti 24. apr. 2008. godine Luka Breneselović (szerk.) Belgrád, Sluzbeni Glasnik, 2011. 165-182.

kásjog egyes részeiről először *Thallóczy Lajos* jelentetett meg közleményt 1895-ben – éppen magyar nyelven.[13]

Bogišić – későbbi már igazságügyminiszterként – a gyűjtött jogszokásanyagot felhasználta a Crna Gora-i polgári törvénykönyv előkészítésénél, de jól látható, hogy a kodifikációs törekvések jegyében folytak a népi jogszokás- és jogi népszokásgyűjtések Európa más országaiban is.[14] A spanyol területeken *Joaquín Costa* az 1880-as években az Aragon folyó mellékein, majd az ország egész területére kiterjedően végzett gyűjtéseket, *Altamira y Crevea* alicantei, *I. Carreras y Artau* kataloniai gyűjtései pedig a századelőn láttak napvilágot.[15]

1.2. Az európai jogi néprajzi kutatások a 20. század első felében

A népi jogéletkutatás az elsősorban szociológiai és Taylor (1832-1917) révén antropológiai szemléletű francia kutatásban már a 19. században megjelent, egyértelmű kötődése azonban a néprajztudományhoz csak a 20. század elejére datálható. Akkor, amikor meghatározó képviselői – többek között *Sébillot, Saintyves és Gennep* – a *folklore juridique-t* a népélet szokásainak része-

[13] Tagányi Károly 1919. 51.; Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe. Ethnologica Europeana. Párizs, 1967. 195-217. Újraközlés – In: Dundes, Alan–Dundes Renteln, Alison (ed.), Folk Law. I–II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta. New York–London, 1994. 161-186. Magyarul: Tárkány Szücs Ernő: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. Létünk 6 (1976) 3–4. 86-107.

[14] Spanyolországban 1883-tól folytattak szokásjogi gyűjtéseket a magánjogi kodifikáció előkészítéseként, a szerbek 1866-ban kezdték meg a gyűjtést, melynek eredményét felhasználták a Crna Gora-i polgári törvénykönyv előkészítésénél 1888-ban. Tárkány Szücs Ernő 1967. 195-2017.; Matla Gabriella: A spanyol jogszokáskutatás úttörője: Joaquin Costa Martínez. In A Jogi kutlúrtörténet és jogi néprajz új forrásai II. PTE KPVK Szekszárd, 2018. 261-270. 266-267.

[15] Altamira y Creva, Rafael: Derecho consuetudinario y economía popular de la provincia de Alicante, Madrid, 1905.; Carreras y Artau, J.: Indicacions bibliográfiques sobre costums jurédics d'Espanya i especialment de Catalunya. Estudis universitaris catalans, Barcelona, 1908.

ként a folklórba sorolták,[16] *Maunier* nyomán a nép által elfogadott, alkalmazott, szóbeli, helyhez kötött jogot tekintve a jogi néprajz tárgyának.[17]

A német területeken továbbra is az elméleti kérdések voltak a meghatározóak, de újra és újra előtérbe került a terepmunka és a gyűjtés.[18] A német nyelvterület egészére kiterjedő, tudományos szempontok alapján szerkesztett kérdőívekkel végzett, komoly tudományszervezői tevékenységet kívánó kutatásokkal, gyűjtésekkel találkozhatunk. A jogszokások gyűjtését szorgalmazók közül a szempontrendszert kidolgozó *Kaindl*, illetve a későbbiekben a magyar mellett a cseh, a lengyel és az osztrák kutatásra is jelentős hatást gyakoroló *Künssberg* nevét kell külön is kiemelni[19] a két világháború között a *rechtliche Volkskunde* kiváló művelőjeként számon tartott *Fröhlich és Bader mellett*.[20]

A kutatás e korszakához kötődött a jogtörténethez ugyancsak szorosan kapcsolódó *Rechtsarchäologie* irányzat jelentkezése a német, osztrák és svájci területeken. A *Rechtsarchäologie* fogalmát *Karl von Amira* 1913-ban megjelent munkájában használta először, s ezt a későbbiekben az osztrák *Balt* és a német *Schwerin* részletezte.[21]

---

[16] Sebillot, P.: Le Folk-Lore. Littérature orale et Ethnographie traditionelle. Paris, 1913.; Saintyves, P.: Manuel de Folklore, Paris, 1936.; Gennep, A.: Manuel de Folklore Francais Cintemporain. I, Paris, 1943.; Maunier, R.: Folklore juridique. Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique, Paris, 1937.

[17] Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe = Folk Law I-II. Essays in the Theory and Practice of Lex Non Scripta (ed.) Alison Renteln Dundes - Alan Dundes, New York–London, 1994, 164.

[18] A német kutatás ezen időszakáról részletesen: Bognár Szabina 2016. 55-59.

[19] Kaindl, R.: Die Volkskunde, ihre Bedeutung, ihre Ziele, ihre Methode, Leipzig-Wien, 1903 Künssberg, E.: Rechtliche Volkskunde, Halle, 1936.

[20] Frölich, K.: Begriff und Aufgabenkreis der rechtlichenVolkskunde, Giessener Beitrage zur deutschen Philologie, 60(1938), 49-59., Bader, K. S.: Gesunkenes Rechtsgut = Kunst und Recht. Festgabe für Hans Fehr. Karlsruhe, 1940.

[21] Amira von Karl: Rechtsarchäologie, Strassburg, 1913.; Baltl, H.: Rechtsarchäologie in Österreich, Die österreichische Furche, 5(1949), 8.; Baltl, H.: Rechtsarchäologie des Landes Steiermark. Graz–Köln, 1957.; Schwerin von C.: Rechtsarchäologie, Berlin, 1943. Lengyelországban K. Korányi, Szlovákiában S. Luby, a délszláv részeken J. Belovic, Albániában Hasluck, Bulgáriában J. Kohler, L. Barbar, I.V. Comov gyűjtése

A kutatás e szakaszát a tudományos szempontok előtérbe kerülése jellemezte: a tárgy-meghatározási kísérletek, a helykeresés, a gyűjtés fontosságának ismételt hangsúlyozása. Az eredmények összegzésére vállalkozó *Académie Internationale de Droit Comparé* hágai kongresszusa 1932-ben külön is nevesítette feladatai között az európai országok népi jogszokásainak vizsgálatát.[22]

Összefoglalásként megállapítható, hogy a második világháborút megelőzően Európa számos országában körvonalazódott és megszilárdult a döntően a népi jogszokások (vagy népi jogélet) kutatását célul tűző kutatási terület, a jogi néprajz. A 19. század eltérő – elméleti (a német történeti-jogi) vs. pragmatikus (elsősorban az orosz igazgatási, kormányzati) – szemléletű megközelítései egyaránt a jogi modernizációhoz kapcsolódtak, és a szervességet kívánták erősíteni a modern jogintézményeknek a népi jogban fellelhető előzményeinek megismerésével és hasznosításával. A 19. század második felében, amikor a nemzetállamok kialakulása és a polgári jogfejlődés együtt jelent meg, a nemzeti jog formálásában és legitimációjában fontos szerepet kapott a népi jogélet, *az élő és gyakorolt népi jogszokások* megismerése. A polgári kodifikációs törekvések jegyében gyűjtött jogszokások beépültek, részévé váltak a megszülető modern jogintézményeknek (pl. Savigny a német, Bogišić a Crna Gora-i polgári törvénykönyv részévé tette azokat). Az európai jogszokásgyűjtések egy elkészülő térképe a kontinens országainak jogi modernizáció folyamatát is tükrözné.

gazdagítja az anyagot. Tárkány Szücs 1994. 169. A horvátoknál a század eleji felméréseket követően Csányi József alsómuraközi családjogi néphagyománygyűjtése emelendő ki. Csányi József: Alsómuraközi családjogi néphagyományok. Perlak, 1943.

[22] Tárkány Szücs, Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe = Folk Law I-II. Essays in the Theory and Practice of Lex Non Scripta. (ed.) Alison Renteln Dundes-– Alan Dundes, New York–London, 1994.; Nagy Janka Teodóra The Legal Ethnography in Reflection of the Hungarian Research. Central European Political Science Review 45:74-93. (2011).

1.3. A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) hazai előzményei

Joggal fogalmazható meg a kérdés, hogy a magyar kutatás miért csak a 20. század elején a második szakaszban kapcsolódott be a jogi néprajzi kutatások európai folyamatába? A 19. század végéről mindössze egyetlen magyar nyelvű gyűjtést ismerünk, de Thallóczy Lajos munkája is albán törzsek szokásjogáról és a horvát szokásjogról szól. A kiegyezést követően a magyar polgári társadalom modern jogintézményei úgy kerültek lefektetésre, hogy pl. a magánjogi kodifikáció folyamata áthúzódott a 20. század elejére.[23] Csak 1901-ben, az egységes magánjogi törvényjavaslat tervezete körül az öröklési jog kapcsán kibontakozó vita során vetődött fel, hogy miként a német egységes polgári tör-

[23] Homoki-Nagy Mária tanulmányaiban ezért is fordít kiemelt figyelmet a Dél-alföldi mezővárosok helyi joggyakorlatára, mint a modern magánjogi intézmények kiformálódásának egyik színterére. Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem…" Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.); Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014.135-151. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.); Az erkölcs, a jog és az igazság viszonya dél-alföldi mezővárosok életében. Egy szentesi per tanulságai. In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. 141-158. (2014); A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 165-175. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.; „A törvényes igazság kiszolgáltatása végett…" In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65 születésnapja tiszteletére. 325 p. Pécs: ID Research Kft / Publikon Kiadó, 2016. 95-104.; Megjegyzések a polgári peres eljárás 19. századi történetéhez. In: Gellén Klára, Görög Márta (szerk.) Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára. 707 p. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2016. 236-246.; Adalékok a telekkönyvi jog történetéhez. In: Gellén Klára (szerk.) Honori et virtuti: Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára. Szeged: Iurisperitus Bt., 2017. 140-150. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára; 64.); A három Dóczi végrendelete. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) Szekszárd, PTE KPVK, 2018. 93-110. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.)

vénykönyv munkálatait 1842-1848 között irányító Savigny teret juttatott a jogszokások törvénybe emelésének, Magyarországon is érdemes lenne megismerni a parasztság öröklési jogi szokásait. Ennek eredményeként született meg Mattyasovszky Miklós „az első magyar jogszokásgyűjtésről" szóló tanulmánya – illetve ugyane tárgykörben közel azonos időben Baross János munkája.[24]

Ha népi jogéletkutatásra még e második időszaknak is csak a végén, 1939-től került sor, az európai eredmények ismeretében a két világháború között többen is eljutottak egy-egy kutatási program, gyűjtési felhívás kidolgozásáig. Tagányi Károly történészként, Bruckner Győző jogtörténészként, Szendrey Ákos néprajzosként hívta fel a figyelmet a jogi népélet kérdőíves kutatásának fontosságára. A hazai népi jogéletkutatás tudományos alapvetéseként Tagányi Károly tett közzé először kutatási programot. Legalább ilyen fontos volt azonban a magyar kutatást Európa élvonalába emelő, széles körű szakirodalmi tájékozottságon alapuló kutatástörténeti áttekintése, történeti szemléletet és jelenkutatást egyesítő, etnográfiai és etnológiai szemléletű családjogi és öröklésjogi összehasonlító anyagközlése. Tagányi érdeme, hogy az európai kutatások első időszakának kutatástörténetével, módszertani és gyűjtési eredményeivel megismertette a magyar kutatást. Tájékozódási pontokat határozott meg kortársai és az elkövetkező kutatógenerációk számára. Egyfelől széles szakirodalmi olvasottsága révén tudott az orosz kutatásokról, másrészt jól ismerte Baltazar Bogišić a német történeti jogi iskola és az angol történeti iskola eredményeit egyesítő, az európai jogi néprajz egyik alapítójának tartott tudós jogszokásgyűjtő programját, célkitűzéseit, 352 pontból álló kérdőívét és gyűjtése eredményeit. Ezeken túl Tagányi számára meghatározó volt a

[24] Mattyasovszky Miklós: Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1904, Baross János: Részleges jelentés az O.M.G.E. által a magyar parasztbirtok öröklési módjaira vonatkozólag elrendelt adatgyűjtés eredményeiről. Budapest, Uránia, 1905.; Bognár Szabina: Öröklési gyakorlat vizsgálata a századfordulón. Mattyasovszky Miklós és Baross János gyűjtése. Korall, 2002. 173–192.; Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. (Néprajzi értekezések 5.)

német *Kohler* munkássága, akit *Post*-tal együtt az összehasonlító etnológiai jogtudomány *(ethnologische Rechtsforschung, Ethnojurisprudence)* megalapítójaként tart számon a tudománytörténet. Az új tudományterület folyóirata, a *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft* 1878-ban került megalapításra, nemzetközi egyesülete 1895-ben jött létre.

Tagányi Károly németül is megjelent gyűjtési felhívásának ugyan kevéssé volt visszhangja, de új kutatási programok megfogalmazására ösztönzött. *Bruckner Győző,* aki 1923-1945 között a Miskolci Jogakadémia dékánja volt, az általa indított első vidéki jogtudományi folyóiratban, a *Miskolci Jogászéletben* hívta fel a figyelmet elsősorban a német Künssberg, valamint a francia Jobbé-Duval kutatásai alapján 1926-ban a jogi vonatkozású néphagyományok, mint a jogtörténetírás szolgálatába állítható néprajzi források fontosságára, a néprajzi módszerek alkalmazásának lehetőségére a jogtörténetben.[25]

Künssberg hatása egyébként tetten érhető volt Szendrey Ákos jogszokás gyűjtési programjában is. Szendrey a Tagányi által megfogalmazottakat magáénak érezve a német minták alapján először anyagközléssel (a közigazgatás népi szerveiről írt 1929-ben), majd Künssberg 1925-ben megjelent cikke nyomán 1936-ban egy kutatási program megfogalmazásával hívott fel a népi jogszokások gyűjtésére, rendszerezésére. A népi büntetőszokások kapcsán írt adatközlésén is jól látszik, hogy elsősorban jogtörténeti szakmunkák eredményeit összegzi, tényleges terepmunkára, jogéletkutatásra nem került sor felhívásai nyomán.[26]

Népi jogéletkutatások Magyarországon a 20. század első felében

a.) **Megvalósult kutatások:**

- Mattyasovszky Miklós az igazságügyi kormányzat támogatásával végzett, 642 járásbíróság és közjegyzőség által

[25] A kérdéssel foglalkozik: Bognár Szabina 2016. 55-59.
[26] Szendrey Ákos: Népi büntetőszokások. Etnhongraphia (XLII) 1936. 65-71.

szolgáltatott adatokra alapozó öröklésjogi gyűjtése (1901-1904) (eredmények publikálása: 1904)

- Baross János az Országos Magyar Gazdasági Egyesület megbízásából végzett, a születéskorlátozásra és az öröklési szokásokra vonatkozó kérdőíves kutatása 43 vármegye 3.184 körjegyzőségének adataival (1901-1905) (eredmények publikálása 1905)
- Népi jogéletkutatás (1939-1948) (kb. 83-120 résztvevő, kb. 137-340 községre vonatkozó adattal – PL-TSZE) (eredmények publikálása 1939-től napjainkig folyamatosan)
- Bónis György és tanítványai jogi népszokásgyűjtése (Szegedi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar) (Tápé, 1948. szeptember 1.-október 15.)
- Csizmadia Andor munkaközössége (Egri Jogakadémia Szociográfai Intézete) (1947-1949) (28 „barkó" község 1947, Pétervására 1948, Ivád 1949) (eredmények publikálása 1947, 1979, 1983)

b.) Megfogalmazott, de meg nem valósult kutatási programok:

- Tagányi Károly (publikálása: 1919)
- Bruckner Győző (publikálása: 1926)
- Szendrey Ákos (publikálása: 1929, 1936)

c.) A jogi néprajz tárgyával érintkező egyéb kutatások:

- Magyary Zoltán (Magyar Közigazgatástudományi Intézet) (Tatai járás, 1939.) (Eredmények publikálása 1939, 1941)[27]

[27] Bár nem előzménye az 1939-1948 közötti kutatásnak, de mint annak tapasztalatait részben hasznosító kutatást, meg kell említetni a Magyar Néprajzi Atlasz (1959-1969) gyűjtését is (420 kutatóponton 8 kérdés) (Eredmények publikálása: 1987-1992)

2. A népi jogéletkutatás elméleti és módszertani kérdései

A kutatási előzmények alapján jól látható, hogy bár az európai kutatástörténetben a magyar népi jogéletkutatás (1939-1948) erős megkésettséget mutat, mégsem tekinthető előzmények nélkülinek – sem elméleti vonatkozásai, sem a módszertan tekintetében. A jogi népszokások gyűjtésére szervezett mozgalom eseményeit egy kutatástörténeti áttekintésbe illesztve először Papp László foglalta össze, elsősorban a *népi jogéletkutatás* gyakorlati tapasztalataiból levonható elméleti következtetéseket ismertetve.[28] Azóta többen, több szempontból, különböző szakaszait, eseményeit és eredményeit értékelték.[29] Tárkány Szücs Ernő röviden többször is megemlékezett a kutatásról, amelyben maga is részt vett és a gyűjtött anyag adatait a jogi népszokásokról írott könyvében maga is felhasználta.[30] A néprajz, jogtörténet és jogszociológia határterületén folytatott gyűjtés értékelését a jogtörténet szempontjából Bónis György,[31] a jogszociológia oldaláról Kulcsár Kálmán tette meg.[32] Az elmúlt években Kőhegyi Mihállyal

[28] Papp László: Vezérfonal a népi jogélet kutatásához, Néptudományi Intézet, Budapest, 1948, 5–7.

[29] Tárkány Szücs Ernő: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. Létünk. Újvidék. 3–4(1976), 86-104.; Uő: Magyar jogi népszokások. Budapest, 1981.; Bónis György: A népi jogszokáskutatás mérlege. Az MTA Néprajzi Főbizottsága előtt 1956. október 18-án tartott előadás sokszorosított szövege, Kézirat, MTA Néprajzi Kutatóintézet Könyvtára, 1956.; Varga Csaba: Népi jogszokástól a jogi népszokásig. (Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. 1981.), Jogtudományi Közlöny, (1981), 880–886., Kőhegyi Mihály-Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez, Cumania 14(1997), 207–223.; Nagy Janka Teodóra: Jogi néphagyományok két gömöri faluban (Gömör Néprajza LI.), Debrecen, 1998.; Szilágyi Miklós: Törvények, szokásjog, jogszokás = Magyar Néprajz VIII. Társadalom, szerk. Paládi-Kovács Attila, Budapest, 2000, 693–759.; Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon (Néprajzi Értekezések 5.), Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2016.

[30] Tárkány Szücs Ernő 1976. 91–92.; Uő: Magyar jogi népszokások 1981. 16.

[31] Bónis György 1956.

[32] Kulcsár Kálmán: A jogszociológia problémái. Budapest, 1960.; Uő. A népi jog és a nemzeti jog, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, 1(1961).; Uő: A jog etnológiai kutatásának problémája – ma, Valóság, 21(1978)/9, 1–11. Elemzései során a mozgalom céljairól, törekvéseiről, eredményeiről nyomtatásban megjelent

többször is foglalkoztunk tanulmányainkban a gyűjtések részletes történetével. Veres Gábor a Heves megyei kutatások történetét dokumentálta, Bognár Szabina legutóbb a magyar népi jogéletkutatás történetéről írott monográfiájában, Gelencsér József pedig a népi jogéletkutatás egyes fejezeteit vizsgáló monografikus kötetében foglalkozott a kérdéssel.[33] A továbbiakban a kutatástörténeti eredményekre csak hivatkozva az elméleti és a módszertani kérdéseket vizsgáljuk.

Az 1939-1948 közötti, rendkívül széleskörű adatközlésen alapuló gyűjtést egyesek „a magyar népi jogéletkutatás fénykorának" „nemzetinek és romantikusnak" minősítették, míg mások a nemzetközi kutatások viszonylatában való erős megkésettséget hangsúlyozták. A gyűjtés célját, elméleti hátterét és módszertanát egyaránt meghatározta, hogy a kutatásra Györffy István kezdeményezésére és az igazságügy-minisztérium támogatásával került sor. A kutatók a célok és módszerek tekintetében már induláskor igen eltérően vélekedtek. Bónis György, a jogi népszokások kutatását indítványozó munkaközösség nevében annak néprajzi, jogtörténeti és jogpolitikai jelentőségét hangsúlyozta. *„Munkánk haszna hármas lesz: más oldalról ismerjük meg a magyar népet, a hagyományból jobban elénk tűnik jogunk múltja,*

munkákat használta. Bónis György: Magyar népi jog, Magyar Szemle 36(1939)/6, 121–126.; Bónis György 1956.; Györffy István: Néphagyomány és nemzeti művelődés, Budapest, 1939.; Fél Edit: A nagycsalád és jogszokásai a Komárom megyei Martoson (Kisalföldi Közlemények. I. sorozat 2.), Budapest, 1944.; Hofer J. Miklós: Népi jog, Társadalomtudomány, 23(1943), 270-273.; Papp László: Népi jogszokásaink némely kérdéséről, Ethnographia, 50(1939), 68-77.; Uő: Magyarabb, szociálisabb jog, Magyar Élet, (1939); Uő: Népi jogélet, népi jogismeret, Magyar Szemle, 38(1940)/6, 405–408.; Uő: Kiskunhalas népi jogélete. Budapest, 1941.; Uő: Népi jogéletkutatás, Társadalomtudomány, 23(1943), 273-278; Tárkény Szücs Ernő: Erdély öröklési jogszokásai, Hitel, (1944), 379–400.

[33] Kőhegyi Mihály-Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez, Cumania 14(1997), 207–223.; Veres Gábor: Népi jogszokások kutatása Heves megyében. Agria XXXIII. 1997. 487.511.; Adatok a népi jog Heves megyei kutatástörténetéhez. In: Mezey Barna-Nagy Janka Teodóra (szerk.) Jogi néprajz-Jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok a néprajztudományok és a történettudományok köréből. ELTE Jogi Kari Tudomány 1. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2009. 280-291., Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest, 2017.; Gelencsér József 2018. 37-40.

jogtudományunk magyarabbá lesz."[34] A későbbi években azonban a gyűjtés irányításának változásával a kutatási célok más-más eleme került előtérbe. Maga Bónis egyre inkább a jogtörténeti kötődéseket emelte ki, míg Györffy István munkatársa, Papp László, a professzor művelődéseszményének szellemében a műveltségbeli megújulás lehetőségét tartotta fontosnak.[35] *„Jogrendszerünk ma is fejlődik, Magánjogunk meg éppen kodifikálásának küszöbén áll. Az újabb és újabb törvényjavaslatokba igen sok és fölösleges tisztán eszmei és idegen vonás került. Sohasem adódik többé alkalom olyan gyökeres felfrissítésre és tisztogatásra, mint ami most itt áll előttünk. A népi hagyományból kivehető és felhasználható anyagot be kell illesztenünk itt is, másutt is, legalább egy-egy tartóoszlopként, a magyar jog nagy épületének megújításához."*[36] A hivatalos álláspont képviselői, Antal István igazságügyi államtitkár, Vladár Gábor és Hofer J. Miklós a jogpolitikai, a jogalkotói oldal fontosságát emelték ki.[37] E törekvések a „népi jogéletkutatást" meghatározó deklarálásának tekinthető *az írott törvényekben, valamint a jogszokásokban és néphagyományokban megnyilvánuló nemzeti lélek megismerését hangsúlyozó igazságügy-miniszteri felhívás*.[38]

A népi jogéletkutatás szakmai, módszertani hátterét Györffy István professzor, a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, illetve az annak keretében működő Országos Táj- és Népkutató Intézet vezetője biztosította. Még 1939-ben megalakult Bónis György és Papp László részvételével egy munkaközösség a népi jogélet kutatására, amelynek munkájába később Viski Károlyt, Hofer J. Miklóst, Fél Editet és Szendrey Ákost is bevonták. Kérdőívet készítettek, jelentkezési lapot szerkesztettek.[39] A

[34] Bónis György: 1956. 122.
[35] Györffy István 1939.
[36] Papp László 1939. 77.
[37] NOL OL K 579 IM 33. 704/1940 2-3.; Hofer J. Miklós 1943. 272.; Vladár Gábor: A jog elhajlása az élettől. Budapest, 1938.
[38] NOL OL K 579 IM 30. 051/1939. I. M. I. sz. első felhívás
[39] Hofer J. Miklós menye, Flórián Mária a vele készített interjú során is beszélt erről és a kutatás számára közlésre átadta Hofer J. Miklós visszaemlékezését Györffy Istvánnal találkozására és a népi jogéletkutatáshoz kapcsolódására. (Közölve: Nagy

Néprajzi Intézet kezdeményezéséhez Györffy – miként Matytyasovszky Miklós a századelőn – az igazságügy-minisztérium támogatását, a gyűjtéssel foglalkozó szakemberek segítését és önként vállalkozó munkatársak jelentkezését kérte.[40] A miniszter a megkeresés nyomán felhívást adott ki, amely a célkitűzés helyességét, szükségességét hangsúlyozta mind általános, mind törvény-előkészítési és igazságügyi végrehajtási szempontból. Egyetértett azzal, hogy a *jog hivatásos művelőit* vonják be a jogi szokások és néphagyományok gyűjtésébe. *„Mert amennyire nagy jelentősége van a jogi néphagyományok objektív tudományos megismerésének, épp annyira veszedelmes lehet, ha ilyen hagyományok gyűjtésével és közlésével joghoz nem értő vagy korai általánosításokra hajlamos egyének foglalkoznak."*[41] A minisztérium ekkor még csupán a néprajzi kezdeményezés külső segítőjeként lépett fel, e minőségében vállalta a gyűjtők szervezését. Szakmai kérdéseikkel a jelentkezők az Intézethez fordultak. Az Intézet végezte a szakmai irányítást, az általa megfogalmazott követelményeket közvetítette a felhívás.

Amikor1939 végén Antal István nyilatkozata alapján a népi jogéletkutatás kormányprogrammá vált, a minisztérium még intenzívebb közreműködést vállalt a siker érdekében. A politikai befolyás erősödésével párhuzamosan *Györffy István* halálát követően a néprajzi intézmények egyértelműen kihátráltak a kutatásból. *Hofer J. Miklós* írta: *„nincs olyan néprajzi intézmény, amely a jogi néphagyományok gyűjtését végezné*."[42] A Néprajzi Intézet két jogász munkatársa, Bónis és Papp más feladatot vállalt, a Nemzeti Múzeum is kivonult a gyűjtés szervezéséből, irányításából, és ez a gyűjtőmunkának mind a szakmaiság, mind az operativitás

Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem KPVK, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.); Bognár Szabina 2016.

[40] Amikor Mattyasovszky az öröklési szokásokat magánemberként sikertelenül próbálta összegyűjteni, a fölművelési miniszter kérésére Plósz Sándor igazságügy-miniszter az igazságügyi szervekhez fordult, és a felhívás eredményeként 642 jelentés érkezett a minisztériumba. (EA 13.332. 63. o.)

[41] OL K 579 IM 30. 051/1939. I. M. I. sz. első felhívás

[42] OL K 579 IM 17492/1943.

szempontjából hátrányára vált. Hiszen minisztériumi feladattá vált a gyűjtők szervezése, a kutatásszervezés és -vezetés, és ezzel párhuzamosan hangsúlyosabbakká váltak a kezdetektől jelenlévő politikai, jogpolitikai kötöttségek.

A miniszter az 1940-ben kibocsátott újabb felhívásban az első jelentések, gyűjtési eredmények tapasztalatai alapján saját hatáskörében módosította tárgyi és személyi tekintetben is az eredeti szakmai elvárásokat. Az eredetileg 95 kérdőpont mindegyikére, vagy annak egy-egy fejezetére válaszoló nagy terjedelmű, tudományos felkészültséggel összeállított tanulmányok mellett a helyszíni munka során ellesett egyes adatok összegyűjtését is elégségesnek tartották.[43] Így születtek meg a levéltári forrásanyagban is fellelhető fél, illetve egy oldalas, gyakran mindössze egy jogintézményre vonatkozó feljegyzések, töredékjelentések.[44] A másik fontos változás az volt, hogy az eredményes munka érdekében kiszélesítették gyűjtők körét: a bírák, ügyvédek mellett a munkájuk egy jelentős részét falvakban végző betétszerkesztő személyzetet is bevonták a gyűjtésbe. Úgy vélték, közvetlen kapcsolatban állva a falusi lakossággal, alaposabban ismerhetik a nép gondolkozását, szokásait, hagyományait, és könnyebben megfigyelhetik, összegyűjthetik a település jogi vonatkozású szokásait, „a néplélek jogi vonatkozású megnyilvánulásait".[45] Az 1942-ben harmadszor is kiadott miniszteri köriratot tanúsága szerint 1942-ben már több mint 140 gyűjtőtől mintegy 85 jelentés érkezett vissza a minisztériumba. az év folyamán,[46] Feldolgozásukat 1943-ban Papp László végezte el. Egyrészt elkészítette a gyűjtők személyére és munkájára vonatkozó értékelő ismertetést,[47] másrészt személyes útmutatás tervezet készített a gyűjtők számára,[48] továbbá egy tanulmányban kívánta összefoglalni népi

[43] OL K 579 IM 33. 704/1940. I. M. III. sz. második felhívás
[44] Pl. Újhartyán: dr. Garass István; Jánoshalma: dr. Csemez József; Tés: Bauer Endre (OL K 579 IM 1967. csomó.)
[45] OL K 579 IM 33. 704/1940. I. M. III. sz. második felhívás
[46] OL K 579 IM 71. 729/1942. I. M. I. sz. harmadik felhívás
[47] Az OL anyagából hiányzik, de feltehetően megegyezik az EA 13. 300 és EA 13. 332 értékeléssel
[48] OL K 579 IM Jogi népszokások gyűjtése 1938-48.

jogéletkutatás célját, a kutatástörténeti előzményeket, a jelentésekből levonható általános tanulságokat, továbbá a módszert foglalva össze.[49] Mivel a gyűjtés1943-mal lezáruló szakaszát Papp László *próbagyűjtésnek* tekintette, tervet adott be egy új, szakmailag megalapozott, eredményes kutatás felkészült gyűjtőkkel történő lefolytatására és egy teljesen átdolgozott kérdőív benyújtását is kilátásba helyezte.[50] A háború eseményei azonban megakadályozták tervei valóra váltásában.

3. A népi jogéletkutatás (1939-1948) eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben

3.1. Az ismertetett források tükrében kirajzolódott előttünk az a folyamat, amely során a kezdetben néprajzi indíttatású kutatásokat az évek folyamán a politikai-jogpolitikai elképzelések sajátosan átformálták, módosították. Az eredmények számbavételét követően Papp László a magyar „népi jogéletkutatás" önállóságának igényével lépett fel. *„A magyar népi jogéletkutatás nem néprajz, nem társadalomrajz, sem jogtörténetek mellékhajtása, ha mindjárt eredményei kisebb-nagyobb mérvben el is helyezhetők e tudományágak egyik-másikán belül, össze is olvadnak azok anyagával."*[51] Ha az 1939-1948 között megvalósult *kutatás* elméleti felemásságai miatt nem járult hozzá a jogi néprajz önálló tudományággá válásához Papp szándékai szerint, a néprajz, jogtörténet és jogszociológia határterületén folytatott kutatások új eredményeikkel folyamatosan gazdagították az érintkező tudományterületeket.

3.2. Az eredmények számbavétele során érdemes emlékeztetni arra, hogy a jogi néphagyományokat kutatók legjobbjainak tollából olyan jogi néprajzi, néprajzi szakmunkák születtek, amelyeket e kutatás ösztönzött. Papp László, Bónis György, Fél Edit,

[49] OL K 579 IM 11290/1944., EA 13. 332.
[50] OL K 579 IM 11290/1944.
[51] Papp László 1943. 278.

Tárkány Szücs Ernő könyve megjelent,[52] a feldolgozatlan jelentések között számos értékes, a nyomtatás nyilvánossága után kívánkozó tanulmány található még,[53] a gyűjtemény egésze pedig a jogi népszokások gazdag tárháza, amelyből Tárkány Szücs Ernő is szívesen merített. Bónis György a jogtörténet számára hasznosítható eredményeket számba véve azt emelte ki, hogy a jogi néphagyománygyűjtés a jogtörténet íratlan forrásait tárta fel, adatai az ezekről szerzett ismereteket bővítették. A népi jogéletkutatás olyan kérdéseket világított meg a jogtörténet számára, amelyek csupán az írott emlékek alapján már nem oldhatók meg.[54] A jogszociológia oldaláról értékelve a mozgalmat Kulcsár Kálmán azt emelte ki, hogy a *népi jogéletkutatók* felfogása a történeti-jogi iskola *népszellem* fogalmán alapult.[55] A kultúra más megnyilvánulásaihoz hasonlóan a népi jogszokásokat is a nép lelki sajátosságaiból, alkatából származtatták, az *idegen* és a *magyar népi* jog mesterséges ellentétét abszolutizálták, és a magyar társadalom általános megújhodásán belül a népi jogszokásokra alapozva kívánták *magyarabbá* és *szociálisabbá* tenni.[56] Kulcsár bírálta ugyan a *jogi népéletkutatás* politikai, jogpolitikai kötöttségét, a gyűjtők eszmei sokféleségét, a gyűjtött anyag egyenetlenségeit, de azt nem vonta kétségbe, hogy Magyarországon ez kísérelte meg a jogélet egy területének felderítését.

3.3. *Az 1939-1948 között zajló jogi népéletkutatás mintegy utolsó, de attól egyben el is különülő, elsősorban felsőoktatási intézményekben folytatott kutatásai* Bónis György és Csizmadia Andor nevéhez köthetőek. Bónis az 1941-ben a Garam mentén végzett és publikált jogi gyűjtését és Kalotaszegi gyűjtését (1942) követően tanítványaival immár a szegedi egyetem tanáraként Tápén végzett újólag, immár harmadszor gyűjtést (1948). Az

[52] Papp László 1943.; Bónis György: Egyke és jogszokás a Garamvölgyén, Társadalomtudomány 21(1941)/3, 287–309.; Fél Edit: A nagycsalád és jogszokásai Martoson, Társadalomtudomány, 23(1943), 408–437.; Tárkány Szücs Ernő 1944.
[53] Papp László is ezek között említi Quiricó Pál Bársonyosról, Gallotsik Elek Bilkéről, Csányi József Muraközről írott munkáját. (Papp László 1943. 6.)
[54] Bónis György 1956.
[55] Kulcsár Kálmán: Szociológia. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1974. (Kézirat)
[56] Kulcsár Kálmán 1961. 119.

eredmények teljes körűen csak a kilencvenes években kerültek publikálásra. Csizmadia Andor az Egri Jogakadémia Szociográfai Intézetében munkatársaival a jogi népéletkutatáshoz 28 „barkó" község anyagát küldte be, tanítványaival 1948-ban Pétervásárán, a következő évben pedig – fogalmazhatunk így, hogy az hosszú ideig az egyik utolsó jogi népéletkutatás során – Ivádon végeztek gyűjtést. A barkók öröklési szokásai a gyűjtést követően azonnal publikálásra kerültek (1947), a Pétervásárán és Ivádon gyűjtött anyag megjelenése viszont hosszú évekig váratott magára (1979, 1983).

3.4. *Papp László 1943 júliusáig 82 gyűjtő 95 jelentéséről tud*. A gyűjtők megoszlása foglalkozásuk szerint: 22 bíró, 12 betétszerkesztő bíró, 5 királyi ügyész, 7 bírósági fogalmazó, 3 telekkönyvvezető, 5 bírósági segédhivatalnok, 1 királyi közjegyző, 2 ügyvéd, 1 más tisztviselő, 4 joghallgató, 1 lelkész és 1 községi jegyző.[57] *A végleges adatok alapján Papp László szerint a gyűjtött adatok 137 község, továbbá 10 járásbíróság, 3 vármegye, 5 táj területére vonatkoztak,* a legtöbb gyűjtés Zala, Borsod, Heves és Bars megyékből érkezett. Az adatok 85%-a a magyarságra, a többi a német, román, ruszin, tót, vend, cigány nemzetiségűekre vonatkozott.[58]

Az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás iratanyaga csak töredékesen hozzáférhető a kutatók számára. A jelentések egy része megsemmisült a II. világháború során, a két példányban készült jelentések más része a kutatás szakmai és operatív irányítónak irattárának egyikében vagy másikában, esetleg mindkettőben megőrződött.[59] A Magyar Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában és az Országos Levéltár K 579 IM jelű iratanyagában az OTKA-pályázat során forráskutatást és -feltárást végeztünk. A hozzáférhető forrásokok közül a szakmai előkészítést követően digitalizálásra került 55 jelentés (ebből 24 jelentés a Magyar Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában volt megtalálható, 31

[57] EA 13. 300 3.

[58] EA 13. 300 4-6. Tárkány Szücs Ernő ettől eltérő adatsort közöl: 340 településre vonatkozó, 120 személy által gyűjtött adatról beszél.

[59] Erről részletesen: Kőhegyi Mihály-Nagy Janka Teodóra 1997.

jelentés pedig a NOL K 579 IM jelű iratanyagában. A jelentések egy része ún. „összevont" jelentés volt, azaz több települést, járást, vidéket érintett. Ebben nincsenek benne a duplumok és a jelentéstöredékek. A jelentések mellett a Papp László-féle értékelésben (1943) említett gyűjtők jelentkezési lapjait is sikerült azonosítani, illetve utazási költségtérítés, kiküldetés iránti kérelmeket és egyéb forrásokat. *A forrásanyagból választva ebben a kötetben Sárközi Sándor Bölcske Madocsa, Dunaföldvár, Solt településekről írott anyagát közöljük*. A forráskutatás eredményei részletesen bemutatásra kerültek a válogatott jelentések közreadásával egy monográfiában az OTKA-kutatás során (*Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai.* Szekszárd, PTE KPVK 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.)

3.5. Az új kutatási eredmények között kell szólni a forrásfeltárás, -feldolgozás és digitalizáció mellett az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás erdélyi forrásairól, amelyek kevésbé ismertek a kutatók előtt.[60] A jogi népszokásgyűjtések jegyzékét közölte ugyan könyvében Tárkány Szücs Ernő, a kutatástörténeti anyagokra azonban nem tért ki.[61] Eredménynek tekintjük, hogy ezen új, eddig használatlan források bevonásával *sikerült felvázolni a népi jogéletkutatás erdélyi történetét is 1939-1944 között: a kezdeményezéstől a gyűjtés, az összegzés első szakaszáig.*

3.6. *A 20. század második felében diffúzzá váló tudományterületi átalakulások,* a kilencvenes évek gazdasági és társadalmi folyamatai nemzetközi szinten jelentős változásokat eredményeztek. A jogi néprajz ismeretelméleti és tudomány rendszertani háttere radikálisan megváltozott. A kutatási területet életre hívó pragmatikus szempontok is átértékelődtek: a kodifikáció és a kormányzás már kevésbé számított e tárgykör eredményeinek hasznosítására. A joggal foglalkozó tudományok, de maga a joggyakorlat is korán felismerte a hivatalos jog és a joggyakorlat közötti eltérés lehetőségét és tényét, mégis hosszú időre volt

[60] OL IM 579. Jogi népszokások gyűjtése 1938–48. I–II.
[61] Tárkány Szücs Ernő 1981. 851-858.

szükség, amíg a jogi kultúrtörténet művelése „bevett gyakorlattá vált" a nemzetközi kutatási eredményekre alapozva Magyarországon. Ahogyan a jog felismerte, hogy nem függetlenítheti magát a történeti és kultúrtörténeti hatásoktól, úgy vált mind meghatározóbbá az interdiszciplináris szemlélet a kutatások tárgya és a módszer megfogalmazása során. *A „határterületi diszciplínaként" meghatározott kutatásterületen tehát alapvető szemléleti sajátossággá vált a „rokontudományokkal" történő együttműködés, különösképpen a mindennapi jogélet vizsgálata és a szimbólumkutatás során.* Az 1990-es évek végétől folyamatosan gyarapodó jogi kultúrtörténeti, jogszimbolikai tanulmányok, konferenciák, a nemzetközi kutatások eredményeit a hazai kutatásba minél gyorsabban beépíteni igyekvő tudományos munkák. A kutatásterület iránti érdeklődés erősödését kiadványok jeleztek[62]

3.7. *A jogi néprajz* kifejezetten interdiszciplináris, a néprajz, a jog, a történelem, a szociológia „illetékességébe" egyaránt illeszkedő, de számos – többnyire egyéni tudományos teljesítményen alapuló – eredményt felmutató kutatási terület. A jogi néprajz kutatói elsősorban kisebb közösségek normáinak, normarendszereinek megismerését tűzték ki célul. Kutatásaik kiterjedtek a normák keletkezésének, életben tartásának körülményeire éppúgy, mint a normaváltozások, illetve normasértések eseteire, és természetesen arra is, hogy az egyéneknek milyen szerepe lehet a közösség szabályrendszereinek, jogi népszokásainak alakításában. A normacsoport vizsgálata számos tudományterület érdeklődését felkeltette (a néprajz mellett a jogtudomány, a történettudomány, a szociológia és az antropológia), így a kutatás tárgya már az első pillanattól kezdve magában hordozta a tudományköziség („közös vadászmezők" v.ö. Alan Dundes) lehetőségét, szükségességét.

[62] Pl. Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe, Budapest-Pécs, 2004.; Mezey Barna (szerk.): Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok, Budapest, 2006., Mezey Barna (szerk.) A szimbólumok üzenete. Budapest, 2011.

3.8. Fontos eredmény, hogy egyetemközi, intézményközi együttműködésben megalakult a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Karán 2011-ben a *Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport,* amely nevének és célkitűzésének megfelelően elsősorban a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz témaköréhez kapcsolódó kutatások folytatását tűzte célul a szakmai programok szervezése, honlap működtetése mellett. A program Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulójához kötődött, a Kutatócsoport első szakmai konferenciája is a kutatási terület emblematikus alakjának határon túl is elismert életművéhez kapcsolódott. A tudományos műhely felvállaltan az interdiszciplinaritás alapján a jogi kultúrtörténet, a jogi néprajz témáihoz kapcsolódóan a jogtudományok körében a magyar és az egyetemes állam- és jogtörténet, a jogelmélet és jogbölcselet, a nemzetközi jog, valamint a jogszociológia és jogi antropológia területén folytat kutatásokat. A történettudományok és a néprajztudomány körében kutatási profiljába tartozónak tekintett kutatási témákban is szerepet vállal, de kutatói nyitottak a fel nem sorolt társtudományokkal való együttműködésre is.

Összegezve a leírtakat érdemes utalni arra, hogy a hazai jogi néprajz Tagányi Károly közvetítésével ismerte meg az európai kutatás 19. századi eredményeit. Rövid és alkalmi kitérőktől eltekintve e kutatási területen is a német tudományterület meghatározó volta érvényesült – különösen a népi jogéletkutatás gyűjtései és módszerei tekintetében. A Magyarországon a két világháború közötti legeredményesebb jogi népéletkutatás (1939-1948) is elsősorban német példák alapján kívánta érvényesíteni a terület erőteljesen nemzeti jellegét, vonásait. A közel egy évtized alatt jogászi tárgyismerettel összegyűjtött néprajzi anyag, amely módszertanilag ugyan nem tekinthető következetesnek, de alapjául szolgált a Tárkány Szücs Ernő által leírt komplex módszer kidolgozásának.

A kutatást életre hívó társadalom- és jogpolitikai szándékok annak az európai jogi modernizációs folyamatnak voltak megkésett formái, amelyek a magánjogi kodifikációhoz társultak Európa-szerte.

Sajátos konnotációt jelentett az 1939-ben kezdődő kutatás történeti és társadalompolitikai háttere, amely következtében a második világháborút követően hazánkban a jogi népéletkutatás erőteljes aktuálpolitikai kötődéseire hivatkozva háttérbe szorult, így a terület kutatási eredményei más tudományágak keretei között láttak napvilágot. Amikor 1989 után ismét lehetőség nyílt a témában további kutatásokra, nem lehetett mindent már egyszerűen ott folytatni, ahol az a 20. század közepén abbamaradt. Komoly eredményként könyvelhető el, hogy megtörtént a két világháború közötti gyűjtések eredményeinek hazai forrásközlése, értékelése. Bár voltak – elsősorban a néprajzi gyűjtések keretei között – a népi jogéletre vonatkozó lokális kutatások, nem került sor az 1989-ben bekövetkezett társadalmi, jogi változásokat tükröző, szervezett, közös népi jogéletkutatásra, egy szélesebb körű, tematikus kérdőíves gyűjtésre. Az újraszerveződő magyar kutatás – néhány esetleges, elsősorban személyi kapcsolatokon alapuló jelenléttől eltekintve – kevéssé volt képes bekapcsolódni a nemzetközi folyamatokba. (Tárkány Szücs Ernő nemzetközi konferencia előadásait, publikációit kivéve.) A nemzetközi tudományterületen lejátszódó folyamatok – a jogtörténet kutatási területének szélesebb értelmezése, a jogi kultúrtörténeti kutatások megerősödése, az etnográfia és az etnológia mellett az antropológia nemzetközi és hazai térnyerése – megváltozott dinamikai térbe helyezték a jogi népéletkutatást, a jogi néprajzot. A tudományos kutatások területén megfigyelhető általános jelenség a tudományközi kutatások erősödése, azaz a 18. századtól kialakuló diszciplináris tagozódáson túli kitekintés a jelenségek mind teljesebb, differenciáltabb megismerése érdekében. A *„határterületi diszciplínaként”* meghatározott jogi kultúrtörténet 1990-es évek végétől folyamatosan gyarapodó eredményei – a mindennapi jogélet vizsgálata és a szimbólumkutatás témájában szervezett konferenciák, a megszületett tanulmánykötetek, a

nemzetközi kutatások eredményeinek a hazai kutatásba történő gyors és közvetlen integrálását célul tűző tudományos munkák – a kutatási terület iránti érdeklődés erősödését és az interdiszciplinaritás megtermékenyítő hatását tükrözik mára a jogtudomány, történettudomány, néprajztudomány, szociológia és antropológia *„közös mesgyéjén"* elhelyezhető jogi kultúrtörténet és jogi néprajz új kutatási eredményei.[63]

[63] Pl. Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe., vagy a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport első kötetének tanulmányai: Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére [szerk: Nagy Janka Teodóra]. Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1. PTE Illyés Gyula Kar, Szekszárd, 2014.; Szokásjog és jogszokás I–II. [szerk.: Nagy Janka Teodóra] Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2. PTE KPVK, Szekszárd, 2016.

Forrásközlés

Bölcske, Dunaföldvár Madocsa, Solt[64] (Tolna és Pest m.) [65]

Sárközi Sándor

[64] Magyar Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára EA 1180.

[65] A forrásban a római és arab számozások (pl. Ad.I.1.) az 1939-1948 közötti gyűjtés során általánosan használt, eredetileg a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetében összeállított, majd Bónis György által megjelentetett 1. sz. kérdőív kérdőpontjaira utalnak.

J o g i n é p h a g y o m á n y o k,
Dunaföldvár, Bölcske, Madocsa /Tolna v./ és Solt /Pest vm./
községekből.

Gyüjtötte: Sárközi Sándor kir.járásbirósági shiv.gyakornok.
Dunaföldvár, 1942.március 2o.

A jelzett kérdésekre adandó válaszok Dunaföldvár, Bölcske Madocsa és Solt községekre vonatkoznak általában, ha valamely válasz mégsem lenne általánositható mindnégy községre, ugy esetenként azok fel lesznek tüntetve.

Dunaföldvár: II.Béla alapitotta Anamátia római őrállomás helyén. Imre, majd II.Ulászló hol egyik, hol másik érseknek adományozta, mig Mária Terézia a nagyszombati egyetemnek adta. Igy ke - rült a Közalapitvány kezébe, amelynek itt még ma is értékes házai és birtokai vannak, köztük a mintegy 8oo kat. hold terjedelmü Duna-szigeť Népe részt vett a Rákoczi-féle harcokban. 17o5. körül Vak Bottyán foglalta el a császáriaktól. E harcokból sokáig regéltek az öregek, ám jó néhány évtized óta már csupán a mesét kitalálók fantáziája termelá a mult korokból egy -egy főleg katonai mesét, amelynek azonban történeti alapja aligha van. 16oo évet viselő pecsétjében kéttornyu vár, vagy templom látható, középen mindkét kezét csipőre tevő hajduhoz hasonló alak áll., körirata: "Folwar Sigillum"- majd az 184o.évet viselő pecsétjében kéttornyu vár, vagy templom látható; a tornyok mindegyikén zászló. A vár, vagy templom kapujában balkezét csipőre tevő inkább hajduhoz hasonló öltözetü férfi áll, jobbjában felemelt k karddal. A bal torony mellett egy nagy szőlőfürt, a jobboldali torony mellett három buzakalász látható. Mindezt egy stilizált a sziv felső vonalaihoz hasonló iv veszi körül, amelyen egy ötágu korona látható.

Az elől érintett községek lakosságának felfogására, erkölcsi világnézetére, ezek változására és kialakulására nagy befolyással volt, van és mindenkor is lesz a Duna közelsége. Ugyanis amikor még a vasuti közlekedés nemléte, vagy később, nehézkessége, a fővárostól távolabb eső vidékekre jellemző rossz utak járhatatlansága nehezitette meg az utazást; a folyók, elsősorban is a Duna, voltak az azok, amelyek közlekedési lehetőséget nyujtottak. Dunaföldváron ma is nyoma látszik a nép által " patyingnak" nevezett vontató utnak, amelyen az óriási dereglyéket és kompokat vontató lovak s ösvérek jártak./: Az Al-Dunán Jókai: "Aranyember-ében élénken élnek ezek:/- Ahol ilyen utak voltak, valósmínü, hogy azon a vidéken forgalmasabb volt az

az élet s élénkebb forgalom fejlődött ki, mint a megye, s az ország beljebb eső, folyóktól távolabbi vidékein. Tehát a sok jövő-menő ember világlátottsága, kereskedelmi érzékfejlődése, jogfelfogása nem volt eredménynélküli e vidék ily irányu fejlődéseire és változásaira. Éppen ezért e vidék nem is veheti fel a versenyt sem a szavak kiejtésében kitűnő Bihar-rel, sem a magyarságukról ismert hajduságbéliekkel magyarsági, avagy más szempontból, mert az itt megforduló sokféle ember sokféle beszéde, az utazgató, csavargó hajós, kupecfél le nép ilyen irányu felfogása, szabadszerelmet kivánó mivolta, rányomta vidékünk képére bélyegét. Dunaföldvár község ujabbkori települése, de talán inkább telepitése II.József és korábban ennek anyja, Mária Terézia idejére eshet. Általában magyar, szerb és tót népből származott a mai lakossága. Ma is élő, de 2oo éves adózási lajstromokban szereplő magyar nevek Csillai, Cillahó, Czintula, Miskolczi, Révész, Vajai, Pozsgai/:családi cimerük: buzakoszoru felett egy kardot tartó jobb kar:/ Ugróczi/:családi cimerük: stilizált kör, benne a kör széleit érintő kereszt, a kör mindenik oldalán egy-egy nyitott száju oroszlán, s ezek feje s a kör felett egy öregu korona:/ Kimlei, Vajtai, Kókai stb. Ma is élő szerb nevüek: Petrovics, Jankovics, Dovrovics, Iltics, Szavolovics, Skutovics, Markovics stb. mig a tót telepesekre mutat: Vida, Linka. Szalnyánka, Kuminka, Noszkó, Ocskó, Szkakala nevü családok neve.

E családok azonban egymással oly mértékben összeházasodtak, hogy itt nyoma sem létezik nemzetiségi kérdésnek, mindannyian magyaroknak vallják magukat, s valóban azok is, csakis magyarul beszélnek,- ha valaki magyarságukat kétségbe vonná, irtóztató verekedések támadnának abból. Bármily népszámláláskor, avagy éppen a katonaságnál nyugodt lélekkel vallják magukat magyarnak.

Az előbb már érintett forgalom Dunaföldvár községben, figyelemmel a telepesek többf le nemzetiségére is, alátámasztja és elfogadhatóvá teszi azt az állitásunkat, hogy e község lakosai nagymértékben különböznek a Duna vonalától beljebb eső községek lakóitól. Itt olyan mozgalmas az élet, olyan hetivásárok vannak, hogy a megyeszékhely országos vásáraival is felér. Az itteni emberek mindenhez hozzákaptak, hogy gazdagodjanak, nem restek a munkával. Szeretik a földet s annak árát mégis másuton igyekeznek megszerezni. Vásározással, állatkereskedéssel és hasonló módokona Általában minden földmüvelő egyben kereskedő is; áruikat nagyrészben maguk viszik Budapestre, innen 9o km.-nyire. Esti hajóval indul a sereg, hajnalra a vásárcsarnokban vannak., délután 4 órára ismét otthon. Ha férj volt o oda, akkor este az asszony indul és másnap ismét a férj. Gyümölcs, zöldség, borsó, lencse, sovány és kövér baromfi kimondhatatlan töme-

ge kerül innen budapesti fogyasztásra.

Bőlcske: 1000-2000 holdas földbirtokosok tulajdona volt valamikor az egész határ. Ma 4500 körül lakója van, akiknek fele református, fele róm.kath.vallásu.Földesurai: Szent-kátolnai Cseh Alojzia, férjezett madi Kovács Istvánné, báró Lippei Jánosné, sz. Cseh Mária, Báró Rudnyánszky Mihályné sz. Jezsentzky Therésia később férjezett Bernrieder Józsefné, nemeskéri Kiss Pál/Fiume város kormányzója :/, báró Tahy József, báró Vitzerek, gróf Somsich Adolfné sz. Saiska Anna, Szévald Móric cs. és királyi kamarás, Börzsönyi Mihály/: felesége Ocskay lány:/, Vigyázó Ignáczné, sz. Csuzy Josepha, Forster Jánosné, sz. Perczel Zsófia, báró Ghillány Józsefné , sz. Rol Rolly Vilma, vizeki Talián Pálné, sz. Horváth Magdolna, gróf Pberak Ottóné, sz.Rudnyánszky Terézia /Bajorország/, Nagy Lajos cs. és kir. helytartósági tanácsos, megyei főnök stb., akiknek ivadékai majdnem kivétel nélkül elszármaztak innen,- a birtokaik pedig ig legnyagyobb részben a jobbágyság felszabaditásával együtt gazdát cseréltt; a zsellléek és jobbágyok s hétszilvafások tulajdona lett.

Dunamenti fekvésénél fogva, sok hajós került ki a lakósok közül. Lehet mondani, hogy országosan rosszhirü a népe. Szokásmondás, ha valaki igazmondását méginkább akarja erősiteni, hozzáteszi: " én kérem nem vagyok bőlcskei tanu." Családok élnek a vásári tolvajlásokból. A csendőrök egy-egy vidéki vásár után már a határban várják a hazatérőket, s ott, ha valakinél kissé gyanus mennyiségü, vagy minőségü, vagy faju árut, /: amint az illető egyébként pl pénzért nem venne meg:/ találnak, elveszik tőle, s bizony a feljelentők igy sokszor visszakapják a tőlük ellopott holmik tetemes részét.

A lakosság között több a szegény, mint a jómódu. Zsellérnép. Ház-formája is zsellérházra mutat.Nádfedeles, utcára kis ablak, középütt nyitott kéményü konyha, jobbáfabalra egy-egy szoba. Az ingatlanok jószágtesti megoszlása is ezt igazolja. Annak idején a község határát 16 dülőre osztották, ezenkivül a község keleti szélénél húzódó Dunában mintegy 500 holdnyi szigete van, szőlők, káposztáskertek s kenderföldek.1/8-ad telkes gazdának háza, s 8 dülő mindegyikében egy-egy 1100-1200 öl terjedelmü földje van, ebből 5-6 ezeröl szántó, 200 öles szőlő, rét, kazsáló s szigetrésze van. A 1/4-ed telkesnek mindegyik dülőben van ingatlanuk. Kevés 1/2-ed telkes, de csak szórványos az egész telkes gazda, amely már közel 50 holdas gazdát jelentett. Általánosságban dologkerülő nép, akik bizony annak idején nem sok örömére lhe lehettek földesuraiknak. Ezen birtokmegoszlás idők folyamán azonban eltolódott, sok a földnélküli köztük. Főleg [illegible], akik ketten összefogva, leginkább

engedély nélkül éjnek idején végighalásszák a partmenti füzeseket pendely hálójukkal/ nevét a pendely szoknyára hasonlóságtól nyerte/. Többször volt alkalmam hazafias ünnepélyek, összejövetelek alkalmával a népet megfigyelni, s jó volt látni lelkesedésüket, amit talán a jobbágyságból felszabadulásuk idejéből hoztak magukkal.

Madocsa: 1145.évben apátságot alapitottak itt, 122o. k körül itt tartották a bencések káptalanját. Valamelyik pápa Gyulay Gergely nagyváradi papnak adományozta, aki az apátságot felépitette. A török-időkben meglehetősen fontos szerepet töltött itt ugyanis a nép között ma is élő hagyomány szerint Pécs és Székesfehérvár között ez volt az egyedüli hely, ahova a főpapi és egyházi kincseket eldugták a török hóditók elől. Ugyanis azidőben itt feneketlen mocsarak terjedtek az apátsági templom körül, s igy a törökök által is csak nehezen lett volna megközelithető, ami biztonságot adott az ide hordott értékeknek. Időnként, főleg a téli kukoricafosztások mesetermelő lékörében fel-felvillan az idehordott kincsek utáni vágy, sa fiatalok össze is beszélnek, hogy keressék a kincseket, de még ezideig nem tették. - Idősebb emberekkel beszélgettem s tülük tudtam meg azonban azt, hogy a szekszárdi muzeum tényleg kezdett itt ásatásokat a háboru megelőző éveiben, 1913.-ban, de a háboru kitörésekor befejezték, illetve abbahagyták a további munkát.- A pécsi püspöki levéltárban állitólag nyoma van annak, hogy mely egyházak mily kincseket szállitottak a török-időkben Madocsára.- 22oo lakója van, akik 98%-ban reformátusok, a háboru utáni években egyre több nazarénus, baptista lesz a községben.- Népe besenyő eredetü, majdnem kivétel nélkül fekete-barnék, csontos arcuak, szikár termetüek. Szép fajta. Beszédjük Szeged-tájihoz hasonlóan "Ö" betüs; "mögös". A község nevét "Madocsa" nevü bessenyő-vezértől kapta, hogy ez igy van e, azt kevesen tudják, de lehetséges, mert a nép is igy tartja.- Cimere kivehetetlen a régi időkből való pecsétjének szövege: "Madoca Falv Pecéti" köriratban. 2-3oo évig visszamenőleg kimutatható családnevek: Törjék, Biczó, Kara, Árki, Baka, Bacs, Baksa, Baksai, Baranya, Bám, Bertók, Berek, Boldog, Besenczi, Biksi, Bodahelyi, Csapó, Csekő, Csepregi, Czebe, Dobozi, Dobos, Ekecsi, Értékes, Földesi, Gerzsei, K Kánnai, Máté, Mező, Mayar, Papp, Rácz, Rostás, Sereg, Sütkei, Soós, Szintai, Szekeres, Tarczal, Tegzes,Tuba, Ujhelyi, Zsidó és Zsigmond. A község lakosságának 2/3-da ezeket a neveket viseli. Férfi keresztnévben leggyakoribb: Bálint, Péter, András, István, János, Gábor, a lányok majdnem kivétel nélkül: Zsuzsanna, Éva, Eszter, és Lidia nevet viselnek.

Solt: 7500 körül$ lakója van, a nép száján is élő hagyomány szerint Árpád fia, Zsolt épittetett itt várat. E terület is hozzátartozott "Soltszék"-hez, amely összefoglaló neve volt S,olt /Zsolt/ vezér jószágainak,- birtokainak. A vár a ma élő öregek szerint "Tétel-halom" helye volt, ahol a vezér törvénynapot tarott, törvényétel, Tétel-halom, igy kapta nevét is. A községtől nem messze levő dombocskát hivják igy. A község majdnem minden utcájában nagy vizesárok van, tele libával és kacsával. Lakósai régebben kizárólag reformátusok voltak, ma felesben róm.kath. és reformátusok. Teleki és Nemes grófok, valamint Törley bárók birtokai foglalják el a határ nagy részét. Népe az 1940 évi téli és koratavaszi nagy áradásoktól rengeteget szenvedett, közel 1000 ház összedült, a többi megrongálódott, igen kevés ép ház maradt .

Az elől nagyjából ismertetett községekre általánositva is meg lehet állapitani, hogy a lakosság órisái változáson esett át az 1918-sa forradalom és az ezt követő komunizmus hatására.A madocsai és solti nép vallásossága, becsületessége, a háboru előtti időkben példaként állott a környéken,- s bizony ma már egymásután hagyják el hitüket, hogy ne kelljen egyházi adót fizetni, de nemcsak vallási téren, hanem politikailag is viseli nyomát lelkén e nép, a forradalmakomnak, ami felfogására volt nagyobb hatással.

Ad.I.1.

A nép értelmezése szerint a "törvény" szó kényszert jelent, amelyet teljesiteni kell. Legtöbb esetben a törvény mintegy kényszeritő eszközt jelent a törvényre való hivatkozás és a törvény említése felelmet idéz elő a népben. El fordul, hogy üregek, ilyesféle kijelentést tesznek:"hej, régen bizony más szokás volt, nem volt ennyi fránya törvény, mégis jobban forgott a világ kereke". A tárgyalt községek mindegyikében kérdést intéztem, észrevétlenül, beszélgetés közben, idősebb emberekhez, hogy vajon hogyan is keletkezhettek a törvényeink, - a válaszok általában azonosak voltak.- Kétféleképen;Amikor még a királyuk maguk, vagy a nádor személyesen tettek igazságot, a legjobb emberi belátás szerint döntöttek a vitás ügyekben, s ha hasonló esetben ugyanaz a döntés adó dott, ugy az biztosan igazságos itélet volt. Amikor aztán jött a papiros, nyomda, ezeket a bölcs dolgokat irásba foglalták,"nem ugy van ám a nagykönyvben megirva"! kijelentéssel Werbőczy Hármas könyv vére gondolnak.- A másikfajta törvény, a "mostani törvény" pedig ugy készül, hogy a képviselők nagy ráértükben azon törik a fejüket, hogy mivel lehetne az emberiség életét megnehezíteni. A mai törvénnyel szemben teljes a bizalmatlanság, amit azzal indokolt egy

idős ember:"könnyü ennek az oka, mert a mostani törvények nem alapvetők, mint az örökösödési, vagy végrehajátsi, avagy váltótörvények, mert körülbelül e három törvény van közvetlen kapcsolatban a néppel leginkább ezeket ismeri gyakorlatból.E törvények közül is az örökösödési törvény a legismertebb a nép között, s a legjobban ezt ismeri, mert ez biztosit örökséget, vagyont,- ez védi meg a testvért, testvér ellen, szülőt gyeremekkel szemben vagyonilag. Az uj törvények tehát nem alapvetők, azokból a népre jó, legalább is közvetlenül,a legritkább esetben származik." Például csodálkoztak az öreg madocsai és solti gazdák, hogy mirevalók a hazátvédő törvények, magyar ember előtt az ugy is szent, két ott a papirért. Általában a n nép nem érti meg a törvény nyelvét, a sok szakaszban és szövegben, szerintük "huncutság" van, mert ahogy mondják, az igazság az mindig rövid, de, hogy ki lehessen valamit játszani, azt köntörfalazva kell megcsinálni.

Nem teszenk különbséget a törvény és a rendelet között; Mindegy, hogy főbiró, alispán, miniszter hoz rendeletet, mert ha muszáj, ugy is engedelmeskedni kell neki, akárki csinálja, de amig n nem muszáj, jól esik a törvényt is kijátszani.

Ha ügyes bajos dolga van a népnek s azzal nyugtatják meg, hogy a törvény igazságosan el fogja intézni, csak 5%-ban nyugszik meg, illetve ilyen a törvény igazságosságában vetetett hit hatása. Bizalmatlan a törvény miatt a hábóru után gyomként felburjánzott ügyvéd-tömeg ténykedése folytán a földmives ember tudatában az él, amit már "A fülemüle" c.versében Arany János megirt, vagyis, hog ajándékozással, vagy akár baráti alapon az igazság oda magyarázható s annak javára dönthető el, aki ajándékoz, illetve akinekjó baráti k köre van, vagyis magasabb rangu egyének javára dől el mindig a per, a kisebb rangu, avagy szegény nép ellenében."Varju a varjunak nem vágja ki a szemét", "Kéz kezet mos" szállóigák-közmondások gyakoriak errefelé."

"Ráteszik a törvényt", "Lakat alá kerül", valakinek a tettének a következménye, amit ha elvisel, lerótta bünét és ismét egyenrangu tagja a társadalomnak.Inkább Bölcskén és Madocsán élnek ilyen tudatban, vagyis ott, ahol inkább ősibb erkölcsi elveket vall, s nem bünteti erkölcsileg a bünösöket, nem közösiti ki őket a társaságból, társadalomból, házasságkötéskor a korábbi büntetett előélet nem jön figyelembe.

Madocsán nem is olyan régen, hanem csak a háboru utáni néhány esztendő mulásával , korcsmai verekedésből folyóan egyik le legény agaonszurta bicskájával a társát. Hat évi fegyházat ült érte.

Büntetése kitöltése után, mintegy lo évre,- közben meglehetősen gazdag leányt vett feleségül- tekintélyes községi polgár lett, sőt községi esküdt lett, ami a nép bizalmának iránta az eredménye.

Hogy mennyire nincs népigazságszolgáltatás, sőt az a tudat él, hogy a bünös a büntetés kiállásával ismét egyenrangu tagja a társadalomnak, alátámasztja az 1935.évben országos port felvert márkus Szabó Jancsi csendőrgyilkos esete. Ez is Madocsán történt.- Szüleivel összeszólalkozott Jancsi, büntetőfeljelentés lett belőle, a fiu két hónapot kapott felmenő ágbeli rokonon elkövetett sulyos testi sértésért.Büntetése letöltésére haladékot kért, nem kapta meg, másnap megszökött a fogházból. Acsendőrök hosszu hetekig üldözték, egy alkalommal megtudták, hogy Madocsán, egyik barátjának lakásán aratási ünnepet tartanak, a csendőrök körülvették a házat,- Jancsi ezt észrevette, a lámpást leütötte, az ablakon be néző csendőrt lelőtte, megszökött . A csendőrök a házba belőve éppen a házigazdát lőtték agyon. Háromszáznál több csendőr érkezett a máskor csendes Madocsára.Hol itt, hol ott megjelent Jancsi, minden denütt kapott élelmet, bujtatták, segitették.Később, mintegy 35 ember ellen emeltek vádat, fogolyszöktetés és támogatás, hatósági közegek félrevezetése miatt, s ezeken kivül még igen sokan tagadták le Jancsi hollétét.- Amikor később halálra itélték, a faluban kegyelmi kérvényt készitettek, azt az akkori főjegyző, mákos falvi Sipos Zoltánon és cs.Boldog István községi birón kivül mindenki aláirta,- a pap, a tanitó, az orvos, és a község minden számottevő lakója. Tehát a fajtabélivel való együttérzés a törvénynél erősebb. Egy idős nénikével beszéltem márkus Szabóról nemrégiben,- aki most már beismerte "Enmagam is segitöttem a lelkömön, ha mén a törvény annyira nyomta."/:Turós lepényt adott neki bujdosásában:/

Ad.II.2.

Érintettem már, hogy mily nagymértékben szorgalmas a nép az érintett községekben általánosságában.Ez egyik főoka annak, hogy a hagyományoknak, az ősök tiszteletének é s a régibb szokásoknak alig áldoznak, alig törődnak az élyesmivel.Ha a törvény nem tiltaná, kevés kivétellelünnepen is dolgoznának, igy is a határban ünnepnapon igen sok a dolgozó, ami mind csak azt igazolja, ami valóság is reájuk nézve, hogy érzelmi életet alig élnek, csupán a munka, a pénz mindenm ,ert szerintük ez minden, ez a gondtalanság, az egészség, a tekintély és a jólét.

Mindezek előrebocsájtásával nem lehet tőlük furcsálani, ha a párválasztás minden más szempont mellett is, elsősorban a jövendő munka erejére van tekintettel. Egészséges, munkabiró

párt igyekszik választani mindenki magának.Igen gyakoriak az olyl természetü családi vesszekedések amikor a házasság megkötése utáni időben válik nyilvánvalóvá, hogy valamelyik házastárs beteges, nem teljesen munkaképes. Ilyenkor a másik kevés gyengédséget tanusit vele szemben, sőt igen gyakran szemére veti, hogy dologtalan.Gyakori a feleségek tüdőbetegsége, aminek elsősorban a sok egészségtelen lakás és életkörülmény az okozója, illetve a gyógyulás gátlója.Ilyen anyáknak is azonban nem ritka a 4-7 gyermeke, s ezek mind egy szobában lakank a szülőkkel, a beteg anyával. Magam is tudok olyan esetről, hogy a beteges anyának nemrégiben született 7.-ik gyermeke. A szülés a többi gyermek előtt történt, csupán az orvos tette azt, hogy a szülőanya ágyát egy lepedővel elkeritette, hogy ha márhallanak is mindent a többiek, a másféléves gyermektől a 8.-ik évesig, legalább ne lássanak mindent. Második napon már két kisebb gyermeke ke odafeküdt az anya és a kisded mellé az ágyba, harmadnapon már felkeltették az anyjukat az ágyból:"nyanya süssön kenyeret"....

Rangon aluli házasságnál, ha ugyan elvétve előfordul a szülők rövidebb- hosszabb ideig kivetik az ilyen házasságot kötőt a családi házból. Később azonban főleg, ha saját munkaerejük csökken majdnem mindan esetben kibékülnek.

Ad.3.

Solton tudok egy olyan esetet, amikor a három leány testvért három fiu-testvér vette nőül. Ma már 4o-5o év körüliek.

Általában a tárgyalt községek mindegyikében előfordulnak hasonló esetek, ha nem is ily hármas, de kettős testvérházasságok, de még az sem ritka, amikor unokatestvért, unokatestvérpár vesz nőül. Ezek a körülmyének azt mutatják, hggy inkább saját k községbelivel kötik meg a házasságot, s rtikán mennek más községbe vagy faluba párárt.- A fiatalok tudtán kivül a szülők nem egyezkednek a fiatalok házasságára nézve, az kizárólgg a fiatalokon mulik.- Vagyoni indokból kötött hámasságnál, legtübb esetben a vagyonos félnek valami testi hibája van, vagy idősebb, nagyobb korkülönség van a házastársak között. Ilyen házasságok esetében előfordulnak a házasságtörések. Ha az asszony fiatal, vagy egészséges, szolgalegénnyével, vagy más jobb képü legénnyel,avagy nősemberrel szivesen összebarátkozik, viszont az idősebb nő fiatalabb, egészséges férje is szivesen szalad idegen fehérnépek után, nem eredményteamnül.- Családi tanács nincs. Testvérek, szülők és gyermekek, ha nagykoruak utóbbiak, rendszerint a szülők előzetes tudta és beleegyezése nélkül határozzák el sorsukatl és cselekszik tetteiket.

Ad.4.

Majdnem mindig községbelivel kötik a házasságot, rit-

kán a szomszédos kösségből. Szomszédok, utcabeliek gyakran összeházasodnak. Dunaföldváron 1oo házasság közül 8o-82 helybeli, Bölcskén 1oo közül 9o, Solton 1oo közül 81, Madocsán 1oo közül 91 helybeli esküszik egy párba. Dunaföldváron a vidékiek, főleg tisztviselők, akik itt lévén hivatalában, innen nősülnek, Bölcskén és Madocsa a hiányzó %-ot adja egymásnak nagyrészben, míg Solt Dunavecsétől s az Alföldről kapja a hiányzó %-ot.

Ad.5.

Másodfoku unokatestvérek közt nem ritka, de elsőfoku unokatestvérek között is előfordul a házasságkötés. Ezért minden más kapcsolat/sógorság:/nem akadálya a házasságnak.Unokatestvér esetében a pápa adhat felmentést a házasságkötésre.Egy-két esetről tudok,- nem ggyakori-. Ha a szülöknek van valami aggálya a kötendő házasság ellen, illetve a jelölt ellen, szórványosan elmennek a paphoz, ott elpanaszolják dolgukat, aki behivatja az ifjut,/vagy leányt/ s igyekszik a szülők helyes álláspontjáról meggyőzni- ritka esetben eredményesen.

Ad.6.

Ha a vőlegényjelölt szülei élnek, általában ők mennek el leánykérőbe a jelölttel.Ezt rendszerint megelőzi az édesanyák beszélgetése, példálózgatás, a fiu anyja mondja a lány anyjának: Fiu anyja: /: a leányanyjához a fiatalok jelenléte nélküli kettesben:/

- Te Maris, emlékszel mikor egy padban ültünk az apácák oskolájában?-

- A lábaim emlékeztetnek rá, mert mindig azt kivánom bár még csak ott ülhetnénk, jól kipihenhetném magamat..... bizony eljár az idő, öregszünk.....

- No ezt jól eltaláltadMaris, máskor te is rendesebb voltál, mint mostanában, esténként gyakran nyitvafelejtetted a kisajtókat...

- No annyira még birnak a lábaim, hanem a Te Pista fiad nyitálja, hogy megyé már ez a Rózi leány....

- Menni biz megy, mert hiszen sokszor éjfél, mire a hazagyün a gyerek a kaputokból, ugylátszik megértik egymást....

- Ők tudják.... de olyan formán látszik, ez a fiatalok sorsa, a mienk is ilyen volt, emlékezz csak rá, szemben laktunk az utcában... mindegyőnk ajtaja nyitva szokott lenni éjfélig mi sem hagytuk el korábban a beszélgetést a legényeinkkel...

- Nem tudom mikorra tervelgetnek ezek valamit, talán a farsangra....

- Majd elárulják....

Ilyenforma beszélget sek előzik meg a formális leánykérést.

Ha valamelyik anyának nem tetszik a másik fiatal akár kiállásra, akár anyagilag, bizony hamar odamomdja a másik anyjának:

- Pedig jobb lenne, ha más kapuját nyitalná a fiad..

vagy: - Hagyhtná a láynod a fiamat .....

A leánykérést majdnem mindig betartják. Ha a fiunak szülei nincsenek, egyedül szokott menni leánykérőbe.

Nemrégiben olvastam egy levelet:

"- Te sem a grófnak a lánya vagy,
Én meg csak egy árva...
Gyere vissza a falunkba,
Esküdjünk egy párba...."

A leány Pestre ment szolgálni, s a legény irta-neki levélben, hogy sajátja- e pár sor, nem tudom, de még sehol sem olvastam e versikét.

Móringot nem ismerik.Régebben a perekben előfordul, hogy e vidéken is szokás volt ez, ma már egyáltalában nincs.

Ad.7.

Az lejegyzés a házasságot 3-6 hónappal előzi meg. "Kézfogónak" is nevezik, gyürüváltás ekkor történik. Semmiféle anyagi következménye nincs az eljegyzésnek.Egy esetről tudok, amikor a tüdőbajos asszony a vőlegénye javára végrendelkezett. Ajándékadás nem szokás, ritkán bontják fel.-A jegyesek főleg alacsonyabb sorban élő földmüveseknél, ágyassági viszonyban élnek, mig a jobbmóduak," szokják egymást", ami alatt közösülést értenek.- Gyakori, hogy a menyasszony jegyességi alatt teherbe esik, ilyen jegyesség ritkán borul fel.

Ad. 8.

A szülők és a jegyesek megbeszélik a lakodalom részleteit, kijelölik a vőfélyeket, akik a vőlegény barátai. Legtöbb esetben a menyasszony szülői házánál folyik le a lakodalom. - Napokkal előbb kezdődik a sütésó főzés. A jómóduaknál hasonlatos Arany János "Toldi"-ában a György bátynak Nagyfaluba megérkeztekor lefolyt készülődéshez.

A polgári házasságot tekintik lényegnek, de azért majdnem minden esetben a templomban is megesküsznek. A legszegényebbek is csinálnak lakodalmi vigasságot; A jóbbmóduaknál 2 napig is eltart, mert ha kevesebb ideig tartana, lenéznék ug y az ifju párt, mint ezek szülőit.

A lakodalom lefolyása általában a következő:

A vőfélyek kaalapjuk mellett rozmaringgal, gomblyukukban vőfélycsokorral, diszitett vőfélybotokkal kocsin mennek a meghivandókhoz, ahol a vőfély igy versel:

" Alázatossággal lépek e hajlékba,
Ég áldása szálljon a benne lakókra.
A házigazdától bocsánatot kérek,
Hogy e tisztes hajlékba belépni merészlek.
.....Jövetelem okát elmondom én bővem..
Egy szép ünnepély van most készülőben,
Melyre e családot általam meghivja
x.y. és neje.....
Az ő fiának szombaton délután lesz az esküvője,
E nagy örömhirnek vagyok hirvivője...
A saját házukban tartjuk e szép lagzit,
Meghivtuk már oda, Pistát, Jóskát, Maxit.
Meghivjuk magát és kedves háznépét,
Ünnepeljük együtt fiuk esküvését.....
Tehát szombaton délben 12 órára,
Üljék fel gazdufam a vőfély kocsijára.
Jelenjenek meg hát alázattal kérem,
Jövök mindnyájokért, ha az időt megérem."

Saját kulacsaikból a vőfélyek a háznépét s ezek a vőfélyeket a saját borukból bőven megkinálják.

A menyasszonyt a lakodalmas házhoz a szülői házból ismét a vőfély viszi el kocsin a többi vőfély kiséretében.Hazulról igy bucsuztatja el:

"Tisztelt vendég sereg,
mielőtt elvinnénk e ház virágszálát,
Elmondom én szóval az ő bucsuzását,
Mert ő nem fojthatja el siró zokogását,
Azért én mondom el szives óhajtását.
- Kedves édesapám, engem fölneveltél,
Igaz uton járni vezéreltél,
Hogy boldoggá tehess arra törekedtél.
Mint saját lelkedet engem ugy szerettél....
Köszönöm jóapám nagy szivességedet,
Áldja meg az Isten minden lépésedet!
Hogy élhess még sok boldog éveket,
Ezért az Istenhez küldöm reményemet!

Szerető kedves édes jóanyácskám,

Mit mondjak én neked örömömnek napján?
Szemem teli könnel, szivem teli buval,
Mert itt kell, hogy hagyjalak bucsuval.
Elérkezett az idő, a sorsunk elérkezett
Asszonysors ez régen, szenvedni a lányért
S amikor megnő, adni más fiáért...
Az én sorsom is az lesz, örök női sors ez,
Isten akarta igy, mindig igy volt, s igy lesz.
Adtád ifjuságod nekem, gyermekednek,
Igy teszek ma jd én is ez kedves Istennek.
Bocsáss hát el anyám, kisérjen áldásod,
Erőt ad az nekem, ha érzem pillantásod,
Ha érzem, hogy van még szerető jóanyám,
Kit el is hag yok most, lészen uj tanyám.

Tőletek is kedves testvéreim bucsuzom,
Néktek néhány szóban csupán azt hagyhatom,
Szeressétek szülőinket tovább,
Viseljétek nekik, s egymásnak gondját.

Végre jó szomszédaim jönnek elő rendben
Kiknek megköszönöm jóságát velem szemben
Éljenek tovább is igy irányomban,
Nevüket beveszem napi imádságomban.....

A vőfély ismét saját nevében:
Áldjon Isten minden házat, melynek
Udvarában ily szép virágszál ter mett.
Induljunk el hát Istennek nevében....
Dicsérjük az Urat, Hézus szent nevében!

A lakodalom a vőfély által már emlitett időben ebéddel veszi kezdetét, amely nem tulságosan dus, inkább csak arra való, hogy éhesek ne legyenek s hogy bort ihassanak a vendégek. A násznagyok és a fiatal pár még vagy délelőtt, vagy kora délutáni órákban kocsin csendesen bekocsiznak a községházára, ahol a polgári esküvő megtörténik. Hazamanve ismét keveset esznek, de annál bővebben isznak mindannyian, s következik a nászmenet összeállitása. Néha 5o-6o kocsi, sőt emlékszem ennél többre is, egymásmögé felsorakozva tekik meg a vendégsereggel. A lovak csengőkkel, virággal diszitve. Az első kocsin a vőlegény, a vőfélye, a szülők és a násznagy ül, a másodikban a meny asszony, szülőivel és násznagyukkal. A násznagyok a polgári esküvőnél a tanu szerepét is betöltik.

A templomi szertartás megtörténvén, egyszerre, mint a hangyaboly mozdul a sereg és vidáman ülnek mindahnyian ismét a kocsikra. A vőflyek a skoszorusláynok mellé ülnek, s hangosan nótázással indulnak haza. Régebben a vőfélyek cifra botjukon nagy sősperechez hasonló fonottkalácsokat vittek a templomba, s ezt a sekrestyésnek /templom szolgnak adták./, akij már előre néhány kannát a sekrestyébe szokott készitení a vőfélyek kulacsainak tartalmának helyet készitve, ugyanis a kulacsaik borát neki szokták adni. A sekrestyéssel beszélgetve azt hallottam tőle, hogy mostánában e régi jó szokás már csak nagyon ritkán fordul elő. Ajándékokat a lakodalmas háznál való megjelenéskor adják át, rendsz szerint a vőfély irámyitésa mellett, s igy nem történik meg, hogy valaki kapjon tiz szentképet s egy gyuródeszkát sem. A vőfély állitja össze, hogy körülbelül mit vehet egy-egy vendégház ajándékban olyant, amit még másik ház nem ajánlott fel. Sokszor a konyhafelszerelés egészen, sőt szerszámok stb. mind összegyülnek az ajándékokból.-

Általában mint emlitettem, a fiatalok nagyon is ragaszkodnak a lakodalom diszes megtartásához. Tudok esetet, amikor a szülő megkérdezte fiát, hogy vajon nagy lakodalmat kiván-é, avagy inkább csendes, szükkörü vacsorát, s tehermentes két hold földet. A diszes lakodalmat áválasztotta. Pedig amokir ez történt, akkor is megért a két hold föld 2ooo-25oo P-t.

Ad.9.

A házasságtörőkről nem általános a rossz vélemény,a megszólás.Számuk elég tekintélyes. Egy alkalommal az idősebb férj észrevette, sőt talán rajta is kapta feleségét csábitójával. Megbocsátott az asszonynak, de loo pengőt kért "fájdalom dij" cimén saját részére a csábitótól, aki nős ember lévén, kifizette csak azért, hogy a férj nehogy elbeszélje a történteket, de ez mégis megtörtént, mert maga a megcsalt férj mondotta el nekem a fentieket. A férj akkor lehetett 6o, a feleség 35 éves. Favágók.

Ad.lo.

Általában nem sok a válás.Évi loo házassággal szemben 4-5 esetben. Ennek 5o%-a megegyezéses, vagy perben valamelyik fél, valószinü perenkivüli megegyezés folytán nem védekezik. Több ideiglenes nőtartási pert végighallgattam, illetve tárgyaláson részt vettem. A különélés oka legtöbbször vagyoni kérdésen történt veszekedésből kifolyólag történt. A feleség, de előfordult, hogy a férj is, azt fájlalta, hogy a másik idegenek előtt kijelentette: "Te kellettél soha sem testemnek, sem lelkemnek."

Néha a biró s jegyző közreműködését igénybe veszik. Polgár házastársak különválásakor a községi esküdtek majdnem kivétel nélkül közreműködnek; A házastársak ingóságait ők osztják el a felek között, s felirják, kinek mit adtak oda. Általában minden különválás kor az asszony a hozományba vitt butorzatot viszi magával. Ha állatot is vitt a házasságba valamelyik fél, az rendszerint vita tárgya, mert a másik fél azzal érvel, hogy a közös takarmányt ette, ha növendék állat származik az ily állatból, azt semmiesetre sem adja ki a másik az eltávozónak. - A közszerzemény köztudomásu. Battyán Mihály kisbiró, kit a szép törvénytudásáért becsült, mien, mien sem összekülönbözött a feleségével, mmre az asszony kijelentette, hogy hazamegy a szüleihez. Nagybajuszu Mihály kijelentette: "Eriggy..." Fogta a fürészt és minden butort ketté fürészelt. Az asszony dolgáról hazatérve, szörnyülködve látta férje tettét. "Viheted a részed, a fle itt marad!"- mondotta Mihály. Természetesen értéktelen né vált a fél szekrény, fél ágy, fél székek. Végül kibákültek.- Az elváltak egyáltalán nem érintkeznek egymással, haragban vannak. Az elvált férj a feleségét nem tetmetteti el, temetésére is ritkaesetben megy el. Az elvátl assony leánya kiházasitásához nem járul hozzá, ha a lány anyjával együtt költözött, de az ilyen lány apja után természetesen örököl. Miután a válóperben mindig rendelzik a vagyoni kérdést, a férj a feleségét, bármily körülmények közé kerüljön is az, tovább eltartani nem köteles. A gyermekek hovatartozására a törvény irányadó. A leánygyermek később sem megy apjához. Ha a gyermek anyjánál marad, válás után nem engedi apját még meglátogatni sem. Ha a szülők egyike, avagy másika közben elhal, akkor annak a szülei gondozzák és nevelik az unokát.

Ad.11.

A házastárs halála uátn a legtöbb esetben az életben maradt házastárs a gazdasági év végével a szülői házba tér vissza gyermekeivel. Ha magyobbacska leány van, s a feleség elhalt, ez vezeti a háztartást. A termésen az életbenmaradt az elhalt házastárs szülőivel megosztozik, ha az ági vagyon.

Ad.12.

Segitőtársa szükség révén, főleg ha a gyermekek kicsinyek s köztük a háztartásvezetésre alkalmas láynka nincsen, a férj a feleség halála után 3-5 hónapra másodszor nősül. Rendszerint idősebb lányt, vagy gyermektelen özvegyet. Ha a feleség marad életben, ugy a fogamzási idő letelte után legtöbbször férjhez megy, főleg ha 1-2 gyermeke van, ilyet legtöbbször "özvegyember" vesz nőül.

Ad.13.

Előfordul, hogy a házaságkötés után 4-5 hónapra a gólya kopogtat. Ezért megszólásban a nő nem részesül. A menyasszony élete nem esik birálat alá.16-2o éves a lányok férjhezmenési ideje, de 2o-28 közöttiek is gyakoriak. 3o felül vénlány. A törvénytelen " zabi, fattyu, szerelemgyerek"-et befogadják a családba, főleg a szegényebbeknél és kiváltképen akkor, ha a természetes apa tartást fizet, vagy földben kielégitést adott. Az ilyet a hasonló viszonyok között élők megkülönböztető lenézés nélkül beveszik a társaságba.- A háboru előtti években a pécsi gyermekmenhely igen sok gyermeket adott ki, főleg Madocsára, de Bunaföldvárra is, ott saját gyermekként nevelték, meg is nősültek, letelepedtek. Ilyenek közt a törvényes örökösök javára nem szoktak különbséget tenni, mert a felfogás szerint, ha gyermekkora óta a gazdaságban nevelkedett, dolgozott, akkor az öröklésre jogot szerzett.Természetesen, ha ági vagyonról van szó, ott más elbirálás alá esnek az ilyen lelencek, de a törvénytelen gyermek sok esetben az ági vagyonból részesül.

Ad.14.

Vénlegény nem sok van, több a vénlány. A legények között, vagy testi fogyatkozás / a lányoknál is / a fő ok, de más is lehet. Igy férfiaknál valamely betegségből maradt zárkozottság, korcsmázás , családi élet nem kivánása, nőknél legtöbbször a válogatás. Igen sok vénlányt ismerek, akiknek a régi ismerőseik szerint, több kérői voltak, de mindig jobbat vártak, végül az idő eljárt.Egy részük ezeknek zord, mogorva, másik részük rendszerint családos testvéri házban él, dolgozik, gyermekeket gondoz, néha özvegy férfi testvére háztartását vezeti, másik részük templom-járó "harmadrendü", ami itt a szentességet jelenti.Ezek diszitik a templomot ünnepi alkalmakra.Ezek a aztán a vénlányságot dicsérik, s ugy igyekeznek mutatni, mintha saját szántukból maradtak volna azokká. A szaporodást kötelezőnek tartják, de vele szemben az anyagi helyzet sulyosságát emlegetik, azt, hogy ahol mód lenne az 5-6 gyermek nevelésére is, ott egy ha akad. Kilépett pap házasságkötésével nem sokat törődnek."Szeretett biztos korcsmázni,vagy szerette a nőket, s mert böcsületes volt, inkább kiugrott."- mondják az ilyenről.Szerintük helytelen a papok nőtlensége, mert azoknak módjában volna asszonyt s gyereket tartani, nevelni.

Ad.15.

A korcsmázó férjért az asszony elmegy, de a

férj ottmarad, ha sikerül, az asszonyt is ott tartja. Sok ilyen házasságban az asszonynak udvarlója van, főleg ha gyermek nincs, örül ha a férj korcsmába megy, mert tudja, hoy éfj előtt aligha megy haza.

Gyakori, hogy a férj és feleség vasár- és ünnepnapokon a korcsmában tartott közös táncokra elmennek.Egymással, vagy fiatal párok egymás feleségével, illetve férjével táncolnak. Leányokkal nem igen, mert félnek a pletykától, ami ilyen esetben hamar szárnyra kell. Olyan házasfelék is lemennek ily táncokra, ahol 3-4 gyermek van, s ez időre a nagyszülökre bizzák a csemetéket.- Házastársi veszekedéseket egymásközt intézik el, ha komolyabb, csendőrséghez, vagy ügyvédhez fordulnak.

Ad.16.

Amig a gyermekek 15-16 évesek, a szülők általában egy ágyban alusznak. Ettől kezdve a fiu az istállóban alszik, a leánygyermek a szülőkkel marad a szobában. Nem érzelgősek. Farsang alatt álik ki magukat, mert ekkor nincs dologidő:A gyermekszületések is leginkább szeptember és október hónapokban legtöbb.- Ha férj községtől távolabbi "szérüskertben"dolgozik, általában lo éven aluli gyermek, vagy 14 évesig, leány hordja ki az ebédet. A feleség otthon látja el a dolgot. Jegyesség alatt csókolódznak, később ritkán, vagy egyáltalán nem.

A nagyobb gyermekek résztvesznek a munkában, lo éven felüliek saját libáikat, rucákat őrzik, vagy pásztornak szegődik el.

Ad.17.

Ősi vagyon alatt az ági vagyont értik, a többi "szerzemény" /:közszerzemény:/ A fiu csak nősülés esetében, de akkor sem mindig megy el a háztól. A nő jussát /örökségét/ a férj ugy kezeli, mint sajátját, vagyis mint a közszerzeményt.- A hozomány, ha a szülők élnek s a fiatal pár külön költözik, nem sok, 3-5 hold föld, e etleg feles tengeri s csupán a szülők halála után jutnak legtöbbször a hozományhoz, ami az örökséggel azonos. A hitbér ismeretlen. Ha meny apósa házához költözik, "lányomnak" hivják / de ha nem költözika oda akkor is./ családtaggá válik, nincs a saját leány s a meny között különbség.

Ad.18.

A földeket közösen mivelik a házastársak. Ha csekély a föld, mindketten napszámba járnak. Nagyobb gyermekek is velük, vagy külön mennek napszámba.- A fiatalok saját keresményükből ruházkodnak,állatot vesznek, ezt otthon tartják a szülőkével együtt, s ha házasságot köt, s a háztól elmegy, az ily állatot viszi magával.A lány az ilyen keresményből gyüjt stafirungot. A házastársak egymás

szüleit édesapámnak, édesanyámnak, az unokák, öregapám, öreganyámnak, esetleg "szülének" hivják.

Ad.19.

Igen elterjedt a sógoromnak szólitás, az u.n. magyar sógorság, ami házasságkötések folytán ekeltkezik, sőt az egyik házastárs kereszt és bérmaszülőjét a másik is keresztapámnak szólitja. A rokonok nem szólnak bele a házaséletbe.Feleség szüleihez ünnepeken járnak el a gyermekekkel együtt, ilyenkor elbeszélgetnek.Ha férj apósa házához költözik, a munkában közösen dolgozik velük, ha az após idősebb, a gazdaságot a vő vezeti, de az apósnak beleszólása van. Családnevét megtartja, az apósát nem veszi fel, ritka esetben megkülönböztető névként hivják ugy, például, Kovács András Tóth leányt vesz el, s mivel sok a Kovács András, Tóth-Kovácsnak hivják, a másikat Molnár-Révésznek.De irásban legfeljebb T.Kovács,M.Révész-ként szerepel a vő.

Ad.2o.

A házasok együtt mennek lakodalomba, temetésre külön a férfiak és külön az asszonyok, ugynigy templomba is. A nők, főleg a piacokon társalognak, a férfiak ugyanitt, de vasárnap a d.e.11.órás és d.u. 4.órás dobszó előtt és után. Az asszonyok inkább az utcabeliekkel töltik vasárnap délutánjaikat a ház elé a székre, vagy padokra ülve. A lányok és legények sétálnak, moziba, körcsmao köztáncokra járnak. Igen elterjedt a Dunában való mosás, magas négylábu padon, sulykolóval habfehérre mossák a ruhát, s a gyepre teritik, közben vizzel locsolják, hogy a párolgással is fehéredjen.Levelezésük általában azonos, majdnem kivétel nélkül "Kelt levelem, kivámom, hogy a legjobb egészségben találja magukat, hála Istennek mi is azok vagyunk." Igen hibás helyesirásuak.Beszédben mások, mint irásban.Irásban nem tudják kifejezni magukat.-Bucsura járnak, 5o-6o km-nyire hajtják gyalogosan állataikat vásárokra.- Kupeckodók.Sokan álnek abból, hogy vásárra járnak. Ott az állatot kináló gazdától kialkudják a lovat, vagy tehenet, vevőt visznek, s mint sajájukat adják el, nyereséggel. Némelyik loo-2oo pengőt keres igy egy vásáron. Persze állatszavatossági perekben aztán furcsa helyzetek állnak elő. A vevő megkapja a passztust, de nem a vele szemben eladóként szereplő neve van rajta, s amikor azt perli, az azt mondja, hogy ő bizony a felperesnek nem adott el semmit, amit a tanuk is igazolnak, mert közben volt egy vevő-eladó, akinek a nevét ritka esetben tudják, vagy ha tudják is, rendszerint vagyontalan, mert az ilyen kupeckodók, a feleségükre iratják jó előre a vagyont, számitva ilyen perekre.

Ad.21.

Résztvesznek a körmeneteken, istentiszteleteken, keresztjárásokon tömegesen buzaszenteléskor is. Az elmebetegeknek nincs szabad elhatározása, ilyenekkel nem kötnek ügyleteket. Vagyonukért tartják őket, s annek nagysága szerint is becsülik őket. A teljesen vagyontalan öregeket és elmebetegeket /: hüle, hibbant/: a községi szegényházban helyezik el.

Ad.22.

Magzatelhajtás előfordul lányoknál is asszonyoknál is. A szeületés a szülői házban történik, ha csak kórházba ne kell menni. A keresztszülők ajándékokat adnak az ujszülöttnek, böl csőt stb. A keresztszülők a rokonságból kerülnek ki. Keresztapám, a nyám-nak hivják őket. A szülők életében a keresztszülők a gyermek vallásos és magánéletére befolyással nem birnak.

Ad.23.

Örökbefogadás a gyermektelen házastársaknál fordul elő. Néha mondják a magtalan férfire:" nagy legény volt, vigan pazarolta legénykorában, most mikor kellene már mincs neki," a nőre: " persze lánykorában mesterkedett"./Magzatelhajtás célozgatnak/ Ha az asszony beteges, leányt, ha a férj kevésbé munkaképes, fiut fogadnak örökbe. Az adpptált bekerül uj atyja családjában, de azért érintkezést tart fenn előző szüleivel, s ha voltak idősebb gyenek, testvéreivel is, de idők folymmán a viszony köztük lazul, elhidegül. Unokává fogadás nem fordult elő. Komaság, lelkirokonság nem házassági akadály. A nevelőapa teljes atyai hatalmat gyakorol.

Ad.25.

Dolgos voltánál fogva, az itteni emberek, már siheder korukban önállóan kenyeret keresnek, dolgoznak, s azért az atyai hatalom velük szemben kevésbé érvényesül, de nem is őrölteti. Általában az atya fenyitési joga 5-16 éves korig tart, ezentul ritkán. Ugyanilyen a helyzet a béreseknél, szolgákkal szemben is /:nálunk "szolga" a gazdaságicseléd:/ 18 év után már csak "pironganak" a legényeket, ami szidást jelent.- Formaságot nem ismernek az atyai hatalom megszünésekor.- A gyermekek nevelésére nem sok gondot fordítanak, sőt sok helyen, családoknál egyáltalán nem nevelik a gyermekeket, hanem azok csak ugy, "felnőnek" minden lelki irányitás és nevelés nélkül. Éppen ezért meglehetősen durva lelkűek, trágárok, szépérzékük alig van, történelem, földrajz 18-20 éves korukban teljesen ismeretlen valami előttük.

Ad.26.

Az anyai hatalom a menyre nézve nem tesz jed oly

mértékben, mint saját gyermekére, sőt sok helyen beleszólást sem engednek a fiatalok a saját életükbe a szülőknek.A lányt is nevezik gyermeknek.Házaspárnak 3 gyermeke van, azt mondják róla "három családja van".A "család" szó gyermeket jelent. Cseléd a leányszolgáló és az évre szegődő gazdasági cseléd, a család fogalma alatt egy-egy, férj, feleség, és gyermekekből álló együttest értenek, az egész rokonságot, akik vérszerintiek, "nemzetiségnek" hivják.- Sok esetben a mostoha gyermek helyzete rossz. Ha lelketlen második anyát kap a gyermek, bizony szomoru, ahogy bánik az első asszonytól való gyerekkel, de a saját gyermekei is éreztetik a mostohagyermekkel a helyzetet. Munkában a nagyobbrész, ennivalóból, ellátásból a kevesebb jut neki.

Ad.27.

Ritkán dédapáig tudják a "nemzetiséget" de feljebb nem, Előfordul sok esetben, hogy a fiatalabbak a nagyszülők nevét sem tudják, főleg a nagyanya leánykori nevét. A hozzátartozók halál évfordulóját misével szokták megtartani. Ősök tisztelete nincs, emléküket nem őrzik, feljegyzéseik nincsenek. A temetőbe mindszentek és halottak napján mennek legtöbben. Rokoni szempontból nem tesznek sokat a két ág megkülönböztetése körül. Nincs különbség.Öröklésnél is csak olyan esetben, ha nincs leszármazó örökös, akkor az oldal-ág örököl az ági vagyonból törzsszerint.Tanuhoz intézett azon birói kérdésre, hogy a felperes felekhez rokon-e a tanuk igy felelnek: "hát igen, az én unokaöcsém a fölperes testvérének a kányát vette feleségül", vagy" az én öreganyám, meg a fölpörös feleségének az apja második "unokák" voltak", ami altt másik unokatestvért értenek, tehát rokonságot tartó nép.

Ad.28.

Tüzzel kapcsolatban semmiféle szertartást nem ismernek."Háztüznézés alatt azt értik, amikor a legény pl. idegen faluba megy el lányos házhoz, ahonnan nősülni szándékozik. "Körülnézi a házatájékukat."

Ad.29.

Gyakoriak, főoka, hogy sok az azonos nevü, akiknél a szülők neve is teljesen azonos, sőt a nagyszülők nevének azonossága is előfordul. Ilyenek: Méhes Bera, Horváth Latics, Bor Varga, de vannak ilyenek is: Tótbableves, Nagybajuszu Kovács, /:anyakönyvi irás szerint:/, Kikospásztor, Nagy-Tópásztor Németh, Németh-Csefán stb.

Keresztnevén két leggyakoribb mód szerint vagy az a-

pa nevét kapja az első fiu-gyerek, avagy a keresztapjáét, aki mint már előbb emlitve volt, rendszerint a család valamely tehetősebb tagja volt.

A tegezés kor szerint változik, kevés kivétellel egész életben a kezdeti állapot marad. Vagyis a gyermek tegezi a nála 8-10 évvel idősebbet, pl. egy negyedik elemista 18-20 éves legényt is tegez, e tegezés végig megmarad köztük, de egykorra bár fiatal, de nős embert már csak a hasonló koruak tegeznek, avagy tőle idősebbek, de fiatalabbak nem, hacsak e tegezés még nem a gyermekkori barátságnál kezdődött. Idősebb emberek a náluk legalább 20 évvel fiatalabbat feltétlenül tegeznke, hacsak nagyobb vagyoni különbség mincs közöttük, ami alatt azt kell értenünk, hogy szegény napszámos ember jobbmódut, még ha fiatalabb is nála, ritkán, de idősebbet, mégha az őt tegezi is, " megkendezi", vagyis m mahagázza, ahogy Dunaföldvon mondják: "hajjázza", ami rövidített formája lehet, a "hallja maga kendnek?.

Ha ugyanaz a keresztneve az apának, mint fiunak, "idős+, vagy "öreg" megkülönböztetővel illetik az apát.

A nő házasságkötás után leánykori nevét nem használja, csak akkor ha hivatalos helyen a nevét kell valami aláirnia, akkor majdnem mmnden esetben megkérdezi, hogy " sajáát nevem irjam?", ami alatt a leánykori nevét érti. És többen azért használják a leánykori nevüket aláírásként, mert az iskolában ezt tanulták meg irni. Ugyanis az akkori kezdetleges iskolalátogatás nagyon hiányos lehetett, mert ,a is még szép számmal vannak olyanok, akik csak a nevüket tudják leirni, de olvasni nem tudnak és a nevükön kivül egyebet irni sem tudnak és vannak sokan, akik igen csekély irni és olvasni tudással rendelkeznek. A fiu az apját " édesapámnak" anyját " édesanyámmak" amit leginkább "idsapám "idsanyám"-nak ejtenek ki Dunaföldváron, ritkán Bölcskén is, de Madocsán és Solton helyes hangzással mondanak.

"Fiam", " lányom" a szülők szólitása a gyermekükhöz. Nagybácsit "bátyámnak" unokaöccsöt " öcsémnek" szólitanak himnemben, nánemben "némém", "hugom",.A nő vezeték neve nem száll át a gyermekre. A keresztnevek mondhatni évszázadok óta változatlanok mindnégy községben.Csupán a zsidóknál észlelhető változsá, vagy inkább mondhatni, magyarosodás, "András, Imre, Géz Géza, János, Sándor, Tibor stb." neveket szedik fel.

Ad.3o.

A nép, mint föntebb érintve is volt, szereti a földet, s talán az aáért való hatc és munka közben feledkezik meg a rokoni kapcsolatokról, amely megfeledkezés sok esetben

szülőt és testvért sem kiméi. Ha földről van szó, vagy általánosságban anyagiakról, megszünni érzi az érintett községek lakosságának nagyrésze a közte és a vele szemben álló másik fél között fönnálló esetleges rokoni kapcsolatokat. Nmecsak rokonokkal szemben, de idegenekkel is, mégis bizonyos segitség-nyujtástt tapasztalhatunk náluk. Közössen épitik házaikat, s az ehhez szükséges földet közösen hordják össze s közösen tömik / sulykolják/ az épülő ház falát. Akinek lova s kocsija nincsen, saját erejével müködik közre, amiért utána a kocsitulajdonos később bizonyos fuvarokat teljesit ellenszolgáltatás képpen,- és viszont. Hasonlóképpen végeznek közös fakitermelést .A gyalogos segit a kocsitulajdonosnak fát dönteni, felaarabolni, aminek ellenében a kocsisgazda a gyalogosnak a fáját hazahordja igájával. A szülők eltartása ritkább, különösen akkor, ha a szülők vagyonosak. Mert ha életükben át is adják a gyermekeiknek a vagyont, abból mindenesetben, vagy az egész házat, de legalább is annak saját részükre szükséges részét, az "osztályból" kihagyják s emellett még egykét darab földet is visszatartanak a saját részükre. Nagyobb vagyonnal /:5o-6o hold föld:/ rendelkezők rendszerint a házat tartják vissza magúknak s gyermekeik a kiadott vagyon ellenében évenként bizonyos mennyiségü természetbeni kikötményt adnak szüleiknek, amit"élvezetnek" neveznek. Elég gyakori a szülőknek nagyszülőknek, sőt unokáknak tartása iránti perek.Az özvegységre jutott meny rendszerint tartásban nem részesül. Ha gyermek maradt s közszerzemény van, a közszerzeményre nézve özvegyi jogot kap. Ha közszerzemény nincs s ha a házasság tartama nem volt hosszu ésgyermek nincs, a meny rendszerint nem részesül tartásban a férje szeülei részéről, hanem visszaköltözik szüleihez ésa legel ő adandó alkalommal férjhez megy. A szegény rokonokat nemigen támogatják a tehetősebbek, több esetben a községi szegényházban élik le napjaikat a már idősebb szegény rokonok, mert tartásra köteles rokonaik vagy nincsenek, vagy ha vannak is, de azok szegények, de a gazdagabb, tartásra nem kötelezhető rokonok mégsem tartják, vagy támogatják őket. Ritka amokr szegény rokont a gazdagabb házába fogadja, tartja, aminek ellenében a szegény rokon - legtöbbször alantas-, munkát fejt ki a gazdaságban.

Vendégjogot rokoni megkülönböztetések nélkül csak vendéglátóval egyenlő, vagy annál módosabb vendég élvez; ami a szives fogadtatásban és borral való kinálással nyulvánul meg.

Vagyontalan aggokkal és betegekkel nem is igen törődnek, mondva: "men enek az ispitába", ami alatt azt értik, hogy a községek szegényházaiban kapjanak szállást, állátást és

gondozást.

A tanuskodási kötelezettségre nézve, helyesebben a rokoni kapcsolatokra téves fölfogásban vannak. Ugyanis tárgyalás vezető birónak azon kérdésére, hogy a tanu a perben álló felek v valamelyikével perben, xxgy haragban, vagy rokonságban van-e, száz közül 95 válasz az, hogy igen, rokonságban lennénk, mert a fülperes férje és az én férjem második unokatestvérek"vavagy "vőtárdak vagyunk". Az öcsém aki alperes , felesége testvérének a férje vagyok./magyar sógorság/ Gyakori, amikor a keresztszülő s gyermekek közötti kapcsolatotx a biró fenti kérdésére mint rokoni kapcsolatot hozzák fel. Szó sem lehet a rokonok adósságainak kifizetéséről másik rokon részéről.

Különböző helységekbene elő rokonok a kapcsolatot fenntartják egymással, ez azonban gyakorta nem üti meg a baráti kapcsolatok mértékét sem, aminek a magyarázata az, hogy a földmüvesnép állandóan el van foglalva, ritkán jut ahhoz, hogy más helységben lakó rokonait látogassa s vele a kapcsolatot szorosabban fenntartsa.

Ad.31.

A gyámi megbizatás rendszerint a rokonság köréből a tekintélyesebbeket éri, de nem ritka eset az sem, amikor idegen tölti be a tisztséget. Végrendeletben főleg a régebbi időben igen gyakori volt a gyámról való gondoskodás, aminek valószinü az volt az oka, hogy azidőben kevesen gondoltak arra, hogy a törvény ugyis gondoskodik a gyámolitásra szorulókról.

188o.jan.7.-én Révész István dunaföldvári lakos végrendeletének vonatkozó része:"5-ször; Gondnokul kinevezem Fekete György szomszédomat, hógy hátra hagyott nőm és kis koru gyermekeimet szeme tarcsa és jó tanáccsal szólgáljón nékiek." 188o-ból hasonló tárgyban végrendelet: ".....A halálom után fennmaradó üzletből származó terheket tartozik nőm a lehetőség szerint kifizetni- ujabb adóságokkal azonban semmi esetben nem terhelni és- és ha ez mégis megtörténnék, ugyanez ujón készitett ad adósságok gyermekeim részét semmi esetben nem terheltetik.Hogy pedig az üzletet a kellő rendben és pontossággal kezeltessék erre nézve gomdnokul legközelebbi rokonomat.....ut ezennel kinevezem, ennek hlála esetére pedig xxxxxx ugyszintén -rokonom .....utat ki egyszer-sm mind nőm számadásait, a tartozási állapotot tőzetessen megvizsgálja s ki nőnmek mindenben utmutatója és tanácsadója legyen. Ahon nem várt esetre ha nőm gyermekeim nagykorusága előtt férjhez menne, mielőtt tehát egyik, vagy másik gyermekeim közül az üzletet átvenné, vagy vehetné- ugy a

festő üzlet kezelését tölle azonnal megvonom s kivánom miszérint az eladassék,-mugyan ezt kivánom az esetre, ha nőm özvegysége alatt- mitől Isten óvja - feltünő életet élne vagy rossz erkölcsü lenne, mely nem várt esetben még a meki hagyott festő üzlet részétül is megfosztom,- sőtt gyermekeim neveltetésétt is legközelebbi rokonaimra és pedig.... bizom, mely esetben gyermekeim a nekik jutott örökségükből lesznek eltartandók."

A férj elhalálozáása után a feleség a kiskoruak gyámja és vagyoña kezelője ma már minden esetben. Az is előfordul azonban, hogy az özvegy felett életmódja miatt idegen gyámot rendel ki az árvaszék, a család valamely tagjának kérelmére.Idegen gondnok esetében kevés kivétellel csupán vagyonkezelés a fődolog, a gondnokolt erkölcsi élete aligha jön számitásba. A gyámságnak szertarásai nincsenek.

Gyakori, hogy az özvegy /:akár férj, vagy feleség:/ a házastárs elhalálozása után tartandó hagyatéki tárgyaláson oda nyilatkozik, hogy a kiskoruakat illető vagyont ő kapja a terhek ellenében s ilyenkor az érdekellentét miatt természetszerüleg az ügyletkötés tartamára eseti gonnokot rendelnek ki, aki legtöbb esetben a "tutor" /:közgyám:/ vagy ahogy még mondják: " árva-atya".

A gyámság nagykoruságig terjed, mely idő alatt a gyám a gyámolt vagyomát kezeli. Ha azonban pl.férfi a gyámolt, rendszerint 2o éves korától önmaga vezetb vagyoni ügyeit. Nem ritka a 24.életév előtti nagykorusitás sem, ilyen esetekben.

Ad.32.

Meg kell különböztetnünk a közösséggel kapcsolatban ingó és ingatlan vagyont. Ugyanis amig ingatlanban gyakori a tulajdonközösség, addig aingóban igen ritka. Ingóságoknál főleg egyes nagyobb terjedelmü gazdasági gépekre /:vetőgép, prés:/ elég gyakran közös.

Az ilyen ingóságok rendszerint közös öröklés tárgyai, s mivel nem akarták elárverezhetni az örökösök, megállapodtak annak közösségében.

Ingatlanoknál gyakori a telekkönyvi közösség, vagyis a telekkönyvekben a tulajdonosok hányadokban társak, de a természetben megosztották egymás között az ingatlanokat, anélkül, hogy ezt akár okiratilag, akár telekkönyvileg keresztülvezették volna. Olyan közösség azonban nem fordul elő, hogy közösen mivelnék a földet s a termésen közösen osztoznának.

Sem erkölcsileg, sem anyagilag a család felnőtt tagjai nincsenek egymással függő viszonyban. Ama kérdésben, hogy akár a gyermek /:nagykoru:/ vagyonát elidegeniteni kívánja, ebben a kérdésben a saját elhatározása a döntő. Visszavétel nincs, szórványosan az utóöröklés jog fordul elő. A rokonság a vagyonkezelésben nem vesz részt. Legfeljebb ritka esetben akkor, ha a testvérek közül egyik a városba elszármazik innen, bizza meg ittmaradó testvérét a vagyonkezelésével;- de ez ritkaság. Leginkább ilyen esetben a feles vagy haszonbérben adással értékesitik, illetve gyümölcsöztetik az ingatlanokat.

Tulajdonközösség megszüntetése esetén előfordul, hogy ideigelenesen használnak a közösségben levők egy-egy ingatlant, egymásközti megegyezés folytán. Ha ily esetben később végleges osztályt kötnek, amit irásba is foglalnak és telekkönyvileg keresztülvezettetnek,- ritka esetben kap más ingatlant valamelyik társtulajdonos, mint amit ideigelenesen használ. A tulajdonközösség megszüntetésének oka legfőképpen az, hogy az aránylag kis parcellákat átlagban az 4-5 örökös van, s pl. egy 1000 öles földet 5 örökösnek használni kevésbé gazdaságos, mert ha a föld távolabb esik a beltelektől, mind az öt társtulajdonosnak a 8-12 km.-nyire levő földre el kell, hogy menjen, mig ha ugy osztják fel a vagyont, hogy mindegyik egész ingatlant kap, ez esetben már egynek érdemesebb a nagyobb darab ingatlan megmivelése céljából eljárni a távolabbi földre. De a pénzintézetek is rászoritják a hozzájuk fordulókat sok e etben az osztályozásra /:közösség megszüntetésére:/, mert osztatlan illetőségre nem szivesen nyujtanak hitelt.

Ad.33.

Ügyletkötésnél nincs rokon, vagy idegen. Mindegyikkel a legjobb ügyletet szeretné s akarja kötni a másik fél. Kedvezmény rokonnak sem jár. Tárgy ügyleteiknek főleg ingatlan átruházása, de gykori az állatokkal való kereskedés folytán ezek adásvétele. Meghatalmazást csak küldöldön, főleg Amerikában lakó ad itteninek. Mindenki saját mag igyekszik földet mivelni, legfeljebb közös családi vetőgéppel. Nagyobb bérletekre fordul elő társulás; mely esetben minden munka közös és a kereset és haszon is közös.

A jobb gazdáknak egész évi munkásai vannak, ezért "napszám" /:bér:/ já a munkásnak, de ezenfelül aratást kap. Vagyis aratásra és cséplésre az ilyeneket alkalmazza a gazda, rendszerint "minden lo-edikért", ami alatt értenünk kell, hogy minden tizedik "kereszt", vagy "csomó" buza az aratóé.-

A módosabb "szógát" /:szolga:/, vagy "cselédet" tartanak, akik 12 évestől a nősülésig számtanak ennek.Nőszemély cseléd földmüves gazdálkodóknál nincsen. Az ilyen férfi szolga a gazdát "János bácsi" István bácsi"-nak tehát keresztnevén bácsizza, s a viszony közte és a gazda között meglehetősen családias lgtöbb esetben.

Már érintettem, hogy a becsület más értelmezés szerint van itt, mint másutt, ugynis a testi sértést, avagy virtuskodásból elkövetett lppásból eredő büntetést nem tekintik nagy szégyennek, illetve az ezekért kiállot büntatés nem erkölcsi bélyeg szerintük.Több esetet tudok, amikor bort loptak legények /:2 hl.-t:/, fogházbüntetésüket kitöltötték, de azért társadalmuk nem rótta meg őket, vendéglőkben kugligolyókat, hordóstól sört loptak,ami mind nem bün - szerintük.

Ha társaságba jönnek össze, borozás közben támadt jó kedvvel mesélik, elevenitik fel egymás előtt a fogházba töltött időket.- Magam is fültanuja voltam :

-Jani komám, de puffadt a hasad, sok dinnyét ettél a szomszédéból megint...Legalább kipihenem magam a dutyiba, ha becsuknak érte, de azt hiszem te is jösz velem komám mert hallottam, amikor ropogott a nádas, amint futottál a csendőrök elől a "barkoddal" /:hálóddal:/

Rájuk szól egy idősebb gazda, aki jelenleg községi esküdt:

- Te Mancsi gyerek, mit bántod avval a halászás sal ezt a Pistát,- majd kiderül, hogy tényleg ü volt, pedig nincsen tanujuk rá a zsandároknak...

- Igaza van Ferkó bácsi, nehogy elcsukják ezt a Pistát, osztán odairja a fogházpincéjébe a falra a nevét szénnel, favágás közben, mint régen kend csinálta,...mer, tuggya-e Ferkó bátyám, hogy a kend nevét is olvastam ám a fogházpincébe, amikor a miltkor bent voltam arra a két hétre?....

Ugyanis szokásuk, hogy a fogházpince falát teleirják saját nevükkel,.- Fenti beszélgetésből i s az derült ki, hogy a jelenleg kösségi esküdt valamiért lakója volt a fogháznak- természetesen fiatalabb korában.

Nem sokat udvariaskodnak egymással se rokonnal, se idegennel,-- de azért lehet mondani, hogy szives vendég látók.

Legénysorban van bosszu, hol leány, hol a virtus az oka, amiből aztán nem egyszer haláles szurkálások, karózások történnek.De mindig ritkábban.Testvérek, sógorok ilyen verekedésben összetartanak.Házas korban már ritkábbak a vere-

kedők, s ilyenkor már a legénykori ellenfél is lehet jó koma."Koma alatt jóbarátot is értenek."Gyere komám", de keresztszülők is komái a keresztfi szüleinek és viszont.

Ad.35.

Mint már korábban volt szó a házasságról,e vidéken i ez a legnagyobb összejövetlei alkalom. A születést követő meglehetősen szükkörü.A temetésre a meghivás ismeretlen, legfeljebb az intelligensebb embereknél gyászjelentést bocsájtanak ki. Halotti tor korcsultabb formája maradt csak fenn.Nem kimondott tor ez, hanem inkább az elhalt hozzátartozóinak a temetés utáni összejövése.Solton a temetésre az elhalt hozzátartozói, zsebjükben a pincekulccsal indulnak a temetésre.A pincében már a temetést megelőzően felhordják a hideg ételeket s a temetés befejezése után a pincébe betérve, azt elfogyasztják, meglehetős mennyiségü bor fogyasztása közben. Az érintett egyéb községekben pedig csupán a pincékben történő étel fog gyasztása nélküli borozgatás formájában maradt fenn a halotti tor.

Családi tanács nincs.

Sajnos elég gyakori a szülőknek, gyermekek magaviselete miatt tett panasza, feljelentése. Ily panaszok a szülőket durva módon káromló gyermekek gorombaságát és általában visszataszti, vad érzéstelen lelkét mutatja.

Ad.36.

Siratók és virrasztók felfog adása nagyon ritka.A halottat ha közel lakik a temetőhöz, Szent Mihály lován a volt barátai, iparosoknál volt munkatársai viszik a temetőbe. Ha az elhunyt távolabb lakik a temetőtől, a hlottas kocsin, lovak által vontatva v viszik a temetőbe.A kocsit az özvegyen maradt házastárs követi elsősorban akit gyermekei,ilyenek nem létében testvérei, vagy szülei fognak karon.Az özvegy hézastárs után következnek a az elhunyt, még életben lévő szülei, az elhunyt testvérei, ezek feleségei és férjei esetleg gyermekei, sógorság, unokatestvérség, szomszédok, utca és környékbeliek, majd idegenek.Iparos és kereskedőknél a halottaskocsi két oldala mellett a szakmabeliek viszik a diszes, szegletes lámpákban égő gyertyákat. A sirba egy koszorut szoktak a koporsó tetejére dobni, és a hozzátartozók egy maréknyi földet,- mig a koporsóba semmit sem szoktak tenni. Néhol a halott ékszereit eleszokták húzni;de általánosságban rajta szokták hagyni a halotton.

A gyászt csak vagyonilag tehetősebbek tartják, de ezek közül is csak az idősebbek- tartósabb ideig.A fiatal gyermekét elvesztő szülők közül is főleg az anya félév-egyév közötti időben, feketében jár.Felnőtt gyermekét elvesztő anya élete végéig gyászru-

hát hord.Özvegyen maradt idősebb nő, ugyancsak gyászban tölti é-
letét.A gyász errefelé nem mentesiti pereskedéstől.Sőt néhány hét után lakodalomtól és mualtságoktól sem tartja vissza pl.a szülőét a testvért vesztőt. A fiatalembert pajtásai, leányt barátnői kisérik a temetőbe.A halott-lakodalom ismeretlen.

Ad.37.

Szomszédokkal, utcabeliekkel, minden ceremónia és különsebb udvariaskodás nélküli barátság áll fenn, de nem ritkán harag. A községgel szemben általában a jóbbmóduak támasztanak bizonyos tiszteletbeli állásadása iránti igényt.Megtörtént, hogy a főbiró feltette a kérdést, vajon kiaebben a községben a legokosabb? A községi biró állott fel helyéről; a főbiró megkérdezte, hogy mégis mből gondolja a biró azt, hogy ő a falu legokosabb embere?A biró erre azt választolta, "abból, mert nekem van a legtöbb földem." Tehát aki vagyonos, föltétlen valamely községi tisztségre tart igényt.-

A községbeliek azonban rendszerint megelégelik az általuk választott tb.birót, közgyámot, esküttket, három vagy hat év után, de az még talán elő sem fordult, hogy vahaki pl. 9 évig lett volna községi biró, mert a nép azt tartja és hiszi, hogy akkor már nyugdij jár ezeknek. Közlegelő nincs.Dunaföldváron 48oo holdat kitevő közlegelőt mintegy 4o évvel ezelőtt felosztottták egymás között.-

Ad.38.

Ha a családban egy fiu avagy egy lány van, az esetben majdnem mindig a szülői házban lakik házassága után is.Az sem ritka, hogy több testvér esetén, valamelyik a szülői házban marad a házassága után, a szülőkkel együtt. Nagykoruság esetén a nagykoru gyermekek sohasem költöznek külön a szülői háztól. Ily együttélés esetén a középső szoba, amit konyhának használnak közös a fiatalok és az öregek között.Az első utcai szoba rendszerint az öregeké, a konhai utáni, a fiataloké. Ha a fiataloknak nincsen külön vagyonuk, hanem az öregek gazdaságában dolgoznak, akkor közös háztartásban élnek, egyébként mindegyik külön-külön háztartást vezet.Ez esetben is azonban nyáron, rendszerint közös háztartásban vannak, mert a fiatalok korántól későig dolgoznak, s nincs idejük a háztartással foglalkozni.Két esetleg hárim testvér esetében is előfordul, a családi "ősi" házban lakás.A konyha az esetben is közös, de mindegyikhke külön szobája van, Ily esetben azonban gyakori különösen az asszonyok veszekedése, ami azután előbb-utóbb a külön költözésre vezet.

Ad.39.

A házközösségi szervezetnek nyomai nincsenek.

Ad.4o.

Mint elől érintettük Dunaföldvármál- a nemzetiségek annyira beolvadtak a magyarságba, hggy ma már egyáltalán nincsen nyoma nemzetiségnek, hanem kivétel nélkül magyarok. Igen kiterjedt a rokonság, legtöbb esetben csak a most élőket, az elhalt szülőket és nagyszülőket ismerik az atyafiságból, dédszülőt már névről sem ismerik, vagyis azt sem tudják hogy hitták.

Ad.41.Ismeretlen.

Ad.42.

A sok évig tartó szomszédság bizonyos összetartozandóságot eredményez, ez azonban egymással szemben semmiféle jogot, v vagy kötelességet nem eredményez.-

Ad.43.

Általában a törvényes öröklés rendje, szerint történik az öröklés. Az örökhagyók 8o %-a nem tesz végrendeletet. A 2o %-nak nagyobb része Madocsa községből kerül ki.

Az ujabb időben gyakori, hogy az idősebb szülők még életükben átadják a vagyont gyermekeiknek.Ennek kettős oka van. Részben az, hogy ezáltal nem kell fizetniök a meglehetősen magas közjegyzői dijat, mert amikor ahalál bekövetkezik, s leltározni akar a kösség, akkorra már nem az örökhagyó nevén áll a vagyon, s igy , mint vagyontalant kezeltetik.Másik oka az elöregedett szülőknek, már terhessé vált a gazdaság vezetése, miért is a vagyont átadják a gyermekeknek, s ennek ellenében természetbeni "haszonélvezetet"kötnek ki,ami kikötmény ugyan, de ők haszonélvezetnek nevezik.Ez a vagyon szerint, 4-8 q buza, 2-2q-a árpa, és rozs, 1 hl.bor, loo-2oo pengő készpénzből áll, de a hizott sertés i s kikötés tárgya.Vagyonosabb házaknál a házat, a kertet nem szokták a szülők már életükben átadni az gyermekeknek.Szegényebbeknél, ha ház vanm ezt is átadják a szülők, s ház nincs, de néhány drb. ingatlan van, akkor a gyermekek természetbeni tartést adank a szülőknek.Évenként másik gyermekhez mennek a szülők a tartásra. Ez esetben azonban alig egyket esetet kivéve, mindig pereskedés a dolog vége, mert a szülők befolyásolhatók mindig attól a gyerektől, akinél éppen vannak.Az eredmény az, hogy egy gyermekeüknek adják az egész vagyonkát. Halál után jön a köteles rész iránti per, stb.

Gazdagabb családok némelyikénél fordul elő, az

"osztálymak" különösebb formája.Az apa értesiti a gyermeket,hogy osztályozni akar.Ebéd után a szülői házban összejönnek a gyerekek, kocsira ülnek és végig járják az összes szülői földeket, s az apa mindegyik darab földnél megmondja, hogy melyik gyermeknek adja, s ak akinek éppenazt adja, amelyiknél vannak, kezébe ad egy maroknyi földet "legyen a tied" szavak kiséretében. A többiek "Dicsértessék a Jézus Krisztus"-al válaszolnak,mire a szülők "Ámen" mondanak.Ha éppen termés van a földben, a juttatott gyermekegy kalászt tép le, s a szülők kezébe adja.Ez valószinüleg a tartás és haszonélvezet jelképezése, vagyis hogy a föld a gyermeké, de a termés az apáé.Mint fentebb mondottuk, ez csupán kikötmény formájában áll fenn, ami a termésből bizonyos mennyiségnek a szülő i házhoz szállitásából áll.- Beszámitják a neveltetési költségeket az illető gyermek osztálymészébe.Sok esetet tudok; a családból egyik gyermek tanult, érettségizettm vagy éppen egyetemet is végzett, a a szülők a tanittatás költségét a'neki jutó részből levonták, s ez a nem tanult gyermekeknek jutott.Ha egyik gyermek sem tanul, rendszerint az a gyermek részesül több juttatásban, aki a szülőkkel marad és a gazdaságban fejti ki erejét.Nem ritka, hogy amikor a szülők osztályt csinálnak, magukmak a házat, kertet és még egy-két ingatlant visszatartanak, egyik gyermeküket visszaveszik az "ősi" házba, aki tartja a szülőket, de a többi testvér is hozzájárul ehhez a szülői házhoz viendő természetbeni szolgálmányokkal és kikötményekkel /betegségükben ápolja és gyógykezelteti őket,- e gyermek kapja a házat és a nem osztályozott ingatlanokat.Ily esetben sem ritka a szülők halála utáni pereskedés, mert az ilyen külön juttatás, végrendelet utján történik, amit azután minden cimen igyekeznek a többiek megtámadni;főleg a végrendelkező szülők beszámithatalansága cimén.Pénzbeli kielégités ritka.Egy esetet tudok, amikor egyik gyermek azért kapott pénzbeli kifizetést, mert a szülő halála után az öröklendő vagyonra a hitelezők a telekkönyvi rendtartás 74.§-a alapján bekebeleztettek.Ezzel a hitelezőt kijátszották mert az adós gyermek ingatlant nem örökölt.Ezt azonban nem a szülők, hanem az örökös társak csinálták.-Ingóság felosztásánál sokszor pereskedések következnek be.Mert a szülőknél, vagy ezekhez közel lakó gyermek a halál bekövetkezésekor, amit csak lehet eldugdos, vagy elhord, hogy miré a testvérek jönnek meg a leltár tározók, már alig találnak valamik ingóságot.- Az ingatlanok értékének megállapitása a földek ismeretésn alapul.Az egyes gyermekek előnyberészesitéséről a következő pontban lesz szó.

Ad.441

Ad.44.

Mint fentebb emlitettük, ah hagyatékok letárgyalásakor mintegy 1/5-öd résznyi ügyben lehet végrendeletet találni.-Végrendelkező saját vagyonáról rendelkezik, "testámentumot" csinál.-

Bölcskén, Madocsán és Solton rendszerint a községi főjegyző készíti a végrendeletet a végrendelkező lakásán. Nem ritka a szóbeli végrendlet. Néhány végrendelet: Az utóöröklési jog nyomait láthatjuk benne, bár jogilag nem áll meg, mert a végrendelkező anya nem gondolt arra, hogy a leányának is lehetnek örökösei, amikor elhal, mégis a végrendelkező a saját férjére,Tarczal Istvánra hagyja a pénzt és ingóságait is, ha leányuk elhalna. Én alul irott j:Tarczal Istvánné Göbölös Erzsébet madocsai lakós;-betegágyban fekvő ugyan, de még ép élmével földi ingé és ingatlan vagyonom felett a következőleg kivántam intézkedni u.m.:1-ször 2oo frtokat egyenlő arányban hagyom férjemnek J.Tarczal Istvánnak és egyetlen Leányom Erzsébetnek .- Azon estben pedig ha netalán kisleányom is eltalána halni, azőreá hagyott 1oo frt visszaszálljon férjem J.Tarczal Istvánra.- Ágynemüimet kisleányomra hagyom, megjegyezvén, ha leányom Erzsébet szintén eltalána halni, az ágynemüket is férejem J.Tarczal István örökölje."188o./

-Ekecsi Istvánné sz.Dobos Katalin végrendelete:"1-ször. Ingatlan vagyonomat, ugymint 1/8-ad kültelekből és a 517. népszámu házból a felét,- miután férjemmel Ekecsi Istvánnal közös birtokosok vagyunk, férjemre hagyom, hogy abból két gyermekünket István és Zsuzsannát, holtáig eltartsa, hogy árvatárilag ne kezeltessék.2-ször.:Férjem köteles fent nevezett gyermekeket illető módon felnevelni és szükségésekkel eltartani.3.-szor: Ha fentnevezett férjem elhalna, az egész birtok két gyermekünkre szálljon.4.-szer: Ellenben ha két gyermekünk előbb halnának el, mint férjem, az egész birtok viszont férjem, mint egyedüli örökösre szálljon, ugy, hogy holtáig őtet semmi módon örökösödés céljából senki meg ne támadhassa.-5-ször: Ha pedig mind férjem, mind gyermekünk örökös nélkül elhalna. az én fele rész vagyonom szálljon egyedül Dobos Sándorra, mint testvéremre, egyedüli örökere, férjem része pedig az őt végnapjaiban ápolóra." /1881/

A férj az ingatlanokat a következő végrendeletben a kiskoru gyermekeknek nagykorus gok elértekor kiadni rendeli: "1. Az t remdelem: hogy elhunytomesetére atyántól öröklött vagyonaimat nőm gyermekeimnek adja ki ü nagykoruságuk elértével - egyenlő törvényes arányban. 2. Nőm, sz.Siák Katalin pedig élte fogytáig szabadon rendelkezend mindazon jav imal, melyeket vele együtt szereztem, magától értetődvén, hogy fennlévő terheket is vizelje." /188o/

Lelkészek által készitett végrendelet:

1. Minden vagyonom, ugy az ingó, mint az ingatlannak örökösévé kiskoru Lajos nevü fiamat és törvényes nőmet, sz letett Baka Zsuzsennát nevezem ki.

2. Nevezett nőm rendelkezik halálom után minden ingó és ingatlan vagyonom felett mindaddig mig csak nevemet viseli.-

3.Arra esetben, ha nevezett nőm férjhez menne, tartozik minden vagyonomat egyetlen fiam számára fentartani és biztositani.-

4.Ha azonban özvegyem férjhez nem menne, ugy fiam nagykorusitásáig tartozik a nagykoruvá lett gyermek özvegyemet, mint édesanyját tisztességesen eltartani ennek haláláig.

5.Ha pedig Lajos fiam nagykorusága előtt elhalna, akkor tartozik özvegyem Szabó István nevü unokaöcsémnek egyszersmindenkorra 60 forint egy negyedév végén való előre fizetni."/1880./

A hagyánál maradt időseb lány többet kap testvéreinél:

"1-szer. Én Csiri Ádám leánya, ugyan beteges, de azért józan elmével hagyom az Dunaföldvári határban minden néven nevezendő vagyonom hitves társamnak Prik Erzsébetnek holta napjáig haszonélvezetül azzal a hozzáadással mégis, hogy a vállik az Éri házban minden bemenetelt gyakolja Anna leányomnak pedig egyszáz forinttal többet hagyok, mind az többi gyermekimnek fizetni anyjuk halála után egyformán osztozzanak - így akarom végakaratom. Lelkem az Istennek, testem pedig a földnek ajánlom, honnét eredetét vette."

"..... Ne t Juliánna leányom, az ki engemet hosszas betegségemben mindenkor hivségesen ápolt és gyámolitott, még ellenben Ferenc fiam több izben megvérbotott és erántem tiszteletlenséget tanusitott..... 6-szor. Ha valamelyik fiam Juliánna leányomat, ezen végrendeleten miatt megháborgná azt v végrendeletemből kizáron, illetve arra nézve é tett hagyományt visszavonom, és megsemmisitem."/1881./

"Végrendelet! A tellyes sz:Háromság Atyja Fiu sz:Lélek nevében! Én alul irott, és több betsületes tan k jelenlétében ép és friss elmével minden kényszeritése nélkül azt akarom és hagyom u:m:

1-szer. A Mária leányomnak aki ő rog napjaimban és beteges állapotomban éjjel és nappal gondomat viseli, is dolga által ennenet is táplál mint édesanyját, hagyom náki Vásártéren 60-ik számu alatti házomat; és abban lévő mindenemet ami tnek van és utolsó szegig, és hogy rajta senkinek semmiféle testvér vagy rokony és Atyafinak egy krajczár követelése nincs és nem legyen - ez a tellen akaratom."

Mostohalányára hagyja vagyonát:
".1. Vagyonomat, me yet képez..... kizárólagos tulajdoni joggal Tóh Zsuzsanna férje szerént Galó Istvánné mostohaleányomnak hagyományozom.
2. Mihály fiam és Éva leányom osztályrészöket már rég megkapták, mos mostohaleányomon mi követelésük sem lehetvén annyival is inkább, miután ugy nekem, mint nőmnek egyedül ő és a férje számos évek óta gondunkat viseli, s ezen kivül élelemmel is szinte ők tartanak."

A forditottja: itt a mostoha-anya kap:
" a Tellyes szt Háromság nevében Áld s és Békesség az Olvasónak! Al Alólirt a mindennapi tapasztalásból látom? mily bizonytalan órában történik az embe halál -tahát én is testem elgyengülését érezvén a r rajtam lévő hosszas betegésg miatt- ennél fogva ki s vagyonom felett a következőképpen teszem végakaratom:
1.- Minthogy mostohaanyám.....hosszas betegeskedésemben hüségesen ápol és gondomat voseli, s hüséges édesanyámnak tekintem- a fáradozása nagy figyelmet érdemel, s nála netán a mindenható Isten végső órámat elhozná, hagyom a ..... bél álló összes vagyonomat őrá."/1 /1873./
A mostohaleány örököl:
" 1-ször. Én Vida István már egyszer tettem végrendeletett, amely a királyi közjegyzőnél őriztetik, de ahellyébe ezeket rendelem:..... ingatlanságaimat hagyom örökbe az örökbe váltott leányomnak Kováts Máriának."/indok lás, hogy miért/"ha valamelyik édes gyermekem ezért ővéle pörbe szállana, akkor eme pörbe kezdő gyermek semmitaki fiam v véle pörbe száland, s az és azok fejente 4oo értékü frtot kapandxnak Kováts Mária örökbe váltott leányomtól halálon tul az első Szent G György hava utoljáig."-

---

A végrendelkező által öröklendő részről széló végrendelet:
" Végrendelet! A halál bizonyos, de annak órája bizonytalan lévén, szükségesnek tartom végső akaratomat még testben és lélekben teljes ép álapotomban a következőkben elterjeszteni:
Gyám leányom Pasker Éva végrendeletében összes javainak örökösévé megem nevezvén ki, ha bár ezen örökségem msot nevezettnek atyai ágróli oldalrokonai által jogtalanul perrel meg is támadtatott, mégis miután az Isten jóságában és az igazság győzelmébe vetett bizalomma ezen pernekrám nézve kedvező kimeneteléről megvagyok győződve, eze öröklött, valamint egyébb javai ról is a következőleg ren elkezem; Miután özvegységem alatt mind jó mind rossz napjaimban, jelesen

gyakoribb betegségemben Katalin és Julianna leányaim mindenkor a leggyengédebb szeretetben, és a leggondosabb ápolsban részesitettek, önfeláldozásuk hálás elismerése fejében a ..... ingatlan ágaimat nékiek hagyományozom és kivánom, és rendelem, hogy őket egyéb örököseim közül azok tulajdonába és birtokában háborgatni vagy megtámadni senki sem merészelje,-
tekintve továbbá, hogy Katalin leányom iránt az isteni gondviselés annyiban mostohább volt, mint többi gyermekeim iránt, amennyiben őt nem áldotta meg oly ép testtel mint ezeket s hogy igy munkaképességében nagyobb mértékben akadályozva van, amiért is a ..... ingatlanságaimat még neki egyedül hagyom."
A következőkben a gondviselő holtigtartó haszonélvezetet kap:
"Karácsonyi Anna, ki, mint gazdaasszonyom ápolt és gondviselőm volt 16 éven keresztül özvegységemben, öröklendi a gőbölyjárási egész s szőlőmet haszonélvezetül aképpen, hogy a haláláig használja annak minden jövedelmét. Halála után azon szőlő.- fiam, Jázsó József tulajdonát és örökségét képezi."

Születendő gyermek:
"Végrendelet. A Telyes Szent Háromság nevében, ki atya, fiu és Szentlélek egy igaz Istenség! Én alul is irt ifju Zsidó István, kim még ugyan ifju ember vagyok, de reám sulyosodott nyavalya miatt érzem életem végét közeledni, a jövendőbéli kellemetlenségeknek kikerülése tekintetéből, az én jelenleg birtokomban lévő vagy vagyonom felett mely ..... áll, a következőleg rendelkezek.
1.-ső Ha az Isteni kegyelemnek ugy tetszik, hogy nekem e nyavalyámban el kell halnom, rendelem, hogy az én holtom után,- mivel nőm született Tarczal Teréz viselős állapotban van és rövid idő alatt egytőllem származott magzatot fog szülni, ugyan azért a fent elősorolt vagyonomban-ők legyenek ketten az örökösseim, azokat é vagyonomban senki ne háborittassa, hanem mig élnek, együtt áradjanak a közös vagyonban. Ha pedig nőmnek még jelenleg méhében levő gyermeke tán halva születne, vagy időközben elhalna, azon esetre rendelem, hogy az én halálom után nőmé legyen a .....ból álló fele vagyonom, a másik fele pedig..... nevü testvéreimé."
" ha pedig nőm az én halálom után férjhez menne, nevemet elcserélné a születendő örökös vagyona vétessék a törvény által választandó magán gyám kezelése alá, s akkor fizettessék ki részére a vagyonból 600 o.é.frt."/1870/.

Furcsa kivánsága a végrendelkezőnek:

2 Maghagyom, hogy minden ingó ésingatlan vagyonomat neki testállom nőmnek Czillahó Katalinnak oly feltitel mellett, hogy nyoltz kis koru gyermekemet vagyonumbul táplálhassa oly feltétel mellett továbbá, hogy vagyonom csak ugy álljon mint jelenleg ma áll, hogy ha halomásom történik is csak ugy maradjon nevemen Horváth Sárosdi Imre néven és tsak nőm halála után irassák fent nevezett gyermekeinkre.

Végül 1742. évből kezeim között levő de majdnem olvashatatlnaul apró és kaligrafált irásu végrendelet szövegét másolom ide, aminek külön érdekessége az, hogy hátlapján Dunaföldvár községnek 1600,évet vigelő viaszba nyomott bélyegzője látható:

"Én nyavalyás Panyi Máttyás minthogy nehéz betegségben estem és vagyok lelkemben egészséges; azért minekelőtte Istenemnek Lelkemet ki teremtette, testemet a földnek gyomrának ajánlanám, Feleségem s két gyermekeim között ezta Testamentum erjével kivántam intézést emberséges és emberek előtt tennem a mint az következik. -

1= Minthogy egyéb ongóságom nincs Két Kaszát, fako kocsimat és egy pásztába ütetett szőlőcskemet gyermekeim, penig ugy mint egy Leány, mostani feleségemtül pedig egy kisded a méhben s ezen kivül egy Leánykám vannak nem rendelek egyebet hanem sezgény feleségemé kegyen mindenem, ugy hogy mind a két részről való árvákat tehetsége szerint belőle táplálhassa.../.

2= Palkó fiam aki nán szolgált és 16 esztend jében van, minthogy ezen kisded árváim maradnak két részrül....." /ezentul már csak elyes szavak olvashatók/ /1742.április 16./

Ad.

A végrendeletekkel kapcsolatosan az alábbi történetet beszélik:Talán Bölcskén történt, hogy a két gyermekes apa a saját házában meghalt, ahol vele együtt lakott egyik fia, aki testvérével, a különélő másik nős férfivel nem volt jóviszonyban.Amikor az öreg ember meghalt, a házbanlakó fia gondolt egyet.Egyik jóbarátjával megbeszélte előre a teendőket. A halott embert a homályos szoba egyik sarkában levő ágyba fektették, jól betakarták és közel a falhoz a falfelé forditva helyezték el.Elmentek tanuért, hogy jöjjenek el, mert az öreg végrendeletet akar csinálni.A tanuk meg is jöttek, közben a házban lakó férfi barátja bebujt az ágy alá.E házban lakó férfi a fogadta a tanukat, majd az igen homályos szobába tessékelte őket azzal, hogy az öreg nem sokat tud már beszélni, igy nagyon ne beszélgessenek vele, hanem csak a végrendeletről essék szó.Szóbeli végrendeletet csináltak.Igy is történt.A tanuk legidősebbike a többivel együtt az asztal körüli padokra ülve mondotta, hogy János bácsi mondja el a testámentomát.Az ágy alatt lévő ember a fal mellett felnyult az ágyig ott a takarót me huzta kissé, a tanukban azt a benyomást keltve, hogy mintha az öreg ágyban mozdult

volna meg. Azután vontatott, beteges halk hangon megszólalt az ágy alatt lévő, "Mindenem.....amim c ak van a Jani fiamé legyen aki itt l lakott velem..... a házba...a Jóska fiam...rossz volt hozzám, neki semmit sem hagyok... s e földekből, se a házból... ez a végrendeletem."
Amikor aztán a köteles rész iránt a Jóska fiu perelt, akkor sültki valahogyan hogy az egést véfrendelet érvénytelen, mert hiszen a János bácsi már néhány órával korábban halott volt a végrendelete tétele előtt.

Ad.45.

A törvényes öröklés az általános, vagyis a leszármazók egyenlő arányban örökölnek, az esetleges végrendeletki esetekből eltekintve. Nem is ert olyan eset, amikor egy fiu vette volna át az ingatlanokat. Az ingatlanoknak természetbe i felosztása az örökösök között legtöbbször megegyezés alapján és pedig ugy történik, hogy lehetőleg a tulajdonközösség megszünjön, vagyis minden gyermek kül n ingatlant kapjon. Ez miatt gyakori az ingatlanok testi megosztása/vázrajz/. Tudok esetet, amelyben a 7o hold földet-hagyó atya halála után a h ro gyermek egyb ndasatkán ugy összeveszett, hogy évekig nem beszéltek e ymással. Ha gyermek nincs, az oldal, vagy felmenő ág örököl a vagyon jellege szerint. A fogadott gyermek, ál alában az édesgyermekkel egyenlő arányban örököl, azon elvnél fogva, hogy az ő munkájával is gyarapodott a vagyon.
Tudjuk, hogy az örökséget nem kötelesek elfogadni s többször elő is fordult, hogy a közjegyző előtt ily értelmű nyilatkozatot tettek.
Közösség megszüntetésénél előfordul, hogy ezt sorshuzás utján fejtik meg. A közösség megszüntetésnél a nyomásos gazdálkodásra tekintettel vannak, hogy lehetőleg minden forgóban mindegyik örökösnek jusson ingatlan. Főszabály, hogy a községhez közel eső földek többet érnek, mint a távolabbiak.

Ad.46.

Mint a 44. pontnál idézett végrendeletekben is láthatni, az özvegyről gondoskodnak. A közös végrendelet nem gyakori, de a közös és kölcsönös különösen ritka. Gyerekek esetében is érvényesül az özvegyi jog, vagy a jog tényleges gyakorlása formájában, vagy - és ez a gyakori - az örökösök által teljesitendő szolgáltatások formájában.

A törvénytelen gyermek nem örököl.

E négy utolsó kérdésnél faji különbség nincsen, de nemességi sem, mert ilyennek az érintett község lakósai között nem is léteznék, csupán arról lehet szó, hogy a vagyon nagysága a gyermekek száma, ezekxnek a szülők iránt tanusitott magatartása, de a sz szülők élete /iszákossága, feslett élet/ adhatnak kivételes eseteket, de általánosságban a fenti négy pontban előadottak felelnek meg a valóságnak, mert hiszen ha tiz eset közül hét, nyolc azonos, a fennmaradó néhány csupán kivétel. Viszont külön-külön sem idő, semh hely annak tárgyalására nincsen, hogy esetek végtelen sorával foglalkozzunk, ugy e kérdéseknél, mint általában a többinél. Ugyanis más a helyzet pl. az osztozkodásnál 3-4 hold földdel biró apa halála után a mondjuk egymással nem jó viszonyban élő gyermek életében, akik a 2-3 darabban levő ingatlanra nézve talán éppen a veszekedések folytán és hovében nem osztoznak meg, hanem továbbra is közösségben maradnak és továbbra is veszekednek. Más a helyzet, ha 20-30 hold földet öröklő 2-3 gyermek van és esetleg mostoha. Tehát e fenti válaszok leginkább általánosak.

Ad.47.

Mithikus hátteret nem tulajdonitanak a Földnek. Némelye akik a bibliát olvassák, a teremtésben Istan mink jót láják, a hét nap alatti teremtést is hiszik. Szellemekben nem hisznek, ugy fogadják el a dolgokat, mint azok állanak és vannak; nem ok a fejtörést ilyen fajta kérdés, mert el sem merül közöttük, Inkbb azt lehetne mondani: hiszik, hogy a Föld terentetett, vagy egy isme etlen csillag za nak a világürbe hullott része, amelyet a Nap kellő távolsága tett azzá amilyen. A Nap az élet forrása, a teems feltétele. Az Ember nyilván a megélhetés k nysze üségéből elkezdette dolgozni a földet ugy, ahogy tudta. Később a tapasztalatai folytán uj eszközökkel gazdagitotta önmagát. Fejlődés eredményezte a mai állapotokat. Semmiféle dolognak nem tulajdonitanak különös erőt, vagy ilyenekről nem hiszik hogy földönkuli dolgokkal kapcso ataik lenne.-

Ad.48.

Jogalany a jognak korlátlan tualjdonosa, amely jognál fogva a dologgal szabadon rendelkezik. Minden élő ember lehet jogalany, csakhogy az ebből folyó jogot nem mindenki gyakorolhatja. A gondokság alatt állók és kiskoruak ügyét gyámok és az árvaszék intézi. Idegen dologbeli jogot is szerezhet bárki; nem ritka, főleg szolgalmak formájban fordul elő. Nem tesz különbséget a kor, nem, családi állapot a jogszerzésben.

Ad.49.

Legelőtársulat formájában vannak csupán közösségben te át sem közös nádas, erdő /faizás/ nincs.- Az állam, a király, kincstár fogalmakkal nem igen vannak tisztában. Szintük - király lét esetén -, minden a királytól függ. A nép jóléte, háború, béke boldogulás stb. A király azt tehet amit akar.-Az adó miatt panaszkodnak legtöbbet. Sokalják és az tartják, hogy nem igzságos, mert a kis ember sokat fizet, arány alanul többet, mint a gazdagok, akik jobban birnák. A népé a mindennapi munka, az ország mindenkori jelene, a katonáskodás és a névtelenül etünés az életből. Vagyonilag az, amit munkájával szerzett, vagy örökölt. A megyéjé semmi, csak az tak, meg a megyeháza, ahonnan a sokféle ur járkál a községekbe inspizirozni. A megye a községek piócái. Az adóból sokat elvisz és semmit semmi érte.-A községé, mint erkölcsi testületé Dunaföldváron a 18 ezer kat. holdat kitevő határ majdnem 1/10-ed része, mégis alig boldogul a község. Bár elé jó a földje, de mert tagosités nem volt, legelőnek használják, illetve a rajta termő füvet adják ki árver sen évi kaszálásra.- Az érintett másik községekben sokkal aránytalanabbul kisebb a község vagyona. A legeltetési társulat tagjai a gazdák, a részük arányában joguk van a közlegélőn meghatározott számu barmot legeltetni.-

Külön családi vagyon nincsen, hanem csak házastársaknak van vagyona, ami lehet közszerzemény, de lehet egyik házasfélé, a szerint, hogy mér a házasságba magával hozta-e, avagy a házasság alatt ugyan, de külön örökölte. E vagyonjelleg a szülők halála után elveszti jellegét, mert ugy a szülők által örökölt ági vagyon, mint az általuk szerzett közszerzeményi vagyon a szülők halála után az örökösökre száll, akiket nem érdekel az, hogy a szüleik örökölték, vagy vették a földeket, csak az, hogy minél több legyen.

Ad.50.-52.kihagyva.-

Ad.53.-

A szomszéd falától egy méternél közelebb nem lehet épiteni. A kerités egyik felét egyik, másikat a másik szomszéd készitteti, vagyis ha az utca Észak-Déli irányban halad, akkor a ház tulajdonosa a délit, a második ház északi kerítését a második ház tulajdonosa és igy tovább. A szomszédba nyuló fa átnyuló ágairól a szomszéd, vagyis nem a tulajdonos szedi le a termést. Ha szomszéd földjére megyárát apró jószág, agyonütve joga van átdobni a tu-

lajdonosa kertére.

Ad.54.

Telki szolgalmak gyakoriak. Fő leg utihasználati jogból áll. A haszonélvezetet "élvezetnek" mondják, ingatlanra értik, ingóra ritkán. Épitmányi jog régebben gyakori volt, ma már szórványos. Néhány esetben oly formában fordul elő, hogy a telek tulajdonosa megengedte másnak, hogy telkén épitsen saját költségén, de lo év után a telektulajdonosé lesz az épület és azt neki kell akkor átadni.-

Idegen telektulajdonosa megengedheti okiratilag, hogy telke alatt más pincét vájjon.

Ad.55.

Vizszerités szolgalom formájában is ismeretes, de legtöbb esetben szivességen alapul. A folyóvizben/Duna/ szabad itatási és vizmeritési joga van bárkinek.

A sodorményi vagy uj ingatlan keletkezése nem a törvényes. Vagyis nem a Duna középvonalától a község felé eső rész, , nem a partibirtokosé, hanem az ilyen szigeteket vagy zátonyokat a község, mint erkölcsi testület veszi birtokba és tulajdonba.-

Vizügyekben a szomszédok viszályai gyakoriak. Ugyanis a szomszéd vizének /csapadék/ lefolyását, az alantabb fekvő telek, vagy ingatlan tulajdonosa meg nem gátolhatja, de szántalan per és viszály támadt már is abból, hogy az alantabb fekvő tulajdonosa azt vitatta; igaz úgyan, hogy az ő telkén a fenti szomszéd vize keresztülfolyhat, de megfelelő csatornát a lefolyáshoz a szomszédnak kell elkészitenie a saját költségén.-

Halászati jogát a halásztársaságok által erre jogositott halászoknak van, aki a Duna bizonyos szakaszait a társaságtól bérlik. E halászmesterek aztán megfelelően magas bérért sporthorgászatot kedvelőknek évei bérletet adnak a terület megjelölésével. Orvhalászok nagy számmal vannak, rendszerint éjjel. Ezik és sokszor nagy eredménnyel. Következménye: a csendőrök halőiket elveszik és következik a főbirói büntetés.-

95/b.pontig válaszadás elhagyva.

Dunaföldvár, 1942. március 2o.

Sárközi Sándor s.k.
skiv.gyakornok.

A pályázati időszakban megjelent publikációk (2014-2018)[1]

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

Önálló kötet (monográfia)

1. A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. 234 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN 978-963-429-163-3)

Tanulmányok (lektorált szakfolyóiratcikk, könyvfejezet, konferenciaközlemény)

2. Jogi néprajzi vonatkozások két szabad kerület társadalomtörténeti kutatásából. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 67-80. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

3. Gyárfás István szerepe és tevékenysége a Jászkun kerület közigazgatásában. In: Örsi Julianna (szerk.) A Jászkunság tudósai. 1. kötet. 200 pp. Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, 2014. pp. 131-144. ("Jászkunság" könyvtéka 3.) (ISBN 978-963-87536-7-0)

4. A Ferenczyek pere. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. 879 p. Baja: Türr István Múzeum, 2014. pp. 110-121. (Bajai dolgozatok; 18.) (ISBN 978-963-88482-8-4)

[1] A publikációk könyvészeti adatai a forráshely hivatkozási formáit követik: www.mtmt.hu

5. A földbirtoklás és a földhasználat jogszokásai a Jászságban a 18. században. In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.) Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. 468 p. Szolnok: Damjanich János Múzeum, 2016. pp. 129-136. (ISBN 978-963-9273-83-2)

6. A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun kerületben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 13-31. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

7. A jászkun szabadság a helyi társadalom szokásjogi viszonyaiban és helyi kultúrájában. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, PTE KPVK, 2018. pp.15-26. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

8. Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun kerületben. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 47–112. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-297-5)

9. A redempció előzményei, lefolyása és hatása Kunszentmártonban. In: Barna Gábor (szerk.): Az Újrakezdés története. 300 éves Kunszentmárton (munkacím– szerkesztés alatt: A tanulmánykötet várható megjelenése 2019. Kunszentmárton.)

A témában OTKA-szám feltüntetése nélkül megjelent publikáció:

10. A földforgalom fékezésének társadalmi következményei a Jászkun kerületben. A jászkun földtulajdon és piacosításának szabályozása. In: Halmos Károly – Kiss Zsuzsanna – Klement Judit szerk.: Piacok a társadalomban és a történelemben. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2012. évi debreceni konferenciájának kötete. Kiadó: Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2014. 350–367. Rendi társadalom – Polgári társadalom 26.)

11. A jászkun önkormányzat 1239–1876. In: Rubicon XXIX. évf. 317-318.sz. 2018. pp. 90–99.p.

BOGNÁR SZABINA

Önálló kötet (monográfia)

1. A népi jogélet kutatása Magyarországon. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. 275 p. (Néprajzi értekezések 5.) (ISBN 978-615-80634-0-1)

Tanulmányok (könyvrészlet, szakfolyóiratcikk, konferenciaközlemény)

2. Tárkány Szücs Ernő kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 37-44. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

3. Tárkány Szücs Ernő bibliográfiája. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 185-200. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

4. Tagányi Károly (1858–1924) műveinek jegyzéke. Történelmi Szemle 56:(3) pp. 523-536. (2014)

5. A jogszokásgyűjtés és ami mögötte van. Egy nyitrai levéltáros család két generációja: Tagányi Imre (1808–1881) és fia, Tagányi Károly (1858–1924) In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 93-113. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

6. Homoki-Nagy Máriával és Nagy Janka Teodórával közösen: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. 364 p. Budapest: Universitas Kiadó, MTA BTK, OSZK, 2017. pp. 101-130. (ISBN: 978-963-9671-60-7)

7. Kérdőívek a nemzetközi és a hazai jogi néprajzban In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. 360 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) pp. 113–152. (ISBN 978-963-429-297-5)

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Önálló kötet (monográfia)

1. „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem…" Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. 355 pp. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.) (ISBN 978-963-429-295-1)

Tanulmányok (könyvrészlet, szakfolyóiratcikk, konferenciaközlemény)

2. Kutatói tapasztalatok a jogtörténet és a néprajz tudományának határán. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 135-151. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

3. Az erkölcs, a jog és az igazság viszonya dél-alföldi mezővárosok életében. Egy szentesi per tanulságai. In: URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv IX. pp. 141-158. (2014)

4. A szokásjog érvényesülése Kiss Bálint korában. In: Labádi Lajos (szerk.) Kiss Bálint református lelkipásztor élete és munkássága (1772-1853). A Kiss Bálint Tudományos Emléknap előadásai. 130 p. Szentes: Kiss Bálint Református Általános Iskola, 2014. pp. 79-88. (ISBN 978-963-12-1329-4)

5. A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 165-175. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

6. „A törvényes igazság kiszolgáltatása végett…" In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65 születésnapja tiszteletére. 325 p. Pécs: ID Research Kft / Publikon Kiadó, 2016. pp. 95-104. (ISBN 978-615-5457-69-2)

7. Megjegyzések a polgári peres eljárás 19. századi történetéhez. In: Gellén Klára, Görög Márta (szerk.) Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára. 707 p. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2016. pp. 236-246. (ISBN 978-615-5411-44-1)

8. Adalékok a telekkönyvi jog történetéhez. In: Gellén Klára (szerk.) Honori et virtuti: Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára. 471 p. Szeged: Iurisperitus Bt., 2017. pp. 140-

150. (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára; 64.) (ISBN 978-615-5411-41-0)

9. Bognár Szabinával és Nagy Janka Teodórával közösen: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. 364 p. Budapest: Universitas Kiadó, MTA BTK, OSZK, 2017. pp. 101-130. (ISBN 978-963-9671-60-7)

10. A három Dóczi végrendelete. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.), 215 p. Szekszárd: PTE KPVK, 2018. pp. 93-110. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

11. A mindennapok joga a jobbágy-parasztság végrendeleteiben (A levéltári források jelentősége a magánjogtörténeti kutatásokban) In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 153-204. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-297-5)

Egyéb tudományos közlemények

12. Előszó. Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság.* A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. pp. 9-12. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN 978-963-429-163-3)

13. (Recenzió) Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság.* A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. pp.

234 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) Ethnographia 2018. 4. sz. (megjelenés alatt)

KAJTÁR ISTVÁN

Tanulmányok (könyvrészlet, szakfolyóiratcikk, konferenciaközlemény)

1. A jogi kultúrtörténet a Pécsi Műhelyben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 57-63. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

2. Szakrális elemek a jogi kultúrtörténetben. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 196-203. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

3. Hegyközségek jogtörténeti szemmel. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.). Szekszárd, PTE KPVK, 2018. pp. 129-136. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

4. Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 205-250. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN 978-963-429-297-5)

NAGY JANKA TEODÓRA

Önálló kötet (monográfia)

1. Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.) (ISBN 978-963-429-296-8)

Tanulmányok (könyvrészlet, szakfolyóiratcikk, konferenciaközlemény)

2. A "híd-szerep" értelmezési lehetőségei Tárkány Szücs Ernő életművében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 45-56. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

3. A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939-1948 között. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Határjelek és hagyásfák: A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. 879 p. Baja: Türr István Múzeum, 2014. pp. 593-547. (Bajai dolgozatok; 18.) (ISBN 978-963-88482-8-4)

4. „ítéltetett Makó Város Bírája és Tanácsa által…" Normakövetés és normaszegés Makó népi jogéletében (1781-1821). In: URBS. Magyar Városstörténeti Évkönyv IX. pp. 123-139. (2014)

5. A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939-1948). In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. pp. 95-108. (2014)

6. „Mint a repeszgránát": az I. világháború hatása a népi jogéletre (avagy a népi jogszokások dinamikája). In: Szabóné Bognár Anikó – Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin (szerk.) Megtizedelt évek. Az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai. 148 p. Kecskemét:

Kecskeméti Katona József Múzeum, 2015. pp. 49-56. (ISBN 978-963-9815-42-1)

7. "Szárnyuk és gondviseléssek alatt holtom üedejéig lakván…": a család és jogszokásai: az idősekről gondoskodás szokásrendje a Kétvízközén. In: Kothencz Kelemen (szerk.) Családi csokrok: A IX. Duna-Tisza közi nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia (Baja, 2014. július 17-18.) előadásai. 188 p. Konferencia helye, ideje: Baja, Magyarország, 2014.07.17-2014.07.18. Baja: Türr István Múzeum, 2015. pp. 7-18. (ISBN 978-615-80206-2-6)

8. A „jó Rend" szabályai: a makói történeti népi jogéletkutatás, mint joginéprajzi kutatásmódszertani modell. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 271-280. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

9. A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011-2016). In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 388-399. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

10. A jogszokástól a jogszabályig: szabályozóváltás, értékőrzés és értékkonfliktus a családban. In: Mohay Tamás (szerk.) Nemzedék, szerep, érték: Családi kapcsolatok, szokásrend és értékváltások történeti alakulása a 20. században Budapest: ELTE BTK Néprajzi Intézete, 2016. pp. 193-207. (ISBN 978-963-284-756-6)

11. Egy jogásznemzedék a jogi modernizáció válaszútján: Gyárfás István. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae Acta Juridica Et Politica 6: (1) 131-138. p. (2016)

12. Tápláló- és gyógyítóházak: az egészség- és szegényügyi igazgatás kezdetei Tolna megyében. In: Béli Gábor, Korsósné Delacasse Krisztina, Herger Csabáné (szerk.) Ut juris ordo exigit.

Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65 születésnapja tiszteletére. 325 p. Pécs: ID Research Kft / Publikon Kiadó, 2016. pp. 95-104. (ISBN 978-615-5457-69-2)

13. Szabó Gézával közösen: A jász mentalitás gyökerei és párhuzamai. (Előmunkálatok egy kutatáshoz) In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.) Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. 468 p. Szolnok: Damjanich János Múzeum, 2016. pp. 129-136. (ISBN 978-963-9273-83-2)

14. Kulturális diverzitás és/vagy közösségi integritás? Nemzetiségek, népcsoportok és jogi kultúrák egymás mellett élése Bonyhádon (18. század vége-20. század közepe). Díké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata 1: (1) 51-65. (2017)

15. György Bónis und die Forschung des siebenbürgischen volkstümlichen Rechtslebens des Volkslebens (1939-1948) In: Balogh Elemér–Homoki-Nagy Mária (szerk.) Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján (A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára) Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2017. pp. 263-270. (ISBN 978-615-5411-31-1)

16. Mesto i rol arhaizmov osetinskih pravovyh obyčaev v evropejskom issledovanii obyčnogo prava. In: Z V Kanukova, E.B. Besolova, I.-B.T. Marzoev, G. Szabó (szerk.): Nartskij ctol i mobil'nost' doistoričeskoj Evropy. Konferencia helye, ideje: Oroszország, 2017. Vladikavkaz: Soigsi Vsc Ras, 2017. pp. 248-258.4., Нартоведение в XXI веке: современн ые парадигмы и интерпретации

17. Jogi alapfogalmak a magyar népnyelvben és tükröződésük a népi jogtudatban az 1939-1948 közötti népi jogéletkutatás forrásanyaga alapján. Jogtörténeti Szemle 19:(3) 64-70. p. (2017)

18. A jogtörténet új forrásai: Tárkány Szücs Erno Magyar jogi népszokások monográfiájától egy Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Nép-

rajzi Digitális Adattárig; In: Magyar Tudomány Napja a Délvidéken - 2016: A vidék népességmegtartó erejének fokozását elősegítő társadalmi, jogi és természeti tényezők. Konferencia helye, ideje: Újvidék, Szerbia, 2016 Vajdasági Magyar Tudományos Társaság; Atlantis (megjelenés alatt)

19. „Mert más a xenodochium… és más a nosocomium…" Dr. Babits Mihály, tolna megyei Tisztifőorvos javaslata az egészségügyi és a szegényügyi intézmények szétválasztására (1822) In: Betlehem József, Oláh András, Pusztafalvi Henriette (szerk.) Nemzetközi Egészségtudománytörténeti Konferencia [International Conference on the History of Health Sciences]: Részletes Program és Előadás Kivonatok [Final Program and Abstracts]. Konferencia helye, ideje: Pécs, Magyarország, 2017.05.18-2017.05.19. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar (PTE ETK), 2017. p. 47. 1 p.

20. Bognár Szabinával és Homoki-Nagy Máriával közösen: A népi jogtudat Arany János műveiben. In: Cieger András (szerk.) „Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!": Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai. 364 p. Budapest: Universitas Kiadó, MTA BTK, OSZK, 2017. pp. 101-130. (ISBN 978-963-9671-60-7)

21. A khodü: egy 19. századi oszét közvélemény-büntetés. In: Gosztonyi Gergely, Révész T Mihály (szerk.) Jogtörténeti parerga II: Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére. 305. p. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2018. pp. 211-218. (ISBN 978-963-284-968-3)

22. Az oszét vének tanácsa: a nihasz. In: Örsi Julianna (szerk.) Jászkunsági gyökerek. Jászkunság kutatása 2017 – konferenciakötet (Jászkunság Könyvtéka sorozat 6.) Szolnok – Túrkeve: Jász-Nagykun, Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Túrkevei Kulturális Egyesület, 2018. pp. 76-82. (ISBN 978-615-80592-7-5)

23. Az öregek megölésétől a vének tiszteletéig a Nart-eposzokban. In: Bathó Edit (szerk.) Jászkunsági évszázadok: Jászkunság kutatása 2014: Tudományos konferencia a Jász Múzeumban. Konferencia helye, ideje: Jászberény, Magyarország,

2014.09.10-2014.09.11. Jászberény: Jász Múzeumért Alapítvány, 2018. pp. 131-139. (Jászsági könyvtár; 8.) (ISBN 978-963-7113-45-1)

24. Adatok a jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kutatások legújabb eredményeihez egy új forráscsoport (Digital Database of Folk Law: DDFL) tükrében. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. PTE KPVK, Szekszárd, 2018. pp. 171-182. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

25. A jogi népéletkutatás (1939-1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben. In: A jogtörténet új forrásai („A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa). Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. 251-316. p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN 978-963-429-297-5)

Egyéb közlemények:

26. A Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kiskönyvtár sorozat indulása elé/Foreword. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére. 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, 2014. pp. 13-15, 17-18. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

27. Előszó In: Bognár Szabina: *A népi jogélet kutatása Magyarországon*. 275 p. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2016. pp. 7-9. (Néprajzi értekezések 5.) (ISBN 978-615-80634-0-1)

28. Előszó. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Szokásjog és jogszokás I–II. 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 7-

8. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-082-7)

29. A Jászkun szabadság, mint a Jászkunság jogi kultúrájának, népi jogéletének sajátos szimbóluma: (Utószó) In: Bánkiné Molnár Erzsébet: *A jászkun szabadság.* A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) 234 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. pp. 196-199. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN 978-963-429-163-3)

30. Mezey Barnával közösen: Bevezetés. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, PTE KPVK, 2018. pp. 11-14. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

31. Mezey Barnával és Szabó Ernővel közösen: Előszó/Foreword. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) 412 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. pp. 7-12, 13-18. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.) (ISBN 978-963-429-163-7)

32. A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport. Néprajzi Hírek 43 (2014) 4. sz. 74–75.

33. A magyar jogi néprajzi kutatások eredményeiről Észak-Oszétiában. Néprajzi Hírek, 2018. (megjelenés alatt)

Szerkesztések:

34. Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére (Tárkány Szücs Ernő Emléknap és Konferencia, Szekszárd, 2011. október 5.) 205 p. Szekszárd: Pécsi Tudomány-

egyetem Illyés Gyula Kar, 2014. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.) (ISBN 978-963-7305-67-2)

35. Szokásjog és jogszokás I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok) (Tárkány Szücs Ernő jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris konferencia, Szekszárd, 2014. október 2-3.) 407 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2.) (ISBN 978-963-429-080-3-ö, ISBN 978-963-429-081-0)

36. Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876) 234 p. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2017. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 3.) (ISBN 978-963-429-163-3)

37. Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. (A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpóziumának előadásai, Pécs, 2018. augusztus 24.) 215 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 4.) (ISBN 978-963-429-163-4)

38. Homoki-Nagy Mária: „Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelésemet tészem…" Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 5.) (ISBN 978-963-429-295-1)

39. Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi népéletkutatás (1939-1948) története és forrásai. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 6.) (ISBN 978-963-429-296-8)

40. A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) 412 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.) (ISBN 978-963-429-163-7)

41. A jogtörténet új forrásai (*„A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár" K 109191 számú OTKA kutatás zárókiadványa).* Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2018. 360 p. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 8.) (ISBN 978-963-429-297-5)

OTKA-szám nélküli közlemények a témában

42. A szőlőművelés és bortermelés érdekeinek előmozdítására létrejött hegyközségek joghistóriai emlékei. In: Oroszi Viktor (szerk.) Szőlő, bor, turizmus: tanulmányok a szőlészet, borászat és borturizmus témaköréből. PTE Pécs, 2015. pp. 60-67.

43. Adalékok a bonyhádi zsidóság jogi néprajzához. In: Szőts Zoltán (szerk.) Források a Völgység tanulmányozásához: előadások a VI. Völgységi konferencián (2015. október 30.) Bonyhád, MTT Dél-Dunántúli Csoportja; MTA PAB Város- és Helytörténeti Munkabizottsága; Völgységi Múzeum, 2016. pp. 21-32.

44. Oszét professzor üdvözlete a jászoknak (Bánkiné Molnár Erzsébet történész-levéltáros a Jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun Kerület népi kultúrájában (1682-1876)" kötetéről beszélgetés Ludwig A. Csibirov oszét néprajzprofesszorral). Redemptio, 2018. január

45. (Recenzió) Bárth János: Szentgyörgy megyéje Alcsíkban. Ethnographia 126: (4) 2015. pp. 695-698.

SZABÓ ERNŐ

Egyéb közlemények:

1. A jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet új forrásai (Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) Néprajzi Hírek (ISSN 0133-8021) 46: (3) pp. 41-43. (2017)

2. Mezey Barnával és Nagy Janka Teodórával közösen: Előszó / Foreword. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.) A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I-II. (Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28–29.) 412 p. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018. pp. 7-12, 13-18. (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.) (ISBN 978-963-429-163-7)

Pillanatképek az OTKA-Kutatócsoport életéből

Az OTKA-Kutatócsoport tagjai

Bánkiné Dr. Molnár Erzsébet DSc
történész
ny. múzeumigazgató,
Kiskunfélegyháza

Dr. Bognár Szabina PhD
néprajzkutató, szociológus
tudományos munkatárs
MTA BTK Néprajztudományi Intézet
Budapest

Dr. Homoki-Nagy Mária PhD
jogtörténész
tanszékvezető egyetemi tanár, SZTE
ÁJK
Szeged

Dr. Kajtár István DSc.
jogtörténész
prof. emeritus
PTE ÁJK
Pécs

Dr. Nagy Janka Teodóra PhD
jogtörténész, néprajzkutató
tanszékvezető egyetemi tanár
PTE KPVK
Szekszárd
(Kutatásvezető)

Konferenciák, kötetbemutatók, szakmai megbeszélések

OTKA munkaértekezlet Szekszárdon (2014.04.26.)

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferencia (Szekszárd, 2014.10.02-03.)

VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. 08. 22–27.). *Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium* (Pécs, 2016. 08. 24., szimpóziumvezető: *Nagy Janka Teodóra, Mezey Barna*) – *Kötetbemutató*

*VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium (*Pécs, 2016. 08. 24.) – *Kajtár István*

OTKA-záró konferencia – „A jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet új forrásai” jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – *Homoki-Nagy Mária*

OTKA-záró konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – *Bánkiné Molnár Erzsébet*

OTKA-záró konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – *Bognár Szabina*

OTKA-záró konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – *Nagy Janka Teodóra*

OTKA-záró konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – Kötetbemutató: *Gelencsér József, Bognár Szabina, Bánkiné Molnár Erzsébet, Homoki-Nagy Mária*

OTKA-záró konferencia (Szekszárd, 2017. 09. 28-29.) – *Kötetbemutató: Gelencsér József, Bognár Szabina*

New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)
Brief summary of the specialist report on the results of the OTKA K 109191 research project

JANKA TEODÓRA NAGY
principal investigator

The final instalment of the *OTKA K 109191 research project 'New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)'*[1] is part of the *Legal Culture-historical and Legal Ethnographical Book Collection*. Along with its previously published 7 volumes, it presents the results of the research activities carried out by the OTKA research group since 2013.

The final volume containing specialist methodological studies and the related sources provides a brief account of the original goals and the historical background of the OTKA research, as well as the methodology and process of implementation. According to the researchers' intentions the results would, primarily but not exclusively, enrich the sources of legal history. In addition to sharing knowledge, they also wish to shape the vision and thinking of researchers of legal culture-history and legal ethnography engaged in law, history, ethnography, sociology and anthropology. They explore not only hardly known or hardly accessible sources for research purposes, but they hope to provide new digital, and thereby 'unlimited', accessibility as well.

[1] Basic details of the OTKA project awarded in 2013: *New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)* OTKA K 109191. Grant period: 01.10.2013-30.09.2017 - extended until 30.09.2018. Amount of assistance: HUF 14,946,000 Ft. Sponsoring committee: ÁJP. Principal investigator: Dr. Janka Teodóra Nagy (PTE IGYK SZMSZI), researchers: Dr. István Kajtár, Dr. Mária Homoki-Nagy, Dr. Erzsébet Bánkiné Molnár, Dr. Szabina Bognár, research assistant: Ernő Szabó.

1. Purpose of research

The most important goal of the project was to *enrich legal history research with new or formerly hardly known or hardly accessible source groups*. The challenge was to achieve this goal in accordance with 21st century research requirements and expectations, i.e. *providing the most optimal use of sources for various generations of researchers engaged in legal history and the related interdisciplinary fields (e.g. legal culture-history, legal ethnography, historical science) by making use of the potentials offered by digitisation in an innovative manner, ensuring professionalism and broad accessibility*. Henceforth the intended digital database of model value will be called the *Digital Database of Folk Law (DDFL).*

The implementation necessitated the *broadening of the horizon of legal history researches* (primarily in the cross-section of legal culture-history, legal ethnography, historical science, ethnography and sociology) which, however, would not have been possible without *those researchers already experienced and recognised in the concerned fields who undertook this new and complex approach,* along with the exciting but certainly new challenges faced during the research activity.

The scientific workshop included members from the field of law and law history, such as *Mária Homoki-Nagy, PhD (legal historian, university professor and head of department, SZTE ÁJK, Szeged) and István Kajtár, DSc (legal historian, prof. emeritus, PTE ÁJK, Pécs)*. *Erzsébet Bánkiné Molnár, DSc (historian, retired museum director, Kiskunfélegyháza)* represented the field of history, while *Szabina Bognár, PhD (ethnographer, lawyer, sociologist, research fellow, MTA BTK Institute of Ethnography, Budapest)* represented ethnography, law and sociology. The duties of senior researcher were carried out by *Janka Teodóra Nagy, PhD (legal historian, ethnographer, university professor and head of department, PTE KPVK, Szekszárd)*. At the same time, *PhD student/doctoral graduate Ernő Szabó (economist, historian of*

ancient times) acted as research assistant of the OTKA research group. The regular contributors included students of the PTE KVPK student association *(Dóra Eszter Bíró, Csilla Noémi Gáspár and Viktória Molnár)* as well.

The fact that the researchers of the OTKA group were also members of the *Tárkány Szücs Ernő Legal-culture Historical and Legal Ethnographical Research Group* established in 2011 significantly contributed, in the process of working closely together, to the accomplishment of the goal set out at the time of submitting the project application: having experienced the institutional deficit of legal culture-historical and legal ethnographical research history, to facilitate the 'institutionalisation' of the research group, i.e. its integration into scientific life at national and international level.

2. Process and methods of research

(1 October 2013 – 30 September 2018)

The four years of the project were dedicated to persistent research activity. Work or workshop discussions were held once a year with a view to professional and methodological consultation and sharing opinion, in addition to discussing practical matters. The assumed tasks were performed in a timely manner, broken down by year, in accordance with the approved research plan of the project – occasionally outperforming the schedule. Some of the tasks (e.g. field research, interviews, bibliographical research) concerned only certain parts of the project period, while others (research and exploration of sources, preparation for digitisation) affected the entire project period, in fact one-year extension was requested in order to fully accomplish dissemination and building the database.

3. Project results

As one of the most important results, the synergy among the members of the research team and their respective fields has been strengthened, significantly enhanced by the jointly performed exploration, interpretation and processing of sources.

1. During the entire project period our researchers dedicated 10 days to researching and processing sources each year, using domestic and foreign archives, museum databases and libraries.[2] A number of formerly unknown ecclesiastical, community and family archival sources were also explored and integrated into the Digital Database.

2. With regard to *research and exploration of sources and preparation for digitisation* we undertook to deliver 1 sheet/year/researcher for the purposes of the Digital Database. Altogether, it meant 5 sheets/year delivered by the Research Group, in total 20 sheets during the entire project period. *Eventually the sources deposited in the Digital Database amounted to multiple of the set quantity (554 sheets).*

[2] The sourcing activities under the OTKA project were carried out at the following venues (we hereby express our gratitude for every help and support provided in our research):
a.) International archives, museum databases and libraries: Slovakia - Nitra, Russia - Republic of North Ossetia-Alania - Vladikavkaz, Romania - Cluj-Napoca.
ba.) Archives in Hungary: Hungarian National Archives, Bács-Kiskun County Archive (Kecskemét, Kiskunfélegyháza), Baranya County Archive, Csongrád County Archive (Makó, Szentes), Tolna County Archive, Metropolitan Archive of Budapest, Archives of the University of Pécs).
bb.) Museum databases and libraries in Hungary: Jász Museum, Kiskun Museum, Katona József Museum, Damjanich János Museum, Wosinsky Mór Museum, Museum of Ethnography.
bc.) Libraries: National Széchenyi Library, Szabó Ervin Library of Budapest, Library of the Hungarian Academy of Sciences, University Library, Library of the Hungarian Parliament, HAS Research Centre for the Humanities – Library of the Institute of Ethnography, Library of the Hungarian National Museum, Klimó Library Pécs, PTE Knowledge Centre.

3. Compiling the bibliography of legal culture-history and legal ethnography involved the research of 100 bibliographic items in each of the first three years of the project. The task was successfully performed, *the Hungarian and English language bibliographic search engine* developed by the PTE Knowledge Centre and managed the KPVK Library that can be accessed at the website's *Database contained 313 items at the time of project closure*, and will be continuously extended.[3]

4. The field research activity involved individual researches for two participants (5 days/year/researcher), as well as preparations for two joint field researches during the four-year period. *The first joint field research took place in Bölcske, Tolna county (6-10 June 2015),*[4] preparing a study of changes with regard to folk law.[5] The participants found that, unfortunately, the research of legal customs and legal folk customs had become seriously problematic even in the village environment. During the first focus group discussion it turned out that a completely new generation of data providers had to be considered, whose legal awareness and approach to law and custom had changed dramatically. The five-day research provided opportunity for studying social ethnography, sociology, legal awareness and legal effectiveness and gathering data and sources with regard to generation changes and modernisation trends in the settlement. The local community norms and rules regulating the everyday lives of people living in the settlement in a practical way had grown extremely scarce and fragmented. *The second joint field research took place in the settlements of Makó and Szentes (4-8 July 2016)* where, in relation to the data provided by archival sources, we primarily relied on participant observation, as well

[3] www.jogineprajz.hu

[4] A népi jogélet nyomait kutatták Bölcskén (Study of folk law in Bölcske). Tolna megyei Népújság, 2015.07.18. https://www.teol.hu/tolna/kultura-tolna/a-nepi-jogelet-nyomait-kutattak-bolcsken-620888/

[5] Janka Teodóra Nagy carried out researches of folk law in Bölcske in 1994. Janka Teodóra Nagy: Büntetőjogi néphagyományok és –szokások Bölcskén. In: Bölcske - Studies 1. Past and present in Bölcske. Géza Szabó (ed.) Municipality of Bölcske, Bölcske 1994.

as structured and unstructured interviews to explore the current customs of inheritance and last will and to study legal knowledge and legal awareness. The results were published via source analyses, and the relevant comprehensive and conclusive studies.

5. The planned interviews were also conducted with colleagues and students of professionals engaged in legal culture-history and legal ethnography. Eventually 5 instead of the planned 4 interviews were conducted, supplemented by the articles written by Attila Tárkány Szücs in memory of his father.

6. The development of the *Digital Database of Folk Law (DDFL)* had been completed. During the research period the Database was exclusively accessible to members of the OTKA research group *(http://jogineprajz.hu/ddfl),* with certain elements (e.g. digitised studies, study aid materials) made available on a broader scale as well *http://jogineprajz.hu/ adattar/tanulmanyok*. In addition to digitised sources and the related bibliographies, the Digital Database also contains accounts of research careers, as well as publication reviews and observations. The sources remaining accessible to a wider audience even after completing the project primarily result from archive, library and museum database searches and the supplementing bibliographic researches, as well as the conducted individual and joint field researches. The time-consuming but important finishing works necessary for the finalisation and extended usability of the database were completed during the extension period, according to schedule (30 September 2018).

7. Consultations and research administration activities were performed continuously during the project period, providing opportunities to present the individual research outcomes, as well as to harmonise research activities and to schedule the assumed tasks and operative duties.

8. Conference attendance, presentations, journal papers, book chapters, proofread journal articles

The research plan included participation in 3 international and 12 national conferences, as well as lectures, presentation of research outcomes and 5 publications - eventually accomplishing several times as many in each category. ***During the 4 year-period the members of the Research Group delivered 22 instead of 3 international conference presentations and published 22 international journal papers. Instead of 12, the attended conferences and delivered papers in Hungary amounted to 17, the number of accomplished studies (journal papers, proofread journal articles, book chapters) turned out to be ten times more than undertaken originally: instead of 5, the number of publications reached 47 (19 published by the Research Group, 28 by other publishing agencies).*** The assumed 3 monographs were also completed, with the present volume constituting the final interdisciplinary addition to the OTKA research. ***Overall, the members of the research group produced 69 publications*** (monographs, journal papers, book chapters, proofread journal articles, other publications) ***on the research subject during the OTKA project period (2013-2018).*** *Naturally, the produced publications have been made accessible to readers free of charge, in accordance with the norms of open access.*

4. Dissemination of research findings (national and international)

Infrastructural support for the OTKA project was provided by PTE KPVK, Szekszárd, with professional assistance provided by the *Tárkány Szücs Ernő Legal Culture-historical and Legal Ethnographical Research Group* established in 2011. The latter also provided opportunity for the dissemination of the research findings and scientific achievements of the project, and their integration into national and international researches.

The various means *(website and cyberspace, printed press, media, national and international conferences, book reviews, workshop discussions, national and international journals, doctoral schools)* and forms of dissemination *(news, reports, programme information, national and international conference papers, journal papers, proofread journal articles, book reviews, media interviews, doctoral school papers, scientific education*) served the purpose of sharing the OTKA research findings with the widest possible professional and non-professional audiences.

On the international stage, the OTKA Research Group joined the activities of numerous international professional organisations *(Commission on Legal Pluralism, International Society for Ethnology and Folklore)*. In order to share our findings and to establish research cooperation at international level, joint research activities were initiated *(Национальная научная библиотека РСО-Алания, Russia, Vladikavkaz, СОИГСИ, Russia, Vladikavkaz.)*

As an important achievement of dissemination, the publications of the Research Group can be accessed via the following: specialist databases, international libraries, universities and research centres (e.g. *Library of Congress, USA, Washington, Bibliothek des Leopold-Wenger-Instituts für Rechtsgeschichte, Bayerische und Deutsche Rechtsgeschichte der Ludwig-Maximilians-Universität Munich, Национальная научная библиотека РСО-Алания, Russia, Vladikavkaz, СОИГСИ, Russia, Vladikavkaz*), as well as domestic libraries (e.g. *Library of the Hungarian Parliament, Szabó Ervin Library, Library of the Metropolitan Archive of Budapest, Library of the Museum of Ethnography*), universities and research centres (e.g. *ELTE, SZTE, DE, ME, MTA BTK*).

The sustainability of our achievements is supported by the fact that the individual volumes of the Legal Culture-historical and Legal Ethnographical Book Collection can be accessed electronically as well via our continuously updated *website www.jogineprajz.hu, aiming to provide the most optimal use of*

sources for various generations of researchers engaged in legal history and the related interdisciplinary fields (e.g. legal culture-history, legal ethnography, historical science).

Abstracts

OTKA-project Final Conference

New Sources of Legal Ethnography and Legal Culture-History

International Interdisciplinary Conference on Legal Culture-History and Legal Ethnography

(Szekszárd, 28-29 September 2017)

The Legal Ethnography of „Jászkun" District: historical approach, research method, source analysis

Dr. Erzsébet Bánkiné Molnár DSc
(historian) museum director emerita, Kiskunfélegyháza

The literature of history and ethnography has already demonstrated that the particular social sphere of the Jászkun district has defined cultural phenomena.

In this social context, legal culture was an integral part of the history of both the ethnic group and the particular members of it. Here I should mention also the spread of „jászkun" ethnic attributive. This attributive of the district's population was primarily extended to those who lived outside of the the districts, and it represented the legal community of the Jász and the Cuman population, rather than their fusion.

During my research, I sought the answer to how the people of the age thought about the rights and duties of the community and and what rules helped to foster cohabitation and to create and maintain order. My work relied on primary resources in the archives of the Jászkun district. I have repeatedly reviewed the documents of Jászkun archives I have been reviewing for the given goal, while looking at aspects of law and ethnography. Concerning the events, I focused on how people's lives and culture were shaped by them. I have combined the research

aspects of history, law and ethnography with the belief that the examination of the Jászkun society can not be confined to only one of the fields of science.

My goal was to use the text analysis to expose the legal aspects of my sources. I tried to avoid letting my thoughts guided by the sources. I always tried to deduce the state of legal culture from the processes that had been realized and documented versatile.

The Council minutes and the types of archives involved in the analysis do not seem to require a more detailed presentation, as opposed to the „Liber Fundi", the Jászkun land register, in modern terms the Jászkun estate records.

The Liber Fundi is a scarcely researched source of the Jászkun region's legal history, which is suitable for applying the comparative method. This method helped me to prove that the most important legal document of the Jászkun people was made according to local customary law. The differences between the settlements are not merely textual, but they are reflecting the local customary legal environment of land tenure.

Practical Synthesis – Theories and Methods of Folk Life Research from Károly Tagányi to Ernő Tárkány Szücs (Questionnaires in the international and national legal ethnography)

Dr. Szabina Bognár PhD
(ethnographer, sociologist), scientific associate, MTA BTK NTI

Researchers of legal ethnography made questionnaires from the beginning. The primary goal, of course, was the establishment of systematic data collection, but these questionnaires also provided the delineation of the subject of the research. It is no exaggeration, therefore, to say that the research of legal folklore in Europe began at the end of the 19th century with questionnaires prepared for these various purposes, and by

comparing the individual queries, we can get an idea of how the researchers' motives have changed from time to time. When compiling the questionnaires and the data collected there, the researcher faces many difficulties: there were several gigantic queries (with hundreds of questions) made, the data collected with them can often be found sporadically, the methodological requirements of today's questionnaire (empirical) studies can not be raised, etc. The unfinished questionnaire studies which appear on the horizon of the history of legal ethnography research again and again are warning us caution on the one hand, but these are often the only sources of some social phenomena on the other. It is therefore worth reviewing when and for what purpose the questionnaires were prepared, what is the significance of the data collected; and, in connection with this, it is also possible to present today what possibilities exist for a legal ethnographic survey based on questionnaires.

The Significance of Archival Resources in Private Law History Researches

(Attempts to Explore the Juridicature of the 18-19th Century Market Towns in the he Southern Great Plain)

Dr. Mária Homoki-Nagy Mária PhD
(law historian) professor, SZTE ÁJK

After the Turkish occupation, the ever-flourishing communities of the Southern Great Plain were almost completely disappearing. Researchers, due to the scarcity of resources, still can not tell exactly how many villages have disappeared forever, how many market towns' population have changed almost completely compared to that of the previous centuries'. Following the expulsion of the Turks, not only the state had to be reorganized, but a new life had to be created in the ravaged areas. The habits and moral rules that determine the everyday life are therefore to be explored exclusively in the market towns of the Southern Great Plain, only in the centuries after Turkish

occupation. To do this, the resources available in archives are of great help.

The researcher has several sources, so he has to decide which area of life, which sphere of habits and jurisdictions he wants to reveal.

As a researcher of private law history I was curious about those sources of private law, which in itself requires a considerable amount of archival material. From a methodological standpoint, the easiest way is to discover the wills collected, as wills present the society, financial relations and inheritance customs of certain market towns very well. This is, however, just one of the aspects of learning the inheritance customs. If we want to map out the actual customary law of everyday life, it is also necessary to uncover the minutes of the city council or "Vogt court" of the market town, because the wider horizon of national and local law customs in probate actions is demonstrated by the laws as if we were just reading testaments.

Probate acions points to the family and property relations of the serfs and peasants. The second major set of archival sources associated with this are the book of agreements, the book of records or the minutes of the Daily: depending on which market town how named these documents. These collections provide a source for everyday life of serfdom and peasantry for the researcher, where he or she chooses to search for family law, property relations, or norms regulating the coexistence of everyday life.

However, this also means the difficulty of the research, since the books of records have recorded the events chronologically, and not thematically.

In the framework of this lecture I will present the research of the inheritance customs of serfdom and peasantry, the sources found and the rules of market towns' life deduced from these.

An Overview of Sources, Methodological and Theoretical Questions and Results of Legal Cultural History

Dr. István Kajtár DSc
(law historian) prof. emeritus, PTE ÁJK

In his presentation, the author outlines his own and colleagues' publications on the basis of decades of legal cultural history. Looking back, he lists the predecessor German and Hungarian classics. He discusses the resources and approaches, presenting related areas, touching disciplines, and the outline of the legal culture history.

He tabulates and analyzes his publications on legal cultural history by taking into consideration the threefold character of legal culture history, power / law - culture - history, taking into account the topic selection and methodological considerations.

We live in the local Renaissance of legal culture history. The volumes of outstanding authors and scholars give the framework for the profession. The first work on the history of the science history of legal culture history was also published.

The International Antecedents, Theoretical and Methodological Issues of Hungarian Legal Ethnography (1939–1948) and their Results in the Development of Domestic Interdisciplinary Science Development

(Results of an OTKA Research)

Dr. Janka Teodóra Nagy PhD
(law historian, ethnographer) professor, PTE KPVK

The lectures of the plenary session of the conference *„New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)"* (109191 K) report the results of the research with OTKA support to the professional audience.

In my lecture, I originally planned to describe and evaluate the source group of the legal ethnography collections between 1939-1948 discovered between the years 2013-2017. Following a brief description of the international history I intended to talk about theoretical and methodological issues first, and the results of the research into the integration of Hungarian interdisciplinary science development.

Finally, however, at my time, I decided not to introduce the details above, but - a little more and a little less. More, because as a closing lecturer of the plenary block and as head of the research, I feel that I have to give a brief overview of the professional results of the last four years of the OTKA project. And because we are confident that the closure of this research is also the beginning of a new research, the first step in the process, and in this context it is worth mentioning the role and necessity of international comparative investigations.

I want to include my own research findings in the above-mentioned mindset.

I do not undertake a research history overview- as it has been done recently joyfully by several authors and publications - but rather I place the domestic collection between 1938 and 1949 into a science history process. I am looking for an answer on how source publications and theoretical, methodological results contribute to the social and science history evaluation of European legal ethnography.

Summary

Nowadays the strengthening of interdisciplinarity as a generally experienced phenomenon in the field of scientific research presents a new challenge for legal history as well. The interdisciplinary nature of legal culture-history and legal ethnography situated in the borderland of legal, ethnographical, historical, sociological and anthropological sciences offers important results in terms of legal history and legal science as well, drawing attention to new sources.

Broadening the horizon of legal history through the outcomes of legal culture-historical and legal ethnographical research activities, the researchers of the OTKA project K 109191 '*New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)*' (principal investigator: *Dr. Janka Teodóra Nagy*, PTE KPVK, researchers: *Dr. István Kajtár, Dr. Mária Homoki-Nagy, Dr. Erzsébet Bánkiné Molnár, Dr. Szabina Bognár,* research assistant: *Ernő Szabó*) explored and processed new source groups during the period 2013-2015. They presented the results of the research activities via conferences and publications including studies and monographs. In addition, in line with the requirements of the 21st century, and making use of the potentials offered by digitisation in an innovative manner, they developed a digital database of model value widely accessible at the website of the *Tárkány Szücs Ernő Legal Culture-historical and Legal Ethnographical Research Group* (www.jogineprajz.hu) for various generations of researchers engaged in legal history and the related interdisciplinary fields, offering valuable professional assistance with their activities.

The 8th volume of the Legal Culture-historical and Legal Ethnographical Book Collection published by the Tárkány Szücs Ernő Legal-culture Historical and Legal Ethnographical Research Group is also the final instalment in the *'OTKA K 109191 New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law*

(DDFL)' project which, alongside the 4 conference volumes and 3 monographs already published during the project period (2013-2017) summarises the researches carried out by the OTKA research group, as well as their respective outcomes.

Zusammenfassung

In unseren Tagen bedeutet auch für die Rechtsgeschichte die auf dem Gebiet der wissenschaftlichen Forschungen zu erfahrene allgemeine Erscheinung, die Bekräftigung der zwischenwissenschaftlichen Forschungen eine neue Herausforderung. Die auf den Grenzgebieten Rechtswissenschaft, Ethnologie, Geschichtswissenschaft, Soziologie und Anthropologie bietet die Rechtsgeschichte, die Rechtswissenschaft vom Gesichtspunkt der rechtlichen Kulturgeschichte, der Interdisziplinarität der rechtlichen Ethnologie her auch wichtige Ergebnisse, denn sie macht auf neue Quellen aufmerksam.

Neue Quellen der Rechtsgeschichte: Digitale Datenbasis der Rechtlichen Kulturgeschichte und der Rechtlichen Ethnologie (DDFL).

Forscher des OTKA Projektes Nummer K 109191 *„New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL)"* (Forschungsleiter: Dr. NAGY Janka Teodóra, PTE KPVK, Forscher: Dr. KAJTÁR István, Dr. HOMOKI-NAGY Mária, Dr. Bánkiné MOLNÁR Erzsébet, Dr. BOGNÁR Szabina, Forschungsassistent: SZABÓ Ernő) haben im Zeitraum zwischen 2013-2015 unter Erweiterung des Horizontes der Rechtsgeschichte mit ihren Forschungsergebnissen der rechtlichen Kulturgeschichte und der rechtlichen Ethnologie neue Quellengruppen erschlossen und bearbeitet. Die Ergebnisse ihrer Forschungsarbeiten gaben sie bei Konferenzen bekannt, haben diese in Studien und Monografiken publiziert. Den Forschungsanforderungen des 21. Jahrhunderts angepasst haben sie unter Nutzung der Digitalisierungsmöglichkeiten auf innovativem Wege eine digitale Datenbasis mit Modellwert ausgebaut, welche auf der Webseite *Tárkány Szücs Ernő Rechtliche Kulturgeschichte und Rechtliche Ethnologie Forschungsgruppe* (www.jogineprajz.hu) für Forscher, auch anweichender Generationen, der Rechtsgeschichte und den

damit verbundenen interdisziplinaren Forschungsgebieten in weitem Kreis verfügbar sind, wertvolle fachliche Unterstützung für ihre Forschungen reicht.

Die Buchreihe der *Tárkány Szücs Ernő Rechtliche Kulturgeschichte und Rechtliche Ethnologie Forschungsgruppe,* der 8. Band der Kleinbibliothek Rechtliche Kulturgeschichte und Rechtliche Ethnologie "*Neue Quellen der Rechtsgeschichte: Digitale Datenbasis der Rechtlichen Kulturgeschichte und der Rechtlichen Ethnologie (DDFL) OTKA Nummer K 109191"* ist auch gleichzeitig die abschließende Ausgabe, in welcher mit bereits 4 Konferenzbänden und 3 Monografiken zusammen im Forschungszeitraum (2013-2017) im Rahmen der OTKA Forschungsgruppe durchgeführte Forschungen und deren Ergebnisse zusammengefasst sind.

Resumen

Hoy en día, el fenómeno general experimentado en áreas de las investigaciones científicas, o sea la intensificación de las investigaciones interdisciplinarias es un nuevo desafío para la historia del derecho también. La interdisciplinaridad de la historia cultural jurídica y la etnografía jurídica que se puede encontrar en los límites conceptuales de la jurisprudencia, la etnografía, las ciencias históricas, la sociología y la antropología puede proporcionar resultados importantes desde el punto de vista de la historia jurídica y la jurisprudencia, ya que pone la atención sobre nuevas fuentes.

Las nuevas fuentes de la historia jurídica: Base de datos Digital de la Historia Cultural Jurídica y Etnografía Jurídica (DDFL) N° K 109191 los investigadores del proyecto OTKA (investigador principal: *Dra. Janka Teodóra Nagy,* PTE KPVK, investigadores: *Dr. István Kajtár, Dra. Mária Homoki-Nagy, Dra. Erzsébet Molnár Bánkiné, Dra. Szabina Bognár, asistente de investigación: Ernő Szabó)* durante 2013–2015, expandiendo el horizonte de la historia jurídica con los resultados de investigación de la historia cultural jurídica y la etnografía jurídica, exploraron y elaboraron nuevos grupos de fuentes. Los resultados de las investigaciones fueron presentados en conferencias, publicados en estudios y volúmenes monográficos. Además de esto, adaptándose a las necesidades de investigación del siglo XXI y aprovechando las oportunidades de la digitalización, se ha creado, utilizando de modo innovador, una base de datos digital de valor modelo que está ampliamente disponible en el sitio web del *Grupo de Investigación de la Historia Cultural Jurídica y Etnografía Jurídica Ernő Tárkány Szücs* (www.jogineprajz.hu) para los investigadores de diferentes generaciones de la historia jurídica y de las áreas de investigación interdisciplinarias, brindándoles una valiosa ayuda profesional para su investigación.

La serie de libros del Grupo de Investigación de la Historia Cultural Jurídica y Etnografía Jurídica Ernő Tárkány Szücs, el volumen 8 de la Historia Cultural Jurídica y Biblioteca Etnográfica Jurídica que lleva el título "*Las nuevas fuentes de la historia jurídica: Base de datos Digital de la Historia Cultural Jurídica y Etnografía Jurídica (DDFL) proyecto- OTKA N° K. 109191",* es a la vez publicación final, junto con 4 volúmenes de conferencia y 3 monográficos ya publicados en la serie, resume los resultados de las investigaciones realizadas en el marco del grupo de investigación OTKA durante el período de la convocatoria (2013-2017).

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 8.

Tárkány Szücs Ernő
Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport

Napjainkban a jogtörténet számára is új kihívást jelent a tudományos kutatások területén tapasztalható általános jelenség, a tudományközi kutatások erősödése. A jogtudomány, néprajztudomány, történettudomány, szociológia és antropológia határterületén elhelyezhető jogi kultúrtörténet, jogi néprajz interdiszciplinaritása a jogtörténet, a jogtudomány számára fontos eredményeket kínál, hiszen új forrásokra hívja fel a figyelmet.

A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL)/ New sources of legal history research: Digital Database of Folk Law (DDFL) K. 109191 sz. OTKA-projekt kutatói (vezető kutató: Dr. Nagy Janka Teodóra, PTE KPVK, kutatók: Dr. Kajtár István, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Bánkiné Molnár Erzsébet, Dr. Bognár Szabina, kutatási asszisztens: Szabó Ernő) 2013-2015 között a jogtörténet horizontját kiszélesítve a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz kutatási eredményeivel, új forráscsoportokat tártak és dolgoztak fel. A kutatások eredményeit konferenciákon ismertették, tanulmányokban és monográfiákban publikálták. Ezen túl a 21. század kutatói igényeihez igazodva, a digitalizáció lehetőségeit innovatív módon használva kiépítettek egy modellértékű digitális adatbázist, amely a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport honlapján (www.jogineprajz.hu) a jogtörténet és a kapcsolódó interdiszciplináris kutatási területek akár eltérő nemzedékhez tartozó kutatói számára is széles hozzáférhető, értékes szakmai segítséget nyújtva kutatásaikhoz.

OTKA
Hungarian Scientific Research Fund

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 8. A jogtörténet új forrásai: Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár